INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES
Conferencll

Actual scientific research

Collection of scientific articles

RSCI / РИНЦ
Science Index

Submitted for review in
Conference Proceedings Citation Index -
Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)

THOMSON REUTERS

Editoria di Modena
Rome, Italy
2018

Editoria di Modena, Rome, Italy

Actual scientific research

Reviewers:

Valery Babich,
Doctor Hab. in Economics, Professor,
Association of Russian scientists of Massachusetts (Boston, USA)

Dr. Reena Agrawal,
PhD in Entrepreneurship, Assistant Professor Accounting,
Jaipuria Institute of Management, Lucknow (India)

Science editor:

Drobyazko S.I.
Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Doctor of Science, honoris causa, Professor of RANH

Actual scientific research: Collection of scientific articles. - Editoria di Modena, Rome, Italy, 2018. - 216 p.

ISBN 978-88-89655-13-2

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, candidates and doctors of sciences, research workers and practitioners from Europe, Russia, Ukraine and other countries. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern economy and state structure. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern economic science development.

ISBN 978-88-89655-13-2

© 2018 Copyright by Editoria di Modena
© 2018 Authors of the articles

CONTENT

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT 6

Marek Garbowski. ECONOMIC AND FINANCIAL SITUATION OF POLISH BANKS IN THE LIGHT OF RECESSION ON THE EUROPEAN FINANCIAL MARKET 6
Azizova K.V. CONCEPTUAL APPROACHES OF THE SYSTEM OF INDICATORS OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF IRRIGATED LANDS 12
Aleksina D.V., Morgunova R.V. RUSSIAN AND FOREIGN EXPERIENCE IN RECORDING AND ANALYZING THE FINANCIAL RESULTS OF ORGANIZATION 16
Batyrova N. T., Keneshbayev B. Zh., Mombekova G. R. WAYS TO SUPPORT AGRICULTURE OF KAZAKHSTAN 20
Pakhomova E.A., Rozhkova O.V. METHODOLOGICAL JUSTIFICATION OF INTEGRATED DESIGN OF INSTITUTIONAL CHANGES 24
Katerina Pishenina. FEATURES OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF THE EDUCATIONAL CLUSTER OF UKRAINE 28
Muhabbat Saidova. ECONOMIC CONTENTS OF INCOMES FROM HOUSEHOLD 30
Maksym Serpukhov. ANALYSIS OF UKRAINE-POLISH FOREIGN TRADE WITHIN THE FRAMEWORK OF ACTION ON THE FREE-TRADE ZONE BETWEEN UKRAINE AND THE EU 32

WORLD ECONOMY 40

Maksym Serpukhov. METHODS OF CONDUCTING TRADE WARS IN INTERNATIONAL TRADE 40
Mazorenko Oksana. EXIT OF UKRAINIAN COMPANIES TO EUROPEAN MARKET: SEARCHING FOR PARTNERS 42

ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT 47

Alac Patrik. APPLICATION OF MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS FOR THE EVALUATION OF LOGISTICS PROCESSES IN PARTICULAR WOODPROCESSING ENTERPRISE 47
Ilir TOMORRI, Remzi KECO, Ilir KAPAJ. THE ROLE OF SMES IN THE DEVELOPMENT OF THE ALBANIAN ECONOMY 55
Yury Arsenyev, Tatjana Davydova. DISCLOSURE OF THE PROBLEM OF NATIONAL SECURITY IN THE EDUCATION PROCESS AT THE UNIVERSITY AND RE-EDUCATION OF STATE AND MUNICIPAL AGENCIES 62
Dybach Inna. INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECTS 66
Shchurovska A.Yu., Kapitanchuk T.O. IMPROVEMENT OF THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM IN THE INFORMATION SOCIETY 70
Lidiia Karpenko, Pavlo Voronzhak, Sergii Shubenko. INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT: MODERNIZATION OF ADMINISTRATION 74
Lyubov Striy, Hazrat Mohammad, Evgeniy Pavlenkov, Alexander Korneychuk, Oktay Rustamov. FEATURES OF ENTERPRISE ACTIVITIES ON THE MODERN GLOBAL MARKET 77

PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY 83

Jelena Marković, Jasmina Stojiljkovc, Gordana Bogdanovic. ECONOMIC PERSPECTIVITY AND QUALITY OF STRICKED CEREALS IN 2015/2016 IN VRANJE 83
Mnykh M.V., Mnykh A.M. ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE PROCESSES OF THE REFORM OF BUDGET RATINGS ON THE STATE OF FINANCIAL SUSTAINABILITY OF LOCAL BUDGETS OF THE JOINT TERRITORIAL COMMUNITIES IN 2015-2017 88

Fedyunin D.V., Bezpalov V.V., Lochan S.A., Klimenko E.Yu. OPPORTUNITIES FOR USE OF FOREIGN EXPERIENCE FOR THE MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL INDUSTRIAL COMPLEX 104

MONEY, FINANCE AND CREDIT 111

Borysiuk Olena, Datsyuk-Tomchuk Maria, Lipovska-Makovetska Natalia. PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE MARKET IN MODERN CONDITIONS 111
Brus S.I., Bublyk Y.A. INSTITUTIONAL MODERNIZATION OF FINANCIAL SUPERVISION IN UKRAINE 113
Edronova V.N., Maslakova D.O. EVALUATION OF FINANCING INVESTMENTS IN MAIN CAPITAL USING THE RANKING METHOD 116

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT 120

Koshelyeva Kristina. INVENTORY CONTROL IN AGRICULTURAL BUSINESS..... 120
Sergey Bardash, Tatiana Osadcha. ACCOUNTING OF FINANCIAL RENT..... 127

TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM 133

Zhydovska Nataliya. THE TAX COMPONENT OF THE LEGALIZATION CRYPTOCURRENCY IN UKRAINE 133

MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY 136

Iryna Khoma, Pavlo Horyslavets. MODELING OF THE INSURANCE COMPANY ACTIVITY IN THE FINANCIAL CONTROL SYSTEM 136
Pakhomova E.A., Pisareva D.A. CONSTRUCTION OF THE MODEL FOR THE PREDICTION OF US DOLLAR EXCHANGE RATE WITH THE COCHRANE-ORKUTT PROCEDURE APPLICATION..... 139

STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE . 144

Miasnikova N.V., Zagichenko A.S. PUBLIC CHAMBER AS A CHANNEL OF INTERACTION BETWEEN THE GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY (ON THE EXAMPLE OF THE PRIDNESTROVSKAIA MOLDAVSKAIA RESPUBLIKA) 144
Artem Serenok. METHODOLOGY OF DATA AUDIT OF UKRAINIAN CITIES..... 148

TOURISM ECONOMY 151

Nevena Arnautska. INFLUENCE OF THE SYNERGY CULTURAL HERITAGE-TOURISM151 ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF DESTINATIONS 151
Radostina Dimitrova. RELATION BETWEEN MASS TOURISM AND CHANGES IN TOURISM SUPPLY 156
Maria Stoyanova. STATE AND DEVELOPMENT OF CITY HOTELS IN SOFIA..... 161
Aleksander Zubarev, Elena Zubareva. ASSESSMENT OF THE PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC TOURISM IN THE RUSSIAN FAR EAST..... 166

MANAGEMENT 170

Viktor Zamlynskyi, Karina Teliukh. THE EFFECT OF DIAGNOSTICS OF CORPORATE CULTURE ON THE OPTIMIZATION OF MANAGEMENT EFFICIENCY 170
Dinara Mukhiyayeva, Assel Baimbetova. TRANSFER OF TECHNOLOGIES AS A BASIC FORM IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY 174
Olena Hromtseva. INFLUENCE OF PROFESSIONAL BURNOUT ON WORK OF MEDICAL FIELD STAFF 178

Yuvitsa N.V., Sherimova N.M. FOREIGN EXPERIENCE IN MANAGEMENT OF INNOVATIVE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF INDUSTRY AND THE POSSIBILITY OF ITS USE IN KAZAKHSTAN 182

PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY..... 186

Felipe Enio Robas Díaz, Francisco Bayeux Guevara, Zulema de la Caridad Matos Columbié. STUDY ACTIVITY IN THE FIRST YEAR OF THE DAILY COURSE. EXPERIENCES AT THE GUANTÁNAMO UNIVERSITY 186

Bekuzarova N.V., Yudina M.A. THE POSSIBILITY OF USING LEISURE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONALISM OF A UNIVERSITY STUDENT 196

Oksana Voitovska, Svitlana Tolochko. MODERNIZATION OF THE DIDACTIC IMPLEMENTATION OF THE TEACHER'S TRAINING IN POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION 200

Osenneva M. S., Wei Xiaoyuan. PRODUCTION PRACTICE OF STUDENTS OF MUSICAL FACULTY OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: GOAL, TASKS, CONTENT (IN THE ASPECT OF COMPARATIVE PEDAGOGY RUSSIA AND CHINA) 204

Osenneva M. S., Zhao Nannan. THE MODEL OF IMPLEMENTATION OF THE CROSS-CULTURAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS-MUSICIANS OF THE DIDACTICAL FUNCTIONS OF TEXTBOOKS FOR ELEMENTARY MUSIC EDUCATION RUSSIA AND CHINA 208

Tatyana Symonenko. ANALYSIS OF THE FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF WORK ON THE DEVELOPMENT OF RHETORICAL COMPETENCE 212

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT

Marek Garbowski
Ph.D., Assistant Professor, Faculty of Economic Sciences
University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

ECONOMIC AND FINANCIAL SITUATION OF POLISH BANKS IN THE LIGHT OF RECESSION ON THE EUROPEAN FINANCIAL MARKET

Introduction

On the basis of experiences of countries with highly developed market economy a two-level model of banking system was established in Poland. This model defines the role and functions of the first level, i.e. Central Bank, and operation banks which constitute the second level of the discussed structure and realize all banking operations. Such a construction of banking system assures efficient marketing of funds and at the same time creates conditions essential for supervision of funds while respecting the freedom of decisions made by market participants [1].

From the moment of transformation of Polish economy into market oriented economy banking system has actively and simultaneously participated in numerous processes which changed its shape and rules of functioning very rapidly. These processes include globalisation and liberalisation of financial markets as well as processes of political transformation specific for Central and Eastern Europe. The discussed segment of the economy is a pioneer in these changes and thanks to the openness to the world and high degree of internationalization it precedes the real economic sphere to the benefit of its own restructuring and integration with the European Union [2].

In the recent years, Polish banking system was one of the fastest developing systems in all EU member states**.**Taking into account the data of Polish Financial Supervision Authority, in 2010-2016 the assets at disposal of Polish banks (these include mainly granted loans) increased by nearly 65% and reached over 1.65 bn PLN, and as of June 2018 it was already 1.85 bn PLN [3]

Apart from commercial and cooperative banks, in the Polish banking system there are also branches of loan institutions which in the light of law are not banks, yet their specific character of activity is close to banking.

Polish banking system constitutes the biggest part of the state financial system. In 2016, the share of bank assets in the total assets of the whole financial system was over 73%. Taking into account such a significant share of banks in the domestic financial system, even a slight downturn in the economic and financial situation of single banks below admissible values regulated by law may threaten the stability of domestic financial system. As a result, one of priorities which guarantee safety and trust in banks is their good economic and financial situation, but also it is obligatory for state bodies to monitor their activity and intervene in case of risks.

Bank is a typical enterprise which is assessed on the basis of its economic results. Therefore, bank managers ought to strive for maximisation of results. This results from a global strategy of actions not only on the domestic market, but also in the whole Euro zone. A good guideline can be these banks which were overtaken by

Polish entities. As a result, they control foreign units but also function in the whole European Union. Banks which implement a regional strategy will be forced to evolve a proper specialization, based on the analysis of value chain. Lack of specialization or the so-called universal (general) strategy deprives banks of competitive advantage and results in their low economic results [4].

The aim of the present paper is to outline and evaluate basic indices which characterize the economic and financial situation of Polish banks in the light of recession resulting from the global crisis of financial markets.

Change tendencies in the organization of banking system in Poland

At the end of 2015, in the Polish banking system operation activity was conducted by 38 commercial banks, 560 cooperative banks being part of associating banks, and 26 branches of loan institutions. As presented in Table 1, in the recent years the number of banks in Poland has been systematically decreasing, which is visible in the sector of cooperative as well as commercial banking. The reason of this phenomenon should not be sought only in the difficult economic and financial situation of discussed institutions which my lead to bankruptcy or liquidation, but mainly in consolidation processes which for many years have been one of basic forms of transformation in the Polish banking system [5]. On the other hand, special attention should be brought to a dynamically growing number of branches of foreign loan institutions, which is a sign of attractiveness and stability of the Polish banking system.

Table 1

Changes in the number of bank agencies in Poland in 2010-2016

Year	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*
Number of commercial banks	48	49	47	43	40	38	38
Number of cooperative banks	576	575	573	572	570	564	560
Number of branches of loan institutions	19	21	21	26	28	28	26
Number of bank branches	6,837	7,365	7,023	7,348	7,313	7,340	7423
Number of banks supervised by the government	4	4	4	4	4	4	5
Number of banks with majority of foreign capital	58	60	58	60	58	56	52
Employment (number of job positions)	173,966	177,260	176,563	174,668	173,822	172,311	172,803

Source: Own elaboration based on the data of KNF (Polish Financial Supervision Authority)

Analysing the processes of consolidation in the Polish banking system which are realized foremostly in the form of fusion, it needs to be stressed that in the sector of commercial banking they usually proceeded in a natural way whereas in

cooperative banking their realization was imposed as a result of new legal regulations introduced in 2001 which laid down the rules of functioning of cooperative banks and pre-accession arrangements made by the Polish representatives before joining EU as well as the necessity to implement anti-crisis regulations resulting mainly from the regulatory framework of the Basel Committee (Basel 3). Also, at this point it is worth adding that despite reduction of bank headquarters, consolidation in the Polish banking system did not cause a reduced access to banking services. On the contrary, for many years the number of bank facilities conducting operations activity has been systematically growing [6]. Of importance is also the growing number of loan institution branches on the Polish market of financial services. Pursuant to applicable laws in Poland, such enterprises are not treated as traditional banks. Yet, they realize financial operations analogically to basic banking activities. In the author's view, in the closest future one may expect a further growth of the number of such entities on the market.

Basic parameters characterizing the economic and financial situation of banks in Poland

According to the data of the National Bank of Poland, at the beginning of 2010 the share of assets of banking sector in the total assets of domestic financial market institutions was 71%. By 2016 this share increased to 73.5 %, investment funds constituted 11.7% of the financial market, insurance institutions 7.9%, open pension funds 6.6% and brokerage entities 0.3%.

Analysis of changes in the structure and value of balance sheet total of banks one may evaluate the pace and directions of their development. Table 2 presents global values of assets of banks conducting activity in Poland in 2010-2015. On the basis of this summary it may be concluded that the Polish banking sector had a high dynamics of development. Moreover, cooperative banks developed faster than commercial banks.

In the majority of EU states cooperative banking has a well-established position in the whole financial system, or even plays a major role. Also in Poland this sector of banking, with over 150 years of tradition and sound knowledge of local financial markets, is becoming more important by systematic growing share in the assets of the banking system [7].

Table 2

Value of assets of commercial and cooperative banks in Poland in 2010–2015

bn PLN

Year	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Banking sector in general	1259.4	1294.6	1350.2	1407.2	1532.3	1599.9
Commercial banks	1112.7	1217.8	1236.2	1278.6	1394.6	1458.3
Cooperative banks	70.6	74.2	85.8	96.5	104.8	109.8

Source: Own elaboration based on the data of KNF

As shown in Table 3, increased value of assets in the banking system resulted from the growth of loan portfolio of commercial banks (mainly mortgages). In the analysed period, the value of loans granted for non-financial sector increased by over 60% and deposits by 51.3%.

On the basis of statistical data of NBP one may conclude that in effect of negative impact of crisis price declines on the Warsaw Stock Exchange and

disturbances on the global financial market resulted in redemption of participation units in investment funds and investing financial surplus in safer categories of assets, particularly bank deposits. As for domestic financial market, after 2010 there was a slowdown in lending activity of commercial banks as compared to the situation before 2010.

In effect, these tendencies led to a growing role of banking sector in the structure of assets of financial sector and an insignificant increase of share of pension fund assets. The author claims that in a few years' perspective the share of such institutions in the Polish financial system is expected to grow.

While analysing the issue of Polish assets it also needs to be pointed that lower growth dynamics of balance sheet total in the analysed period occurred in the sector of commercial banks (131.1%) whereas in case of cooperative banking the growth of the discussed parameter amounted to 155.5 %.

Table 3

Loans and deposits of non-financial sector – nominal value

bn PLN

Year	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Loans in total	698.5	911.3	935.2	972.7	1043.1	1118.5
Loans for households	475.4	532.0	533.2	555.5	588.9	628.5
Loans for enterprises	219.7	264.5	272.2	278.0	300.9	327.3
Deposits in general	620.4	698.5	724.0	775.4	854.1	938.8
Deposits of enterprises	182.8	205.9	191.3	209.7	229.4	253.3
Deposits of households	422.4	477.4	516.0	548.2	606.4	665.7
Deposits of non-financial institutions	15.2	15.3	16.7	17.5	18.3	19.7

Source: Own elaboration based on the data of KNF

In the light of the data from NBP report, main sources of risk for further stable development of lending activity of Polish banks can be found in the macroeconomic and regulatory environment. In particular, realization of unfavourable development scenarios of macroeconomic situation may negatively affect the attitudes of enterprises and consumers. As for regulatory aspect, it needs to be taken into account that excessive tax and parafiscal burden of banks may reduce their capability and willingness to develop lending activity while realization of extreme proposals concerning foreign currency mortgages may lead to destabilisation of banking sector and reduction of lending activity [8].

Another basic parameter impacting the size of active bank operations is the level of own funds. Data presented in Table 4 indicate a dynamic increase of own funds of commercial and cooperative banks. Additionally, it is worth noting that this process in cooperative banking was slower than in cooperative banking. This situation results from the necessity of cooperative banks to implement EU regulation Capital Requirements Directive IV (CRD 4) and associated security systems, IPS *(Institutional Protection Scheme).* The scale of active bank operations in the analysed period had a direct impact on the level of generated profits. Financial net result of banking sector in 2015 was 4,415 million PLN, i.e. 27.8% lower than in 2014. Bank results were under the pressure of NBP interest rate cuts, lowered interchange fee, growing fees for the Bank Guarantee Fund (BFG) as well as the act on the support

fund fordistressed residential borrowers, who took out a mortgage. Nonetheless, of key importance was suspension of the activity of the biggest cooperative bank in November by KNF and petition for declaration of its bankruptcy.

Table 4

Changes in the level of cooperative banks' own funds of against the banking sector

bn PLN

Year	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Banking sector	100.6	110.7	128.8	138.6	145.2	159.1
Commercial banks	93.3	98.8	119.7	128.4	134.9	148.4
Cooperative banks	7.3	8.2	9.1	10.2	10.3	10.7

Source: elaboration based on the data of KNF (Polish Financial Supervision Authority)

In effect, banks had to pay additional fees to the benefit of the Bank Guarantee Fund (BFG) associated with the obligation to pay out committed funds collected in this bank, which finally led to a massive drop of this sector's results.

Worse results were observed in 523 entities owning 77.2% assets of the sector. Simultaneously, loss was noted in 5 commercial, 6 cooperative and 7 branches of loan institutions (with the total of 2.1 bn PLN, where over 1.6 bn PLN was the loss of the aforementioned bank), though their role in the banking system was limited (their total share in the assets of the sector was 4.1%) [9].

Table 5

Selected indices of the efficiency of banking sector in 2010–2015

Year	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Interest margin (%)						
Banking sector in general	3.23	3.27	3.19	2.81	2.50	2.24
Commercial banks	3.18	3.17	3.11	2.77	2.46	2.22
Cooperative banks	4.43	4.60	4.61	3.68	3.35	2.96
Index of operating costs (%)						
Banking sector in general	52.30	50.61	50.86	53.25	50.94	58.69
Commercial banks	50.70	49.08	49.10	51.23	48.79	56.93
Cooperative banks	69.18	66.89	65.85	70.81	68.94	76.84
Return on assets (ROA) (%)						
Banking sector in general	1.05	1.26	1.22	1.10	1.07	0.71
Commercial banks	1.12	1.28	1.23	1.14	1.11	0.84
Cooperative banks	1.14	1.21	1.18	0.81	0.75	-1.09
ROE (%)						
Banking sector in general	8.90	12.30	11.16	10.09	9.95	6.60
Commercial banks	8.87	12.51	11.16	10.24	9.97	7.57
Cooperative banks	9.35	11.59	11.13	7.90	7.38	-11.21

Source: Own elaboration based on the data of KNF (Polish Financial Supervision Authority).

A consequence of lower result of banking activity and operation cost increase was a serious decrease in efficiency of activity measured with the relation of cost share in the results from 50.94% in 2014 to 58.69% in 2015 (Table 5).

Another index which may serve to assess the financial situation and bank efficiency is the quality of loan portfolio, measured with the share of bad loans in the

total loan portfolio of the bank. Table 6 outlines indices which estimate the level of bad loans in the banking system.

Table 6

Share of doubtful receivables in the Polish banking system and solvency ratio value of commercial and cooperative banks in 2010-2015

Year	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bad loans in the banking system	7.8	7.3	7.7	7.4	7.0	6.5
Solvency ratio of commercial banks	13.9	13.1	14.8	15.8	15.2	16.5
Solvency ratio of cooperative banks	13.2	13.4	13.8	14.3	15.7	13.7

Source: elaboration based on the data of NBP (National Bank of Poland)

The quality of loan portfolio of commercial and cooperative banks improved. It is assumed that the maximum share of bank doubtful receivables in total receivables should not exceed 5%. This improved quality in 2015 was the effect of numerous factors. Economic recovery and improved situation on the job market facilitated stabilisation and better financial situation of enterprises and households. Also, notable easing of NBP policy had a positive impact on the situation of borrowers as it reduced their costs of debt service. Actions undertaken by banking supervision and development of Economic Information Bureaus resulted in increased efficiency of loan risk management. At the same time, strengthening of bank capital base offered greater opportunities for debt restructuring.

The growth of own funds' level in the banking system had also a positive influence on the level of solvency ratio. This index is treated as the basic risk measure of bank solvency. Minimal value of this parameter required by law cannot be lower than 8%. At the end of 2015 the mean level of solvency ratio of cooperative banks was 13.7% with the average of 16.5% for commercial banks. The results of conducted analyses allow to conclude that the banking sector in the recent years had an optimal solvency. From the moment of Poland's accession to the EU the average value of the analysed index in the banking system amounted to about 14%, yet maintaining a high safety margin in relation to the minimum of 8% required by law, which is a sign of safety and stability of the Polish banking system.

Conclusions

Banking sector in Poland plays a major role in the domestic financial system, yet Polish financial system is the least bank-oriented among other countries of Central and Eastern Europe.

Taking into account the crisis in the global economy, economic slowdown and lack of price stability on the financial markets, financial results of Polish banks may be assessed as satisfactory. Thanks to focus on traditional, deposit-loan activity and efficient financial supervision, the results of the banking sector in the analysed period were more stable in the countries of Western Europe and in the USA. In 2010-2015 only one Polish cooperative bank was declared bankrupt.

Analysing the value of average bank solvency level it may be concluded that it is on a stable and safe level in the case of both commercial and cooperative banks.

References:

1. Stulgis W., 1997, Podstawy bankowości. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne 1997.
2. Solarz J.K., 2001, System bankowy w Polsce w perspektywie porównawczej. Bankowość na świecie i w Polsce. Wyd. Olympys.
3. Sektor bankowy w Polsce i za granicą. Porównanie aktywów i struktury własnościowej. https://www.najlepszekonto.pl, DOA: 17.XI 2018.
4. Buszko A., 2010, Koncepcja strategii banków polskich w strefie euro. Banki na rynku finansowym dziś i w przyszłości. Wyd. UWM w Olsztynie.
5. Garbowski M., 2011. Polskie banki spółdzielcze – stan obecny i perspektywy rozwoju.Systemy bankowe Polski i Rosji. Wyd. Państwowy Uniwersytet w Sankt-Petersburgu.
6. Garbowski M., 2010, Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w warunkach integracji europejskiej. Banki na rynku finansowym dziś i w przyszłości. Wyd. UWM w Olsztynie.
7. Garbowski M., 2010, Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w warunkach integracji europejskiej. Banki na rynku finansowym dziś i w przyszłości. Wyd. UWM w Olsztynie.
8. Rozwój systemu finansowego w Polsce (2009-2016). Wyd. Narodowy Bank Polski
9. Raporty o sytuacji banków (2009-2016). Wyd. UKNF

Azizova K.V.
Senior Lecturer
Sumgait State University, Azerbaijan Republic

CONCEPTUAL APPROACHES OF THE SYSTEM OF INDICATORS OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF IRRIGATED LANDS

Азизова К.В.
старший преподаватель
Сумгаитский Государственный Университет, Азербайджанская Республика

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОРОШАЕМЫХ ЗЕМЕЛЬ

Abstract. *The article discusses the conceptual approaches of the system of indicators of economic efficiency of irrigated land. The essence of the conceptual approaches to ensure the efficiency and productivity of irrigated land is analyzed. An approximate scheme has been prepared for the types of suitability of irrigated land plots. A comparative coefficient of land utility and a general scale of the score in Azerbaijan are given. The level of suitability of irrigated lands in Azerbaijan has been summarized and evaluated.*

Keywords: *irrigated land, conceptual approaches to the efficiency of irrigated land, indicators of economic efficiency of irrigated land, the level of suitability of irrigated land in Azerbaijan, prospects for improving the efficiency of irrigated land in Azerbaijan.*

Аннотация. *В статье рассмотрено концептуальные подходы системы показателей экономической эффективности орошаемых земель. Анализировано сущность концептуальных подходов по обеспечению эффективности и продуктивности орошаемых земель. Подготовлено примерная схема по видам пригодности орошаемых земельных участков. Дано сравнительный коэффициент полезности земель и общая шкала бала бонитета в Азербайджане. Обобщены и оценены уровень пригодности орошаемых земель в Азербайджане.*

Ключевые слова: *орошаемые земли, концептуальные подходы по эффективности орошаемых земель, показатели экономической эффективности орошаемых земель, уровень пригодности орошаемых земель в Азербайджане, перспективы повышения эффективности орошаемых земель в Азербайджане.*

Экономическая оценка системы показателей, характеризующая экономическую эффективность орошаемых земель проводиться по двум направлениям: специальные оценки: эффективность выращивания отдельных растений по многолетней системе и общая оценка: по общей эффективности состава пригодных земель сельскому хозяйству, выращивание известных растений и в том числе многолетних растений. В Таблице 1 приведены системы показателей, характерезующий экономической эффективноти орошаемых земель.

Таблица 1

Системы показателей, характерезующий экономической эффективноти орошаемых земель

П/н	Натуральные показатели	Стоимостные показатели
01	Земля и водные запасы	Производства общей продукции
02	Формирование системы земледелия	Общая прибыль
03	Интенсификация производства в орошаемых землях	Чистая прибыль
04	Доля производимой продукции на каждую единицу земельного участка	Доля прибыли на каждую единиц земельного участка
05	Сбор уражая и его достоверный учот	Возможность потенциальной производительности земель
06	Экономическая деятельность людей	Общая продукция на каждую единицу труда и материальные затраты
07	Трансформация земель в перспективный период	себестоимость
08	Агропроизводственная группирования земель	Уровень рентабельности
09	Механизация и химизация производства сельского хозяйства	Прогнозирования сельского хозяйства
10	Деятельность водных хозяйств	Производительность труда
11	Земельный баланс по отдельным экономическим районам	Эффективность основных капитальных вложений

Примечание: Таблица подготовлено автором на основе материалов исследования.

В целом, общая оценка эффективности орошаемых земель можно сгруппировать в следующей форме:

- Производительность растений сельского хозяйства, многолетних растений и кормовые растения;
- Распределение затрат;
- Дифференциальная прибыль от одного гектара орошаемых участков земли;
- Выход общего продукта от одного гектара орошаемых участков земли;
- Себестоимость производимой продукции;
- Фондоемкость 1 гектара орошаемых земель, трудоемкость 1 центнера продукта и 1 гектара орошаемых земельных участков;
- Общие расходы единицы продукта;

Формула производительности основных растений [1, с.187-192]. Отметим, что производительность орошаемых земель в первую очередь зависит от пригодности земельных участков [2, с. 129]. В свою очередь пригодные земельные участки отличается в зависимости от свойственного характера и

состава разных видов пригодных земельных участков [3]. На Рисунке 1 приведены виды пригодности орошаемых земельных участков.

Рис. 1. Примерная схема по видам пригодности орошаемых земельных участков (подготовлено авторов на основе материалов исследования)

А на Таблице 2 дано система показателей особенностей и режима земель на основе моделей ее пригодности.

Таблица 2

Система показателей особенностей и режима земель на основе моделей ее пригодности

П/н	Показатели	
01.	Показатели состояния гумуса земли	Количество и содержание, запасы гумуса
		Толщина гумусового слоя
02.	Параметры, характеризующие режим питания земли	Количество элементов питания и минеральных соединений употребляемые растениями
		Динамика режимов воды-воздуха и температуры
		Процессы оксидирования - редуцирования
		Влияния щелочнокислительных условий
		Активность разных групп микроорганизмов и земельной фауны
		Процессы минерализации и гумизация органических веществ
03.	Оптимальные показатели физических свойств	плотность
		Агрегатное состояние
		Водоемкость полей
		Проводимость воды
		Аэрация
04.	Показатели, характеризующие структуры земельного профиля	Толщина посевного слоя и в целом гумусового слоя
		Водоемкость полей
05.	Показатели физико-химических свойств	Реакция
		Поглощающая способность
		Состав обменивающих катионов
		Базовый уровень насыщения

Примечание: Таблица подготовлено автором на основе материалов исследования.

Общая шкала бонитета орошаемых земель, а также средне весовой бал основных кадастровых регионов и сравнительный коэффициент полезности земель (СКПЗ) в Азербайджане даны в Таблице 3 [4].

Как видно из Таблицы 3 разница между баллами качества земель входящие во все 5 группы агропроизводство составляет 20 баллов. Однако другой исследователь А.Х.Велиев считает, что это разница не может быть реальным показателям по определения качества орошаемых земель и оценки деятельности хозяйственной деятельности, так как невозможно одинаково

сравнить земли оценивающийся на уровне 67 баллов земель с 87 бальной землей [5, с.14].

Таблица 3

Сравнительный коэффициент полезности земель и общая шкала бонитетных балов в Азербайджане

Группа качества земель	Земли входящие в группу	Баллы качества земель	Средне измеряемые баллы	СКПЗ	Площадь	
					тыс. га	%
I	Очень хорошие земли	81-100	86	1,30	1815	21,00
II	Хорошие земли	61-80	71	1,08	4844	55,9
III	Земли среднего качества	41-60	56	0,85	870	10,05
IV	Земли низкого качества	21-40	40	0,61	171	1,97
V	Земли условно непригодные	ниже 20-ти	12	0,18	960	11,08
По Азербайджанской Республике:			**66**	**1,00**	**8660**	**100,0**

Примечание: Таблица подготовлено автором на основе: Мамедов Г.С., Халилов М.Я. Экология и охрана окружающей среды. Баку: издательство «Эльм» 2005. - 880 с.

Если основываться на исследовании А.Х.Велиева, то можно считать целесообразным группировать земли республики в 10 бонитетную агропроизводственную группу:

- I группа - Высококачественные земли (100-91 балл);
- II группа - Высококачественные земли (90-81 балл);
- III группа – Самые хорошо качественные земли(80-71 балл);
- IV группа– земли хорошего качества (70- 61 балл);
- Vгруппа–Земли среднего качества (60-51 балл);
- VI группа- земли относительно среднего качества (50-41 bal);
- VII группа–Низкокачественные земли (40- 31 балл);
- VIII группа–самые низкокачественные земли (30 - 21 балл);
- IX группа – условно непригодные земли (20-11 балл);
- X группа – полные непригодные земли (10-1 балл).

Отметим, что в проводимых исследованиях результаты по Апшеронскому экономическому району составило 44 банитетный балл (земли относительно среднего качества) и в Губа-Хачмазском районе оказалось самая высокая - 71 банитетный балл (земли хорошего качества) [6, с.259].

Следует подчеркнуть, что в ближайшем перспективе рассматривается серьезное расширение перечень и ассортимент сельскохозяйственной и аграрной продукции в Азербайджане и, безусловно, в связи с этим потребность на высококачественные земли в Азербайджане существенно будет повышаться. Поэтому требуется принятие не отлагательных мер и применение новейших технологий по улучшению качественных показателей орошаемых земель в

Азербайджане и при этом особо будет востребовано применение прогрессивных форм мирового опыта и их трансфер с учетом особенностей орошаемых земель страны и т.д.

Литература:

1. Ахмедзаде А.Дж., Гашимов А.Дж. Мелиорация и водное хозяйство. Баку, 2016. - 632с.
2. Стратегические Дорожные Карты по производству и переработки продукции сельского хозяйства в Азербайджанской Республике. Утверждено указом Президента Азербайджанской Республики от 6 декабря 2016 года.
3. Мамедова Е.А. Мелиоративная гидрогеология. Баку, издательство «Ляман» ММС, 2016. - 268 с.
4. Мамедов Г.Ш., Халилов М.Я. Экология и охрана окружающей среды. Баку: издательство «Эльм», 2005. - 880 с.
5. Велиев А.Х. Проблемы повышения экономической эффективности использования земель в Азербайджане. Автореферат дисс. д-ра экон. наук. Гянджа, 2015. - 59 с.
6. Набибейли З. Экология и чрезвычайные ситуации. Баку, 2012. - 182 с.

Aleksina D.V.,
student of Institute of Economics and Management
Morgunova R.V.,
PhD in Economics, Associate Professor,
Vladimir State University, Vladimir, Russia

RUSSIAN AND FOREIGN EXPERIENCE IN RECORDING AND ANALYZING THE FINANCIAL RESULTS OF ORGANIZATION

***Abstract**: The article describes the basic rules and aspects of conducting financial analysis. Particular attention is focused to the use of IFRS in large international companies. The features of accounting in the Russian Federation are noted. Some indicators are characterized that aren't taken into account by the Russian standards. The difference in the calculation of bankruptcy methods is shown.*

***Keywords**: balance sheet, financial performance, International Financial Reporting Standards, bankruptcy, goodwill, assets, liabilities.*

An important prerequisite for the success of any organization is proper accounting of financial results, since only in this case objective information can be obtained for their analysis and making the right management decision. The activities of organizations in the international market require knowledge of the features of accounting and analysis of the financial results of foreign partners, which, by the way, follow the path of convergence with International Financial Reporting Standards (IFRS). As a result of the globalization process, this problem has become more topical, since user requirements for reporting organizations have become more stringent and in the near future, keeping records and analyzing financial results without using international standards will be problematic.

The study of foreign practice of accounting and analysis of the financial results of the organization will allow solving the existing system of accounting and reporting in accordance with the decision standards. Reforming the Russian accounting system in accordance with the requirements of IFRS is aimed at providing useful information

for financial statements, primarily investors, the interaction of Russian international organizations in the field of methodology and accounting. In order to maintain high-quality and efficient accounting at the international level, it is necessary to achieve its uniform interpretation (maintenance according to uniform standards and requirements).

Currently, accounting worldwide is developing along the path of convergence with International Financial Reporting Standards. So in most European countries, organizations, securities placed on the stock exchange, the public prepare IFRS statements, adapting them to the accounting requirements. «Provision of financial statements» and IFRS 8 «Accounting policies, changes in accounting calculations and errors». Expanding the range of companies required to prepare IFRS reports, participation in the WTO and the EU, participation in stimulating the preparation of reports that are understandable to all foreign users[5]. Thus, the processes of convergence of national reporting systems with IFRS are characteristic both for the Russian Federation and for a number of European countries. It is planned that the United States, currently using its own standards of GAAP, will also be reporting in the near future according to international standards.

The accounting system and methodology for the preparation of financial statements in the world practice were formed over a long period of time and developed, first of all, as a set of national accounting systems. The qualitative state of national accounting and reporting systems is largely determined by the historical traditions and level of economic development of a particular country. In this regard, the most economically successful countries have the highest level of development of the accounting and financial reporting system.

To reflect the financial results of the activities of organizations in foreign practice, a compulsory form of accounting (financial) reporting is compiled – «The financial performance». But due to the fact that the financial result is a complex concept, the value depends on the accounting option adopted in a particular country or group of countries. In Germany, the profit and loss statement has a vertical form, and it is compiled in cost and functional formats. The first of them is based on the idea that an indicator of an organization's activity is not only sales, but also the volume of production and consumption of inventories, as well as resources that are predominantly involved in the increase of fixed capital. One of the most important tasks in accounting for financial results is their effective and reliable analysis [4].

In a modern market economy, additional disclosure plays a very important role. Thus, some balance sheet items by different companies even in one country are evaluated differently, for example, goodwill. In such cases, a simple disclosure of the facts of economic life does not allow the user reporting to formulate an adequate picture of the company. At the same time, the disclosure of accounting policies in additional reports on the evaluation of articles of reporting provides the possibility of obtaining such a presentation. According to IFRS financial statements should be clear and understandable. They are based on accounting policies that vary from company to company both within the same country and in different countries. A significant place in the legislation of developed countries is given to the regulation of the composition and content of financial statements. At the same time, the laws clearly define a differentiated list of mandatory balance sheet items, a profit and loss

statement for small, medium, large and transnational companies [4]. In addition, companies are granted the right to independently use additional articles if they consider that their disclosure will be necessary for users of financial statements. In the current practice of most foreign countries, the publication of company reports has become a kind of image of their business activity. Constant analysis of the indicators of this reporting is the basis for determining the market price of securities, for the correct choice of a partner's solvency. It is the legal aspect of financial statements in a market economy that has led to the legislative order in all countries to publish reports on the financial activities of companies, primarily the balance sheet and profit and loss report.

The basic rules and methodology for the preparation of annual reports in the Russian Federation are set out in the Accounting Regulations [1]. Each of the countries which are part of the EU has its own internal accounting rules. They seek to bring them as close as possible at the IFRS. But for tax purposes, they must calculate the base on the basis of local national legislation. There are two main reports in the Russian Federation in the table 1, 2.

Table 1

Russian balance sheet

ASSETS	LIABILITIES
1. Fixed Assets and Other Non-Current Assets	**IV. EQUITY AND RESERVES**
Intangible Assets:	Statutory Capital
Fixed Assets	Additional Capital
Equipment for Installation	Legal Reserve
Long-term Financial Investments	Funds Restricted for Capital Investment
Other Non-Current Assets	Social Fund
Total for Section 1	Special-Purpose Financing (from outside sources)
II. Inventories and Expenses	Retained Earnings in Previous Years
Production Stock	Retained Earnings in Reporting Year
Value-added Tax on Purchased Items	**Total for Section IV**
Accounts Receivable After 12 Months After the Reporting Date or Later	**V. LONG-TERM LIABILITIES**
Accounts Receivable Within 12 Months After the Reporting Date	Loans
Short-term Financial Investments	Other Long-term Liabilities
Cash	**Total for Section V**
Other Current Assets	**VI. SHORT-TERM LIABILITIES**
Total for Section II	Loans
III. Losses	Accounts Payable
Losses in the Previous Years	Dividends
Losses in the Reporting Year	Revenues Relating to Future Periods
Total for Section III	Funds Restricted for Consumption
TOTAL ASSETS (190 + 290 +390)	Provisions for Future Expenses and Payments
	Other Short-term Liabilities
	Total for Section VI
	TOTAL LIABILITIES (490 + 590 + 690)

Regarding the maintenance of financial statements in Russia, it can be noted that the form of the balance sheet and the financial perfomance is strictly regulated, which is not the case with IFRS.[2] When reporting under IFRS, the financier focuses on the investor, i.e. tries to include those points that may influence decision making. The presence of such a parameter as EBIT and EBITDA is of great importance. They are very widely used by analysts, investors and other stakeholders to assess the financial position and value of companies. Historically, the calculation of EBIT and EBITDA is based on data from the US GAAP statements, but EBIT and EBITDA are also used to analyze the financial situation and estimate the value of companies, which also form reports according to international standards.

Table 2

Financial performance in Russian Federation

Indicator
Net revenue from sales of goods or services (VAT, excise and other similar mandatory payments are not included)
Cost of Goods and Services Sold
Commercial Expenses
Administrative Expenses
Profit (loss) from sales (010 - 020 - 030 - 040)
Interest receivable
Interest payable
Revenue from participation in other organizations
Other operating revenue
Other operating expenses
Profit (loss) from enterprise financial operations and administrative activities (050+060+070+080+090+100)
Other non-sale revenue
Other non-sale expenses
Profit (loss) for reporting period (110+120-130)
Profit tax
Disbursed earnings
Retained earnings (loss) during reporting period (140-150-160)

The financial result of the organization in foreign countries is a broader concept than the net profit of the reporting period, and is defined not only as the difference between income and expenses, but also as an increase in net assets or an increase in equity. Fundamental differences in the procedure for recording the financial results of organizations in foreign countries (Germany, France and the USA) exist both in form (horizontal or vertical presentation, structure) and in essence (the procedure for calculating indicators). But despite this, in all accounting systems, the corresponding information is reflected in the income statement, which is mandatory for compiling. In addition, European countries are characterized by the application of international financial reporting standards, adapted to national accounting requirements. The foreign practice of analyzing financial results is distinguished by calculating a number of additional profit indicators (nominal, real, minimum, normal, target, maximum, under-received, cash flow, gross and net self-financing indicators) as part of the current, operational and perspective analysis. In addition, in countries with developed market relations, marginal profit analysis is

widely used, which is based on dividing costs into variable and fixed and categories of marginal income.[3]

References:

1. Position accounting «Income of the organization" PBU 9/99 - URL http://base.garant.ru/12115839/ [10.03.2018]
2. Position accounting «The expenses of the organization» PBU 10/99 – URL http://base.garant.ru/12115838/ [10.04.2018]
3. N. V. Manina, M. O. Nikolayeva. Foreign Experience in Accounting and Analysis of the Organization's Financial Results // Young Scientist. - 2017. - №6. - p. 498-501. - URL https://moluch.ru/archive/110/26651/ [09.20.2018].
4. Morgunova R.V., Gilut Ya. A. PROBLEMS OF COMMUNICATIONS WITH BANK STAKEHOLDERS - ECONOMICS AND MANAGEMENT: PROBLEMS, SOLUTIONS, №5 – 2018 ISSN: 2227-3891
5. Shvetsova O. V. Comparative characteristics of Russian and foreign approaches to the formation of information on financial results in reporting / O. V. Shvetsova // Audit and financial analysis. - 2016. - № 4. - P. 101–104 – URL http://www.auditfin.com/fin/2016/4/2016_IV_02_16.pdf [10.10.2018].

Batyrova N. T.,
Candidate of Economic Sciences, associate professor
Keneshbayev B. Zh.,
Ph.D.,
Mombekova G. R.
Ahmed Yasawi Kazak-Turkish International University, Kazakhstan

WAYS TO SUPPORT AGRICULTURE OF KAZAKHSTAN

Батырова Н.Т.,
к.э.н., доцент
Кенешбаев Б.Ж.,
доктор (Ph.D.)
Момбекова Г.Р.
доктор (Ph.D.)
Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави, Казахстан

ПУТИ ПОДДЕРЖКИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА КАЗАХСТАНА

The insufficient substantiation of the directions of development of the market economy and the methods of implementing reforms and reforms in the agricultural sector at the initial stage led to a systemic crisis of domestic agricultural production. Technical degradation and backwardness of domestic agricultural producers are the main factors hindering the development and competitiveness of agricultural products on the world market. The main goal of this article is to consider this issue and show the modern ways of agricultural production development in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: *agricultural service, production and maintenance, agricultural producers, technical resources, agricultural products*

Недостаточная обоснованность направлений развития рыночной экономики и методов осуществления преобразований и реформ в аграрном секторе привело на начальном этапе к системному кризису отечественного сельхозпроизводства. Техническая деградация и отсталость отечественных сельхоз товаропроизводителей являются главными

факторами, сдерживающими развитие и повышение конкурентоспособности сельхозпродукции на мировом рынке. Отсюда вытекает главная цель данной статьи: рассмотреть данный вопрос и показать современные пути развития сельхоз товаропроизводства в Республике Казахстан.

Ключевые слова: *аграрный сервис, производственно-техническое обслуживание, сельхозтоваропроизводители, технические ресурсы, сельхозпродукция.*

В условиях, когда государство не в состоянии оказать действенную финансовую поддержку всему сельскому хозяйству, одной из важнейших задач стабилизации, а затем и роста технического обеспечения АПК является развитие машинно-технологических станций (далее МТС), способных повсеместно стать интенсивным производителем сельхозпродукции, надежным партнером сельчан при выращивании и переработке сельскохозяйственных культур[1].

Реформирование аграрной сферы экономики в регионах страны началось с коренного изменения организационно-экономического механизма функционирования агропромышленного производства в целом. Наличие по всем видам сельхозтехники сократилось. Учитывая тот факт, что за последние годы обновление технических средств аграрного сектора южного региона происходило в незначительных размерах, можно предположить, что недалек тот критический момент, когда сельские товаропроизводители не смогут выполнять свои функции [2].

Развитие агросервисных структур, как формы концентрации производства и капитала, создает необходимые условия для вывода аграрного сектора из кризисного состояния. В этих целях по стране были созданы МТС, обеспечивающие агротехнический сервис. Однако их развитие сопровождалось значительными трудностями, вызванными отсутствием достаточных финансовых средств, недостаточным экономическим анализом деятельности МТС, что сказалось на увеличении стоимости выполняемых ими работ при низкой платежеспособности сельхозтоваропроизводителей. В связи с этим ряд существующих МТС не смогли показать удовлетворительные результаты [3].

Наиболее экономичными путями выхода из создавшегося кризисного положения на перспективу являются:

- применение высоконадежной и высокопроизводительной техники нового поколения через агросервисные структуры, обеспечивающей освоение новых высокорентабельных технологий производства сельскохозяйственной продукции;

- организация новых и поддержка созданных эффективных агросервисных структур производственно-технического обслуживания сельскохозяйственного производства, как МТС.

На современном этапе существуют МТС двух моделей, работающих:

- в составе агропромышленных предприятий (агрофирм, агрокомбинатов и т.п.), выполняющих полный цикл производства сельхозпродукции;

- на подряде, выполняющих агротехнические работы и услуги производственно-технического обслуживания по заказам сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Изучая зарубежные научные разработки ученых агросервиса Karl A. Fox, B. L. Gardner, C. Ford Runge [4-6] в современный период развития сельхозпроизводства мы можем предположить, что производственно-техническое обслуживание в аграрном секторе осуществляется агросервисными структурами и представляет собой приоритетное оказание широкого спектра производственно-технических и других услуг сельхозтоваропроизводителям на договорных основах, структура которого включает функциональную, обслуживающую и обеспечивающую блоки от начальной до конечной операции производственного цикла. Блоки, в свою очередь, содержат механизированные, снабженческие, информационно-маркетинговые, организационно-правовые, кадровые, коммуникационные, инфраструктурные и др. функции производства, переработки, хранения и сбыта сельхозпродукции.

Проведенный в работе анализ показывает, что наиболее перспективным может быть МТС, работающий в составе агропромышленных предприятий (агрофирм, агрокомбинатов и т.п.), выполняющий полный цикл производства сельхозпродукции на примере МТС «Агро Сервис Яссы». Поэтому для создания и укрепления технической базы агросервисных структур необходима государственная поддержка по оказанию льготных агролизинговых услуг на приобретение сельхозтехники.

Одним из приоритетных направлений совершенствования развития предприятий в аграрном секторе является создание многофункционального МТС, строящем свою деятельность на оказании широкого спектра комплексных услуг по звеньям.

Размеры и состав технического парка агросервисных структур должны соответствовать потребностям производителей сельхозпродукции определенной зоны. При этом целесообразно производить оценку эффективности каждого вида техники, учитывающую как экономические, так и технические характеристики сельхозмашин, возможность их полной загрузки в течение года. С целью избежание лишних затрат при планировании и оптимальном функционировании агросервисных структур весь их спектр в полеводстве АПК предлагаем формировать по шести моделям: МТС- 25, МТС-50, МТС-100, МТС-150, МТС-200 и МТС-250. Предлагаемая типизация моделей МТС позволяет в каждом конкретном случае достичь наибольшей эффективности и осуществлять деятельность на подряде. В качестве основных переменных принимаются объем механизированных работ и площадь обслуживаемой пашни, в связи с чем, далее по нормам нагрузки рассчитывается необходимое количество сельхозтехники (табл.2).

Решение о выборе типовой модели МТС принимают с учетом хозяйственных и экономических особенностей в аграрном секторе.

Такая финансовая поддержка государством сельхозтоваропроизводителей на условиях агролизинга должна способствовать сокращению доли иностранных фирм на рынке зерноуборочной и хлопкоуборочной техники путем приобретения на условиях государственного лизинга только отечественной сельхозтехники. Необходимые финансовые средства можно

сократить, сконцентрировав оптимальное количество техники в агросервисных центрах.

Таблица 2

Проектные показатели типовых агросервисных структур по производственно-техническому обслуживанию сельхозтоваропроизводителей

Показатель	Ед. изм.	Модели МТС					
		МТС-25	МТС-50	МТС-100	МТС-150	МТС-200	МТС-250
Площадь обслуживаемой пашни	тыс. га	до 6,6	6,6-12,8	12,8-18,4	18,4-25,5	25,5-61,10	свыше 61,0
Количество тракторов (среднее)	у.е. тр.	14	31	50	84	117	163
Количество зерноуборочных комбайнов (среднее)	шт.	7	14	30	40	55	65 и более
Количество кормоуборочных комбайнов	шт.	1	2	3-4	5-6	7-9	св.9
Примечание – рассчитана авторами							

Таким образом, услуги предоставления техники по агролизингу - одна из наиболее эффективных мер государственной поддержки АПК и машиностроительных заводов-изготовителей.

Таким образом, предложенные методы совершенствования развития МТС в аграрном секторе являются перспективными путями повышения энергообеспеченности аграрного производства, которое создает условие для производства жизненно важной для общества сельхозпродукции, имеющей стабильный и гарантированный сбыт на внутреннем и внешнем рынках. Исследованный спектр проблем показывает, что, несмотря на некоторые неблагоприятные условия, оно в перспективном периоде имеет достаточно надежные пути повышения технического обеспечения аграрного сектора и в целом сельхозтоваропроизводства.

Литература:

1. Әкімбекова Ш.У., Бакирбекова А.М. ҚР ауыл шаруашылығының инвестициялық белсенділігін арттыру жолдары. Алматы. Аграрлық нарық проблемалары.-2015. -№4. - Б.13
2. Сартова Р.Б, Шеримова Н.М. т.б. Әлеуметтік инфрақұрылымның инновациялық даму барысы. Алматы. Аграрлық нарық проблемалары.-2015. -№1. - Б.72
3. Абилгазиева Ж.Е., Сабырова М.Е., Туребаева Ж.К. ҚР ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік реттеу тетіктері. Алматы. Аграрлық нарық проблемалары.- 2015. -№4. – Б.43
4. Karl A. Fox (2012). "agricultural economics" The New Palgrave: A Dictionary of Economics.- V. 1.- PP. 55–62.
5. Gardner B. L. (2011), "Agriculture, Economics of," International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. - V.1.- PP. 337-344. Abstract & outline.
6. C. Ford Runge (2013). "agricultural economics" The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd Ed., Abstract.

Pakhomova E.A.,
Doctor of Economic Sciences, Candidate of Technical Sciences, Professor
Rozhkova O.V.,
Postgraduate
Dubna State University, Russia

METHODOLOGICAL JUSTIFICATION OF INTEGRATED DESIGN OF INSTITUTIONAL CHANGES

Пахомова Е.А.,
д.э.н., к.т.н., профессор
Рожкова О.В.,
аспирант кафедры экономики
Государственный университет «Дубна», Россия

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ КОМПЛЕКСНОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Abstract. *The article is the final part of the instrumental and methodological substantiation of the possibility of transition from borrowing institutions to a comprehensive design of institutional reforms, based on the synthesis of the "Triple helix" model and different approaches. A brief analysis of the conceptual and methodological difficulties opens up the possibility of preliminary systematization of key tasks and promising areas of their solution through: researching the experience of the leading countries of international innovation ratings, determining the key hierarchical levels of the "innovative pyramid", acting according the algorithm of assessment, developing the proposals for the design of transformations.*

Keywords: *"The Triple Helix" model, the institutional design, the innovative pyramid*

Аннотация. *Статья представляет собой заключительную часть инструментально-методического обоснования возможности перехода от заимствований институтов к комплексному проектированию направленных институциональных преобразований на базе синтеза модели «Тройной спирали» и различных подходов. Краткий анализ концептуальных и методологических трудностей открывает возможность предварительной систематизации ключевых задач и перспективных направлений их решения посредством: исследования опыта стран-лидеров международных инновационных рейтингов, определения ключевых иерархических уровней «пирамиды инноваций», алгоритма оценки, разработки предложений по проектированию преобразований.*

Ключевые слова: *концепция «Тройная спираль», институциональное проектирование, пирамида инноваций*

Проведённый на основе междисциплинарного подхода анализ институциональных преобразований на разных по своей общественной организации исторических периодах выявил проблему недооценки роли институциональных разрывов и т.п., которые могут стихийно возникать на различных этапах нелинейного и обладающего фрактальной структурой инновационного процесса, но в большинстве случаев становятся прямым следствием непонимания сложности российской институциональной среды [1]. О неудовлетворительном положении дел на том или ином объекте свидетельствует определяемое с опорой на закономерности социально-экономических процессов множество проблемных ситуаций, решить которые с

помощью имеющихся ресурсов и механизмов невозможно. В то же время, и пределы возможностей «проектирования» [2, 3] институциональных изменений во многом задаются характеристиками подходящего институционального пространства, в котором может быть реализовано во времени множество учитывающих имеющиеся ресурсные ограничения траекторий, и соответствующих содержательной компоненте пространства индикаторов [4], демонстрирующих отклонения фактических параметров институциональной среды от целевых значений и желаемого состояния.

Фрагментарность институциональных трансформаций является, с нашей точки зрения, следствием недостатков сложившейся модели реформирования. С позиций методологического применения институционального подхода в рамках концепции «тройной спирали» вектор развития того или иного института определяется внутренней логикой соответствующего пространства, гражданской активностью и инициативностью заинтересованного населения, знаком и степенью реализации программы преобразований. Всё многообразие долгосрочных направлений развития может быть очерчено координатным полем, охватывающим усилия российской власти на внутренней или внешней арене. Помимо ориентации на значительное перераспределение общественного богатства в пользу ограниченной части населения страны, часть программ в ходе своей реализации влияет отрицательно на повышение уровня благосостояния народа, недавним примером чему выступают широко анонсированная пенсионная реформа, означающая разгром системы накопления в целом и подрыв инвестиционного климата, или изменение ставки налога на добавленную стоимость, моментально приведшее к росту экономического пессимизма. В части внесения корректировок в естественное развитие того или иного института полезным может выступить т.н. «эволюционный подход», позволяющий сосредоточить внимание исследователя на позиционировании и совершенствовании института с постепенным переходом к более передовым формам.

Экономический, политический, юридический аспекты институционального проектирования отражены в трудах Б. Вайнгаста, Д. Норта, Дж. Дж. Стиглера и др. Среди отечественных учёных, отмечающих необходимость трансформации институциональной системы в различных областях хозяйствования: А. А. Аузан, Г. Б. Клейнер, Р. М. Нуреев, В. М. Полтерович, В. Л. Тамбовцев, А. Е. Шаститко. Изученный нами иностранный опыт свидетельствует о значимости институциональных изменений в экономике стран, традиционно лидирующих в инновационных рейтингах: США, Германии, Японии, стран Скандинавии. Яркими примерами роста научно-технического и инновационного потенциала выступают Сингапур, Ирландия, Индия, Южная Корея, Китай. И хотя успех реформ последнего сам по себе представляет интерес для исследователя, объединяющим фактором является приоритет национального потенциала и исторического опыта над заимствованиями, а также учёт адаптационных возможностей принимающей стороны.

Общую логику, обеспечивающую последовательность институциональных изменений, можно представить в виде схемы на рис. 1. В

силу своей кажущейся очевидности те или иные этапы алгоритма могут быть упущены, что может сказаться на полноте охвата субъектов и качестве результатов.

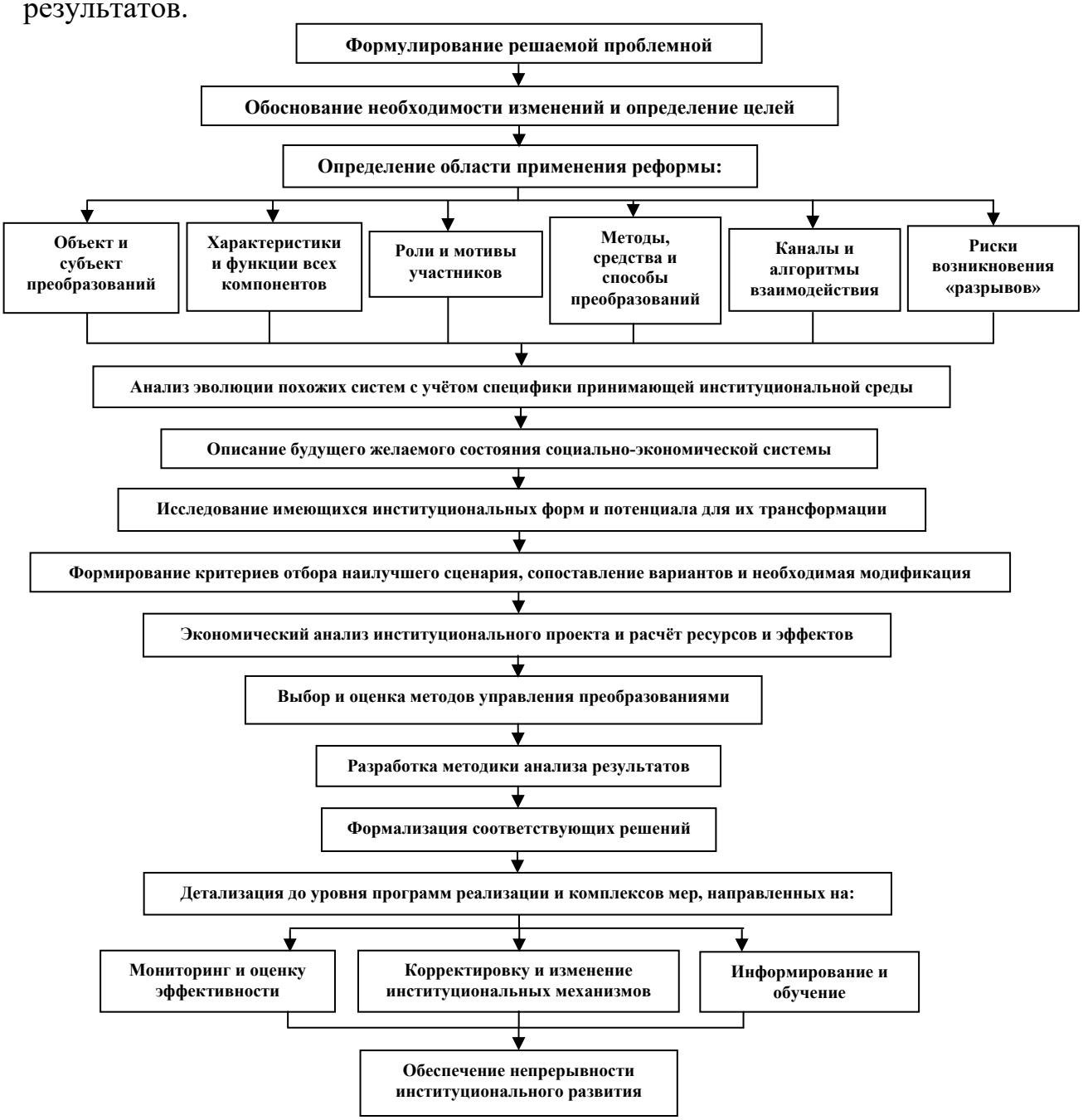

Рис. 1. Логика реконструкции институциональной среды и внедрения новых форм

Для анализа эффективности институциональных преобразований и учёта исторической перспективы необходимо проводить оценку на каждом этапе жизненного цикла реформы, что в отечественных реалиях, помимо концептуальных (невозможность достичь цели в рамках существующей институциональной среды) и методологических (например, субъективность и неадекватность инструментов измерения) трудностей и обширного круга исследовательских задач, осложняется противоречивостью и размытостью целей и задач; несовпадением действий субъектов; пренебрежением массовыми ожиданиями; возникающими по разным причинам информационными

пробелами; недостатком доступных статистических данных, а также нежеланием ключевых лиц декларировать издержки и результаты и нести однозначную ответственность за полученный общественный эффект.

Проведённый анализ понятийно-категориального аппарата и применяемого к оценке институциональных преобразований исследовательского инструментария выявил разницу в определении отправной и конечной точек оценки; сложности с учётом характера и масштаба изменения макро-, мезо- и микропоказателей; ограниченность применения количественных данных и их последующей трансформации в измеряемые, а главное – отражающие изменение состояние субъекта и социально-экономическую эффективность преобразований индикаторы, невнимание к взаимовлиянию институтов, невозможность локализации событий во времени, особенно в долгосрочной перспективе. Для выработки методического подхода предлагается воспользоваться динамичной последовательностью частично пересекающихся между собой этапов: формирование системы статистических показателей - определение независимых («объясняющих») и зависимых переменных с учётом последующих этапов и выбор единиц анализа - поэлементный анализ соответствующего институционального окружения на предмет изменения состояния объектов и субъектов оценки – идентификация механизмов деятельности по управлению инновациями и оценка инновационных процессов на соответствие поставленным целям – оценка «системных эффектов» и потенциала для дальнейших изменений и распространения нового опыта – подтверждение, опровержение или корректировка полученных выводов и результатов.

Представляя краткую характеристику иерархии слоёв подобной «пирамиды», выделим три основных группы: процессы управления инновациями (базово необходимые для жизни и деятельности условия); результаты процессов управления инновациями (условия для появления исследований, знания, образование, идеи и их последующее воплощение в собственно инновационных продуктах и технологиях); эффекты от процессов управления инновациями (условия для дальнейшего развития и распространения инноваций, повышение общественного благосостояния, влияние на аспекты и уровень качества жизни населения и т.д.). Институциональные преобразования могут происходить на каждом из составляющих уровней, специфика которых настолько отличается, что требует индивидуальной расстановки приоритетов социально-экономического развития. Большое значение имеет формирование на местах и распространение положительных прецедентов [5]. Фундаментом для инновационных процессов выступают: среда, общество, инфраструктура, высшие стандарты поведения, ценностные и нравственные установки, культурные традиции, исторические условия развития, потребности и мотивы, формальные и неформальные правила и пр. Несмотря на значительные статистические различия между территориями и социо-культурное разнообразие, результаты анализа свидетельствуют в пользу обязательного присутствия ряда определённых компонентов, единства среды и возможности формирования обобщённой концепции институционального проектирования. И уже на этой основе

применительно к основным типам необходимых институциональных форм и структурных изменений могут быть развёрнуты более глубокие и детализированные исследования методического характера по уточнению содержания и количественной формализации индикаторов преобразований и параметров среды, характеристик сетевых механизмов, способных поддержать желаемую траекторию развития, обеспечить эффективность значимых социально-экономических процессов и предотвратить возникновение институциональных разрывов.

Признательность. *Работа подготовлена при поддержке РФФИ в рамках проекта № 16-06-00054 «Инструментально-методический подход к адаптации модели тройной спирали для условий России с учётом исторической ретроспективы».*

Acknowledgment. *The article was supported by the Russian Foundation for Basic Research as part of project No. 16-06-00054, The Instrumental and Methodological Approach to Adapting the Triple-Helix Model to Russia in line with Historical Retrospect.*

Литература:

1. Pakhomov A.V., Pakhomova E.A., Rozhkova O.V. Analyzing The Methodological Approach To Adapting Models Of The Innovative Process To The Russian Environment // National Interests: Priorities and Security. Vol. 14, No. 35, 2018, pp. 520-540.
2. Kleiner G.B. Institutional Outchanges: Design, Selection Or Prothesis / Post-Soviet Institutionalism. Donetsk, Kashtan Publ., 2005, 480 p.
3. Tambovtsev V.L. Theoretical Basis Of Institutional Design // Issues Of Economics. No. 3, 1997, pp. 82-94.
4. Istomina S.V., Lychagina T.A., Pakhomov A.V., Pakhomova E.A. The Technique For Determining The Innovative Potential Of Socio-Economic Actors At Different Hierarchical Levels Through Elements Of The Vector Analysis And Field Theory // National Interests: Priorities and Security. Vol. 14, No. 1, 2018, pp. 97-120.
5. Pakhomova E.A. The Methodological Principles For Evaluating The University's Impact On The Efficiency Of Regional Development. Moscow, MEILER Publ., 2010, 725 p.

Katerina Pishenina
PhD in public administration,
Ministry of Education and Science of Ukraine, Kiev, Ukraine

FEATURES OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF THE EDUCATIONAL CLUSTER OF UKRAINE

Abstract. *The features of informational transformations of the educational cluster are associated with the influence of endogenous and exogenous factors. The growth of innovative activity of educational organizations, as well as research and development, should be strengthened through the formation of a single information space and the commercialization of research projects. Improving the mechanisms of state regulation of educational processes allows us to ensure the effectiveness of educational technologies and to increase the efficiency of transactional communications within the educational cluster and government institutions.*

Keywords: *educational cluster, information technology, transaction communications, standards, marketing research.*

The existing education system should include not only educational institutions, but also become centers of science and research; therefore, the transformation of educational resources as a potential for the socio-economic development of the state is associated with the introduction of innovative technologies and modern information tools for the effective management of this process. The features of informational transformations of the educational cluster are associated with the influence of endogenous and exogenous factors, the essence of which is to take into account the dynamic changes and features of modern transnational communications. The growth of innovative activity of educational organizations, as well as research and development, which are conducted today in educational institutions, should be enhanced by the formation of a single information space and the commercialization of research works. A significant dependence of the innovation transformation of the educational cluster is one of the key indicators of the educational result and the sectoral component of the entire education system [1, p. 28].

Changes in modern information technologies significantly affect the quality of educational services and the modernization of educational processes, taking into account the formation of personnel teaching potential from practicing teachers in the process of innovative reform of higher education. Thus, a relationship is formed between the macroeconomic indicators of the effectiveness of the educational cluster and the general dynamics of economic indicators in a specific time format.

Informational and transactional technological innovations characterize the level of modernization changes in educational and research processes in the plane of sustainable positioning of educational institutions in the educational services market and in long-term socio-economic development. The management system of innovative changes requires a certain interaction of the system of management decision-making and organizational structures.

When implementing informational, technological, and organizational innovations, the introduction of modernization changes is inevitable. Implemented innovative changes in management provide certain regulatory changes and significantly affect the results of the effectiveness of educational transformations [2, p. 8; 3, p. 23].

Organizational changes in the system of ensuring the quality of educational services, stabilizing the processes of introducing educational standards and modern standardization of educational activities must comply with modern technologies of training and retraining of specialists, as well as the requirements of qualification characteristics of graduates of business structures. To this end, professional standards for training specialists are being created, which includes the development of mechanisms for additional financing of the educational process, as well as the creation of effective educational technologies in accordance with international standards of the education system.

The quality management system provides for the development of an optimal relationship between general education, fundamental and applied knowledge, which is the basis of the educational process.

State regulation is carried out in the process of making managerial decisions, i.e. forms the monitoring of the effectiveness of management decisions by the quality of education [4]. However, it is necessary to maintain a system of indicators -

measures of the level of training, which is an element of the educational standard. Stabilization of the process of introducing educational standards is considered in two ways: didactic, which defines the level of learning and social, which fixes the legal and regulatory relations between the subjects of the educational process. Thus, clear guidelines of the learning process are formed within the framework of social conditions that correspond to the processes of transformation of the educational cluster. It is advisable to formulate the objectives of the basic educational standard when using certain tools. Based on the pilot test tasks, a number of pilot projects are being formed, the results of which are materials for a certain adjustment of professional standards. Strategic training of specialists is created, which form the appropriate material and make the necessary changes in the content of curricula and test tasks. Such an effective system of innovation transformation of the educational cluster is a single procedure that combines certification, licensing and accreditation as a form of state regulation of the modernization processes of the educational cluster. The direction of strengthening the interaction of business structures with educational institutions allows us to evaluate the effectiveness of the activities of educational organizations and to ensure a high level of employment of graduates in the direction of their specialty. Dependence of material and technical conditions

References:

1. Nikolaev A. (2001). Innovative development and innovative culture. Science and science research. № 2, pp. 27 - 29.
2. Santo B. (2004). The Power of Innovative Self-Development. Innovations. № 2, pp. 5-15.
3. Uvarkina A. (2012). Features of the modern development of Ukrainian national education. Higher education of Ukraine. № 1, pp. 20-24.
4. Mukhametzyanova G.V., Smirnov V.N., Klyueva A.G. (2000). Education in a social market economy. Russian Academy of Education, Institute of Professional Education. Kazan: IPE RAE., 54 p.

Muhabbat Saidova
The main expert of central administrative board Government of Bukhara region,
The independent researcher of
Bukhara State University

ECONOMIC CONTENTS OF INCOMES FROM HOUSEHOLD

Abstract*. This article explores the category of «household» and measures its impact on the economic development. Reveals the economic content of the household income and analyzes the changes in the dynamics of real monetary incomes population in the Republic of Uzbekistan.*

Keywords*: the household, the family, the family economy, household income, household savings, real monetary incomes entrepreneurship.*

Learning household is not given enough notice untill passage on market economic. One of basic principle market attitudes to consider strong cotsial defence of population republic, proceed of this basic direction state of politics appear to increase level life of population.

Household – face of economic activity groups, living together, creating accumulative income and material value (definite part),which utilize profit on material requirements together, inhabitant-communal and other services.

In every situation term of "Household" accepts as "economy family". Everyone formulates in definite family, and undoubtedly, this process don't occurs without somebodies assistance. Household consists of fundamental from family or several family, jointly with inhabitant and existence accumulative income and expenses. Unnecessary being basic family in structure household, so as entering employee or others form in it also. If term of "Family" enters in sotsial category, then term of "Household" appears economic category.

Gloried on the east with name "Muallim soniy" – "second teacher" great thinker, scientific Abu Nasr Farabi emphasizes following: "

Development person needs for achievement thoroughly in intercourse, work (profession) and so on. Person can not reach elevanted development with loneliness. Person needs helping environment".

With one side sotsial-demografic meaning of household describes its compositions, being, and another side considers beginner stage with union short group population, labour resources, production commodity and service for private consumption and market requests, occupation another appearances economic activity, possession accumulative incomes, resources (or partly) and expenditures.

Emphases attention with learning household directs to proceed from this necessary: economic analyzing and aconomic politics State.

Fundamental subject of economic market "Household" renders intense to effect on development economy.

Firstly, requirement household forms demanding to the market, secondly provides production lobour resources, thirdly, savings of household serve invistitsion resource in economic, fourthly, profitable part of forms state in budget by meaning of payment straight and indirect taxes. Nowadays analysis may affirm, if employers appear owners great savings , that pensioners have very short savings.

As underline President I.A.Karimov, "reforms should not be for that, what they spend simply. Their aim appears liberty economic activity. It is necessary to enter into such mechanism, that every person can feel advantages of transformations. Process transformations should be specific effect".

Creating all blessings and conditions with side government of inhabitants secure prosperity population and promotion incomes household, which consider its basis. Example this appears with accepted in last years by President of Republic Uzbekistan about «Promote programm service and sphere service», «Increase farms of economy, business, free provide livestock to not sufficiently providing family» in 2006-2010 years.

Beginning with 1996 year observed positive shifts in real monetary incomes on the soul of population republic.On extent last six year this index raised in medium on16,2% in year (profit index consumer cost). In 2015 year these index raised to 4-4,5 time compare with 2000 year.

Primary principle prosperity of family appears not for only to getting income, but rational its economy and expense. Present time demands to be employer.

Table1

Real monetary incomes population (attitude with %)

Years	To previous year	Compare with 2000-years
2000 y.	124,7	100,0
2001 y.	116,8	116,8
2002 y.	112,6	131,5
2003 y.	111,8	147,0
2004 y.	114,4	168,3
2005 y.	120,2	202,3
2006 y.	122,0	246,8
2007 y.	128,8	254,5
2008 y.	132,3	265,4
2009 y.	122,1	273,7
2010 y.	123,5	281,1
2015 y.	110,2	almost in 4 one

Source: Imformation state committee of statistician Republic of Uzbekistan.

With development business, every family have chance to increase the incomes. Level of development marketing attitude in republic influences on general part of income household, gettings from enterprise activity.

Business is not appears easy and income activities. In this activity requires definite knowledge and skills.

In business exists its rule and requests. The most important appears decency and tactfulness. In the Koran written to be clean and stick to strict rules. Prophet orders: “every moslem should have clean income”. Learning of Islamic instruction: without difficulty getting money is not clean. Employers have to earn with clean work, honesty provides humanity.

Organization of labour and business in household provide extra working pensioners, invalids, having many children mothers, students and heighten income of household.

Maksym Serpukhov
Ph.D., Associate Professor
Simon Kuznets Kharkiv national university of economics (Ukraine, Kharkiv)

ANALYSIS OF UKRAINE-POLISH FOREIGN TRADE WITHIN THE FRAMEWORK OF ACTION ON THE FREE-TRADE ZONE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Abstract. *The article examines the effects of the agreement on deep and comprehensive free trade zone between Ukraine and the EU on the example of the foreign trade turnover between Ukraine and Poland. The advantages and disadvantages of the current agreement and the recommended measures to increase export activity are established.*

Keywords: *foreign trade, free trade zone, association agreement, export, trade barriers, protectionism, import, import substitution, non-traded markets.*

Recently, Ukraine has gradually liberalized trade with the Republic of Poland, which should increase trade turnover. The favourable factors include the signing of the Agreement on deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ), which is part of

the Agreement on the Association between Ukraine and the European Union [1]. This agreement, on the one hand, stimulates preferential trade with the EU countries (in particular with Poland), and, on the other hand, there are other trade barriers, including quotas (fixing of quota for goods), high technical barriers in the form of certification, which significantly restrains the entrance of domestic manufacturers to the Polish market.

Among the positive conditions that facilitate the export of Ukraine is the devaluation of the national currency, which is favourable to exporters. However, there are no studies that confirm this assumption in practice.

Taking into account that the current state of foreign trade creates favourable conditions for increasing trade between Ukraine and Poland, further research requires a thorough analysis of the state of foreign trade turnover between countries within the framework of the deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ) and an assessment of the benefits derived from the implementation of this agreement for the export of each country.

The issue of the analysis of foreign trade between Ukraine and Poland was considered by the following scientists: V. Geets [2], P. Lindert, O. Bolotna TF, I. Dunaev V. Babayev, T. Kisil, A. Mazaraki, T. Melnik Yu Shipulin, I. Plyschyk and other scientists

The research goal is:

to investigate the state of foreign trade between Ukraine and Poland before and after the preferential trade regime;

on the basis of the analysis, to determine which benefits the countries receive from the comprehensive free trade zone (DCFTZ);

identify non-traded markets (market niches or commodity positions), on the basis of which domestic manufacturers can intensify export activity) and increase trade between countries;

to analyze which trade barriers exist between countries and restrain foreign trade.

Comparing the economies of the countries, it should be noted that Ukraine is 53 economy in the world, its export amounts to 35.1 billion US dollars. import of 37.8 billion US dollars in 2017.

Poland is 23rd world economy by size, export amounts to 191 billion US dollars. import of 194 billion US dollars in 2017. Given this fact, we will analyze the top 10 of the largest markets for Ukraine (the markets of countries to which Ukraine exports its products are given in the Table 1.

As we can see, according to the analysis, Poland ranked 6th in terms of exports from Ukraine, but the Ukrainian market for the Polish economy is 23rd in terms of its export size.

The Polish economy, by its size, is dominated by the Ukrainian export in 5.44 times, concerning foreign trade with Poland, then imports from Poland to Ukraine is 3.76 billion dollars. and Ukrainian exports to Poland are only 1.89 billion US dollars

Negative balance of trade balance makes 1.87 billion US dollars, the export coverage ratio for imports is 0.502.

Table 1

Top 10 countries - the largest exporters for Ukraine [6]

Country	Specific weight,%	Export value, billion US dollars
Russia	11	3.85
Turkey	6.5	2.28
China	6.3	2.2
Italy	5.8	2.05
Germany	5.5	1.92
Poland	5.4	1.89
Egypt	5.3	1.81
India	5.2	1.81
Hungary	3.3	1.16
Spain	3.2	1.14

Compiled by the author on the basis of data [6]

Analyzing the dynamics of volumes of exports of products from Poland and Ukraine, as shown in Fig. 1.

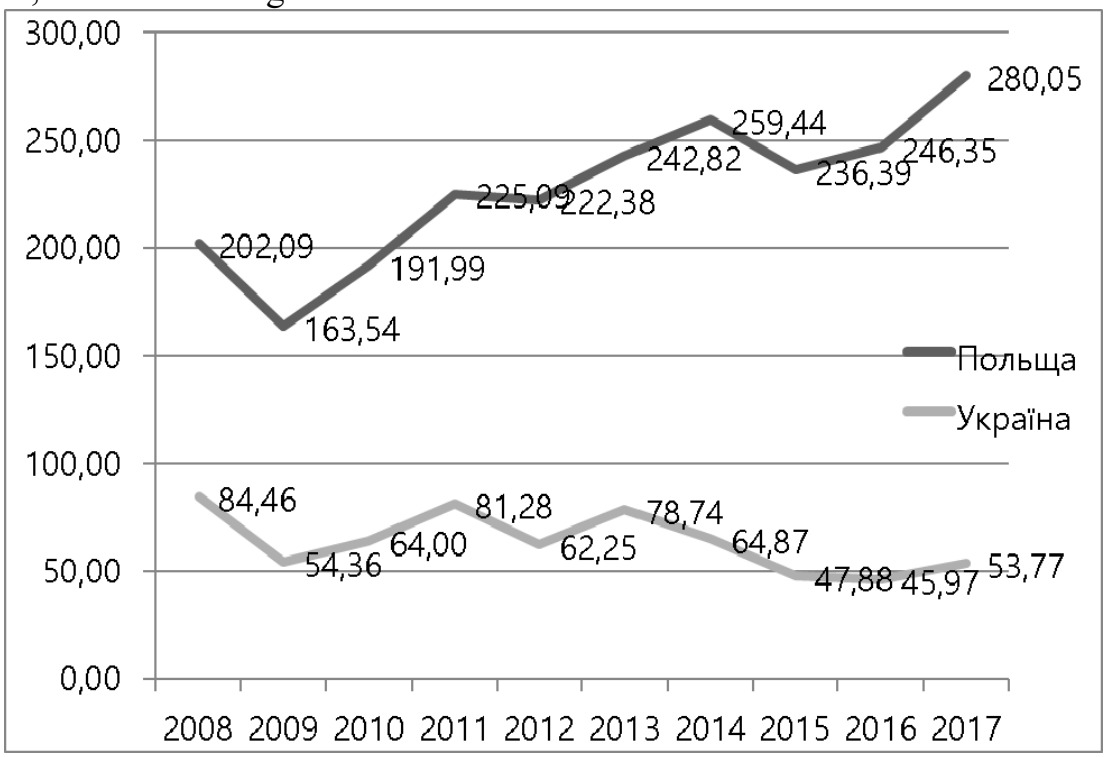

Fig. 1. Dynamics of export volumes of Poland and Ukraine for 2018-2017, billion US dollars Compiled by the author on the basis of data [7]

Based on the analysis of the country's exports of products, it should be noted that Poland significantly outstrips Ukraine by the volume of export of products. Over the years, this gap has increased since the entry into force of the Ukraine-EU Free Trade Agreement (January 1, 2016). Poland has significantly increased exports, unlike Ukraine, which has benefited from this agreement and has received easier access to markets of other countries.

The commodity structure of foreign trade and the state of internal trade turnover needs further research. Table 2 shows the results of analysis according to the largest commodity groups between countries [6].

Table 2

Results of the analysis of the commodity structure of exports of Ukraine and Poland

Export to Poland			Import from Poland		
Product code	Name	million dollars US dollars	Product code	Name	million dollars US dollars
7208	Flat rolled products of carbon steel	235	8802	Other flying devices	137
2601	Iron ores and concentrates, including burnt pyrite	185	8544	Insulated wires	124
2716	Electricity	99.4	2704	Coke and semi-coke of coal	119
1205	Seeds of Brassica napus or rape, milled or non-milled	63.7	2710	Oil or petroleum products	93.4
2306	Mill cake and other solid waste and residues	59.4	4104	Tanned skins or crust leather of the skins of cattle	79.9
8544	Insulated wires	55.2	3004	Medicines (drugs)	78.4
4410	Particleboard	47.2	8433	Machines or mechanisms for harvesting or threshing of crops	70.6
4407	Timber material	46.7	7201	Cast iron processing and cast iron mirrored in ingots	69.5
9401	Furniture for sitting	26.8	6309	Clothing and other used products	63.4
9306	Bombs, grenades, torpedoes, mines, missiles	26.1	8708	Parts and devices of motor vehicles	52.7
4408	Sheets for facing	26	4818	Toilet paper and similar paper,	52.2
0409	Natural honey	25.5	8701	Tractors	51.1
1507	Soybean oil	25.3	2701	Stone coal	46.5
4418	Joinery and carpentry items	22	4011	Tires and tires pneumatic rubber new	43.6
4818	Toilet paper and similar paper	21.9	2309	Products used for nutrition of animals	30.8

For position 8544 "Insulated wires", intra-industry trade has been significantly developed, indicating that both internal and external markets are non-traded.

For position 4818 "Paper toilet", we have a negative balance of 30.3 million US dollars of trade and a high level of intra-industry trade.

For most commodity positions, Ukrainian exports have a raw material structure, while imports are product-like, and contain products from the processing industry, for example, Ukraine imports from Poland commodity items 7201 while exporting to Poland raw materials necessary for their production for position 7208.

For position 1205 we export rape to Poland, of which it is possible to produce biodiesel, and import oil and products of its processing under the code 2710.

Poland exports to Ukraine, much more diversified commodity groups. In particular, Poland exports to Ukraine 3284 commodity groups and Ukraine to Poland 1292 commodity groups, which is only 39.3% coverage by product groups.

So, foreign trade between Ukraine and Poland is characterized by a significant advantage of exports from Poland and a negative trade balance in foreign trade, as well as raw material export structure, which requires the development of internal processing of raw materials into finished products, as well as non-traded markets, for example, in the production of toilet paper, in the production of which we can make import substitution and increase export volumes, as for the position 8504, we can independently manufacture cables to replace imported products and increase our exports to the Polish market. The same situation with the commodity positions 7208 cast iron, of which we can independently produce the products we are currently importing, including 8701 and 8708 and 8433

For product groups 2309 and 4109, we have the opportunity to independently develop our domestic market, which is estimated at $ 30.8 and $ 79.9 million US dollars, which should intensify import substitution and increase export to other countries.

All this will increase the volume of export of products and improve the trade position in international trade between Ukraine and Poland.

Despite the liberalization of foreign trade between countries, there are trade barriers, which should be studied in more detail. Fig. 2 presents the results of the analysis of the use of trade barriers by Ukraine, against Polish goods and those used by Poland against Ukrainian goods.

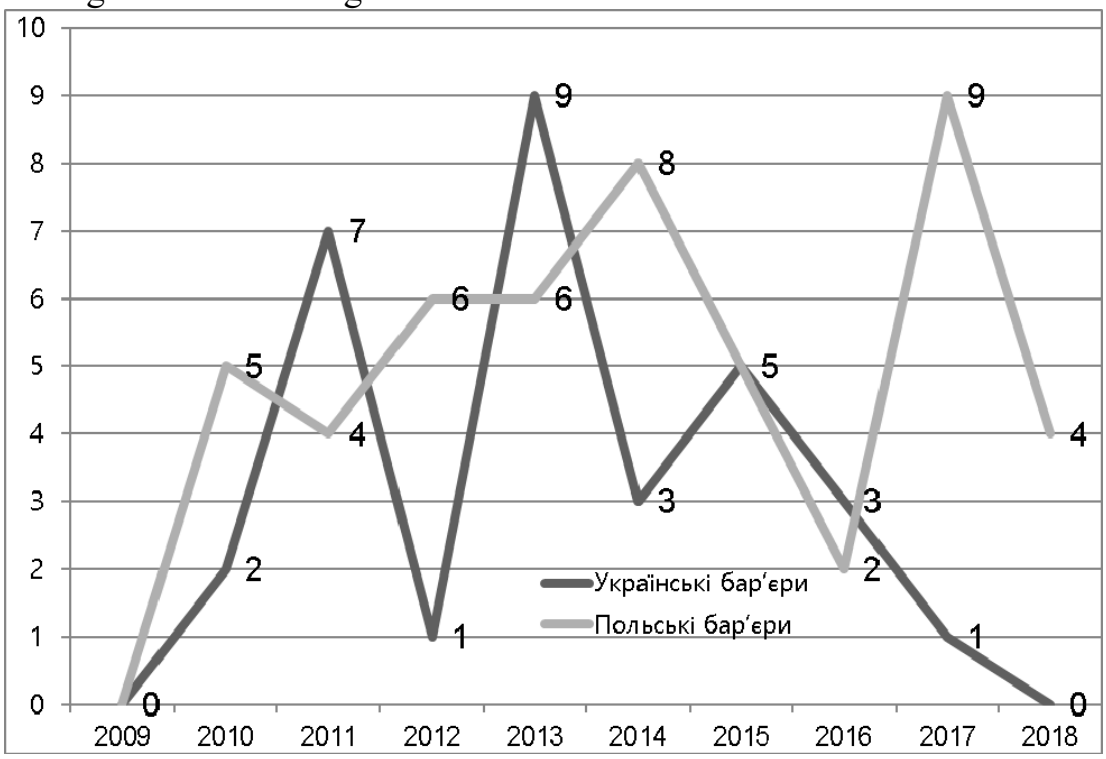

Fig. 2. Trade barriers in trade between Ukraine and Poland made for 2009-2018

As we can see from Fig 2, Ukraine reduces the number of restrictions in relation to the Polish goods, and Poland has also reduced them (in 2016) after signing the Agreement on deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ), but next year,

unlike Ukraine, it introduced new trade restrictions, which greatly reduced access to the market, which led to unequal conditions of trade and the discrimination of certain Ukrainian goods.

Taking into account the results obtained, it is expedient to investigate the product groups, on which trade restrictions were imposed during 2009-2018. In general, Poland imposed 80 trade restrictions on Ukrainian goods, while Ukraine imposed 89 restrictions on Polish goods. In other words, in spite of the attempts to liberalize trade, governments are attempting to impose restrictions supporting specific sectors of the economy for individual goods.

Let's consider the products of which sectors Poland has restricted for Ukraine, see table 3

Table 3

Analysis of trade restrictions introduced by Poland against Ukrainian goods for 2009-2018 (more than 4 units)

Product code	Industry, product	Number of trade restrictions, units
012	Vegetables	11
345	Chemical products (base chemicals)	9
412	Iron and steel products	6
341	Basic organic chemicals	6
346	Fertilizers and pesticides	4
429	Other metal products	4

As we see, Poland has introduced trade restrictions against our main export products, which greatly affects the volumes of exports from Ukraine and creates unequal conditions of trade.

In particular, vegetables are subject to 11 trade restrictions! This fact is due to the strong competition in the market and very good competitive advantages of manufacturers from Ukraine compared with the Polish ones. The chemical industry products are subject to 9 restrictions, iron and steel products and organic chemicals are subject to 6 restrictions. Despite the fact that these products are not high-tech products, but mostly are raw materials, Poland uses a variety of tools to support its own manufacturers and reduce the export of Ukrainian products to their own market.

In the case of Polish goods, Ukraine also introduces trade restrictions. 89 trade restrictions against goods from Poland were introduced for the period of 2009-2018, which is 9 units more than it was imposed by Poland in relation to Ukraine.

Table 4 shows the main industries (commodity groups), which introduced trade restrictions to Ukraine. Unlike Poland, Ukraine did not impose a large number of trade restrictions on individual product groups, but the largest number were trade items such as fertilizers and pesticides (5 units), iron and steel products (5 units), paint varnishes, household appliances and spare parts, other household equipment, respectively for 5 restrictions. As we see, Ukraine is trying to protect domestic manufacturers of these products, which are absolutely in line with our specialization, and most of them are raw materials with low value added.

Table 4

Analysis of trade restrictions introduced by Poland against Ukrainian goods for 2009-2018 (more than 4 units)

Product code	Industry, product	Number of trade restrictions, units
346	Fertilizers and pesticides	5
412	Iron and steel products	5
351	Paints and varnishes, relevant goods	5
448	Household appliances and spare parts	5
439	Other household equipment	5
445	Machines for the processing of food, beverages and tobacco products and parts thereof	4
331	Coke and semi-coke of coal, brown coal or peat; carbon retort	4
429	Other metal products	4
110	Coal and peat	4
363	Semi-finished products made of plastics	4

So, according to the results of the study we obtain the following conclusions:

the state of foreign trade between Ukraine and Poland before and after the preferential trade regime has significant growth volumes in Poland, while Ukrainian exports do not show strong growth;

the greatest benefits from deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ) was obtained by the Polish economy, taking into account the growth of its exports;

Trade barriers that exist between countries since 2016 has fallen considerably after signing the Agreement on deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ), but next year, Poland has introduced new trade restrictions against all low Ukrainian goods, which has created discriminatory conditions for trade between countries;

We have developed intra-industry trade for a range of goods, but with a negative trade balance for Ukraine, and non-traded markets (market niches or commodity positions) across a range of product groups, all of this indicates a significant trade potential and the need to intensify exports to Poland;

most of Ukraine's exports have a raw material structure, unlike in Poland, where products with a significant degree of processing are present, and therefore, added value;

A developed market economy allows Poland, without large-scale industries, to export more diversified commodity groups. In particular, Poland exports to Ukraine 3284 commodity groups and Ukraine to Poland 1292 commodity groups, which is only 39.3% coverage by product groups.

References:

1. Agreement on deep and comprehensive free trade zone (DCFTZ), – [Electronic resource] Access mode: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu
2. Geets V. M. Barriers to the development of industry on an innovative basis and the possibilities of overcoming them / V. M. Geets // "Economy of Ukraine". — 2015. — 1 (630) P.- 4-24

3. Kisil T.V. Theoretical principles of using the import substitution strategy at industrial enterprises / T.V. Kisil // Marketing and innovation management. – 2014. - No. 1. - p. 64–71.
4. Mazaraki A. Imports and prospects of import substitution in Ukraine / A. Mazaraki, T. Melnik // Bulletin of the Kiev National Trade and Economic University. – 2012. - No. 6. - p. 5-15.
5. Shipulina Yu.S. Introduction of the strategy of import substitution at industrial enterprises / Yu.S. Shipulina, T.V. Kisil // Economic forum. – 2014. - No. 3. - p. 214-221.
6. World trade statistics - [Electronic resource] Access mode: https://tradingeconomics.com
7. World trade statistics - [Electronic resource] Access mode:https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?end=2017&locations=UA-PL&start=2005&view=chart

WORLD ECONOMY

Maksym Serpukhov
Associate Professor, Ph.D.,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

METHODS OF CONDUCTING TRADE WARS IN INTERNATIONAL TRADE

Abstract. *The article is devoted to the topical problems of trade wars in the international economy. The methods used by countries in implementing trade wars in international trade are considered. The results of analysis of types of trade wars and their instruments are presented.*

Key words: *international trade, trade wars, latent protectionism, trade barriers, exports, imports*

INTRODUCTION

Export is the basis of a country's economic development, and it allows with the expansion of its specialization, to export its products and to get profit which gives the opportunity to buy the necessary goods for the country. Increasing exports is a way to the welfare of the country and its citizens. The current dynamics of Ukrainian products' export in recent years has negative tendency. At present, domestic exporters are faced with dramatic issues. They are: increased competition in the world markets, the impact of trade wars and economic blockades, latent protectionism and discrimination in the world markets.

Among the contemporary researchers of the theoretical concepts of international trade and trade wars, the significant contribution was made by the following scientists:

T. Didier Brandao, M. Pinat studied the nature of trade and economic growth linkages and well-being; and the influence of the structure of trade connections on economic growth [1];

S. Evenett studies the nature of latent protectionism and its impact on international trade and economic processes [2];

the study of L. Baccini is devoted to the analysis of the state and opportunities of international institutions on the liberalization of international trade and counteraction to protectionism. And the inefficient work of international institutions in the process of trade liberalization is also stated in this study [3];

the works of A. Mazaraki and T. Melnyk are about the issues of import substitution in Ukraine [4];

the work of O. Bolotna studies the policy of import substitution as a factor for increasing the competitiveness of Ukraine's economy [5];

the work of I. Dunayev considers the aspects of foreign trade policy which is aimed at import substitution [6];

Implementation of the import substitution strategy at industrial enterprises is considered in the work of Y. Shipulina and T. Kisil [7];

Mansfield E. explores the issue of institutional barriers through the signing of preferential trading agreements between individual countries, which, on the one hand, promotes trade between the parties to the agreement and creates barriers to trade with other countries [8];

Marano V. studied the issue of the impact of internal and external economic conflicts on trade between countries. The critical role of internal economic conflicts for foreign trade of the country has been noted [9];

A. Dirdorf, Do Kuan Than, A. Levchenko [8] dealt with trade policy issues and the identification of sensitive sectors of the economy in the framework of trade agreements.

Trade war is the process of opposing economic or political interests in order to achieve the desired results by using various protectionist instruments (including latent protectionist tools).

Despite the formal dominance of the free trade paradigm, the use of latent protectionist tools is very active, which leads to trade wars as a backlash to unfair competition.

The current practice of trade wars has the main directions: offensive and defensive trade wars.

An offensive trade war means the country's introduction of tools for boosting exports or import substitution in trade between countries in order to support a domestic producer.

A defensive trade war means the introduction of trade barriers in trade between countries in order to defend their own economic interests, or to counter protectionist instruments from other countries.

Summarizing a large number of trade conflicts between the countries, the general characteristics of using the tools of trade wars have been defined. They are shown in Table 1.

Table 1

Characteristics of the instruments of trade wars

Trade war	Instruments
Offensive war	Export subsidies, stimulating exports
	Financial support of exporters
	Use of dumping prices
	Dissemination of false information about goods of competitors
	Lobbying interests through political influence (preferential trade)
	Currency policy (devaluation of the national currency, preventing its consolidation)
	Import substitution of products (subsidies of domestic producers)
Defensive war	Antidumping duty import
	Reduction of import quotas
	Customs restrictions on imported products
	Sanitary requirements to competitor's goods
	Reduction of export duties

In Table 1 it is shown that a particular type of trade war is characterized by the features and tools which are used during the trade war. The overall distribution of the offensive and defensive trade war characterizes the state's position on trade conflict and the range of instruments that can be used. Understanding the processes of conducting trade wars gives an opportunity to develop the appropriate tools for their counteraction and prevention.

References:

1. Didier Brandao, Tatiana; Pinat, Magali. 2017. The nature of trade and growth linkages. Policy Research working paper; no. WPS 8161. Washington, D.C. : World Bank Group., http://documents.worldbank.org/curated/en/900341502818068705/The-nature-of-trade-and-growth-linkages
2. Evenett, S.; Akman, M. Sait; Berger, Axel; Dadush, Uri; Johnson, Lise; Mendez-Parra, Maximiliano; Ochoa, Raul; Schmucker, Claudia. Key Policy Options For the G20 in 2017 to Support An Open and Inclusive Trade and Investment System, http://hdl.handle.net/11540/6922.
3. Baccini L. Preventing protectionism: International institutions and trade policy / L. Baccini, S.Y. Kim // Review of International Organizations. – Volume 7, Issue 4. – 2012 – P. 369-398
4. Мазаракі А. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2012. – № 6. – С. 5–15.
5. Болотна О.В. Політика імпортозаміщення як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України / О.В. Болотна, Т.Ф. Ларіна // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 10. – С. 23–25
6. Дунаєв І.В. Імпортозаміщення в контексті вибору механізмів державної зовнішньоторговельної політики України / І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – С. 1–9.
7. Шипуліна Ю.С. Впровадження стратегії імпортозаміщення промислових підприємства / Ю.С. Шипуліна, Т.В. Кисіль // Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 214–221.
8. Mansfield E.D. The expansion of preferential trading arrangements International. / E.D. Mansfield, J.C.W. Pevehouse, // Studies Quarterly. – Volume. 57, Issue 3, September – 2013 – P. 592-604
9. Marano V. The Impact of Conflict Types and Location on Trade / V. Marano, A. Cuervo-Cazurra, C. Kwok // International Trade Journal. – Volume. 27, Issue 3 – 2013 – P. 197-224

Mazorenko Oksana
Ph.D., Associate Professor
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Ukraine, Kharkiv)

EXIT OF UKRAINIAN COMPANIES TO EUROPEAN MARKET: SEARCHING FOR PARTNERS

Мазоренко О. В.
канд. екон. наук, доцент
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ВИХІД УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК: ПОШУК ПАРТНЕРІВ

Abstract. *The article is devoted to the problems of export of the Ukrainian company's products to the European market. The TOP-10 countries-trade partners of Ukraine in 2017-2018 are determined. Main steps for searching partners abroad are considered. Also the resources and services for searching partners in European countries are systematized.*

Key words: *export, partner, company-exporter, European market, export strategy.*

Анотація. *Стаття присвячена проблемам експорту продукції українських підприємств на європейський ринок. Визначені ТОП-10 країн-торговельних партнерів*

України у 2017-2018 роках. Описано основні етапи пошуку партнерів закордоном. А також систематизовано ресурси та сервіси для пошуку партнерів у країнах Європи.

Ключові слова: *експорт, партнер, підприємство-експортер, європейський ринок, стратегія експорту.*

На сьогоднішній день питання експорту є достатньо актуальними для українських підприємств. При цьому вибір способу виходу на закордонні ринки є дуже важливим питанням, оскільки впливає на подальшу діяльність підприємства на міжнародному ринку. Розробка та реалізація експортної стратегії підприємства, таким чином, стає невід'ємною складовою процесу виходу підприємства на закордонні ринки.

Питанням розробки експортної стратегії та пошуку шляхів виходу підприємства на закордонні ринки присвячено роботи Зозульова А., Мазоренко О., Сухар М. та інші [1; 3; 6; 7]. Але потребує розвитку практичний інструментарій виходу на закордонні ринку для підприємства-експортера. Основною проблемою для українських підприємств залишається пошук ділових партнерів закордоном.

Метою статті є теоретичне обґрунтування етапів пошуку ділових партнерів та узагальнення сервісів щодо пошуку партнерів в країнах Європи.

Згідно аналізу джерел [2; 4; 8] за останні два роки обсяг експорту зріс та у 2017 році склав $43,4 млрд., що на 19,4% вище за показники 2016 року. Позитивна тенденція також зберігається і у 2018 році (обсяг українського експорту за січень-серпень 2018 року дорівнює $30,9 млрд.). При цьому Україна має 159 країн-партнерів, серед яких Росія, країни Європи, Китай, Індія та Єгипет. На рис. 1 наведені топ-10 країн-торговельних партнерів України.

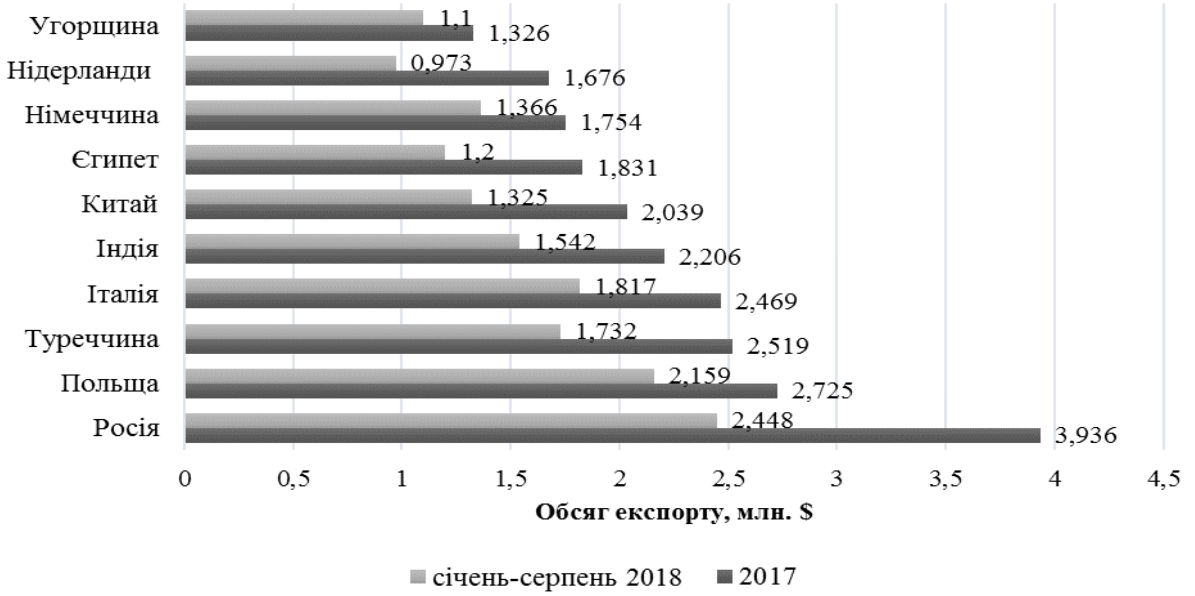

Рис. 1. ТОП-10 країн-торговельних партнерів України у 2017 – 2018 роках
(побудовано автором за даними [2; 4])

Таким чином, половина (51,8%) українського експорту в 2017 році було вивезено до зазначених вище десяти країн-партнерів. За даними статистики

Росія залишається основним торговельним партнером України, незважаючи на різні ембарго, хоча і має тенденцію до зниження.

Таблиця 1

Сервіси та ресурси для пошуку ділових партнерів у ТОП-10 країн-торговельних партнерів України

Країна	Назва ресурсу	Режим доступу	Опис
Країни ЄС	Enterprise Europe Network	https://een.ec.europa.eu	Пошук компаній-іноземних партнерів. Розміщення на ресурсі відомостей про своє підприємство
	Europages	http://www.europages.com	Електронний механізм пошуку компаній в Європі
	Trade Help Export Desk	http://www.exporthelp.europa.eu	Електронний механізм пошуку інформації щодо вимог до торгівлі конкретними видами товарів
Польща	Business Navigator	www.baza-firm.com.pl	База підприємств
	EMMU B2B Polska	www.b2bbank.pl	База підприємств (платна)
	Grupa Marketingowa TAI	www.sklep.targetmarketing.pl	База підприємств (платна)
	Heapmail Internet Solutions sp.zo.o.	www.katalogfirm.pl	База підприємств (платна)
	Bazateleadresowa	www.bazateleadresowa.com.pl	База підприємств (платна)
Туреччина	База даних промислових підприємств	http://sanayi.tobb.org.tr/	База підприємств (безкоштовно). Пошук за ключовими словами, секторами спеціалізації
	Діловий каталог Туреччини	http://www.turkindex.com/	База підприємств (безкоштовно). Пошук за секторами спеціалізації та регіонами
	База даних турецьких підприємств	http://www.e-sirket.com/	База підприємств (безкоштовно). Пошук за секторами спеціалізації та регіонами
Італія	Infoimprese	https://www.infoimprese.it	Електронний каталог компаній (пошук за назвою, за сектором діяльності, за продукцією)
	Реєстр компаній	http://www.registroimprese.it	Електронний реєстр компаній
	Італійська електронна товарна біржа	http://web.bmti.it	Електронний багатогалузевий ринок продукції та логістичних послуг
Нідерланди	Kompass	http://nl.kompass.com/en	Пошук компаній партнерів (послуги платні)
	National Data Service	http://national-dataservices.com/Ndata/netherlands_company_database	Пошук компаній партнерів (послуги платні)
	Bureau van Dijk	http://www.bvdinfo.com/nl-nl/home	Пошук компаній партнерів та перевірка їх репутації (послуги платні)
	Netherlands Business Database	http://nld.bizdirlib.com/	Пошук компаній партнерів та перевірка їх репутації (послуги платні)
	Company Dashboard	http://www.lexisnexis.nl/english/products/company-dashboard.page	Пошук компаній партнерів та перевірка їх репутації (послуги платні)
Німеччина	IXPOS German Business Portal	www.ixpos.de	Електронний торговий майданчик, пошук партнерів за ключовим словом, або галузевим напрямком
	Wer liefert was	www.wlw.de	Безкоштовний пошук партнерів за галузевим профілем, розміщення на платній основі профілю компанії
Угорщина	Cégböngésző.hu	http://www.cegbongeszo.hu	Електронна пошукова система підприємств (мови: англійська, німецька та угорська)
	Cégadattár.com	http://www.cegadattar.com/	Електронна пошукова система підприємств (мова: угорська)
	Cégbank	http://www.cegbank.hu/	Електронна пошукова система підприємств (мова: угорська)

Проте стратегічним партнером у сфері експорту на сьогоднішній день є країни Європейського Союзу. Але вихід на європейський ринок для українських підприємства ускладнюється відсутністю партнерів в країнах ЄС, а

також незнанням вітчизняних підприємств, як здійснювати пошук партнерів та налагодити з ними зв’язки.

Пошук локального партнера, який знає місцеві звичаї, мову, бізнес-культуру, правила ведення бізнесу, є для багатьох українських підприємств дієвим рішенням. Це може бути як партнер для створення спільних підприємств або співінвестор, так і дистриб'ютор, імпортер або оптовий покупець [6].

Аналіз даних [5] дозволив систематизувати інформацію та визначити основні сервіси і платформи щодо пошуку партнерів на закордонних ринках. В табл. 1 наведено основні сервіси для пошуку партнерів в європейських країнах.

Використання вищезазначених сервісів стане у нагоді українським підприємцям та допоможе спростити процедуру пошуку європейських партнерів.

В роботі [6] представлено перелік основних етапів щодо пошуку партнера на європейському ринку:

1. Портрет ідеального бізнес-партнера.

Необхідно скласти перелік критеріїв та властивостей, що мають бути притаманні бажаному партнеру. Адже саме він буде представляти компанію на європейському ринку.

2. Попередній список за критеріями.

Із загального опису потрібно відібрати первинні критерії, які можна швидко визначити, вивчаючи коротку інформацію про потенційного партнера (місце розташування, англомовна версія веб-сайту, галузь, тощо).

Для первинного пошуку доцільно скористатись наведеним вище списком сервісів.

3. Пріоритетний список.

Відбір партнерів з первинного списку за додатковими критеріями (кількість згадувань у пресі, відсутність інформації в інтернеті про явні скандали або наявність конкурентів у портфоліо партнерів та ін.). Підготовка матеріалів бізнес-пропозиції.

4. Підготовка матеріалів бізнес-пропозиції.

Короткий, але змістовний опис суті бізнес-пропозиції, який включає опис продукції/послуги з урахуванням всіх особливостей потенційного партнера і ринку.

5. Контактування.

Пошук прямого контакту представника обраної компанії. Необхідно зняти потребу, проблематизувати, визначити вигоду, зацікавити і запропонувати рішення, від якого партнер не зможе відмовитися.

6. Вибір бізнес-партнера.

Складання профілю кожного зацікавленого партнера. Це можуть бути картки з однаковими полями, які потім можна буде порівнювати між собою.

7. Проведення зустрічі.

Тільки після визначення фінальних кандидатів на партнерство можна організовувати тур в країну партнерів і зустрічі з ними.

8. Перевірка репутації.

Для перевірки репутації партнера варто зробити наступне:

– запросити контакти контрагентів компанії з конкретними іменами і номерами телефонів – як постачальників, так і покупців;

– переглянути список клієнтів компанії і відібрати кілька з тих, хто не був заявлений самою компанією;

– перевірити судові реєстри на предмет суперечок і позовів;

– провести локальний пошук в інтернеті на предмет скандалів або позитивних згадувань про компанію;

– подзвонити за всіма відібраними контактами і поставити кілька запитань про співробітництво з конкретним партнером.

9. Підписання договору та початок роботи.

10. Довгострокове планування та супровід продажів.

Потрібно розробити довгостроковий план, прописати етапи і проміжні кроки.

Так, проведене дослідження дозволило визначити стратегічні країни-партнери для українських підприємств, яким за даними статистики 2017-2018 років є країни ЄС. Запропоновані етапи та сервіси щодо пошуку європейських партнерів мають практичне значення для українських підприємств та сприятимуть активізації їх експортної діяльності на європейському ринку.

Література:

1. 9 стратегий выхода на внешние рынки: расширяем бизнес правильно [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://powerbranding.ru/marketing-strategy/market-entry/
2. Державна служба статистики України – офіційний сайт – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.
3. Зозулев А. В. Маркетинг: учеб. пособие. / А. В. Зозулев, Н. С. Кубышина, под ред. С. А.Солнцева - К.: Знания; 2011. — 421 с.
4. Куда уходит экспорт. Как изменились торговые рамки Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://biz.liga.net/uaexport/all/article/kuda-uhodit-eksport-kak-izmenilis-torgovye-ramki-ukrainy.
5. Огляд іноземних ринків, можливості розширення експорту української продукції // Рада експортерів та інвесторів при МЗС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rei.mfa.gov.ua/ua/foreign-business/market-review.
6. Сухар М. Пошук бізнес-партнера в ЄС. Кілька практичних порад / М. Сухар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/03/17/7031895/.
7. Mazorenko O. Contemporary enterprise's export strategies / O. Mazorenko // Сучасні тренди міжнародних економічних відносин & Управління проектами Європейського Союзу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 20 -22 верес. 2018 р.) / за ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 267 с. – С. 195 – 200.
8. World's Top Exports [Electronic resource]. – Access mode: http://www.worldstopexports.com

ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT

Alac Patrik
Ing. PhD.
Technical University, Zvolen, Slovak Republic

APPLICATION OF MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS FOR THE EVALUATION OF LOGISTICS PROCESSES IN PARTICULAR WOODPROCESSING ENTERPRISE

Abstract. *Material flow as a part of supply chain vary according to particular enterprise and particular type of production. Each step or knot of material flow represent different stages where it would be made some particular decisions.Given paper is a result of particular research in big woodprocessing company. Firts of all it is presented literature review of multi-criteria decision making methods suitable for this research.*

Supply chain and material flow is divided into knots where decisions would be made as it is given in the following seven tables.Each decision knot represents file of criteria and its demanded assumptions. Each criteria have to be weighted by particular and dynamic weight which would be monitored and changed from time to time according to changed market conditions.

Main topis of this paper is to propose optimised and quantitative methodology or decision-making model which could lead to more objective decision making in the whole supply chain respectively in particular material flow.When some process is described it has to be also measured, monitored and only after that it could be also optimised. All these proposals would lead to increasing of business performance and economic indicators of particular enterprise.

Keyworlds: *woodprocessing company, economic indicators, particular enterprise*

INTRODUCTION

Relevant KPI indicators and measurement methods should be assessed in order to contribute to optimise management of an enterprise. It i necessary to manage according to relevant KPI indicators. Business performance can be measured by various indicators and various measured methods could be applied. Analyses of value chains should be focused on specification of so called bottle necks which represent those activities that disable to increase business margin. Importance of multicriteria decion-making methods for evaluation of alternatives doesn´t lie in definite increasing of business results although it should lead to that. Priority of this method lies mainly in increasing of manager´s objectivity in decision making. It allows managers to arrange decision alternatives according to extensive file of criteria. It describes particular steps of solution and its logical sequence. This methodology also requires to express understanding of various criteria importance which is not static state. All this process of solution is transparent, repeatable and there are evident starting assumptions and also how these assumptions, situations, criteria and incidents affect reached results.

1. LITERATURE REVIEW OF MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Multi-Attribute Utility Theory (MAUT)

Multi-Attribute Utility Theory (MAUT) (Fishburn, 1967; Keeney, 1977) was the most commonly utilized multi-criteria decision making (MCDM) method. MAUT

is essentially an extension of Multi-Attribute Value Theory (MAVT) (Keeney, 1974) and is "a more rigorous methodology for how to incorporate risk preferences and uncertainty into multi criteria decision support methods" (Loken, 2007). Earlier research in MAUT compared it to then-current MCDM methods. Siskos, Wascher, and Winkels (1983), for example, summarized outranking methods in decision making as well as Multiple Attribute Utility Theory. Canbolat, Chelst, and Garg (2007) applied a MAUT model to assist in selecting the location of a global manufacturing facility. Ananda and Herath (2005) also used MAUT in a real-world application to analyze risk preferences with regards to forest land-use in Australia. MAUT was utilized due to its common use in natural resource management problems. Gomez-Limon, Arriaza, and Riesgo (2003) utilized multi-criteria decision making analysis in regards to risk aversion. MAUT is an expected utility theory that can decide the best course of action in a given problem by assigning a utility to every possible consequence and calculating the best possible utility (Konidari and Mavrakis, 2007). The major advantage of MAUT is that it takes uncertainty into account.

Analytic Hierarchy Process (AHP)

Analytic Hierachy Process (AHP) is a method similar in popularity to MAVT/MAUT is the Analytic Hierarchy Process (Saaty, 1980). For MAUT and AHP, "the two methods rest on different assumptions on value measurements and AHP is developed independently of other decision theories. The major characteristic of the AHP method is the use of pair-wise comparisons, which are used both to compare the alternatives with respect to the various criteria and to estimate criteria weights" (Loken, 2007, p. 1587).

It is one of the more popular methods of MCDM and has many advantages, as well as disadvantages. One of its advantages is its ease of use. Its use of pairwise comparisons can allow decision makers to weight coefficients and compare alternatives with relative ease. It is scalable, and can easily adjust in size to accommodate decision making problems due to its hierarchical structure. The method has experienced problems of interdependence between criteria and alternatives. Due to the approach of pairwise comparisons, it can also be subject to inconsistencies in judgment and ranking criteria and it "does not allow [individuals] to grade one instrument in isolation, but in comparison with the rest, without identifying weaknesses and strengths" (Konidari and Mavrakis, 2007, p. 6238).

Fuzzy Theory

Fuzzy Theory (Zadeh, 1965) has existed now for several decades. Fuzzy logic itself has proven to be an effective MCDM method. Khadam and Kaluarachchi (2003) addressed the use of cost-benefit analysis as the primary method for decision analysis when addressing environmental projects.

Fuzzy set theory is an extension of classical set theory that "allows solving a lot of problems related to dealing the imprecise and uncertain data" (Balmat, 2011, p. 172). It has many advantages. Fuzzy logic "takes into account the insufficient information and the evolution of available knowledge" (Balmat, 2011, p. 172). It allows imprecise input. It allows for a few rules to encompass problems with great complexity. For disadvantages, fuzzy systems can sometimes be difficult to develop. In many cases, they can require numerous simulations before being able to be used in

the real world. Fuzzy set theory is established and has been used in applications such as engineering, economic, environmental, social, medical, and management.

Simple Multi-Attribute Rating Technique (SMART)

Simple Multi-Attribute Rating Technique (SMART) is one of the simplest forms of MAUT. It requires two assumptions, namely "utility independence and preferential independence" (Chen, Okudan, and Riley, 2010, p. 666). This method conveniently converts importance weights into actual numbers. Major advantages of SMART, in addition to those described in MAUT, are that it is simple to use and it actually allows for any type of weight assignment techniques (i.e., relative, absolute, etc.). It requires less effort by decision makers than MAUT. A disadvantage is that the "procedure for determining work is not convenient considering the complicated framework" (Konidari and Mavrakis, 2007, p. 6238). SMART's common applications are in construction, transportation and logistics, military, manufacturing and assembly problems. Its ease of use helps in situations where a fair amount of information is available and access to decision-makers is easy to obtain.

Case-Based Reasoning (CBR)

Case-Based Reasoning (CBR) is a multi-criteria decision making method that retrieves cases similar to a problem from an existing database of cases, and proposes a solution to a decision-making problem based on the most similar cases (Daengdej, Lukose, and Murison, 1999). This provides the first of its advantages, which is that it requires little effort in terms of acquiring additional data. It also requires little maintenance as the database will already be existing and requires little upkeep. One major advantage that it has over most MCDM methods is that it can improve over time, especially as more cases are added to the database. It can also adapt to changes in environment with its database of cases. Its major drawback is its sensitivity to inconsistency in data (Daengdej, Lukose, & Murison, 1999). Previous cases could be invalid or special cases may results in invalid answers. Sometimes similar cases may not always be the most accurate in terms of solving the problem at hand.

2. PERFORMANCE MEASUREMENT AND DECISION MAKING IN AN ENTERPRISE

Customers´ behaviour can be characterizes by the uncertainties in the quality, quantity and time demand of particular product. According to Song and Hong (2008), in a time of globalization and an increasingly competitive environment, measuring performance has become critical to business success. From Kanji (2002), the first condition to improve and to achieve business excellence, is to develop and implement a system for performance measurement (PM). The term performance measurement, is defined as the process of quantifying the efficiency and effectiveness of actions (Neely, 2002). The literature presents the following popular performance measurement frameworks, such as, performance measurement matrix, Balanced Scorecard (BSC), performance pyramid, Sink and Tuttle framework, European Foundation for Quality Management (EFQM) excellence model, performance prism (PP), and lastly, the Malcolm Baldrige National Quality Award (MBNQA) model, to name just a few. These performance measurement frameworks provide the following: a balanced view between an external and internal focus (Keegan, Eiler, & Jones, 1989); results and determinants (Fitzgerald, Johnston, Brignall, Silvestro, & Voss,

1991); the four perspectives of the BSC (Kaplan & Norton, 1992); and, finally, the multiple perspectives of the stakeholders of PP (Kennerley & Neely, 2000). The newly developed PM frameworks highlight the importance of non-financial/financial measures, as well as internal/external factors (Bourne, Wilcox, Neely, & Platts, 2000), by providing an emphasis on the integration of the determinants (or drivers), and the result determines performance. According to Bassioni, Price, and Hassan (2004), a performance measurement system (PMS), refers to the measurement system implemented by an enterprise, while a PM framework is a general theoretical framework developed in research that can act as the basis for a company's PMS. Researchers Garengo, Biazzo, and Bititci (2005), presented nine factors that are considered important to an effective PMS. They are: (1) strategy alignment; (2) strategy improvement; (3) focus on stakeholders; (4) balance; (5) dynamic adaptability; (6) process orientation; (7) depth and breadth; (8) causal relationships; and, (9) clarity and simplicity.

Application of PMS can be described through three factors: decision support, work integration and communication. Decision support factor concerns the extent to which the PMS is used for problem solving, data, causality and relationships analyzing. Second factor explains and justifies decisions and the third factor tries to improve the effectiveness of decision making process. It is also necessary to allocate responsibilities and decisions, and set the goals of performance. The quantification of performance measurement is closely definied by multi criteria decision-making methods. So that a PMS can be characterized as a multi-criteria tool, made from a set of metrics. Many enetrprises are aware that the management of logistics needs a clear PM methodology. Therefore our research focuses on the area of metrics, decisions and criteria within the supply chain and material flow of particular woodprocessing enterprise.

The first decision making knot – warehouse of logs

The first knot of the material flow is warehouse of logs. Inputs must be bought in the market from external supplier. Of course, it is necessary to make choice among suppliers what has further impact on the quality of production and final product. Is is necessary to assess some specific demanded parameters on inputs (wood raw or logs) in order to monitor and evaluate this process of warehousing.

Table 1

Criteria for the monitoring of decision knot "Warehouse of logs"

Criteria	Agree	Disagree
Demanded volume	X m³	over or below X m³
Time of order	X days	less or more than X days
Safety stock	X m³	over or below X m³
Qualitative requirements	given by the standard	other than in standard
Inventory costs	X €	over X €

The second decsion making knot – manipulation and debarking

Every log which is moved to saw mill has to go through this place. Again, it must be assessed parameters of the process in order to monitor it, to evaluate it and to control it. Proposal is given in the following Table 2.

Table 2

Criteria for the monitoring of manipulation and debarking process

Criteria	Agree	Disagree
Diameter ø	between X-Y cm	out of interval X-Y cm
Lead time of the process	X min	over X min
Length of a log	between X-Y m	out of interval X-Y m
Costs	below X €	over X €

The third decision making knot – saw mill

Before the entry of logs into saw mill, it is a transition where it is necessary to decide about the choice of logs. It is possible to take them from own capacity after the previous two operations or to buy debarked logs from external supplier. This choice depends on the execution of particular technological and economic criteria.

Table 3

Decision making matrix of the transition - Saw mill

Criteria	Weight (importance) (w)	Own supply	External supply
Price (c)	w1	X €, respectively given as a lower or higher than from external supplier	X €, respectively given as a lower or higher than from internal supplier
Quality (q)	w2	standard	standard
Flexibility of a supply (f)	w3	over or below X days, hours	over or below X days, hours
Supplied volume (m)	w4	over or below X m³	over or below X m³

Table 4

Final decision matrix for the transition "Saw mill"

Criteria	Weight (importance) (w)	Own supply	External supply
Price	w1	X points	Y points
Quality	w2	X points	Y points
Flexibility of a supply	w3	X points	Y points
Supplied volume	w4	X points	Y points
Total utility		**∑ X.w**	**∑ Y.w**

Table 5

Decision matrix of transition "Saw mill" for the choice between external suppliers

Criteria	Weight (importance) (w)	External supplier No.1	External supplier No.2
Price	w1	X €, respectively given as a lower or higher than from external supplier No.2	X €, respectively given as a lower or higher than from external supplier No.1
Quality	w2	given by the standard	given by the standard
Flexibility of a supply	w3	over or below X days, hours	over or below X days, hours
Supplied volume	w4	over or below X m³	over or below X m³

The most important operation within the timber manufacturing is cutting. It is very important to deal with the selection, evaluation and monitoring of criteria which have impact on the quality of this process. It should be necessary to monitor not only yield of the cutting and quality of a timber, but it is necessary to focus on costs and lead time of given process because these parameters highly affect satisfaction of a customer.

Table 6

Criteria for the monitoring of cutting process

Criteria	Agree	Disagree
Yield	X %	less than X %
Lead time of the process	X mins	more than X mins
Timber quality	given by the standard	deviation from the standard
Costs of the process	Less than X €	More than X €

The fourth knot – timber warehouse

The last knot in the material flow is timber warehouse. Company uses own warehouses with sufficient free space. All products are made only for concrete order. Every product must meet particular qualitative parameters given by the standard and these should be monitored and controled aslo in the warehouse of final products. Except of qualitative parameters it should be suggested also others like it is given in the following Table 7. Because of the simplyfication of the timber selection system we had used only 3 qualitative classes. Of course, this simplyfication did not impact presented results.

Table 7

Criteria for the monitoring of knot "Timber warehouse" and transition t_1 "market"

Criteria	Class 1	Class 2	Class 3
quality (q)	given by the standard	given by the standard	given by the standard
Produced volume (per 1 day, per 1 shift, per 1 order) (m)	m^3	m^3	m^3
% from the total volume (per 1 day, per 1 shift, per 1 order) (p)	X %	X %	X %
Average production time for the 1 m^3 (č)	X hrs		
Costs (c)	X €	X €	X €

CONCLUSION

Described model of logistics chain is the complex of various applied methods. Proposed model could be suitable tool for the supply chain management. Management can be described as a sequence of decisions which are made on the base of information about managed system. There are important quality and objectivity of reached information which should support decision-making process. So, the question is not whether to decide or not but how to decide and which criteria are important. An important part of decision making process is methodology and evaluation of information.

Traditional procedure of decision making process was solved only intuitive and on the base of experiences and professional feeling for given situation. But, at the

same time we can say that intuitive decision making should also lead to very good results but this decision doesn´t take into account feedback from qualitative part of decisions. When the problems occured it is very hard to choose particular step where the problem was occured and what did occur it. Intuitive decision making is more subjective. The above mentioned methods should decrease the subjectivity and it could lead to better performance measurement. One of the most important assumption for managers in is to quantify results and to think in alternatives. All these above mentioned methods are helpful for parameters quantification and for alternative thinking of managers.

Acknowledgements

This paper is the partial result of the Ministry of Education of Slovak Republic grant project VEGA Nr. 1/0537/16 - Methods and models of Strategic Business Performance Management and their comparison in companies and multinational corporations.

References:

1. Aláč, P. (2005): Viackriteriálne rozhodovanie v logistickom reťazci drevárskeho podniku. PhD thesis. TU vo Zvolene, Drevárska fakulta, 137 s.
2. Ananda, J., and Herath, G. (2005). Evaluating public risk preferences in forest land-use choices using multi-attribute utility theory. Ecological Economics, 55(3): 408-419.
3. Balmat, J., Lafont, F., Maifret, R., and Pessel, N. (2011). A decision-making system to maritime risk assessment. Ocean Engineering, 38(1): 171-176.
4. Bassioni, H., A., Price, A., D., F., Hassan, T., M. (2004). Performance measurement in construction firms. Journal of Management in Engineering, 20 (2) (2004), pp. 42–50
5. Bourne, M., Wilcox, M., Neely, A., Platts, K. (2000). Designing, implementing and updating performance measurement systems. International Journal of Operations and Production Management, 20 (7) (2000), pp. 754–771
6. Canbolat, Y., Chelst, K., and Garg, N. (2007). Combining decision tree and MAUT for selecting a country for a global manufacturing facility, Omega. 35(3): 312-325.
7. Chen, Y., Okudan, G., and Riley, D. (2010). Decision support for construction method selection in concrete buildings: Prefabrication adoption and optimization. Automation in Construction, 19(6): 665-675.
8. Daengdej, J., Lukose, D., and Murison, R. (1999). Using statistical models and case-based reasoning in claims prediction: experience from a real-world problem. Knowledge-Based Systems, 12(5-6): 239-245.
9. Fishburn, P. (1967). Conjoint measurement in utility theory with incomplete product sets. Journal of Mathematical Psychology, 4(1): 104-119.
10. Fitzgerald, L., Johnston, R., Brignall, T. J., Silvestro, R., Voss, C. (1991). Performance measurement in service businesses. Chartered Institute of Management Accountants, London, UK
11. Flint,D., J., Larsson, E., Gammelgaard, B., Mentzer, J., T. (2005): Logistic Innovation: A customer value-oriented social process. Journal of Business Logistics, Volume 26, Issue 1, pages 113–147, doi: 10.1002/j.2158-1592.2005.tb00196.x, ISSN 0735-3766
12. Garengo, P., Biazzo, S., Bititci, U., S. (2005) Performance measurement systems in SMEs: A review for a research agenda. International Journal of Management Reviews, 7 (1) (2005), pp. 25–47
13. Gibson, B. J., Mentzer, J. T. and Cook, R. L. (2005), Supply Chain Management: The Pursuit of a Consensus Definition. Journal Of Business Logistics, 26: 17–25. doi: 10.1002/j.2158-1592.2005.tb00203.x
14. Gomez-Limon, J., Arriaza, M., and Riesgo, L. (2003). An MCDM analysis of agricultural risk aversion. European Journal of Operational Research, 151(3): 569-585.

15. Jeetendra, V. A., Krishnaiah Chetty, O. V., Prashanth Reddy, J. (2000). Petri nets for project management and resource levelling. The International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 16(7), 516-520.
16. Kahneman, D. (2012): Myšlení rychlé a pomalé. Jan Melvil publishing Brno, s.r.o., ISBN 978-80-87270-42-4, 542 s.
17. Kanji, G. K. (2002). Performance measurement system.Total Quality Management, 13 (5) (2002), pp. 715–728
18. Kaplan, R., S., Norton, D., P. (1996). The balanced scorecard: Translating strategy into action. Harvard Business School Press, Boston, MA
19. Keegan, D. P., Eiler, R. G., Jones, C. R. (1989). Are your performance measures obsolete? Management Accounting, 70 (12) (1989), pp. 45–50
20. Keeney, R. (1977). The art of assessing multiattribute utility functions. Organizational Behavior and Human Performance, 19(2): 267-310. 24. Keeney, R. (1988).
21. Kennerley, M., & Neely, A. D. (2000). Performance measurement framework—A review. In Performance measurement—Past, present and future. Proceedings of the 2nd international conference on performance measurement. Cambridge, UK, 19–21 July.
22. Khadam, I. and Kaluarachchi, J. (2003). Multi-criteria decision analysis with probabilistic risk assessment for the management of contaminated ground water. Environmental Impact Assessment Review, 23(6): 683-721.
23. Konidari, P., and Mavrakis, D. (2007). A multi-criteria evaluation method for climate change mitigation policy instruments. Energy Policy, 35(12): 6235-6257.
24. Langevin, A., Riopel, D. (2005): Logistics Systems – Design and Optimization, Springer, ISBN 0-387-24971-0, 387 s.
25. Liu, R.; Kumara A.; Van der Aalst, W. (2007): A formal modelling approach for supply chain event management, Decision Support Systems 43, 761-778.
26. Loken, E. (2007). Use of multi-criteria decision analysis methods for energy planning problems. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 11(7): 1584-1595.
27. MacBryde, J., Radnor, Z., Shepherd, C., Günter, H. (2006): Measuring supply chain performance: current research and future directions.International Journal of Productivity and Performance Management, 55:3/4, 242-258, ISSN: 1741-0401
28. Meimei, G., MengChu, Z.,Ying, T. (2004). Intelligent decision making in disassembly process based on fuzzy reasoning Petri nets. In: Systems, Man, and Cybernetics, Part B: Cybernetics, IEEE Transactions on, Volume 34 , Issue 5, s.2029-2034, ISSN 1083-4419
29. Neely, A. (2002). Business performance measurement. Cambridge University Press, Cambridge, MA (2002)
30. Saaty T. (1980). The analytic hierarchy process: Planning, priority setting, resource allocation. McGraw-Hill, New York.
31. Shaik Mohammed Najeeb, Walid Abdul-Kader (2014). Comprehensive performance measurement and causal-effect decision making model for reverse logistics enterprise. In: Computers and Industrial Engineering. Volume 68, pp 87 - 103
32. Song, C., & Hong, Z. (2008). Time scorecard: an integrative performance measurement framework for time-based companies. In 4th International conference on wireless communications, networking and mobile computing (pp. 1–5). Dalian, China, 12–14, October
33. Zadeh, L. (1965). Fuzzy sets. Information and Control, 8(3): 338-353.
34. Zhang, X., Lu, Q., Wu, T. (2011). Petri-net based applications for supply chain management: an overview. International Journal of Production Research,49(13), 3939-3961.

Ilir TOMORRI;
PhD.
Remzi KECO;
PhD. Assoc. Professor
Ilir KAPAJ
PhD. Assoc. Professor
Faculty of Economy and Agribusiness, Agricultural University of Tirana

THE ROLE OF SMES IN THE DEVELOPMENT OF THE ALBANIAN ECONOMY

Abstract. *Small and medium enterprises play a very important role in the transition economies because of their contribution to economic development, employment and reducing poverty.*

In this context, the development of SMEs as an integral part of the private sector, require a considerable financial support. They are a major contributor to employment, innovation and economic growth of a country. They constitute the largest part of private businesses about 99% and significantly affect in the economic development of the country. Small and medium enterprises, represent the main part of the entrepreneurial structure and in EU countries.

The development of SMEs, especially in transition countries faces a number of problems such as: limited access to finance, administrative barriers, high levels of exposure to risk, limited opportunities to implementation of new technologies.

Crediting to the Albanian economy in recent years has experienced a surge of which have mostly benefited large businesses, and lending to small and medium continues to be limited businesses. The use of borrowed capital constitutes one of the main ways of doing business and the costs of their insurance are a major factor in promoting and developing entrepreneurship.

Being one of the important factors for economic growth and employment, it is important to evaluate the performance of SMEs in the country as well as the constraints and challenges they face.

For this purpose it is necessary, development of strategies for the promotion of SME, through changes in legislation, creating a friendly business climate, as well as increased financing.

This study, evaluated the role of SMEs in the development of national economy, problems and challenges they face and ways for the promotion and sustainable development of their activity.

Keywords: *financing, challenges, economic development, productivity, SME.*

1. INTRODUCTION

Small and medium enterprises play an important role in the development of the economy, because of their contribution to employment, national income, and the growth of population welfare.

The development of the SME, associated with a number of problems related to the financing of their activity, diversification of products and services, increase productivity, human resources management and implementation of new technologies.

SMEs are important for all developing countries, but especially for those facing major challenges of employment and income distribution. Small and medium enterprises operating in the service sector, trade, transportation and manufacturing. It is important to emphasize the importance of small enterprises in the economy, referred to their contribution to employment, innovation and economic growth. Economic stability is essential in improving access to SME financing, and creating a friendly climate to business activity.

They constitute the largest part of private businesses about 99% and significantly affect the economic development and increase employment. Promoting entrepreneurship, improving the business environment, facilitating access to finance, constitute some of the main directions for the development of the private sector.

Small and medium enterprises are considered as a source of innovation because they are flexible, dynamic and sensitive to market demand compared with large businesses.

The development of the SME sector is considered an effective instrument in transition economies, which generates sustainable economic growth, creation of added value, increasing the number of employees and reducing poverty[1]. Creating a positive climate affects the development of the SME sector by encouraging their competitiveness in the regional and global market.

In the current conditions of the Albanian economy, while the market is increasingly competitive, one of the important problems of SME development is the financing of their activity.

Our country has experienced a rapid increase of lending in recent years, but financial institutions based on the normal logic of doing business, prefer to lend to large businesses with a positive experience in lending as well as having sufficient collateral.

In this paper we have tried to provide an overview of the SME sector in Albania, their role and impact on the national economy, identification of problems as well as challenges of development of this sector in the future.

2. OBJECTIVES AND METHODOLOGY

The main objective of this paper is to evaluate the role of small and medium enterprises in the economic development of the country.

This objective will be accomplished through the completion of some specific objectives:

- Evaluation of SME-s contribution to economic growth and the level of employment in the country,
- Presentation of the current situation of the SME sector's and challenges of development of this sector in the future,
- Analysis and evaluation of the problems facing the development of small and medium enterprises.

The methodology used for this study consists in researching a wide literature of national and foreign authors, related to SME activity, referring to their role and contribution to economic development and employment level.

In this paper, we are focused on the use of the analysis method, through collection, processing, interpretation of data and statistical indicators related to the activity of SMEs, problems that they face as well as recommendations for promotion and further development of their activity.

3. LITERATURE REVIEW

The literature review of this study, consists on the concept and classification of SMEs, assessing their contribution to economic development and the identification and analysis of factors affecting the development of this sector in the future.

[1] World Bank, (2004)

In Albania, the SME sector is legally regulated according to the law no. 8957, dated 17.10.2002, "For small and medium enterprises". According to this law, the identification of small and medium enterprises is made taking into account the number of employees and the annual turnover or total assets in the balance sheet.

Albania in recent years, has made significant progress regarding the facilitation of procedures for opening a business at the time and low cost, regulatory reform, reduction of administrative barriers, tax system, but compared to countries of the region, the level of entrepreneurship development is still considered critical.

Referring to studies conducted by business organizations in the country, national and international institutions have identified problems faced by SMEs, and found solutions for efficient development of the Albanian entrepreneurship in the future.

The main challenges to increasing the competitiveness and productivity of SME's, is the improvement of the investment climate, financing of their activities, management skills and the implementation of new technologies[2].

4. RESULTS AND DISCUSSION

Development and competitiveness in the global economy dictates the creation of innovative and competitive enterprises, that require a positive climate for investment and employment.

International Finance Corporation (IFC), argues that the state should promote SMEs because of the great benefits of their economic compared with large enterprises in terms of creating jobs, efficiency and economic growth.

SMEs contribute to economic development as an integral part of the national economy. Small and medium enterprises, represent the main part of the entrepreneurial structure and in EU countries. Compared with the countries of the region, it is still considered critical the level of entrepreneurship and innovation development in our country.

Small and medium enterprises are considered as a source of innovation because they are flexible, dynamic and sensitive to changes in market demand by offering new products and services, being an important factor for economic growth in the country[3].

In the current conditions of the Albanian economy, while the market is increasingly competitive, one of the important problems of SME development is the financing of their activity.

On the other hand, the integration of Albania into the European Union dictates new challenges for development of this sector in terms of delivery of products and services, improvement of infrastructure, implementation of new technologies, increase competitiveness.

Small and medium enterprises have advantages, that result from their business characteristics as well as many challenges related to the way of creation, financing of their activity, diversification of products and services, market competition, costs associated with these businesses, risk financial, etc.

[2] Beck et al., (2006)
[3] Ayyagari and Maksimovic, (2008)

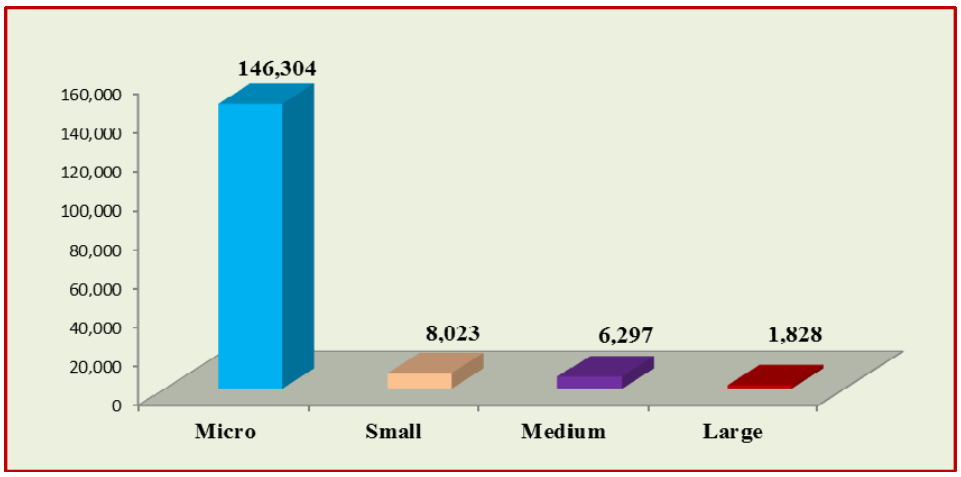

Figure 1. Data for enterprises according to size 2017

As it is noticed that about 95% of the total enterprises for 2017 in Albania[4] are micro and small enterprises, 3.9% of medium enterprises and 1.1% large enterprises.Small and medium enterprises account for about 99% of the total number of enterprises in 2017.

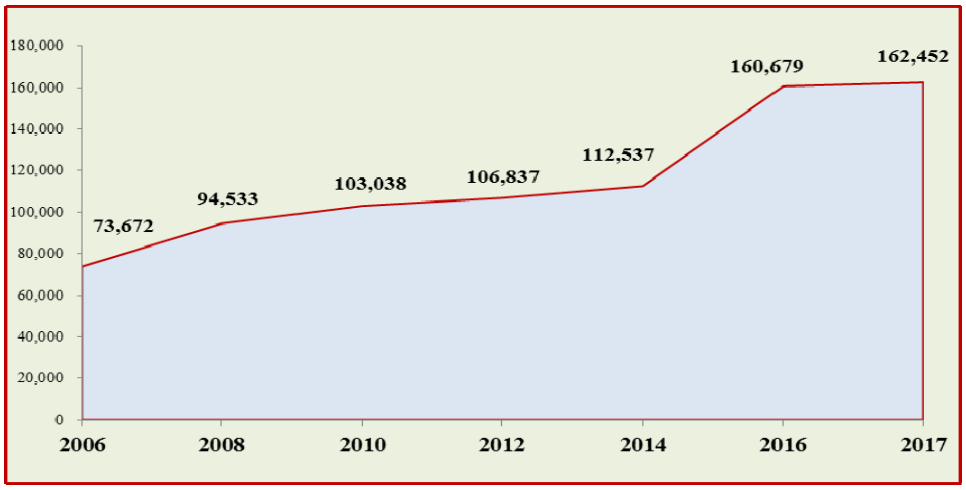

Figure 2. Data for SME according to year Albania

For the years 2015-2017, there is an increase in the number of SMEs, as a result of formalization and registration of enterprises in the rural sector.

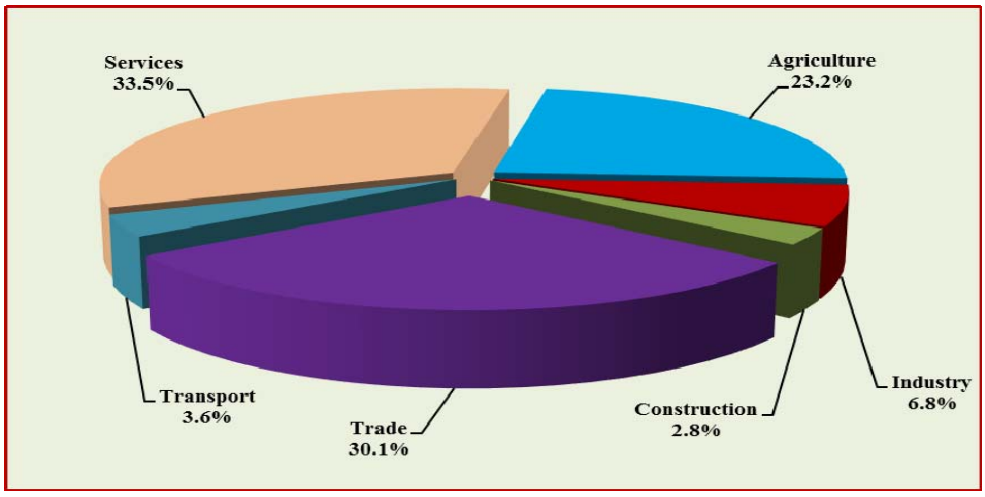

Figure 3. Data for SME according to economic activity 2017

[4] INSTAT, (2018)

In the structure of enterprises by sectors of the economy, the largest number of enterprises are are concentrated in the sectors of trade, services and agriculture.

The main feature of SME development in Albania is their concentration in larger cities of the country in Tirana, Fier and Korca with about 54.7% of active enterprises.

Referring indicators and the above analysis, assess the role of the SME sector in economic development and number of employees. For 2017, the contribution of small and medium enterprises in the number of employees[5] is is about 52.2%.

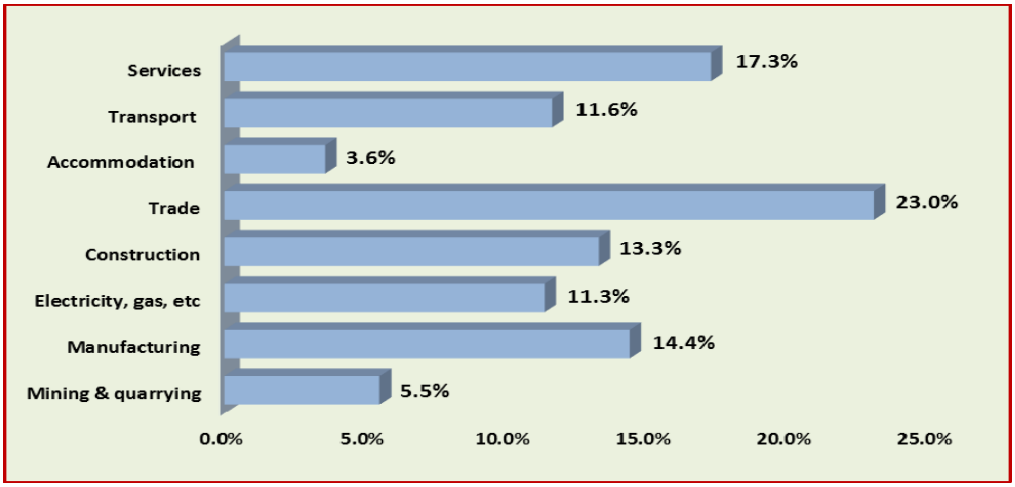

Figure 4. Value added structure according to economic activities 2016

According to the above data, the highest percentage of value added is realized by the sectors of trade, services and processing industry.

There is a constant debate among experts about what can now be considered as the leading sectors in the economy that can serve as generators of economic growth in the conditions, where a significant number of sources such as remittances, privatizations are reduced as factors affecting in the economic development of the country.

As is known, it has a low level of attractiveness by financial institutions in terms of financing for small and medium enterprises.

There are a number of obstacles related to the financing of small and medium enterprises such as:

- lack of collateral and guarantees to meet the requirements of banks to finance their activities,
- high interest rates,
- long administrative procedures for borrowing,
- costs and financial risks associated with these businesses,
- small amounts of loans to meet the needs of their activity,
- positive experience in lending.

To increase access to financing for SMEs, in recent years have been taken measures, mainly through the introduction of credit guarantee schemes for SMEs.

Strengthening and consolidation of the banking sector is one of the key elements to enable financing of small and medium businesses in Albania.

[5] INSTAT, (2018)

One of the priorities to be taken into consideration is to minimize the barriers to financing their activity. Especially the new SMEs have great difficulties to obtain loans from the banking sector and the loan costs are relatively high.

In recent years, leasing companies and microfinance institutions provide funding sources for small and medium enterprises, whose access to financing from the banking sector is limited. This is related to competitive interest rates, simpler administrative procedures, lower fees and commissions.

Today's financial market in the country is becoming more and more competitive, it is necessary to increase the opportunities in terms of financing small and medium enterprises, a role which should be played not only banking institutions but all actors of the financial market in the country.

Globalization of the economy, increased competition and changes in the external environment dictate new challenges for the development of this sector, related to the creation of innovative and competitive enterprises.

This vision should focus on:

- Continuous improvement of business and investment climate, reduction of administrative barriers and financial costs,
- Increasing access to financing of the SME sector by financial and non-financial institutions, providing financial support schemes, extension of credit guarantee schemes,
- Increasing the competitiveness of SMEs in the regional and global market, through diversification of products and services, investment and implementation of new technologies, increasing the level of information technology, human resource management,
- Improving the legal and fiscal framework, providing institutional support for the promotion and further development of the SME sector in the country,
- Strengthening professional capacities and their support in creating joint ventures, affecting the growth of added value through investment and implementation of new and modern technologies.

Referring to the contribution of SMEs, in the economic development of the country, the level of employment and the growth of population welfare, it is necessary to develop strategies for the promotion and development of this sector in the future.

In these conditions, promotion and encouragement of small and medium enterprises in the field of agricultural and livestock, products processing, as well as in the tourism sector would constitute a high development potential.

5. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Referring to the role and contribution of SMEs in the economic development, problems and challenges for the development of this sector in the future conclude that:

- Small and medium enterprises play an important role in the development of the economy, because of their contribution to employment, national income and increase of population welfare.
- Small and medium enterprises are more flexible, dynamic and sensitive to market demands by offering new products and services, being an important factor for economic growth in the country.

- The main challenges for the development of the SME sector, remain the improvement of investment climate, financing of their activity, management skills and implementation of new technologies.
- Economic stability is essential to increase the access of SME financing and creating a friendly business climate
- Globalization of the economy, increased competition and changes in the external environment dictate new challenges for the development of this sector, related to the creation of innovative and competitive enterprises.
- Improving the legal and fiscal framework, providing institutional support for the promotion and further development of the SME sector in the country.
- Drafting strategies and supporting policies in terms of increasing the financing of small and medium enterprises, from financial and non-financial institutions, reducing administrative barriers, providing and extending financial support schemes.
- Strengthen professional capacities and their support in the creation of joint ventures to increase competitiveness to regional and international markets.
- Diversification of products and services offered by small and medium increasing competitiveness in the market, through the implementation of new and modern technologies.
- Promotion and encouragement of small and medium enterprises in the field of agricultural and livestock, products processing, as well as in the tourism sector would constitute a high development potential.
- Today's financial market in the country is becoming more and more competitive, it is necessary to increase the opportunities in terms of financing small and medium enterprises, a role which should be played not only banking institutions but all actors of the financial market in the country.

References:

1. Ardic, O. P., Mylenko, N., & Saltane, V., (2011), "Small and medium enterprises: A cross-country analysis with a new data set" World Bank, Working paper 5538.
2. Ayyagari, M. and Maksimovic, V. (2008), "Industry Growth, Firm Size, and the Business Environment," USAID Micro Report.
3. Acs, Z. J. and Szerb, L., (2007), "Entrepreneurship, economic growth and public policy". Small Business Economics, 28(2/3), 109–122.
4. Zhao, J., 2009. "Research on the Financing of Small and Medium Enterprises", International Journal of Business and Management, Vol. 3(11), pp.171-174.
5. Xhepa, S. (2006), "Competitiveness and the SME Development in Albania".
6. Mc Millan, J., Woodruff, C. (2002), "The Central Role of Entrepreneurs in Transition Economies".
7. Europian Investemnet Bank, (2016), "Assessment of financing needs of SMEs in the Western Balkans countries". Synthesis Report.
8. Sposeep, Sh. and Sedova, I. (2006), Leasing: "A potential solution for SME expansion and Rural Financial Sector Deepening".
9. Beck, T. and Demirgüç-Kunt. A., (2006), "Small and Medium-Size Enterprises. Access to Finance as Growth Constraint," Journal of Banking and Finance 30, 2931-43.
10. Peck, Foreman J., Makepeace, G. and Morgan, B., (2006), "Growth and Profitability of Small and Medium Size Enterprises". Some Welsh Evidence, Routledge, Regional Studies.Vol.No.40.4.
11. World Bank (2004), "Private Sector Development - the case of Albania".

12. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. and R. Levine, 2005, "SMEs, Growth and Poverty," NBER Working Paper 11224.
13. EU (2010), "Project to support SMEs in Albania to become more competitive in the European market".
14. World Bank, "Annual Reports".
15. Bank of Albania, "Annual Reports".
16. Albanian Institute of Statistics (INSTAT). "Statistical Database".

Yury Arsenyev,
Doctor of technical sciences, professor,
Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Tula Branch, Russia, Tula
Tatjana Davydova
Candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Tula State Pedagogical University named after L.N. Tolstoy

DISCLOSURE OF THE PROBLEM OF NATIONAL SECURITY IN THE EDUCATION PROCESS AT THE UNIVERSITY AND RE-EDUCATION OF STATE AND MUNICIPAL AGENCIES

Abstract. *The article examines the main aspects of the general problem of national security of the state and society at the present stage of development in the face of global challenges and threats. The article presents the goals, objectives, principles and methods for ensuring external and internal security, illustrations required for the disclosure of complex approaches and terms.*

Key words*: management, security, integration, complexity, risks, education.*

In today's developing world with its inherent problems of globalization, toughening of competition, diversification of the labor force, various dynamic processes are taking place, characterized by [1-8]: a) the inadequacy of the existing security system in the world. There are many global, regional and local challenges and death threats of all life and all life forms; b) the need to develop a strategy for the survival of humankind, to ensure their viability and security; c) the most pressing need for the construction of a multipolar world and a new security model in the 21st century, based on the trust and cooperation of the peoples, the network and institutional structures of safe operation and evolutionary development; d) active development of innovations, information technologies, telecommunication and transport systems and new nanotechnologies, biotechnologies, social technologies, etc.

One of the most vital priority values is the national security of worldwide, understood in different ways. For example, in the United States – this is the absence of threats to the achieved values, and in Russia – this is the state protection of the vital interests of the state, society and the individual. There are many different approaches of the security problem, its concepts, goals, set of policies, urgent tasks, principles of their formulation, functions, instruments and ways in which measures were being implemented.

Content analysis of formulated recently Russian foreign policy documents and concept of ensuring national security, military doctrine, etc., shows a clear language

of the term international security. In the USSR, this term was clearly defined and served as the basis for its foreign policy. In Europe and Asia, the concept of international security was formulated based on regional concepts of collective security, which were later transformed into the concept of comprehensive international security. In this concept was enshrined the following wording: “National and international security is a factor of preserving peace, based on the interdependence of national and international security. Ensuring national security is part of the common task of our time – is the preservation and consolidation of universal peace and the prevention of nuclear war” [1-5, 9].

In connection with this statement it is necessary to require careful consideration of the law force which is still in force in the world today: in any state that has reached the level of economic power and military potential comparable to the level of power and the leading potential states require a new status of transformation world influence. And then the idea of "peace initiatives" for all states is not devoid of meaning, regardless of their power and potential at any current time period.

International security reflects the geostrategic structure and the doctrine of the most economically and politically powerful states seeking to impose their own national ambitions upon others and turn them into international ones.

Territory has always served as a source of development for all previously lived civilizations. Herodotus (490/480-425 BC) marked that in his "History" and connected history with geography. Plato (428/427–348/347 BC), Archimedes (287–212 BC), and later Strabo (64/63 BC – 23/24 AD) explained the state of culture, quality, character and temperament of peoples through the prism of geography specific countries around the world. Thucydides (460-400 BC) introduced the "principle of power", he has opened the essence of the fundamentally different actions strategies of the "sea" (thalassocracy) and of the "land" (tellurocracy) and also the scheme of their eternal struggle. In the following centuries, foreign researchers such as (K Rittel, F. Ratzel, R. Kjellén, A. Mahan, H. Mackinder, H. Haushofer, N. Spykman, and others) considered area and territory as the main political-geographical factor and assessed the geographical factors based on the historical processes, state and prospects of current world politics. The area itself serves as a political force that contributed to the transformation of geopolitics into the science state as to geographic organism embodied in area (R. Kjellén). F. Ratzel pointed out that the decline of the state is determined by the result of the weakening of the spatial concept and spatial feeling: “The decomposition of each state begins with its rejection concept of the large area”. This idea is especially close and understandable to the Russians (the collapse of the USSR did not happen by their will, but they spoke in favor of preserving the common state). The efforts of the political leadership to create a Eurasian Economic Union (Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia, Kyrgyzstan) confirm the desire for integration, increasing the level of ensuring their national security, preserving their territorial integrity and sovereignty. This was shown by the decisions of the CIS summit held on September 28, 2018 in Dushanbe. Pride, empathy, joy and sadness of almost every Russian, except for liberals from Yabloko, etc., accompanied the preparation and celebration of the 70th anniversary of the Victory Day of the Soviet People against fascism. No less emotional, intellectual

intensity today accompanies the analysis of the expected positive large-scale results of the celebration by many peoples of their freedom, justice and security.

Today, there are number of schemes of interaction between Russian security institutions and the main regional and global security institutions in the world. The network of security institutions is transforming given the situation in the world. Among them are: a) Russian institutions – State and local public security institutions and own personal efforts for the promotion of human security; b) regional – the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), the Collective Security Treaty Organization (CSTO), the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), the Partnership for Peace (PfP), the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA), the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and so on; c) global – the United Nations (UN), the Group of Seven (G7), the International Atomic Energy Agency (IAEA), BRICS and so on [9].

The main result of the global analysis and understanding by Russians of the essence of the changes taking place in the world was: a) developing an understanding of the meaning of personal, public, national, regional and international security, like the security of a state, society and a person; b) the formation of scientific and applied problems of ensuring global security, the development of the phenomena "Asian security", "Eurasian security" and others in a multipolar world.

In general, various aspects of security, as well as the two interconnected and mutually complemented areas mentioned above, are the safety of each person, i.e. Security for all is a constructive core for the “construction” and integration of Eurasian security. The following scientific approaches, concepts, principles, methods, models, instruments, and their means of implementation can be used in the creation of scientific-applied toolkit to improve national security. Countries of the world, regions and various economic actors (corporations, companies, enterprises, organizations, institutions, etc.) operate in a turbulent socio-economic environment with radical changes, in which the rules and procedures for conducting policies become obsolete. As a result, researchers lose their paradigms and theories that adequately explain the course of events [8].

The world community, according to internationally recognized experts, will be in the zone of turbulence for another 15–20 years. The defining component of ensuring the national security of the state is usually the economy associated with the struggle for space, the possession of natural, material and human resources. The economy develops according to its internal laws with certain objective-subjective relations between the state and society, promoting or hindering the geopolitical and socio-economic development of countries and populating their peoples. However, the accession of new territories always turned around, depending on the volume of these territories and the population living on them, by a multiple increase in the power of the states, freely covering any costs for the “development” of these territories.

In earlier times, states sought to control the sea shipping routes, since they controlled the world economy. Therefore, the main goal of any naval power is to ensure reliable control of the supporting elements of communications: ports, bases, straits, channels. Capturing key positions should be carried out even in peacetime, although strengthening them requires constant efforts, but it pays off in triple.

Regardless of the will and desire of individual rulers and communities in periods of time, conflicts are brewing, resolved by virtue of their internal logic, inevitably in favor of the economy, and the economic development cycle begins anew.

The economic dimension in history has always been, is and will be one of the most important with the increasing degree of its influence on the geopolitical situation in the world, clearly traced in today's world. Assigning the status of the most important geopolitical factors to economic indicators necessitates the adequacy of geopolitical actions to the real situation. The role of the economy is especially important in the dichotomy "political sovereignty – openness of the state", in which economic aspects, combined with the political will of the government, determine preferences. Today, the impact of economic activity on the technosphere, the appearance of the geographic environment, climate change in a global world is especially noticeable. The internal logic of economic development becomes autonomous from the state and even supranational in nature. In this regard, we can talk about the emergence of economic habitat, as an integral part of the physical environment surrounding human.

The recognition of the economic sphere in combination with the geographical conditions as the leading geopolitical factor emphasizes the stability and constancy of the modern global scenario, the high dynamics of global economic processes that require prompt suppression (mitigation, neutralization) of any unauthorized development of regional economies, including real geopolitical competitors.

Based on international experience, summarized the marginal indicators of the growth of threats and hazardous processes leading to negative consequences - escalation, destruction, degradation of the economy, business, society.

In conclusion, formulate the main conclusions inherent in geopolitics:

1) area and time – the forms of existence of matter, determining the order of coordination and relative ordering of material, natural, social and other phenomena, processes and states;

2) in the surrounding world (area), any of the indicated elements of reality is only a relative part of a more general system. So, any phenomenon is just a stroke of some enlarged picture; any process – conditionally selected causal link; any event – a selected reaction of the subject of activity to external influences;

3) expansion and external threats always exist in the world; therefore, government policies should be able to:

- correctly (objectively) assess these natural factors;
- adequately use the vector of interests, blocking the vector of threats, to guarantee the power and prosperity of their countries, their peoples and ethnic groups.

References:

1. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu., Minaev V. S. Synergetics, cognitology, complex security: systems "nature - society - man": monograph / for scientific. ed. Doctor of Technical Sciences, prof. Yu. N. Arsenyev. Tula: Publishing House TSU, 2015.308 p.
2. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu., Lebedeva N. Yu. et al. Modern management: effective management approaches: collective monograph. Odessa: Kuprienko S. V, 2014. 267 p.
3. Arsenyev Yu. N., Kiselev V. D., Davydova T. Yu. Management decisions. In 2 tons. Oryol: Publishing house ORAGS. B. 1, 2009. 419 p. Vol. 2, 2010. 406 p.

4. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu. Innovation, investment, intelligence: potential, capital, models: a monograph. Tula: TSU, 2013. 447 p.
5. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu. Modeling of intellectual and production potential and capital of business entities: theory, methodology, practice: monograph. –Tula, Publishing House TSU, 2013. 400 p.
6. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu., Zhdanova N. I. Management of competence in vocational education. –Tula: Publishing House TSU, 2013. 200 p.
7. Arsenyev Yu.N., Davydova T.Yu. Management and business education in the preparation of competent professionals: a monograph. –Tula: Publishing House of the TSU, 2012. - 286 p.
8. Arsenyev Yu. N., Davydova T. Yu. Hybrid intelligence systems. Economy. Control. Education: monograph. Higher School, 2008. 566 p.
9. A safer world: our shared responsibility. Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes. UN // Security of Eurasia, 2005, № 1. P.115-220.

Dybach Inna
Ph.D., Associate Professor
National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov
(Ukraine, Mykolaiv)

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECTS

Дибач І.Л.
канд. економ. наук, доцент
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Abstract. *In the article the essence of the institutional environment of the institution of higher education as a complex system of formal and informal institutions is considered.*
Key words*: higher education, institutions of higher education, market of educational services, institutional environment, institutional structure.*

Анотація. *В статті розглянуто сутність інституційного середовища закладу вищої освіти як складної системи формальних та неформальних інституцій.*
Ключові слова*: вища освіта, заклади вищої освіти, ринок освітніх послуг, інституціональне середовище, інституціональна структура.*

Трансформаційні перетворення ринку освітніх послуг обумовлюють необхідність формування методології дослідження конкурентоспроможності вищої освіти як системи неформальних і формальних інститутів. При цьому важливим є розуміння різноманітності провайдерів вищої освіти та продуктів, які вони пропонують для різних категорій споживачів, а також внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають ефективність цих процесів. При досягненні конкурентоспроможності вищої освіти першочергове значення має обґрунтування та дотримання головних методологічних принципів і підходів, які забезпечують об’єктивність і практичне значення отриманих результатів, а саме системності (дослідження об’єкта як сукупності елементів, які взаємодіють як єдине ціле), компліментарності (усвідомлення та визначення

сукупності зв'язків, що характеризують процеси взаємодії і взаємодоповнення самостійних соціально-економічних систем [2]) та розвитку (передбачає проведення дослідження у трьох часових вимірах: минулому, теперішньому та майбутньому [9]).

З метою упорядкування підходів до визначення сутності категорії «інституціональне середовище» узагальнено різні точки зору науковців щодо визначення сутності та складових інституціонального середовища та сформовано простір дискурсу відповідно до методики контент-аналізу (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності категорії «інституціональне середовище»

Підхід	Автор, джерело	Сутність
Процесний	Данько М. [4]	фундаментальні політичні, соціальні, юридичні правила, в межах яких здійснюються процеси виробництва та обміну; правила, що регулюють відносини у приватному секторі; правила поведінки економічних агентів на договірній основі; специфічні правила поведінки економічних агентів
	Драчук Ю., Кочшкова І., Трушкіна Н. [5]	регуляційна господарську діяльність сукупність формальних і неформальних правил і норм, що реалізуються за допомогою сформованих соціальних практик, а також механізми й структури контролю, які забезпечують їх дотримання
Структурний	Попов О., Мордовец А. [13]	сукупність організаційно-економічних, політичних, соціальних, юридичних інститутів, що утворюють загальну основу для здійснення ефективного виробництва, розподілу та обміну благами, по-перше, виконує функції механізму усунення надмірних витрат при здійсненні відповідних трансакцій, та, по-друге, виступає джерелом генерації обмежень раціональності поведінки економічних агентів, що дозволяє уникати загострення конфлікту загальносуспільних цілей та приватно-локальних прагнень індивідів
	Климахина О. [7]	сукупність основоположні політичні, соціальні та юридичні правила, що створюють базис для виробництва, обміну, розподілу і споживання
	Ляховець О. [10]	склад політичних, економічних, соціальних та ідеологічних інститутів
	Чубарь О. [19, с. 100]	сукупність формальних, так і неформальних, які в цілому формують інституціональне середовище суспільства
	Коваленко О. [8; с. 94]	сукупність політичних (юридичних) і економічних правил, неформальних (традиційних) норм
Функціональний	Манцуров І. [11]	первинну модель пов'язаних між собою економічних, політичних та ідеологічних базових інститутів, на основі яких постійно відтворюються та історично розвиваються форми конкретних соціальних відносин
	Юргель Н. [20]	формальні та неформальні інститути в сукупності з механізмами, що забезпечують їх функціонування
	Чухно А. [18]	формальні інститути як найбільш загальні і принципові з точки зору функціонування і розвитку економіки визначають характер неформальних інститутів

З метою узагальнення підходів до визначення сутності та виділення компонентного складу поняття виділимо складові з урахуванням питомої ваги та значення навантаження кожної компоненти категорії «інституціональне середовище» (табл. 2).

Таблиця 2

Складові компоненти поняття «інституціональне середовище»

Елементи / Автор	Політичні інститути - a_1	Економічні інститути – a_2	Соціальні інститути – a_3	Ідеологічні інститути – a_4	Юридичні правила – a_5	Нормативно-правова та законодавча база – a_6	Неформальні (традиційні) норми – A_1	Формальні правила – A_2
Ляховець О. [10], Чубарь О. [19, с. 100]	■	■	■	■			■	■
Данько М. [4], Юргель Н. [20]	■		■		■		■	■
Сімонова М. [15]	■	■	■		■		■	■
Драчук Ю., Кочшкова І., Трушкіна Н. [5]		■	■			■	■	■
Коваленко О. [8, с. 94]	■	■			■		■	■
Манцуров І. [11, с. 26], Олейник А. [6, с. 43]							■	■
Бабидорич Л. [1]		■		■		■	■	■
Ткач А. [16, с. 230], Турчіна С. [17, с. 115]	■	■	■					

Проаналізувавши підходи до визначення сутності поняття інституціональне середовище визначено, що в процесі його формування значний вплив має трансформація інтересів, цілей, моделей поведінки учасників, тому на процес формування інституціонального середовища значний вплив мають такі компоненти як:

неформальні (традиційні) норми;

формальні правила.

На основі визначення структурних складових та спостереження вагомості певних елементів в загальній структурі за допомогою контент-аналізу визначено сутність з виділенням компонентних частин інституціонального середовища в сфері вищої освіти.

Для встановлення відмінностей між інституціональним середовищем та інституціональною структурою більш детально розглянемо існуючі підходи. Так, М. Олійник [6] включає до інституціонального устрою фінансового сектора фінансові інститути (гроші, кредит, податки, ліквідність тощо); інститути-організації, що функціонують у цьому секторі; державу; неформальні інститути загального порядку, спрямовані на забезпечення синергетичного ефекту функціонування фінансового сектора економіки у вигляді оптимального поєднання інтересів усіх учасників (довіра). Інституціональну структуру становлять[14, с. 42] інститути, інституціональне середовище, ринкові організації. Причому це саме інституціональне середовище формують інститути, формальні та неформальні правила, організації, тобто

спостерігається певна плутанина у категоріальному апараті. А. Бабидорич [1, с. 164] вважає, що сукупність інститутів й інституціональних структур створюють інституціональне середовище, в якому функціонують його елементи, а сутність поняття «інституціональне середовище» тотожне поняттю «система», оскільки це середовище є сукупністю пов'язаних між собою інститутів і метою діяльності системи є створення таких умов функціонування на всіх рівнях, які б були несуперечливими, доповнювали один одного, забезпечували цілісність, ієрархічність та інтегративність. З точки зору автора, слід погодитися з підходом, в рамках якого необхідним здається розмежування інституціонального середовища та інституціональної структури за рахунок виокремлення інституцій та інститутів [3; 13].

Отже, інституціональне середовище в сфері вищої освіти слід розглядати як сукупність юридичних (нормативно-правових, законодавчих документів) і економічних правил та неформальних (традиційних) норм, що формують умови для взаємодії суб'єктів та структурують взаємовідносини між ними з метою підвищення якості освітніх послуг.

Література:

1. Бабидорич Л. І. Інституційне середовище функціонування кредитних спілок: передумови формування, сутність та функції/ Л. І. Бабидорич // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка. – Ужгород:УНУ. – 2014. – Вип. 1. – С.155 – 161.
2. Василенко Н. В. Институциональный подход к управлению образованием: автореф. дис. д-ра экон. наук. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/institutsionalnyi-podkhod-k-upravleniyuobrazovaniem#ixzz2 bTQ0uWUw
3. Гринькевич О. С, Левицька О. О. Інституційне середовище забезпечення якості системи вищої освіти: міжнародний і національний аспекти / О. С. Гринькевич, О. О. Левицька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Випуск 15. С. 84-90
4. Данько М. С. Роль інституційних трансформацій в забезпеченні інноваційного розвитку / М. С. Данько // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 97 – 109.
5. Драчук Ю. З. Складові інституційного середовища інноваційного розвитку вугільної промисловості / Ю. З. Драчук, І. М. Кочшкова, Н. В. Трушкіна // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. – 2012. – № 13 – С. 61–64.
6. Институциональная экономика: учебник / Под общ. ред. А. Олейника. М.: ИНФРА-М, 2002. – 416 с
7. Клепов Ю. Г. Транзакционные издержки и экономические функции государства [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://aeli.altai.ru/nauka/ sbornik/2001/klepov.html
8. Коваленко Ю. М. Інституціалізація фінансового сектору економіки: [монографія] / Ю. М. Коваленко / Національний університет ДПС України. – Ірпінь, 2013. – 608 с.
9. Lypov V. Systems of higher education: a comparative institutional analysis. Economica rozvytku. 2015. No. 4 (76). P. 21–32.
10. Ляховець О. О.Формування інституційного середовища в процесі модернізації економіки / О. О. Ляховець // Економіка і регіон. – 2014. – № 4. – С. 113 – 119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_4_23.
11. Манцуров І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки: Монографія / І.Г. Манцуров. – К.: НДЕІ, 2011. – 655 с.

12. Милль Д. С. Основы политической экономии : пер. с англ. / Д. С. Милль; общ. ред. чл.-кор. АН СССР А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс, 1990. – 495 с.
13. Попов А. Е. Систематизация инструментов повышения эффективности деятельности государственных органов власти /А. Е. Попов, А. В. Мордовец// Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Второй междунар. научн.-практ. конф. / РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2014. – с. 95 – 99.
14. Sallis E. Total Quality Management in Education. – London: Kogan Page, 2002. – 163 p.
15. Сімонова М. В. Дослідження інституційного середовища та його структури з метою залучення прямих іноземних інвестицій / М. В. Сімонова // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ – Луцьк. – 2011. – № 8 (32). – С. 318–333.
16. Ткач А.А. Специфікація прав власності як базового економічного інституту інфраструктури ринку / А. А. Ткач // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна.– 2004. – Вип. 75. – С. 229–235.
17. Турчіна С. Г. Теоретичні підходи до аналізу зв'язку інституційного середовища з інноваційною діяльністю // С. Г. Турчіна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – Суми, 2012. – Випуск 3 (51). – С. 114-117.
18. Чукаєва І. К. Державно-приватне партнерство у реалізації проектів енергетичної інфраструктури / І. К, Чукаєва, Л. Г. Бган // Економіка і підприємництво. – 2012. – № 4. – С. 46–53.
19. Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку // О.Г. Чубарь // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Ужгород, 2013. – Випуск 3 (40). – С. 98 – 104.
20. Юргель Н.В. Формирование институциональной среды в переходной экономике как условие минимизации трансакционных издержек / Н.В. Юргель // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2006. – № 103. – С. 37 – 40.

Shchurovska A. Yu.,
PhD (Economics), Associate Professor,
Kapitanchuk T. O.
master`s student
Odesa National Academy of telecommunications O.S. Popov, Ukraine

IMPROVEMENT OF THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM IN THE INFORMATION SOCIETY

Щуровська А.Ю.,
к.е.н., доцент,
Капітанчук Т.О.
магістрант
Одеська національна академія зв'язку ім.О.С.Попова, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Abstract. *In this article the basic theoretical positions of the development of organizational structures of the enterprise management system by means of modernization, their functional filling in conditions of intensive improvement of the information society environment are determined.*

Keywords: *enterprise management system, information society, modernization of enterprice management system.*

Анотація. *В даній статі визначені основні теоретичні положення розвитку організаційних структур системи управління підприємством шляхом модернізації, їх функціонального наповнення в умовах інтенсивного удосконалення середовища інформаційного суспільства.*

Ключові слова: *система управління підприємством, інформаційне суспільство, модернізація системи управління підприємством.*

Підвищення ролі інформації в економічному житті суспільства сприяло переорієнтації вітчизняної економіки на інноваційний шлях і переходу на інформаційну стадію її розвитку.

Еволюція сучасного суспільства, що супроводжується корінними соціальними перетвореннями в світі і в нашій країні, рухається у напрямі того типу соціуму, який достатньо точно характеризується поняттям «інформаційне суспільство»[1].

Поняття «інформаційне суспільство» на сьогодні трактується як ступінь в розвитку сучасної цивілізації, яка характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частини інформаційних комунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Щоб належно пристосувати діяльність підприємства до змін необхідно максимально повно застосовувати досягнення науково-технічного прогресу у сфері управлінських інформаційних технологій, що ускладнюється різновекторною спрямованістю організаційних структур, які формують цілісну систему управління підприємством. Відповідно до такого розуміння завдань функціонування організацій, під системою управління підприємством розумітимемо динамічну раціонально впорядковану сукупність взаємозв'язаних елементів управління із конкретними функціями, методами і механізмами прийняття рішень залежно від мети діяльності підприємства як єдиного цілого.

Доцільно підкреслити, що в сучасних умовах формування системи управління підприємством залежить від таких чинників як «капітал», «праця» і «ринок», а в умовах прискореного науково-технічного прогресу спостерігається зростання впливу на них таких чинників, як «інформація», «комунікації» та «знання».

У результаті зростання частки інформаційної, комунікаційної та інтелектуальної складових основного капіталу підприємства урізноманітнилось використання його ресурсів. Ускладнення знарядь праці привело до поліпшення фахової підготовки персоналу та надалі до переважання частки персоналу з вищою освітою, що в своєю чергою сприяло поширенню колегіального підходу до прийняття рішень і зумовило диференціацію організаційних структур за ознаками - «корпоративні - індивідуалістичні» організації. Перехід від співпраці підприємств із партнерами і споживачами через посередників до налагодження

прямих контактів на основі розгалуженої інформаційної мережі привів до диференціації організацій за ознаками «усталені - дифузійні». Очевидно, що модернізація системи управління підприємством відбувається у межах таких чинників "капітал - праця - ринок" відповідно до вибраного напряму планових змін з урахуванням інерції попереднього розвитку.

Для підтримання ефективного функціонування сучасної організаційно-виробничої системи підприємства потрібно сформувати таку систему управління підприємством, складові організаційні структури якої добре підготовлені до функціонування в умовах інформаційного суспільства.

Узагальнена характеристика організаційних структур системи управління підприємством наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика основних організаційних структур системи управління підприємством

Організаційні структури СУП	Об'єкт управління	Критерії ефективності
Організаційна структура управління	Трудові і супровідні інформаційні потоки	Раціональне організування персоналу з метою оптимального використання основного капіталу
Виробнича управлінська структура	Матеріальні і супровідні інформаційні потоки	Оптимізація використання виробничих потужностей та матеріальних ресурсів
Структура центрів відповідальності	Фінансові та супровідні інформаційні потоки	Цільова максимізація прибутку і/чи мінімізація витрат за напрямами діяльності
Структурна оболонка бізнесу	Матеріальні, фінансові і супровідні інформаційні потоки	Глобалізація присутності на ринку та оптимізація охопленої частки ринку
Інформаційна інфраструктура	Техніко-технологічне та інтелектуальне забезпечення	Повноцінне, вчасне і достовірне інформаційне забезпечення управлінської діяльності

В умовах інформаційного суспільства управління модернізацією системи управління підприємством є багатовекторним завданням, для вирішення якого необхідне деталізоване реформування функціонального простору її спеціалізованих організаційних структур [2].

На сьогоднішньому етапі розвитку економіки України чимало підприємств ігнорують завдання модернізації своїх систем управління підприємством, що призводить до поступової їх деградації, а в підсумку до вилучення з економічного обороту значних виробничих та трудових ресурсів.

Нові соціально-економічні реалії потребують переходу від вимог раціональності побудови системи управління підприємством до орієнтування на відкритість систем, необоротність змін, нерівноважність, нелінійність, непередбачуваність і неоднозначність траєкторій розвитку підприємств. Типовий поступальний циклічний розвиток менеджменту охоплює такі складові процеси, як управління діяльністю підприємства, модернізація системи управління підприємством, організування персоналу, нагромадження і

впровадження нових знань у системі менеджменту. Основним об'єктом докладання зусиль для перетворень на кожному етапі став функціональний простір системи управління підприємством, базою якого є загальні функції менеджменту.

Отже, необхідність удосконалення функціонального простору системи управління підприємством в умовах становлення інформаційного суспільства пов'язана з ускладненням завдань управління, розширенням здатності інтелектуалізованого оброблення інформаційної невизначеності зовнішнього середовища і мінімізації негативного впливу ризиків [3].

Послідовность етапів модернізації системи управління підприємством доцільно подати сукупністю вкладених моделей, що передбачає послідовне задоволення вимог щодо реалізації спершу системного підходу в організаційній структурі управління, процесного - у виробничій управлінській структурі, проектного - у структурі центрів відповідальності, ситуаційного - у структурній оболонці бізнесу, динамічного - на базі інформаційної інфраструктури. Щоб максимально повно використати можливості процесного підходу, потрібно здійснити модернізацію системи управління підприємством у виробничій управлінській структурі, яка повинна забезпечити стандартизацію управління процесами, проектами, інноваціями, узгодженнями (наприклад, міжнародними стандартами ISO, OSF, OMG).

В умовах становлення інформаційного суспільства модернізація системи управління підприємством повинна спрямовуватися на удосконалення деталізованого інструментарію їхнього функціонального простору через конвергенцію інноваційних моделей менеджменту і нових інформаційних технологій. На практиці такий підхід дасть змогу підприємствам краще організувати функціонування їхніх організаційно-виробничих одиниць, побудувавши ефективні ланцюги вартості та досягти синергічного ефекту [4].

Література:

1. Береза Т.А. Поняття інформаційного суспільства, принципи його побудови та складові компоненти // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. Береза Т.А.– К.: “Відродження” та ПРООН, 2004. – с. 264-273
2. Новаківський І.І. Система управління підприємством в умовах становлення інформаційного суспільства: монографія / І.І. Новаківський – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016 – 316 с.
3. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник -Київ, Академвидав, 2003. – с. 348
4. Новаківський І.І. Розвиток організаційних систем управління підприємством в умовах інформатизації / І.І. Новаківський, Ю.В. Войцеховська // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. - Львів: Національний лісотехнічний університет України, 2014 Вип. 24.11 – С. 382-388. (Особистий внесок: проаналізовано еволюцію систем управління підприємством).

Lidiia Karpenko,
Doctor in Economics, Professor of the Economic and Financial Policy Department
Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine
Pavlo Voronzhak,
PhD in Economics, Associate Professor of Business Economics
Odessa National Polytechnic University, Ukraine
Sergii Shubenko
Master's Degree Student
Odessa National Polytechnic University, Ukraine

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT: MODERNIZATION OF ADMINISTRATION

Abstract. *There are many different components of difficult and purposeful process, such as transformational period in Ukraine economy, constant process of structural reconstruction of economy, the condition of dynamic and turbulent nature of genesis of competitive market sphere. These process dictate necessity of innovative way of domestic enterprises regeneration, promotes an economical and social development of the country. Modern Ukraine economy requires radical structural changes at the expense of formation and implementation of innovative model of enterprises development. The object of research is the base procedures and processes of administrative control of functioning of the organisation, theorist-methodological approaches for acceptance of justified managerial decisions of enterprises innovative development.*

Key words: *base procedures, administrative tracking, functioning of the organisation, form, methods, innovative development.*

The problem statement. Principal conditions of economic development are accumulated research and technology, industrial, investment potential, institutional impact on technological progress and state support of innovative transformations. Economic deformations prove expediency for activating and increasing of innovation investment processes efficiency in the industry and minimization of impact of factors slowing them down. Considerable impact on innovation investment activity, market dominance, compositeness in the industry has capacity of innovation potential. Under these conditions, the study of theoretical principles and practical measures concerning the development of domestic production by means of implementation of its innovative potential assumes significance.

Recent publications analysis. Research of innovation potential production, its structure and methods for evaluation, innovation investment into enterprises development was conducted in the studies by foreign and domestic scientists: I.Blank, E.Edvin, N.Ilysheva, F.Fabozy, S.Filyppova, N.Hrusch, L.Karpenko, S.Krylov, D.Pierce, A.Raychenko, P.Voronzhak, A.Yakovlyev and others.

Authors unanimously state that innovations integration stimulates qualitative reformations in the manufacturing that in turn represent stimulus for further changes in attainment of excellence. Analysis of the recent scientific materials indicates the results of comprehensive research on the development and implementation of the elements of innovation and investment mechanism, improvement of the investment climate, some economic and statistic calculations.

The goal of this work. The purpose of the work is to systematize of the basic procedures and processes in administration of the organisation, further development of theorist-methodological approaches of control of business-processes of the organisation, classification of methods of perfecting the administrative control of functioning of the organisation, conducting complex economic-statistical research of innovative activity of enterprises with the aim of identification the problem area and the perspectives of its development.

Key research findings. Realization of tasks of innovative development of the Ukrainian economy should include:

− application in high-tech productions of program-target methods of economic management;

− realization of tasks of the complex state program on energy saving;

− development on the basis of modern and world achievements of the national information structure, creation and use of promising information technologies, telecommunication networks, information means of communication systems;

− formation of industrial-financial groups, scientific and technical centers, technologies, techno parks, etc.;

− Government's efforts to stimulate the export orientation of high-tech industries;

− improvement of the current and development of a new regulatory framework to ensure effective protection of rights to intellectual property objects [1, p.87].

Organisation of innovation activity strategic management on the basis of well-balanced indicators system (WIS) and results of applied strategic analysis consist in formation of innovative component of WIS and analysis of indicators constituting it. Formation of innovative component of WIS by analogy with elaboration of well-balanced system of indicators as whole includes the following stages:

− determination of strategic goals for innovation process;

− formation (construction) of strategic chart of innovation process;

− selection of indicators of innovation process;

− determination of target values of innovation process indicators;

− elaboration of strategic innovation measures [2, p. 268; 3, p.113].

Administration was originally intended to be used as universally and widely applied mobilized resources for formalization, deterministic and regulations necessary procedure on demand as the main tool setting and attainment purposes of management and control. But these same areas special knowledge and spheres of professional activity is largely based upon objectively investigated and extremely varied resources used and the content of such fundamental concept like structure. This predetermines constructing a model matching ratio and, most importantly, joint and well-coordinated use of the nature and content of resources structure and procedures of the organisation.

The administrative management of the organisation stands and is considered as a whole objective, consistent and successive interconnected process, and administration. It is this aspect of causal relationship that forms the two main forms of manifestation of the administration which determines the bases of formation and development of administrative management, as it primordial moment. If this conceptual approach laid the foundation, the primacy of administration as the process

is absolutely natural because any administration system is the result of it, but not just in the administration process but the finished formation system.

Information and analytical support system of controlling business processes of enterprises is developed in accordance with the management principles. The methodical supply determines the effectiveness and feasibility of the investment project in the context of the functional blocks of the management and is based on the following instruments: programmatic and methodological issues of integrated analysis of innovation and investment activity; well-balanced indicators system and results of applied strategic analysis; strategic map of the innovation process; multifunctional analytical support investment decision-making and automated method of its practical implementation; calendar investment obstacles and the corresponding method for predicting the behaviour of the investor; complex mathematical economic analysis methods; budgeting system with the implementation of compliance monitoring function; method of sales management as a tool to make investment decisions on the operational phase of the project; control system for investment projects in stages of its life cycle [4; 5].

This allows to finally create, test and adopt procedural approach to the understanding and application of the criteria defined-division components of the administrative procedure in the following form (Table 1).

Table 1

Criteria for determining components of administrative procedures

Components	Criteria for determining
Action	Primary, elementary, uniqueness, completeness
Operation	Professional orientation, socialization, adaptation
Stage	Functional uniformity, commonality, consistency
Period	Intermediate extractability, effectiveness, controllability
Phase	Clearly defined
Cycle	Periodically repeating sequence composition

Table 1 allows defining the criteria for clearly identifying the components, as well as largely determines the purpose and content of a possible application of each of the elements of administrative procedures. For example, the selection phase is used to identify the specific conditions of the process cycle development external observations. This is extremely important for the timing of the organizers reactions of users and observers of the process, take-action and analysis of the results and assessment of a particular part of the outwardly released. It is clear that such an identification process phases of the cycle becomes necessary administrative basis at-binding and orientation of all subsequent actions.

Conclusions. To sum up, new technologies and processes have to ensure increase of productivity of labour and improvement of products quality, reduction in expenditures on their production, complex use of primary products, materials, fuel, energy, etc. The practical importance of the implementation of tools developed necessitates evaluating the effectiveness of their implementation, as effective tools affect their recumbent, and applicability of the enterprises.

This is especially important today, as domestic and foreign experience emphasizes the need to substantially improve the efficiency of skilled resources to

ensure the effectiveness of targeting phase of radical organisational changes. Statement and solution of this problem can only be based on a comprehensive classification of administrative procedures that will be the subject of research findings and ideas further research of the authors.

References:

1. Raichenko A.V. Administrative management: Textbook. - M .: INFRA - M, 2015. – 416 p.
2. Edvin J. Elton, Martin J. Gruber. Modern Portfolio Theory and Investment Analysis. – 7-th Edition. - USA: New York University, 2014.-728 p.
3. Karpenko L. Modernisation of the administration management decisions of enterprises innovative development / L. Karpenko // Zbirnik naukovih prac' "Ekonomika i organizaciya upravlinnya" / Donec'kij nacional'nij universitet - Vinnicya: DonNU, №1 (21), 2016. - 250 p., - P.109-118
4. Tetiana, H., Karpenko, M.L., Olesia, F.V., Yu, S.I. & Svetlana, D. (2018). Innovative methods of performance evaluation of energy efficiency project. Academy of Strategic Management Journal, 17(2), 1-11.
5. Tetiana, H., Maryna, C., Lidiia, K., Michail, M., Svetlana, D. (2018). Innovative model of enterprises personnel incentives evaluation. Academy of Strategic Management Journal, 17(3), 1-6.

Lyubov Striy,
Doctor of Economic Sciences**,** Professor
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Hazrat Mohammad,
Ph.D. research in Economics
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Evgeniy Pavlenkov,
Undergraduate
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Alexander Korneychuk,
Undergraduate
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Oktay Rustamov
Ph.D. in Economics, Honorary Professor of Odessa National Academy of Telekommunications
Azerbaijan Technical University

FEATURES OF ENTERPRISE ACTIVITIES ON THE MODERN GLOBAL MARKET

Abstract. *The article identifies, summarizes and formulates the features of the current conditions of the enterprise's activity on global markets: technological innovations; hypercompetition; information abundance; consumer dictates; copying and imitation. Changes in the content of the components of the marketing mix system were also researched: product, infocommunication services; price, marketing pricing; distribution, vertical marketing systems; promotion, integrated communications.*

Key words: *globalization, survey metods, economic integration, marketing, marketing mix*, *technological innovation.*

JEL Classification C42, F15, M31

Introduction

Currently, most enterprises are already working or seeking to enter global markets. The activities of enterprises in these markets are carried out in conditions that are different from those of traditional markets. Modern market conditions, moreover, are continuously changing under the influence of technological innovations and integration processes in the global economy. Therefore, global markets are in the process of rapid development, improvement and structuring. In previously published scientific papers, the characteristics of enterprises in modern global markets have not yet been reflected.

The purpose of the article is to present the results of the research of the authors:

– features of modern conditions of enterprises on global markets;

– changes in the content of the components of the marketing mix.

Methodology. The study of the features of modern enterprises in global markets and changes in the content of the components of the marketing mix was carried out by the authors using the survey metods. The authors investigated scientific works on this issue, both domestic and foreign authors, used their own works, as well as publications in accessible Internet sources.

In the monograph «Marketing of infocommunications enterprises: modern types of marketing activities» subsections 1.3, 2.1, 3.4 и 5.4 were studied [1, p. 26-35; p. 46-59; p. 111-123; 213-221].

In the monograph «Economy and Management of an enterprise: the main trends and problems of development» subsections 3.3, 5.3 were studied [2, p. 147-156; p. 239-249].

In the monograph «Enterprise Marketing: Main Directions of Modern Development» subsections 1.4, 2.2 were studied [3, p. 29-41; 62-63].

Also studied: the work of K. Schwab «The Fourth Industrial Revolution» (Schwab, K., 2016) [4]; scientific books of F. Kotler and K. Keiler «Marketing Management» (Kotler, F. & Keller, K, 2014) [5]; F. Kotler «Marketing of the XXI century» (Kotler, F., 2005) [6]; scientific articles L. Striy and co-authors [7-9]; the scientific book «Strategic and competitive analysis. Methods and means of competitive analysis in business» (Fleischer, K. & B. Bensussan, B., 2005) [10].

The main part

Features of modern conditions of activity of enterprises on global markets

The study of scientific works, which are listed above, allows us to formulate the following basic conditions for the activities of enterprises in modern global markets.

1. *Technological innovations.* The global economy is more adaptive to the introduction of economic innovation. According to K. Schwab (Schwab, K., 2016), technological innovations can provide a stunning combination of breakthroughs in the widest range of areas: artificial intelligence, robotization, the Internet of things, nanotechnology, biotechnology, quantum computing and much more. Some innovations are still in their infancy, but they are already approaching the moment when they begin to develop, stratifying and strengthening each other. Fundamental changes are possible in all sectors of the economy, the birth of new business models, as well as a radical transformation of the systems of production, consumption, transportation and supply [4, 9].

2. *Hypercompetition.* In the context of globalization, competition has been transformed into hypercompetition (Kotler, F. & Keller, K, 2014; Kotler, F., 2005). Hypercompetition means that more and more producers are fighting for the same consumers. In addition, many producers themselves can provide goods and services to all consumers who demand. In the past, geographical, physical, and sociopolitical barriers served as a natural barrier to increasing competition in many markets. Most of these barriers are being destroyed by advances in communications, technology and transport. The introduction of modern technological innovations will also be accompanied by a powerful competition (Schwab, K., 2016). These factors have changed the level and conditions of competition [2. 4, 5, 6].

3. *Information abundance.* At the basis of market changes are modern communication and information technologies that allow you to transfer information data much faster. Information has become available in huge amounts. The information itself has become largely meaningless, one that does not make much sense. Management by an enterprise in these conditions requires the creation of order among the chaos and diversity of information. This is possible if the personal has special competence. Competence in this case implies the presence of such characteristics as experience, understanding of the meaning of activities and working conditions, managerial and decision-making skills [1, 3, 9, 10].

4. *Consumer dictates.* Due to the integration and globalization processes in the markets, a new phenomenon has emerged, which is called “consumer dictates” (Kotler, F. & Keller, K, 2014; Kotler, F., 2005). The information technology revolution has made possible the emergence of powerful new technologies, which has led to a significant increase in industrial productivity and a reduction in the need for resources. This made it possible to fill the market with necessary consumer products in volumes exceeding the actual demand. The possibility of easy access to information also contributed to the strengthening of consumer power. The rapid development of the use of the Internet in business has allowed the consumer to receive more and more complete information about markets, prices, producers [5, 6].

5. *Copying and imitation.* The global economy is characterized by an increase in the ability of enterprises to copy and imitate competitors' market offerings. Enterprises have the technological capabilities to quickly copy the distinguishing features of a new product offered by a competitor. Some enterprises achieve relatively quick success, being “fast followers” (Fleischer, K. & Bensussan, B., 2005) in the market, directing their abilities to development by copying a more perfect product or service, without giving in to the real author [2, 5, 7, 10].

Changes in the content of the components of the marketing mix

Product, infocommunication services. The convergence of information and communication technologies has given rise to a new type of product: infocommunication services. In the Internet, information and communication technologies act as a whole, which allows the consumer to receive at his terminal a ready-made information product, in which data, audio, and any multimedia can be connected. Infocommunication service is a new economic reality - it is a product, a service, and information. The demand for modern infocommunication services, the quantity and quality of which is continuously increasing, has been maintained at a very high level in recent years. The continuous expansion of the territorial coverage

of the Internet across all continents and the rapid increase in the number of Internet users allows enterprises producing these services to receive a level of profit that provides them with the expansion of production, development and supply to the market of new and newest services of the required quality [1-3, 6, 7 , 9].

Price, marketing pricing significantly changed with the development of global markets. Modern pricing occurs not in the sphere of production (depending on costs), but on the market in the sphere of sales of products (depending on demand). In the global economy, only on the market is a real assessment of the usefulness and social significance of the products and under the influence of supply and demand, it finds its expression in terms of price. The producer can no longer dictate to the market the size of prices for their products. A promising trend in the development of pricing in global markets (in particular, in cyberspace of the Internet) is the almost complete rejection of the fixed price and continuous (several times a day) adjustment of the real price. The most experienced managers try to set an upper price level, which may be slightly lower than the price of competitors and a lower acceptable level. At the same time, the price changes not only downwards. When the planned volume of supply is realized, and there is still demand, managers can raise prices without fearing the actions of competitors. At the same time, an interactive dialogue is possible between all participants in the chain of development, promotion and consumption of a specific infocommunication service [1-3, 6, 7].

Distribution, vertical marketing systems. The processes of globalization, the widespread use of cyberspace on the Internet for the interaction of producers, intermediaries and consumers have significantly changed distribution channels. The possible number of options for promoting the product to the market has significantly increased. At present, it is not the methods of production or consumption that are changing, but the distribution channels. One of the most significant events in recent times has been the emergence of *vertical marketing systems* that replace traditional distribution channels. A vertical marketing system consists of a producer, one or more wholesalers, and one or more retailers that operate as a single system [1, 3, 5, 6, 7].

Promotion, integrated communications. In global markets, integrated marketing communications are rapidly developing. They represent a new way to create a whole where previously there were only separate, isolated components: advertising, public relations, sales promotion and others. Modern communications give enterprises the opportunity to associate their brands with people, places, events, brands, impressions, sensations and objects. Of particular importance is the management of the communication process. An integrated approach that can ensure perception, consistency and maximum effect is effective [1, 3, 5, 6, 7].

Conclusions

Research of the current state of the global economy, the directions of development of global markets, changes in the content of the marketing mix system, which are carried out by the authors, allow us to draw the following conclusions.

1. Technological innovations, the improvement of communications, the introduction of the mobile Internet, the development of the Internet economy have radically changed the conditions for enterprises in global markets. The competition has grown to hypercompetition. Formed by the dictates of the consumer. The amount

of available information has increased, information has become irrelevant. Imitators of new products, "fast followers" of the leaders, appeared on the market. New conditions require higher-level personnel competence of enterprises and continuous adaptation of market methods and techniques to the continuous changes in the conditions of global markets.

2. In modern conditions of global markets, the content of all components of the marketing mix system has changed. A new type of product has emerged and is rapidly developing - infocommunication services. Marketing pricing has moved from the sphere of production (the price is established depending on costs), to the market in the sphere of sales of products (the price is set in accordance with the consumer's perception of the value of the goods). Distribution has created vertical marketing systems. Integrated communications are rapidly developing. Modern marketing activities also require marketers of higher competence and continuous adaptation to the changes in modern markets.

The originality of the results, which were published in the article, consists in a detailed study, identification, synthesis, systematization and formulation of the basic conditions for the activities of enterprises in modern global markets, as well as changes in the content of the components of the marketing mix in the modern global economy.

Priority areas for further research may be: detailing the conditions identified and changes in the content of the components of the marketing mix system.

References:

1. Strii, L. A., Mamedov, M. A. & Pustamov, O. M. (2015). Marketing predpriiatii infokommunikatsii: sovremennye vidy marketingovoi deiatel'nosti [Marketing of infocommunications enterprises: modern types of marketing activities]. Saarbrucken: LAP Lambert Academic Publishing [in Russian].
2. Golubev, A. K., Striy, L. A., & Zakharchenko, L. A. (2015). Ekonomika i upravlenie na predpriatii: osnovnue tendtncgii razvitia [Economy and Management of an enterprise: the main trends and problems of development]. Saarbrucken: LAP Lambert Academic Publishing [in Russian].
3. Mamedov, M. A., Pustamov, O. M., Strii, L. A. & Golubev A. K. (2013). Маркетинг предприятий: Marketing predpriyatiy: Osnovnyye napravleniya sovremennogo razvitiya [Enterprise Marketing: Main Directions of Modern Development]. Baki: Unvan [in Russian].
4. Schwab, K. (2016). Chetvertaya promushlennaya revoliutsiya [The Fourth Industrial Revolution]. Retrieved from https://eksmo.ru/book/chetvertaya-promyshlennaya-revolyutsiya-ITD819325 [in Russian].
5. Kotler, F. & Keller, K, (2014). Marketing menedzhment [Marketing Management] (14nd ed., rev.). St. Petersburg: Piter [in Russian].
6. Kotler, F. (2005). Marketing XXI veka [Marketing of the XXI century]. St. Petersburg: Publishing House "Neva" [in Russian].
7. Striy, L. A. (2016). Global'naya ekonomika: sovremennoye sostoyaniye global'nykh rynkov [Global economy: current state of global markets]. Naukovyy visnyk Khersons′koho derzhavnoho universytetu. Seriya: ekonomichni nauky, 18, part 2, p. 92-95.
8. Striy, L. A., Zakharchenko, L. A. & Golubev, A. K., (2015). Global'naya ekonomika: nekotoryye aspekty sovremennoy paradigmy upravleniya [Global Economy: Some Aspects of the Modern Management Paradigm]. Hlobal′ni ta natsional′ni problemy ekonomiky [Elektronne naukove fakhove vydannya], 12, p. 39-43.

9. Striy, L. A., Orlov V. N. & L. A. Zaharchenko L. A. (2018). Modern infocommunications: research of factors affecting innovative development. Economic journal Odessa polytechnic university, 1 (3), p. 62-68. Retrieved from: http://economics.opu.ua/ejopu/2018/No1/62.pdf. DOI: 10.5281/zenodo.1304084.
10. Fleischer, K. & Bensussan, B. (2005). Strategicheskiy i konkurentnyy analiz. Metody i sredstva konkurentnogo analiza v biznese [Strategic and competitive analysis. Methods and means of competitive analysis in business] Moscow: Binom. Laboratoriya znaniy [in Russian].

PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY

Jelena Marković,
PhD
Jasmina Stojiljkovc,
Mr.
Gordana Bogdanovic,
PhD
College of Applied Professional Studies, Serbia

ECONOMIC PERSPECTIVITY AND QUALITY OF STRICKED CEREALS IN 2015/2016 IN VRANJE

Abstract. *The aim of this paper is to show how the quality of small grains in Vranje town. The quality of small grains is reflected in the determination of test weight, moisture content of the grain during the harvest itself. Samples were taken ya testing manually. Tests have shown that the percentage of moisture in the grain during the harvest itself in all sorts of small grains 11.5%, while the percentage of test weight around 74. Based on the obtained results it was established that the disadvantages to quality was even better. One of the biggest drawbacks is the way and manner of sowing fertilization.*

Keywords: *cereals, quality, test weight, moisture content*

INTRODUCTION

In the technology of cultivating stubble cereals, a special place is dedicated to sowing time, which is a crucial factor in the yield. The precipitation and high temperature deflation in the spring is accompanied by the production of staple cereals for many years. Timely sowing enables plants to have a longer period of stemming, better rooting and deeper penetration of the root system, which allows the normal length of each genotype to grow during the vegetative phase of the plant's development. These factors are a precondition for better planting of plants. Plants that develop after sowing in optimal weather well use water and nutrients and in deeper soil layers. Sowing in optimal time affects the number of gears per unit area that is the main component of the yield.

From the preconditions, the amount of harvest residues and soil moisture depend on the manner and depth of the basic treatment. The preparation of the soil must be of high quality, and the seed cover in the layer of 5-8 cm of crumbly grain structure. Larger clods of soil are not desirable in the seedbed. Sowing quality depends on several elements: sowing norms, precision of seeders, achievement of good seed intake at a given depth, etc. Sowing is considered to be of high quality if 80% of the seed is sown at a depth of 4-5 cm. When conditions are too dry it should be sown at a somewhat greater depth - about 5-5.5 cm. One of the essential elements of sowing is the speed of the seedlings. The quality sowing includes the activities of drilling or rolling with smooth rollers, depending on the conditions of the preparation of the plot. The amount of seeds per unit area depends on the variety, the grain size, the weight of a thousand grains, germination and the purity of the seed. Increasing the amount of seed, it is necessary if the preparation of the soil is inaccurate, and the seed remains on the surface of the seed bed, then if the plowing is greater, or the use of

nitrogenous nutrients is reduced. The number of kernel grains, ie kg / ha, depends on the physical indicators of seed, variety, level of agro-technology, sowing time, etc. The amount of wheat seed per hectare in our conditions ranges from 250-300 kg, and in the barley of 180-240 kg. Regardless of the quality of processing, pre-cooking preparations and sowing, without mineral fertilizers there is no high and stable yield of strontium cereals. Most often, complex NPK fertilizers of different formulations are introduced into the soil (15:15:15, 8:16:24, dr.). Phosphorus and potassium are introduced exclusively under basic processing because their mobility is insignificant, while one half of the nitrogen, as the carrier of yield, is entered under the basic treatment, while the other half is used for feeding. Only nitrogen fertilizers KAN and Urea are most often used for feeding. The first feeding takes place at the end of the winter (late February to mid-March), and the second is in pre-inflation or early injection. Feeding is done for the purpose of plant nutrition, and not for fertilizing the soil.

What is most appreciated and measured, for stubble cereals, is the hectolitic weight that represents the mass of one hectolitre expressed in kilograms. The increase in the hectolitic mass of the grain is influenced by a large number of factors, but mainly farmers are bragging at gross, which essentially represents the staining of the grain, or the mass. The hectoliter ranges from 60 to 84 kg, but this year ranged from 66 to 72, as a result of variable climatic conditions and the great development of the disease. The grain size depends on the assortment, and therefore the absolute mass of 1000 grains**.**

METHODS OF WORK

The moisture content is determined based on two standards: HRN ISO 712: 1999 (ISO 712: 1998) cereals and cereal products - Determination of water quantity - Routine method and HRN ISO 711: 1999 (ISO 711: 1985) cereals and products Cereal - Determination of water quantity - Basic reference method. Schopper's scale is used to determine the hectolitic mass. The procedure of determining the hectolitic mass of the Schopper scale is that the mass of the volume of 0.250 l in grams is compared with the nearest value in Schopper tablets for a particular culture and in the adjacent column of the plate the calculated value in kg / hl is read.

The field of grain crops in the village of Dubnica. Cadastre parcel 117, measuring 9894 m². The area of the parcel under wheat is 1.3 ha, under the barley 0.4 ha, the type of land is smonica, preusev and grapes. Basic soil preparation and preliminary preparation were done. The plot is fertilized with NPK fertilizers of 300 kg. It has a total of 27 wheat varieties, 5 varieties of barley, one triticale and one oat of four semessen houses. Wheat is sown in optimal weather conditions. The wheat harvest was made at the end of February with N fertilizer Urea. Protection was done at the end of March, against weeds, weed protection (Lodin + Metmark + fitofert).

RESULTS

Cereal samples were taken from a location in the village of Dubnica near Vranje and are shown in Tables 1, 2, 3, 4, 5 and 6. Samples of grain variety, mainly wheat, are taken from the soil type of shifts, treated with NPK fertilizer (N : P: K = 15:15:15 - 300kg / ha and 2 times N kg / ha 90kg.

Table 1

Table macro-view table yields by sortes in 2015

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Victory	76	20%	11,5	6.300
2.	Rapsodia	70	/	11,5	6.600
3.	Renaissance	75	/	11,5	6.750
4.	Simonida	73	/	11,5	6.150
5.	Zvezdana	74	/	11,5	7.100
6.	NS 40S	77	15	11,5	7.200
7.	NS Ilina	75	/	11,5	6.150
8.	NS Dika	74	/	11,5	6.200
9.	NS Futura	76	/	11,5	5.800
10.	NS Emina	74	/	11,5	6.300
11.	NS Desetka	75	/	11,5	6.800
12.	NS Enigma	75	/	11,5	5.900
13.	NS Tavita	70	/	11,0	6.400
14.	NS Radojka	73	/	11,0	6.700
15.	Evropa 90	74	/	11,5	6.540
16.	Balaton	75	/	11,5	6.700
17.	Komaron	75	/	11,5	6.300
18.	Apac	73	/	11,5	6.500
19.	Andino	72	/	11,5	5.750
20.	Sirtaki	74	/	11,5	7.700
21.	Feria	72	/	11,5	7.400
22.	Solelituhio	74	/	11,5	8.200
23.	Farineli	72	20	11,5	7.750
24.	Qualitu	75	/	11,5	6.080
25.	Basmati	74	/	11,5	8.320
26.	Ingenio	75	/	11,5	7.900
27.	Illico	74	/	11,5	7.350
Triticale	Odisej	/	/	11,5	6.200
Barley	Rudnik	/	/	11,5	5.100
Barley	NS-565	/	/	11,5	5.600
Barley	Pinon	/	/	11,5	6.000
Barley	Nonius	/	/	11,5	5.200
Barley	Amorosa	/	/	11,5	5.300
Ovas	Jadar	/	/	11,5	4.200

Table 2

Tabular display of macro view of NS varieties

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Victory	76	20%	11,5	6.300
2.	Rapsodia	70	/	11,5	6.600
3.	Renaissance	75	/	11,5	6.750
4.	Simonida	73	/	11,5	6.150

5.	Zvezdana	74	/	11,5	7.100
6.	NS 40S	77	15	11,5	7.200
7.	NS Ilina	75	/	11,5	6.150
8.	NS Dika	74	/	11,5	6.200
9.	NS Futura	76	/	11,5	5.800
10.	NS Emina	74	/	11,5	6.300
11.	NS Desetka	75	/	11,5	6.800
12.	NS Enigma	75	/	11,5	5.900
13.	NS Tavita	70	/	11,0	6.400
14.	NS Radojka	73	/	11,0	6.700
15.	Evropa 90	74	/	11,5	6.540
Triticale	Odisej	/	/	11,5	6.200
Barley	Rudnik	/	/	11,5	5.100
Barley	NS-565	/	/	11,5	5.600
Barley	Pinon	/	/	11,5	6.000
Barley	Nonius	/	/	11,5	5.200
Barley	Amorosa	/	/	11,5	5.300
Ovas	Jadar	/	/	11,5	4.200

Table 3

Tabular display of macro-view AG-APACH

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Apac	/	73	11.5	6.500
2.	Andino	/	72	11.5	5.750

Table 4

Table of SYNGENTA macro views

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Ingenio	/	75	11.5	7.900
2.	Illico	/	74	11.5	7.350

Table 5

KWS macro table chart

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Sirtaki	/	75	11.5	7.700
2.	Feria	/	74	11.0	7.400

3	Solehio	/	75	11.0	8.200
4.	Farineli	/	74	11.5	7.750
5.	Qualitu	20	75	11.5	6.080
6.	Basmati	/	75	11.5	8.320

Table 6

Tabular overview of macro tours of Delta Agrar

Serial number	Sort	Hectolitic weight in%	Addition in%	Percentage of grain moisture in harvest	Grain yield with 13% moisture in t / ha
1.	Balaton	/	75	11.5	6.700
2.	Komoron	/	75	11.5	6.300
3.	Barley-Amorosa	/	/	/	6.000

In all tables 1, 2, 3, 4, 5 and 6, it can be noticed that the percentage of grain moisture in the harvest is 11.5% for all grain varieties, which is good and coincides with the results of stubborn cereals in central Serbia.

On the basis of the obtained results, it can be said that the agricultural producers in the region of Vranje are acquainted with the new varieties of wheat and the presentation of results.

CONCLUSION

The state and survival of cereal fields in the Pcinj region (at the time the report is made - the beginning of the spring) depends on the amount of precipitation, because in the soil there is only 10-15% of the necessary moisture at a depth below 60 cm. In most grain fields, about 70-100 kg of nitrogen is missing, so it is necessary to carry out two-stage storage and it is very dangerous if wheat is continued without complete soil analysis. The biggest problem of the farmer in this area is that they do not use adequate seeding seedlings during the sowing, but use the disposable fertilizer (cyclones), which causes uneven and shallow seeding, since they mainly use their own seed, so the quantities range from 250-300 kg of seed. Very often, this type of seed is not treated by crop farmers before sowing, and this affects the current state of the field under wheat.

References:

1. Aleksic S. Milivoje, (1984), Knowledge of raw materials, 31-49, Publishing unit of the University of Nis, Nis.
2. Dashevsky V. Vladimir, (2004), Journal of the Grain Technology of Grain "Zito-Blek" 31, 4, 131-202, Faculty of Technology, Institute for Technology of Grain and Flour in cooperation with the Yugoslav Association for Science and Technology of Grains, Novi Sad.
3. Zezelj Milan, (1989), Technology and equipment for the processing of cereals and flour, Belgrade Official Gazette of FRY No. 52, (1995).
4. Zezelj Milan, (1995), Technology of Cereals and Flour, Book I, 295-297, Faculty of Technology, Department of Grain and Flour Technology, Novi Sad.

Mnykh M.V.,
Doctor of Economics, professor, academician of the UAS,
Honored Economist of Ukraine
Institute for Economics and Forecasting
Mnykh A.M.
PhD in Economics, Goal. Researcher
Central Scientific Experts Office Verkhovna Rada of Ukrain

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE PROCESSES OF THE REFORM OF BUDGET RATINGS ON THE STATE OF FINANCIAL SUSTAINABILITY OF LOCAL BUDGETS OF THE JOINT TERRITORIAL COMMUNITIES IN 2015-2017

Мних М. В.,
доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Мних А. М.
к.е.н., головний науковий консультант
Головного науково-експертного управління
Апарату Верховної Ради України

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ РЕФОРМУВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН НА СТАН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У 2015-2017 РОКАХ

Abstract. *Inter-budgetary relations are the relations between the state and local budgets, including the TGG, regarding the provision of these budgets with the financial resources necessary to perform the functions provided for by the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine, ensuring their financial sustainability of local budgets, including OTG.*

From the theoretical point of view, intergovernmental fiscal relations can be considered as a mechanism that ensures the financial sustainability of the local budget of the OTT may be such a state of income and expenditure of local budgets that gives local authorities (OTGs) an opportunity for full, timely and independent from other budget levels of fulfilling their obligations " yazan The steady financial status of the local budgets of OTGs should testify to their continuing ability to provide effective social and economic development of the territory and the provision of services to the population of OTG through the formation and compilation of budgets of OTGs both in terms of incomes and expenditures, identifying all sources of income and expenditure, taking into account intergovernmental fiscal relations

Keywords: *united territorial communities, local budgets, intergovernmental relations of OTG.*

Анотація. *Міжбюджетні відносини - це відносини між державою та місцевими бюджетами, в т.ч. ОТГ щодо забезпечення цих бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України, законами України, забезпечуючи фінансову стійкість місцевих бюджетів, в т.ч. ОТГ.*

З теоретичної точки зору, міжбюджетні відносини можна розглядати як механізм, що забезпечує фінансову стійкість місцевого бюджету ОТГ та такий стан доходів і видатків місцевих бюджетів, що надає органам місцевої влади (ОТГ) можливість повного, своєчасного і незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань. Стійкий фінансовий стан місцевих бюджетів ОТГ має свідчити про постійну їх здатність забезпечувати ефективний соціально-економічний розвиток території та надання послуг

населенню ОТГ, через формування та складання бюджетів ОТГ як по доходах так і видатках з визначенням усіх джерел доходів та видатків, враховуючи міжбюджетні відносини.

Ключові слова: *об'єднані територіальні громади, місцеві бюджети, міжбюджетні відносини ОТГ.*

Міжбюджетні відносини забезпечуються за допомогою міжбюджетних трансфертів. Міжбюджетні трансферти - це відносини, за допомогою яких безоплатно і безповоротно передаються кошти з одного бюджету до іншого. Перелік міжбюджетних трансфертів, які можуть передбачатися у державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено ст. 97 Бюджетного кодексу України. Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно затверджуються Законом про державний бюджет і надаються місцевим бюджетам, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, а саме, обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються відповідно до законодавства та перспективним планом формування територій громад.

З прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» стало можливим у 2015 році розпочати об'єднання територіальних громад та здійснювати міжбюджетні трансферти між державним бюджетом та місцевими бюджетами ОТГ, забезпечуючи їх фінансову спроможність. В результаті виборів до місцевих рад у 2015-2016 роках в Україні діяло 366 об'єднаних територіальних громад, які здійснювали свою діяльність і в 2017 році. В даний час створено 665 ОТГ.

Бюджетним кодексом України (далі - БКУ) передбачено та визначено особливості формування бюджетів цих громад (ч.4 ст.67 Кодексу). Особливості формування бюджетів ОТГ полягають в тому, що бюджети ОТГ також мають міжбюджетні відносини з державним бюджетом, тобто законом про державний бюджет на будь-який плановий рік, затверджуються обсяги міжбюджетних трансфертів, а базова дотація, освітня субвенція, медична субвенція, інші субвенції та дотації, якщо є такі підстави для надання та отримання, визначені у відповідних міжбюджетних трансфертах (статті 97, 99, 100, 102, 103-2, 103-4 і 108 БКУ).

Таким чином, формування доходів та видатків місцевих бюджетів ОТГ здійснюється на підставі власних доходів, що зараховуються в доходи та витрати на утримання суб'єктів соціально-культурного розвитку самоврядування з урахуванням міжбюджетних трансфертів, тобто згідно діючого законодавства, закріплення доходів та видатків у бюджетах об'єднаних територіальних громад здійснюється на підставі затверджених нормативів бюджетних відрахувань. При цьому процес реформування міжбюджетних відносин здійснюється через правове регулювання міжбюджетних трансфертів, які забезпечують можливість формування фінансово спроможних місцевих бюджетів, їх правові норми визначаються БКУ.

При формуванні бюджетів ОТГ слід також враховувати, що:

1) доходи цих бюджетів визначаються згідно зі ст. 64 і ст. 691 БКУ;

2) видатки та кредитування цих бюджетів визначаються статтями 89 і 91

БКУ;

3) відносини між місцевими бюджетами ОТГ та державним бюджетом визначаються статтями 97, 99, 100, 102, 1032, 1034 і 108 БКУ і саме, від розміру цих відрахувань залежить розмір бюджету, а також стан міжбюджетних відносин) ;

4)місцеві запозичення здійснюються відповідно до ст. 16 і ст. 74 БКУ.

Перелік доходних джерел бюджетів ОТГ визначено статтями 64 (загальний фонд), 69-1 (спеціальний фонд) та 71 (бюджет розвитку) БКУ.

Крім цього, діючим законодавством передбачено особливості формування та виконання бюджетів ОТГ, а саме ч.4 ст.67 БКУ та п.38 Прикінцевих та перехідних положень, встановлено, що до доходів бюджетів ОТГ, крім прибутків, що зараховуються до бюджетів сільських, селищних, міських, міст районного значення, також зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб. Для цих бюджетів застосовується горизонтальне вирівнювання податкової спроможності: визначається базова (з державного бюджету - місцевому ОТГ) чи реверсна (з місцевого бюджету – держбюджету) дотація. Базова чи реверсна дотації розраховуються відповідно до статті 99 БКУ (лише за податком на доходи фізичних осіб). Таким чином, у відповідності до діючого законодавства, для проведення розрахунку обсягів дотацій застосовують такі показники:

– чисельність населення (опирається на офіційну звітність Державної служби статистики України щодо наявного населення на початок року, який передує плановому – при визначенні обсягу базової/реверсної дотацій на 2019 рік беруться показники станом за 2017рік.

– надходження податку на доходи фізичних осіб у частині, що зараховується до відповідного бюджету (для бюджетів об’єднаних громад – це 60%) за останній звітний період; (для бюджету на 2019 рік враховуються надходження за 2017 рік);

– індекс податкоспроможності бюджету (визначається як співвідношення надходжень податку на доходи фізичних осіб на одного мешканця за означеним бюджетом до визначеного такого ж середнього показника по Україні).

При цьому, слід враховувати, що важливе значення для ефективного формування доходів місцевих бюджетів ОТГ, займає врахування в повному обсязі нормативів БКУ щодо відрахувань доходів до місцевих бюджетів ОТГ. Зазначені нормативи свідчать про особливі умови функціонування міжбюджетних відносин, що здійснюють об’єднання та надають можливості формування фінансово стійких та фінансово спроможних місцевих бюджетів ОТГ. БКУ передбачає, наприклад, що базову дотацію отримують місцеві бюджети з рівнем надходжень податку на доходи фізичних осіб на одного жителя нижче 0,9 середнього показника по Україні (тобто 80 відсотків складової, необхідної до рівня показника 0,9. Для бюджетів, де цей показник вищий за 1,1 середнього в Україні, застосовується реверсна дотація (вилучаються кошти до державного бюджету 50% перевищення індексу податкоспроможності 1,1) .

У бюджетах ОТГ з показником надходження податку на доходи фізичних осіб на одного жителя в межах від 0,9 до 1,1 вирівнювання не здійснюється (ні

базової ні реверсної дотацій їм не належить).

При цьому слід також враховувати що, для розрахунку планових надходжень податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) на відповідний рік спершу необхідно визначитись із плановим фондом заробітної плати робітників, службовців, працівників усіх установ та підприємств, галузі сільського господарства, враховуючи показники минулих років. Слід також враховувати основні чинники зростання фонду оплати праці, зокрема підвищення мінімальної заробітної плати, тощо, а також прогноз надходжень податку з доходів громадян, які здійснюють підприємницьку діяльність в регіоні, опираючись на тенденцію, яка склалася в минулі періоди. Решта платежів (окрім податку на доходи фізичних осіб) в розрахунки не вносяться і залишаються в повному обсязі у розпорядженні місцевих органів влади.

Формуючи видаткову частину місцевих бюджетів ОТГ, слід враховувати стан соціально-економічного розвитку регіону, вплив макроекономічних показників розвитку регіону, прогнозів видатків на основні бюджетні програми з урахуванням державних соціальних стандартів також чіткого розподілу бюджетних асигнувань між ОТГ та державою.

Ці видатки поділяються на такі групи: перша група за критерієм першочерговості видатків, найбільшої наближеності надання гарантованих послуг до їх споживачів; друга група - критерієм рівноправності громадян в одержанні основних гарантованих послуг; третя група - за критерієм гарантованості послуг окремим категоріям громадян, право на одержання яких визначено законодавством. Розписування бюджетних повноважень між місцевими бюджетами ОТГ та державою має здійснюватись на основі принципів субсидіарності з урахуванням критеріїв надання гарантованих державою послуг населенню з максимальним наближенням їх до безпосереднього споживача. Вирішення цих питань здійснюється через міжбюджетні відносини з урахуванням норм БКУ. Усі норми БКУ, регулюють міжбюджетні відносини, які виникають на кожній стадії бюджетного процесу,і є єдиними для всіх місцевих бюджетів. Для належного виконання цих повноважень бюджети об'єднаних громад набувають також освітню та медичну субвенції з державного бюджету. Порядок надання таких субвенцій урегульовано статтями 103-2 та 103-4 БКУ (механізм розподілу цих субвенцій між місцевими бюджетами здійснюється на основі формули, яка розробляється МОН та МОЗ, що забезпечує формування і реалізує державну політику у зумовленій сфері). Шляхи використання коштів зазначених субвенцій визначає Кабінет Міністрів України. Формулу розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26.06.2015р. № 435; порядок її розподілу – постановою КМУ від 14 січня 2015р. № 6. По медичній субвенції – Формула затверджена постановою КМУ від 19.08.2015 № 618; порядок її розподілу – постановою КМУ від 23.01.2015 № 11.

Отримуючи підтримку від держави як субвенцію на формування інфраструктури, – здійснюється згідно з планом соціально-економічного розвитку ОТГ– з коштів Державного фонду регіонального розвитку, а також завдяки іншим субвенціям та дотаціям із державного бюджету, **а** місцеві бюджети ОТГ забезпечують реалізацію цих програм, визначених через

механізм міжбюджетних трансфертів. Крім цього, ради ОТГ мають право здійснювати місцеві запозичення: місцеві внутрішні запозичення; місцеві зовнішні запозичення, зокрема, завдяки кредитам (позикам) міжнародних фінансових організацій. враховуючи, що видатки на обслуговування цього боргу здійснюються за рахунок загального фонду бюджету.

Таким чином, за рахунок бюджетів ОТГ, крім видатків на здійснення самоврядних повноважень, фінансуються видатки, які делегуються державою їм на виконання повноважень, а саме: видатки на утримання закладів бюджетної сфери − освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту та соціального забезпечення (перелік видатків визначено ст.71,89 і 91 Кодексу), а джерелом фінансування видатків є як доходи, що закріплені БКУ за бюджетами ОТГ, так і міжбюджетні трансферти з державного бюджету (базова дотація, освітня та медична субвенції, інші дотації та субвенції).

Характеризуючи стан міжбюджетних відносин, слід зазначити, що у 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій - 34), у тому числі 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів об'єднаних територіальних громад. При цьому, слід зазначити, що кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується у зв'язку із утворенням об'єднаних територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

У 2018 році їх кількість збільшилась на 47 – це бюджети об'єднаних територіальних громад, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори. Відповідно до норм Бюджетного кодексу України бюджети таких громад мають взаємовідносини з державним бюджетом з нового бюджетного року, а саме враховуються 1045 місцевих бюджетів (без непідконтрольних територій - 34) і у державному бюджеті для них передбачатимуть відповідні міжбюджетні трансферти.

Таким чином, місцевим бюджетам ОТГ у 2018 році надаються такі трансферти:

1) базова дотація. Базова, як і реверсна, дотація є результатом горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом.

Наприклад, при здійсненні горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів та визначенні базової/реверсної дотації на 2018 рік враховувалися наступні показники – офіційні дані звітності Державної служби статистики України щодо наявного населення станом на 01.01.2017 та Державної казначейської служби України – про фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (в частині, що зараховується до обласних бюджетів) за 2016 рік.

2) додаткові дотації на:

- фінансування переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

Така додаткова дотація надається з 2017 року, у зв'язку із передачею на фінансування з місцевих бюджетів усіх видатків (крім видатків на оплату праці педагогічних працівників) по загальноосвітніх закладах та видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв для закладів охорони здоров'я;

- компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку.

Перелік суб'єктів космічної діяльності та літакобудування, щодо яких запроваджено тимчасові заходи державної підтримки, затверджується Кабінетом Міністрів України.

3) субвенції:

- освітня субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься на основі нової формули, яка враховуватиме нормативну наповнюваність класів, що дасть змогу запровадити стимулюючий механізм під час проведення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів;
- медична субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься відповідно до Формули розподілу обсягу медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 618.

Водночас ця Формула може бути змінена у разі прийняття Верховною Радою України законопроектів щодо реалізації реформи фінансування системи охорони здоров'я.

Реформуючи впродовж 2015-2017рр міжбюджетні відносини, слід зазначити, що Урядом внесені зміни (постанова від 09.08.2017 р. № 574) до Порядку та умов надання медичної субвенції, якими врегульовано питання розмежування медичної субвенції для надання первинної та вторинної медичної допомоги для міст обласного значення, районів та об'єднаних територіальних громад. Зокрема, обсяг субвенції, що спрямовується на первинну медичну допомогу, повинен становити не більше 40 відсотків загального обсягу субвенції для районів та об'єднаних територіальних громад, які добровільно об'єдналися на базі районів, та не більше 30 відсотків загального обсягу субвенції для міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад, які добровільно об'єдналися на базі міст обласного значення

Для здійснення розрахунку обсягу дотацій (базової/реверсної) враховувалась кількість населення станом на 01 січня 2017 року (за даними Державної служби статистики України) та фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (в частині, що зараховується до обласних бюджетів) за 2016 рік (за даними Державної казначейської служби України).

Базову дотацію з державного бюджету у 2018 році отримають 740 місцевих бюджетів, в т. ч. 18 обласних бюджетів, 53 бюджети міст обласного значення, 361 районний бюджет та 308 бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Реверсна дотація передбачена для бюджетів, у яких надходження на 1 жителя становлять:

- для бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад – вище 1 657,05 грн.;

- для обласних бюджетів з:

~ податку на доходи фізичних осіб – вище 414,26 грн.,

~ податку на прибуток підприємств – вище 84,51 гривень.

У 2018 році реверсну дотацію до державного бюджету будуть перераховувати 169 місцевих бюджетів, в т. ч. 6 обласних бюджетів, 66 бюджетів міст обласного значення, 47 районних бюджетів та 50 бюджетів об'єднаних територіальних громад.

При цьому, керуючись вимогами частини четвертої статті 67 Бюджетного кодексу України, бюджети об'єднаних територіальних громад, що створені у 2017 році згідно з Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»» та не відповідають перспективним планам формування територій громад (25 таких громад), не включено до горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

Для місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють своїх повноважень, базова дотація на 2018 рік визначена в обсязі, затвердженому для таких бюджетів на 2015 рік (96,1 млн. грн.). При цьому, зазначений обсяг базової дотації передбачено у складі базової дотації, як резерв коштів.

З метою зменшення диспропорцій бюджетної забезпеченості між місцевими бюджетами передбачено встановлення однакового відсотку до суми, яка передається до державного бюджету з відповідного місцевого бюджету як реверсна дотація та надається з державного бюджету відповідному місцевому бюджету як базова дотація.

Джерелом фінансування субвенції визначено надходження від погашення податкового боргу станом на 01.01.2018 з податку на прибуток, який сплачується підприємствами електроенергетичної, нафтогазової, вугільної галузей, а також із сплати частини чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, який сплачується підприємствами електроенергетичної, нафтогазової, вугільної галузей.

Крім цього, передбачається надання права Кабінету Міністрів України здійснити розподіл зазначеного резерву між обласними бюджетами пропорційно до питомої ваги кількості облікованих внутрішньо переміщених осіб**.**

Розглянувши систему міжбюджетних відносин у 2015-2017 роках, слід зазначити, що у 2016 році базову дотацію отримували 125 бюджетів ОТГ, у 2017 році – 293 бюджети, у яких рівень податкоспроможності бюджету ОТГ знаходився в межах від 0,9 до 1,1 середнього показника по Україні. При цьому слід враховувати, що саме бюджети ОТГ (як і інші місцеві бюджети, маючи взаємовідносини з державним бюджетом), не отримали базової дотації, а ті у яких рівень податкоспроможності вище 1,1 середнього показника по Україні частину своїх надходжень передавали до державного бюджету (реверсна дотація). При цьому, кошти вилучаюся не в повному обсязі, як це було при системі балансування місцевих бюджетів, а лише 50 відсотків перевищення індексу податкоспроможності 1,1 до середнього значення по Україні.

У 2016 році реверсна дотація була визначена по 23 бюджетах ОТГ, у 2017 році – 48 бюджетах, При цьому, фактично реверсна дотація є джерелом

фінансування базової дотації, а вирівнювання здійснюється лише за одним податком – податком на доходи фізичних осіб. Дану норму врегульовано ст. 99 БКУ. Решта платежів залишаються в повному обсязі у розпорядженні місцевих органів влади.

Оскільки бюджети ОТГ є складовою частиною місцевих бюджетів (пункти 2 та 34 ч. 1 ст. 2 Кодексу) інші норми Кодексу, що регулюють відносини, які виникають на кожній стадії бюджетного процесу, є єдиними для усіх місцевих бюджетів, а відповідним чином, освітня та медична субвенції, базова дотація також належать до доходів бюджету ОТГ. Крім цього, через механізми міжбюджетних відносин забезпечується фінансова стабільність місцевих бюджетів ОТГ, що надає можливість здійснювати ефективний розвиток регіонів.

Аналізуючи стан міжбюджетних відносин впродовж 2015-2017 років, то слід відзначити їх ріст по всіх практично показниках, а саме якщо у 2016 р по субвенціях соціального значення передбачалось 94,4 млрд грн, то у 2017 р 125,9 млрд грн, тобто її ріст склав 31,5 млн грн,а по трансферах загального фонду в 2017 р передбачено 265,6 млрд грн, тобто зросли практично на 70 млн грн., а по трансфертах спеціального фонду в 2016 р передбачено 1,1 млрд грн, в 2017 р., вони склали 13,6 млрд грн., тобто, зросли на 12,5 млрд грн, а реверсна дотація також зросла - 3,1 млрд грн у 2016 р до 3,9 млрд грн у 2017 р, зросла практично на 800 млн грн. Ріст дотацій у 2017 р в порівнянні з 2016 р пояснюється, а першу чергу, через збільшення кількості ОТГ, а також ростом субвенцій на освітню та медичну реформи.

В Державному бюджеті 2017 року була також передбачена субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій в розмірі 3,7 млрд грн, яка на підставі розпоряджень Кабінету Міністрів України розподілена між місцевими бюджетами та спрямована на реалізацію 10569 проектів розвитку,що на 2,9 млрд більше чим у 2016 р, та на 5,4 млрд грн чим у 2015р. На розвиток державного фонду регіонального розвитку у 2017 р передбачалось 3,5 млрд грн, що на 0,5 млрд грн більше чим у 2016р та на 0,6 млрд грн більше чим у 2015 році**.**

Таким чином, тільки у 2017 році з Державного бюджету України до місцевих бюджетів було фактично надано трансфертів на загальну суму 272,2 млрд. грн., що на 77,2 млрд. грн., або на 39,5 відсотка більше ніж у 2016 році, у тому числі трансфертів із загального фонду – 261,3 млрд. грн.,у 2016 р. - 195,3 млрд грн, що на 66,6 млрд. грн., або на 34,2 відсотка більше порівняно з 2016 роком, з яких:

- субвенції соціального захисту -у 2017 р склали 125,9 млрд. грн, а у 2016 р. - 94,4 млрд грн;
- медична субвенція – 56,2 млрд. грн, а у 2016 р - 44,4 млрд грн;
- освітня субвенція – 51,5 млрд. грн, а у 2016 – 44,5 млрд грн;
- базова дотація для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – 5,8 млрд. грн, а у 2016р – 4,7 млрд грн.

Аналіз даних використання місцевими бюджетами субвенцій ,отриманих з Державного бюджету засвідчує, що впродовж 2016 року касові видатки їх використання здійснено в розмірі 189,2млн грн, у 2017 році відповідно-242,9

млн грн; в т.ч. на надання пільг та житлових субсидій населенню на сплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-водопостачання та водовідведення, квартирної плати в сумі 44, 1 млн грн, у 2017 році – 697,4 млн грн; надання пільг на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива та скрапленого газу в сумі 227,9 млн грн, у 2017 році - 2632,9 млн грн; на виплату допомоги сім»ям з дітьми, малозабезпеченим сім»ям, інвалідам дитинства, дітям-інвалідам в сумі 471,6 млн грн, у 2017 році - 515,9, млн грн; на виплату державної соціальної допомоги дітей сиріт та дітей,позбавлених батьківського піклування в сумі 597,4 млн грн, у 2017 році - 704,6 млн грн; освітню субвенцію в сумі 443,1млн грн, у 2017 році - 49764,5 млн грн; медична субвенція в сумі 454.5млн грн., у 2017 році відповідно - 562,4 млн гривень.

Впродовж в 2015-2017 рр, за даними Мінрегіону, з Державного бюджету також щороку збільшувались обсяги державної фінансової підтримки розвитку громад. Так, тільки на розбудову інфраструктури, за останні роки сума такої підтримки зросла з 0,5 млрд грн у 2014 році до понад 19 млрд грн (що у 39 разів більше) у 2018. Крім того, в 2018 році на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення з державного бюджету передбачено субвенцію в сумі 11,5 млрд гривень. В той же час, відзначалось зменшення обсягу розміру субвенції з державного бюджету на формування інфраструктури ОТГ із розрахунку на 1-го сільського жителя (з 1107 грн у 2016 році до 535 грн у 2018 році). Це пояснюється тим, що до цього часу немає чіткої методології, яка б визначала та закріплювала щороку розмір фінансового нормативу. Таким чином, чим пізніше об’єднана громада створюється, тим меншою є розмір інфраструктурної субвенції і це є дестимулюючим фактором реформи місцевого самоврядування, а, навпаки, свідчить про необхідність удосконалення механізму зарахування акцизу з пального до місцевих бюджетів з метою забезпечення своєчасного надходження коштів та зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо ефективної мобілізації коштів від цього податку.

Важливим напрямком бюджетної політики в 2018 році **є** продовження децентралізації і на цій основі – формування фінансово спроможних територіальних громад з розширеними повноваженнями та сферами відповідальності.

З початку 2018 року на прямі міжбюджетні відносини перейшли всі 665 ОТГ, в тому числі й ті, де перші місцеві вибори відбулися наприкінці 2017 року. Для цих ОТГ показники міжбюджетних відносин були надані для формування їх бюджетів ще на початку грудня. Це значно спростило процес складання та затвердження місцевих бюджетів, особливо бюджетів новостворених ОТГ. Так, наприклад, з початку 2018 року всі 665 об’єднаних територіальних громад перейшли на прямі міжбюджетні відносини

Загалом, у 2018 році взаємовідносини з державним бюджетом мають 1288 місцевих бюджетів: 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення та бюджет м. Києва, 450 районних бюджетів та 665 бюджетів об’єднаних територіальних громад. Базову дотацію отримують 930 місцевих бюджетів, реверсну дотацію – 223 з урахуванням того, що у 2018 році розмір мінімальної заробітної плати збільшився до 3723 грн (+ 16,3% проти 2017 року), а також

зростає розмір прожиткового мінімуму до 1700 грн з 1 січня (у 2017 році було 1600 грн), 1777 грн – з 1 липня і 1853 грн – з 1 грудня.

У 2018 році продовжується надання фінансової підтримки на реалізацію проектів інвестиційного та регіонального розвитку, а саме:

- 6 млрд грн – за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку;
- 5 млрд грн – субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій;
- 1,9 млрд грн – субвенція на формування інфраструктури об‘єднаних територіальних громад;
- 1 млрд грн – субвенція на реалізацію заходів, спрямованих на розвиток системи охорони здоров’я у сільській місцевості.

Крім цього, протягом 2018 року місцеві бюджети мають можливість використати 4 млрд грн субвенції на реалізацію заходів, спрямованих на розвиток системи охорони здоров’я у сільській місцевості, отриманих наприкінці 2017 року.

В складі спеціального фонду державного бюджету створений Державний дорожній фонд у сумі 37 млрд грн формування якого здійснюється у відповідності до законів України «Про внесення змін до Закону України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України" щодо удосконалення механізму фінансування дорожньої галузі» № 1762 та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення дорожньої галузі» № 1763). За рахунок коштів Державного дорожнього фонду для місцевих бюджетів передбачено 11,5 млрд грн субвенції на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах.

В зв’язку з реалізацією в Україні основних положень освітньої та медичної реформи, частину бюджетних повноважень передано на місцеві органи влади, в т.ч. ОТГ.

З урахуванням зазначеного, в регіонах почали діяти механізми медичної реформи, а з 1 липня 2018 року видатки на надання первинної медичної допомоги здійснюються з державного бюджету за окремою програмою. Протягом І-го півріччя такі видатки фінансувалися з місцевих бюджетів за рахунок медичної субвенції, яка складає 5,2 млрд грн.

В рамках освітньої реформи, на фінансування з обласних бюджетів та бюджету міста Києва передано 142 вищих навчальних заклади І-ІІ рівнів акредитації державної власності, що мають статус окремих юридичних осіб і вони будуть фінансуватися за рахунок освітньої субвенції, що передається регіонам на фінансування закладів освіти.

Всього, в Державному бюджеті на 2018 рік передбачено 284 млрд грн субвенцій місцевим бюджетам, зокрема на утримання установ бюджетної сфери та реалізацію державних програм соціального захисту населення виділено:

- 61,7 млрд грн освітньої субвенції (на 22% більше від плану на 2017 рік);
- 57,4 млрд грн медичної субвенції (на 5% більше від плану на 2017 рік);

- 73,7 млрд грн на надання пільг та житлових субсидій населенню;
- 59,9 млрд грн на виплату допомоги сім'ям з дітьми;
- на погашення різниці між фактичною вартістю теплової енергії, послуг з централізованого опалення, постачання гарячої води, централізованого водопостачання.

Станом на 1 січня 2018 року обсяг загальної бюджетної підтримки ОТГ склав 16,1 млрд грн, що більше у 32 рази, порівняно з 2014 р, а по показниках 2018 р – у 39 разів.

Розглядаючи міжбюджетні відносини в розрізі областей, слід зазначити,що найбільші субвенції у 2017 році були отримані у Дніпропетровській обл в сумі 18, 3 млрд грн, Львівській - 16,7 млрд грн, Харківській - 14,5 млрд грн, а також м. Києві 13,6 млрд грн. В цих областях та м.Києві найбільші суми використані на освітню та медичну субвенції,то найбільший їх ріст склав по Дніпропетровській області на 4,1 млрд грн, Львівській обл. - 4,0 млрд грн, Харківській 3,0 млрд грн, та м.Києві - 4,1 млрд грн.

Не дивлячись на постійне збільшення коштів з державного бюджету на реалізацію регіональних програм в ОТГ, намітилась негативна тенденція по невикористанню виділених фінансових ресурсів. Так, наприклад, **в** 2017 р в результаті міжбюджетних трансфертів до місцевих бюджетів передбачено ресурсів в сумі 279,2 млн грн на трансферти по загальному та спеціальному фондах, що практично більше на 85 млн грн ніж у 2016 р, то рівень невикористання їх склав 5% або 6,2 млрд грн. Найбільша сума невикористання допущена по субвенції на метрополітен м.Дніпропетровська 507 ,3 млн грн, що продовжується впродовж 3 років., субвенції на відновлення України 542, 8 млн грн, що продовжується впродовж 2 років та субвенції на розвиток територій 505, 2 млн грн та ін.

По трансферах загального фонду в 2017 р недовикористано 406,0 млн грн в т.ч. по освітній субвеції 900,7млн грн, субвенції на різницю в тарифах 896,8 млн грн, субвенції Донецькій обл на погашення заборгованості за електроенергію 920, 8 млн грн. По субвенціях соціального значення 1242 млн грн, в т.ч. на допомогу сім'ям з дітьми 1092 млн гривень.

Таким чином, розглядаючи стан використання місцевими бюджетами ОТГ міжбюджетних трансфертів за період з 2015-2017 років, слід відзначити, що по більшості субвенцій та дотацій йде не виконання по відношенню до бюджетних призначень. Досить відмітити, що тільки в 2015 р всього по трансфертах по загальному та спеціальному фонду, касові видатки склали на 2208 млн грн, менше чим по бюджетному призначенню(призначено 176,4 млрд грн, касові видатки склали 174,2 млрд грн) в т.ч. по трансфертах загального фонду 818,5 млн грн, або практично виконано на 50% (призначено 1,6 млрд грн, фактично використано 783,2 млн грн), то по трансфертах загального фонду фактично не використано 1389 млн грн (фактично призначено 174,8 млрд грн використано 173,4 млн грн). Найбільше недовикористання по трансфертах спеціального фонду допущені по використанню субвенцій на реформування регіональної системи охорони здоров»я в сумі 123,4 млн грн або практично

відсоток недовиконання склав 90%, а субвенцію на метрополітен м.Дніпропетровська склав 90%.

Недовикористання коштів загального фонду в 2015р допущені також по освітній субвенції в сумі 1,7 млн грн, по субвенціях на різницю в тарифах в сумі 874,8 млн грн та ін. По субвенціях соціального значення найбільше невиконання склало по базових дотаціях 96,1млн грн, субвенція на енергоносії 35,2 млн грн та субвенція на пільговий проїзд 252 ,6 млн грн. Дещо кращою стала ситуація у 2016 р, але все таки недовиконання коштів по трансфертах по загальному та спеціальному фонду у 2016 р склали 788,9 млн грн., в т.ч. використано у 2016 р 350 млн грн субсидій на відновлення України, а також по загальному фонду 51,9 млн грн субвенцій на обслуговування боргу м.Києва та субвенціях соціального значення в сумі 253,6 млн грн, в т.ч. 149,5 млн грн субвенцій на енергоносії базова дотація 96,1 млн грн, субвенція на утримання дітей сиріт 58,6 млн грн.

Аналіз стану фінансової спроможності ОТГ в 2017 році свідчить про те, що найнижчі показники фінансової спроможності характерні для більшості невеликих громад. Виняток становлять окремі невеликі громади на території яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки.

Наявність закономірності між фінансовою спроможністю та чисельністю населення громади можна пояснити тим, що у великих громадах більш вигідно розвивати малий та середній бізнес, оскільки там є достатній трудовий ресурс, більш ємний місцевий ринок збуту товарів і послуг та кращі перспективи для сталого розвитку громади. Великі громади мають більший потенціал та більше можливостей для забезпечення належного утримання об'єктів інфраструктури, функціонування закладів та установ комунальної власності, а органи місцевого самоврядування можуть забезпечити надання якісних публічних та комунальних послуг. В зв'язку з зазначеним, встановлено наступні критерії, які можуть розглядатись як такі, що сприяють формуванню спроможних громад:

-чисельність громади не повинна бути меншою, ніж 5-7 тис. осіб;

-питома вага базової дотації – не більше 30% від суми власних доходів;

-витрати на утримання управлінського апарату – не більше 20% від обсягу фінансового ресурсу громади. Фінансовий ресурс при формуванні спроможних громад є найбільш визначальним критерієм, який забезпечить сталий розвиток громад.

Таким чином, не дивлячись на постійну тенденцію збільшення фінансування ОТГ, рівень забезпечення їх фінансової спроможності покращується недостатньо. Так, наприклад, розглядаючи стан дотаційності місцевих бюджетів ОТГ, слід відмітити тенденцію за якою впродовж 2015-2017 рр одночасно зі збільшенням кількості ОТГ, відповідним чином відбувалось і збільшення дотацій місцевим бюджетам. При цьому це збільшення відбувалось не тільки в результаті передачі на місця питань, пов'язаних з проведенням освітньої реформи та реформи охорони здоров'я, а і недостатнім контролем за надходженням коштів до місцевих бюджетів, а також витрат на утримання апарату управління новостворених ОТГ. Крім цього, слід відмітити факти формування недостатньо спроможних ОТГ. Досить зазначити,

якщо у 2017 році рівень дотаційності більше 40% був у 15 ОТГ із 366, які мали міжбюджетні відносини, то в 1 півр 2018 року, рівень дотаційності більше 40%, був у 54 ОТГ із 665 ОТГ.У 2017 році кожен другий ОТГ або фактично 70% у яких розмір витрат на утримання апарату управління у власних ресурсах склав більше 20 %. Крім цього, якщо у 2017 році питома вага видатків иа утримання апарату управління склала більше 50% у 10 ОТГ і найвищий показник склав 68,98%, Воле-Борецька та Чухвинська ОТГ Львівської обл, Білоберізька ОТГ та Витвицька ОТГ Івано-Франківської обл, Білобоченська ОТГ Тернопільської обл. У 1 півр 2018 р у 35 ОТГ рівень витрат на утримання апарату управління більше 58 % склав у 35 ОТГ при тому найвищий показник склав 82,9% витрат на утримання апарату управління.

Крім цього, якщо розглядати визначений рівень дотаційності місцевих бюджетів ОТГ (питома вага базової реверсної дотації у доходах),(у%) на підставі даних Мінрегіону України, то слід відмітити, що найменший рівень дотаційності склав(у %): перше місце займає Гончарівська ОТГ Чернігівської обл, де рівень дотаційності складає 25,8 %, друге місце належить Вербківській ОТГ-19,9 та третє місце займає Богданівське ОТГ Дніпропетровської обл- 19,1. Найбільший рівень дотаційності займає Чудейська ОТГ Чернівецької обл та Новоміська ОТГ Львівської обл, де рівень дотаційності складає відповідно 48,4 та 48,6 %.

В той же час, слід відзначити,що серед 366 ОТГ у 2017 році тільки 24 ОТГ забезпечили нульовий рівень дотаційності. Серед них: Новоолександрівська ОТГ Дніпропетровської обл, Тячівська ОТГ Закарпатської обл, Лиманська ОТГ Донецької обл, Солонянська ОТГ Дніпропетровської обл, Попільнянська ОТГ Житомирської обл, , Красносільська ОТГ Одеської обл, Миколаївська ОТГ Сумської обл та інші. Крім цього, практично 47 ОТГ мають від'ємний рівень дотаційності , який становить від 25,1 % у Тонгарівській ОТГ Чернігівської обл до до 0,1 % у Томашівській ОТГ Вінницької обл. Серед них також Слобожанська, Вербківська та Богданівська ОТГ Дніпропетровської обл ,Томашпільська ОТГ Миколаївської обл, Шиманська ОТГ Полтавської обл, Тавричанська Херсонської обл, Бойковецька Тернопільської обл, Дубівська Волинської обл, Туменецька Хмельницької області.

При цьому, варто зазначити, що показники ефективного виконання бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до подальшого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращання умов проживання жителів громади. На жаль, збільшення витрат місцевих бюджетів за рахунок базової дотації ще не свідчить, що ОТГ здійснюють всі необхідні заходи по забезпеченню ефективного використання бюджетних коштів, а також не засвідчують, що ОТГ здійснюють заходи по забезпеченню фінансово стійких та фінансово спроможних місцевих бюджетів.

Розглядаючи аналіз міжбюджетних відносин, проведений працівниками Мінрегіону за 1 півр 2018 року, що по 665 ОТГ, які розподілені на 4 групи за критерієм чисельності визначено:

Група 1 - ОТГ з чисельністю населення понад 15 тис. жителів;

Група 2 - ОТГ з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів;

Група 3 - ОТГ з чисельністю населення від 5 до 10 тис. жителів;

Група 4 - ОТГ з чисельністю населення менше 5 тис. жителів.

Аналіз Мінрегіону показує, що за підсумками І півріччя 2018 року до місцевих бюджетів 665 ОТГ надійшло 9,0 млрд грн, що у 2,3 рази більше від надходжень, отриманих ОТГ у І-му півріччі 2017 року. Із розрахунку на одного мешканця громади отримали 1613 грн, що більше від аналогічного періоду минулого року на 906,8 грн (у 2,3 рази).

По 250 ОТГ (37,6%) показник власних доходів на одного мешканця перевищує середній показник по всіх ОТГ. Зокрема по Групі 1 (більше 15 тис осіб) - 31 ОТГ із 87 ОТГ, по Групі 2 (від 10 до 15 тис осіб) - 45 ОТГ зі 103, по Групі 3 (від 5 до 10 тис осіб) - 78 ОТГ із 227 ОТГ, по Групі 4 (до 5 тис осіб) - 96 ОТГ із 248 ОТГ.

У середньому одна ОТГ з Групи 1 (з чисельністю населення понад 15 тисяч осіб) отримала 33,4 млн грн власних доходів, з Групи 2 (з населенням від 10 до 15 тисяч осіб) - 20,5 млн грн, з Групи 3 (з населенням від 5 до 10 тисяч осіб) – 11,2 млн грн, з Групи 4 (з населенням менше 5 тисяч осіб) – лише 5,9 млн грн.

Серед громад Групи 1 найвищий показник приросту місцевих податків і зборів становить 175,7%. Разом із цим, по п'яти громадах (або 5,7% від загальної кількості громад у групі) надходження зменшилися у порівнянні з минулим роком.

У Групі 2 найвищий показник приросту становить 165,2%. У десяти громад (або 9,7% від загальної кількості громад у групі) зафіксовано від'ємний приріст.

У Групі 3 у 17 ОТГ (або 7,5% від загальної кількості громад у групі) зменшилися надходження, а найвищий показник приросту становить 202%.

У Групі 4 найвищий показник приросту складає 7,4 рази, однак 25 ОТГ мають від'ємний показник приросту (або 10,1% від загальної кількості громад у групі).

Ці дані засвідчують, що підвищення ролі місцевих податків і зборів, досягнення їх максимально можливої мобілізації повинно бути одним із пріоритетних завдань для органів місцевого самоврядування. Це, в свою чергу, сприятиме посиленню фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів, ефективності використання наявного фіскального потенціалу відповідних територій і, як наслідок, покращання рівня та якості послуг, що надаються жителям громад. Формування значної частини власних доходів місцевих бюджетів - у прямій залежності від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування зможуть організувати весь комплекс робіт із запровадження та мобілізації місцевих податків і зборів.

Рівень дотаційності бюджетів (без субвенцій) засвідчує, що найменш залежними від дотаційних ресурсів з державного бюджету є громади Групи 1.

Тут із 87 ОТГ лише у трьох (або 3,7% від загальної кількості громад у групі) рівень дотаційності перевищує 40%. У Групі 2 таких громад 12 (або 11,7% від загальної кількості громад у групі). Серед ОТГ Групи 3 - 27 громад, у яких показник дотаційності перевищує 40% (або 11,9% від загальної кількості громад у групі). У Групі 4 - 12 ОТГ (або 4,8% від загальної кількості громад у групі) мають вищий за 40% показник дотаційності.

Крім цього, питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ засвідчує що :

У Групі 1 налічується 37 ОТГ (42,5% від загальної кількості ОТГ в групі), у яких видатки на управління перевищують 20% від обсягу власних доходів. З них у одній громаді цей показник складає 56%.

Серед ОТГ Групи 2 у 56 громадах показник видатків на управління перевищує 20% (54,4% від загальної кількості ОТГ в групі), у тому числі найвищий показник становить 63,5%.

У Групі 3 по 175-ти громадах видатки на управління перевищують 20% від обсягу власних доходів (77,1% від загальної кількості ОТГ в групі), у тому числі по 12-ти ОТГ показник становить понад 50%, а найбільша питома вага управлінських видатків складає 81,2%.

У Групі 4 кількість ОТГ, у яких видатки на управління перевищують 20% обсягу власних доходів, становить 219 (88,3% від загальної кількості ОТГ в групі), у тому числі по 23 ОТГ показник становить понад 50%, а найбільша питома вага управлінських видатків - 82,9%.

Таким чином, при більшій фінансовій спроможності бюджету частка видатків на утримання апарату управління має бути меншою, оскільки такі витрати (без урахування витрат капітального характеру, пов'язаних із утриманням органів управління) мають відносно усталену величину. Тому, у бюджетах із більшим ресурсом витрати на апарат управління у відсотковому вираженні є меншими. Внаслідок цього, такі громади мають можливість спрямувати більше коштів на розвиток своїх територій.

Аналіз також засвідчує таку ж тенденцію, яка була у 2017 році, що невеликі за територією та чисельністю населення ОТГ здебільшого мають низьку фінансову спроможність. Також такі громади не мають достатнього трудового потенціалу для свого розвитку та якісного управління. Виняток становлять окремі громади, на територіях яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки. Таким чином, одним із оптимальних варіантів подальшого розвитку для громад із низькими показниками фінансової спроможності та демографії є їх приєднання до інших територіальних громад та створення більшої за площею і чисельністю ОТГ. Навіть за умови відсутності у такої ОТГ на поточний момент економічних перспектив для розвитку, таке об'єднання надасть можливість оптимізувати територіальну структуру місцевих рад, підвищити ефективність управління територією, покращити інвестиційну привабливість (за рахунок наявності більшої території та більшої кількості трудових ресурсів) та підвищити рівень доцільності капіталовкладень у територію.

Сьогодні є всі підстави стверджувати про те, що адміністративно-територіальна реформа по децентралізації не виконує в повному об'ємі,

поставлені завдання щодо створення належного життєвого середовища для мешканців громад та соціально-економічного розвитку територій.

Висновок. Оцінюючи стан впливу процесів реформування міжбюджетних відносин та стан фінансової стійкості місцевих бюджетів, слід зазначити про позитивну тенденцію. В той же час, розглядаючи використання бюджетних коштів з державного бюджету впродовж трьох останніх років слід зазначити, що місцеві органи влади, в т.ч. ОТГ недостатньо здійснюють заходи по забезпеченню ефективного використання цих коштів в умовах їх дефіцитності, в результаті чого багато громадян ОТГ в силу безвідповідальності керівників ОТГ не отримують відповідні послуги, а також недостатньо здійснюються заходи по соціально-економічному розвитку територій.

Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада зобов'язана надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращання умов проживання жителів громади.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/2456-17;
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/928-19;
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1801-19;
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/2246-19;
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19;
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/280/97-%D0%B2%D1%80;
7. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12:
8. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунальних послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.minregion.gov.ua/;
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: // http://decentralization.gov.ua.
10. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index.

Fedyunin D.V.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
Bezpalov V.V.,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lochan S.A.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
Klimenko E.Yu.
Candidate of Physical and Mathematical Sciences
FSBEI of HE "Russian Economic University. G.V. Plekhanov", Russian Federation

OPPORTUNITIES FOR USE OF FOREIGN EXPERIENCE FOR THE MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL INDUSTRIAL COMPLEX

Федюнин Д.В.,
д.э.н., профессор
Безпалов В.В.
к.э.н., доцент
Лочан С.А.
д.э.н., профессор
Клименко Э.Ю.
к.ф.-м.н.
ФГБОУ ВО «Российский экономический университет им. Г.В. Плеханова», РФ

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМРЕГИОНАЛЬНОГО ПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Abstract. *The article describes the global experience of managing the processes of innovative development of the RPK. It defines and describes the features of the functioning of individual segments of the innovative development of the RPK.*
Keywords: *regional industrial complex, innovative development*

Аннотация. *В статье рассмотрен мировой опыт управления процессами инновационного развития РПК. Дается определением и описываются особенности функционирования отдельных сегментов обеспечения инновационного развития РПК.*
Ключевые слова: *региональный промышленный комплекс, инновационное развитие*

В современном мире основополагающей целью любого государства становится развитие науки и технологий. В условиях мирового финансово-экономического кризиса, а так же постоянного давления на Российскую экономику посредством санкций и ограничений, основополагающей целью государственной политики является переход к инновационному пути развития на основе четко обозначенных приоритетов. [1] Ключевым элементом инновационного развития национальной экономики выступают Региональные промышленный комплексы (далее по тексту – РПК).

Методы управления процессами инновационного развития РПК связаны с формированием сегментов обеспечения их развития в заданном направлении. Представим характеристику основных сегментов обеспечения инновационного

развития РПК, что позволит нам провести оценку возможностей применения зарубежного опыта в рамках управления процессами инновационного развития данного комплекса. Представим описание ключевых сегментов обеспечения инновационного развития РПК.

Определение РПК как комплекса взаимосвязанных сегментов, образующих целостность, позволяющих получить синергетические эффекты от производственной деятельности, ориентируют на фиксацию двух важнейших моментов в рамках структуризации сегментов обеспечения инновационного развития данной структуры: непосредственно общность сегментов РПК, направленность, а также характер установившихся связей между отдельными сегментами комплекса. Фактически, будем определять сегменты обеспечения инновационного развития РПК как ряд объектов, субъектов, вовлеченных в комплекс инновационных процессов предприятий в составе РПК, сформированных для достижения поставленных целей в части инновационного развития и повышения уровня инновационного потенциала комплекса. Сегменты обеспечения инновационного развития РПК с указанных позиций — ключевые участники народного хозяйства на федеральном и региональном уровне. Деятельность большинства объектов, субъектов, которые образуют сегменты РПК, регламентируется комплексом требований и норм, формулируемых федеральными, а также региональными структурами, нацеленными на регулирование, мониторинг и контроль результатов инновационной активности предприятий в составе РПК в конкретных РПК, отраслях, регионах страны.

Следующий важный момент в рамках описания сегментов обеспечения инновационного развития РПК—отражение системы сложившихся объектно-субъектных отношений участников РПК применительно к конкретным конкурентным сегментам, что позволяет показать специфику, сложный характер взаимодействий между участниками большинства инновационных процессов предприятия в составе РПК. Все это позволяет понять характер и содержание процессов организационной поддержки управления инновационным развитием РПК.

Необходимо отметить, что взаимодействие сегментов обеспечения инновационного развития РПК, прежде всего, базируется на основе различных форм добровольного сотрудничества, а также на основе жестких предписаний. Во многом это связано с тем, что имеют определенную специфику особенности состояния и процессы формирования потенциала процессов инновационного развития РПК. При учете типов сегментов РПК взаимоотношения будут носить или управляющий, или, возможно, подчиненный, поддерживающий характер. Отсюда, далее под сегментом обеспечения инновационного развития РПК будем понимать совокупность объектов, а также субъектов РПК, которые имеют схожие интересы, комплекс ресурсных потребностей и возможностей ведения инновационной и инвестиционной деятельности, генерации, аккумулирования и совместного использования знаний РПК. Таким образом, дифференциация РПК на отдельные сегменты обеспечения инновационного развития, изучение, оценка специфики деятельности данных сегментов позволит нам установить самые перспективные в рамках использования критерия обеспечения требуемых темпов и динамики инновационного развития народного хозяйства сегменты в

составе РПК[7]. Как основные сегменты обеспечения инновационного развития РПК будем определять:

-внутрипроизводственные сегменты;

-корпоративные сегменты;

-территориальные сегменты;

-отраслевые сегменты;

-национальный сегмент.

Указанные сегменты образуются из существующих элементов в составе административной, субъектно-объектной, институциональной, программной и процессной сред обеспечения инновационного развития РПК.

Внутрипроизводственный сегмент обеспечения инновационного развития РПК — комплекс объектов, а также субъектов РПК, которые формуют корпоративные системы, которые связаны с последующей передачей знаний на основе обеспечения аккумулирования данных сегментов от объектов, субъектов, действующих в составе корпоративного сегмента РПК. Объекты, а также субъекты внутрипроизводственного сегмента обеспечения инновационного развития РПК ориентированы на распространение знаний на основе реализации процессов по дополнительному образованию работников предприятий в составе РПК, по первоначальному обучению, по повышению квалификации данных работников [6]. Важную роль в составе объектов, субъектов внутрипроизводственного сегмента обеспечения инновационного развития РПК играют средства диффузии инновационных технологий и разработок между предприятиями в составе РПК.

Корпоративный сегмент обеспечения инновационного развития РПК — комплекс объектов, субъектов в составе РПК, которые действуют для повышения уровня инновационного потенциала, уровня конкурентоспособности РПК в целом. Базисом корпоративного сегмента обеспечения инновационного развития РПК являются наукоемкие малые предприятия, институты, ответственные за формирование ресурсного обеспечения инновационных проектов на предприятия РПК, комплекс венчурных инвестиционных фондов, НИИ, созданные в составе РПК. Сюда же, в состав корпоративного сегмента обеспечения инновационного развития РПК можно отнести инжиниринговые структуры, агентства проведения экспертизы инновационных и инвестиционных проектов, систему негосударственных образовательных организаций высшего образования.

Отраслевой сегмент обеспечения инновационного развития РПК — это комплекс объектов, субъектов в составе РПК, которые действуют для повышения уровня инновационного потенциала, уровня конкурентоспособности отраслей народного хозяйства, в составе которых функционируют предприятия РПК.

Территориальный сегмент обеспечения инновационного развития РПК — комплекс объектов, субъектов в составе РПК, которые действуют для повышения уровня инновационного потенциала, уровня конкурентоспособности территориального хозяйства, в рамках которого функционируют предприятия в составе РПК.

Базисом территориального, а также регионального сегмента обеспечения инновационного развития РПК следует считать систему инновационных

бизнес- инкубаторов, центры трансфера технологий, технопарки, инновационно -технологические центры отдельных территорий и отраслей, региональные, отраслевые государственных образовательные организации высшего образования [2].

Национальный сегмент обеспечения инновационного развития РПК — это ряд объектов, а также субъектов в составе РПК, которые путем взаимодействий между собой стимулируют комплекс процессов по формированию, развитию и распространению производственных инновационных технологий. Также данные субъекты и объекты ориентированы на накопление знаний применительно к интересам государства, отдельных органов государственного управления. В частности, национальный сегмент обеспечения инновационного развития РПК образуют государственные органы управления наукой, инновациями, федеральные научно-исследовательские университеты. Важную роль в составе национального сегмента обеспечения инновационного развития РПК играют институты, которые связаны с формированием и развитием инновационной и цифровой среды, институты по бюджетному ресурсному обеспечению инноваций, научные лаборатории, центры, имеющие государственную принадлежность.

Покажем далее особенности управления процессами инновационного развития РПК в разрезе отдельных стран.

Бразилия. РПК Бразилии сформировалась в 50-х гг. прошлого века в результате проведения политики индустриализации, увеличения числа импортозамещающих промышленных производств, привлечения значительных объемов иностранных инвестиций.

Становление РПК Бразилии связано со строительством объектов инновационной инфраструктуры страны. В 1960-е годы для мобилизации ресурсов, связанных с инновационным развитием РПК страны, в рамках поддержки Национального банка развития Бразилии создается специализированный Национальный фонд по науке и технологиям (FUNTEC). Тогда же в составе Министерства планирования развития Бразилии создается специализированное агентство, связанное с финансированием разработок и исследований (FINEP). СначалаFINEPосуществляло банковские функции, но в 1970-е гг. было реформировано в Национальный фонд в области научного и технологического развития (FNDCT). В середине 1970-х гг. начинает действовать Национальный совет в области исследованиям (CNPq), как государственный орган, который отвечает за осуществление федеральной научной и технологической политики. В80-х годах XX в. в Бразилии учреждается Министерство по науке и технологиям (MOST). Задачами данного Министерства выступают разработка эффективной инновационной политики, осуществление комплекса программ, связанных с развитием человеческих ресурсов и сферы информационных технологий, материаловедения и биотехнологий.

Следует также указать на специфику ресурсного обеспечения деятельности объектов и субъектов бразильских РПК. Здесь за последние годы для ресурсного обеспечения процессов совершенствования инновационной деятельности MOST в вузах и корпорациях создало 12 специализированных секторальных фондов, которые функционируют и стимулируют разработку и

внедрение инноваций в конкретных отраслях промышленности и регионах Бразилии.

Индия. Индийские РПК сформировались в 80-х гг. XX в. Основа индийских РПК— собственные ядерные мощности, развитая космическая отрасль, промышленные исследовательские лаборатории, научные центры, специализировавшиеся в агробизнесе.

К особенностям управления процессами инновационного развития РПК в Индии следует отнести слабую роль государства при регулировании инновационной деятельности в стране, преимущественную опору на собственные ресурсы, а также создание ресурсных преференций для инновационно-ориентированных предприятий в составе РПК. Большое значение для формирования и развития индийских РПК сегодня все более приобретает поддержка различных форм государственно-частного партнерства при разработке и внедрении инноваций, а также развитие университетской науки, включая в том числе целеполагание улучшения качества жизни населения (важными инновационными проектами вузов выступают исследования, а также внедренческая деятельность по обеспечению населения чистой питьевой водой, продовольствием электроэнергией, медицинскими услугами) [4]. Следует указать, что органы государственной власти Индии значительное внимание уделяют вопросам развития финансового секторы национальной экономики, системы высшего образования. Государство активно участвовало в создании Индийского института по технологиям, Индийского института в области менеджмента, а также Индийского института естественных наук. В Индии создан и эффективно функционирует специализированный госорган — Совет по научно-промышленным исследованиям. Ресурсное обеспечение объектов и субъектов индийских РПК подразделяется на две основных группы: активное использование налоговых преференций, а также предоставление требуемых бюджетных ресурсов. Регулирование импорта инновационных технологий осуществляется на основе следующей формулы: сумма платежей для иностранных разработчиков не должна быть больше 2 млн. дол. США, при этом роялти не должно быть больше 5% объемов изготавливаемой продукции для внутренних рынков и больше 8% применительно к экспорту.

Китай. Датой начала формирования и последующего развития РПК Китая является 1985 г. Преобразования в РПК были связаны с изменением порядка по распределению государственных средств, обеспечением трансформации НИИ и их последующей работой в статусе коммерческих предприятий, созданием рамочных условий по эффективному осуществлению инновационной деятельности в стране.

К специфическим особенностям формирования и развития китайских РПК следует отнести главную роль государства в анализируемых процессах, приоритетную поддержку проектов институционального обеспечения РПК, стимулирование развития особых высокотехнологичных экономических зон, обеспечение опережающего развития высшего образования и науки, ресурсное обеспечение процессов внешней экспансии национальных предприятий на рынки продукции других стран. Как важную черту китайских РПК следует также рассматривать активное вовлечение регионов в систему инновационных процессов. Ресурсное обеспечение осуществляется только на основе

регионального участия в инновационных проектах предприятий в составе РПК (до 40% региональных ресурсов) [9]. В 80-х годах XX в. в Китае создан Национальный фонд по естественным наукам, который занимается грантовым финансированием развития технологий и науки [6]. В это же время созданы первые особые высокотехнологичные экономические зоны, сегодня таких зон зарегистрировано 60. В конце 1980-х гг. сформирована Управляющая группа в области науки, технологий и образования Госсовета КНР.

В Китае для финансирования инновационных разработок реализуются государственные программы по поддержке инновационной деятельности. Здесь можно указать программу «973» (1998—2005), которая была направлена на совершенствование проведения фундаментальных исследований в стране; программу «863» (2001—2005), которая связана с повышением эффективности деятельности высокотехнологичных хозяйствующих субъектов; программу «211» (1995—2005), направленную на улучшение системы высшего профессионального образования.

Финляндия. Формирование и развитие РПК Финляндии началось с 1960 г. Основной акцент в формировании и развитии делался на стимулирование совместной инновационной деятельности вузов и предприятий в составе РПК, на осуществление государственных инвестиций для повышения эффективности работы предприятий в составе РПК, на реализацию региональных и международных инновационных инициатив, а также осуществление кластерных программ[3]. В конце 60-х гг. XXв. в Финляндии учреждается Национальный фонд по исследованиям и развитию (Sitra), который фактически выступает государственным фондом венчурного финансирования создания и повышения эффективности деятельности инновационных предприятий в составе РПК. В 80-х годах XX в.при Министерстве торговли и промышленности Финляндии учреждается Национальное агентство в области стимулирования инновационных технологий (Tekes). Роль Tekes— поддерживать традиционные индустриальные секторы национальной экономики, а также создавать новые отрасли промышленности.

Система ресурсного обеспечения, экспертиза проектов инновационной деятельности, представление вузам налоговых льгот при проведении научных исследований, системная поддержка инновационного развития регионов, а также создание новых РПК, ориентация предприятий в составе РПК на преодоление социальных проблем общества — вот главные задачи Tekes при развитии РПК Финляндии [8].Все представленные примеры по управлению процессами инновационного развития РПК других стран мира показывают преимущественную ориентацию этих стран на повышение эффективности инновационной и инвестиционной деятельности РПК и на опережающее улучшение сферы образования и науки в области как прикладных, так и фундаментальных исследований по заказу предприятий в составе РПК.

В рамках применения зарубежного опыта по управлению процессами инновационного развития РПК важно сформировать системы приращения знаний участников инновационной деятельности, коммерциализации результатов этой деятельности, поскольку это позволит России перейти к экономике знаний.

Литература:

1. Безпалов В.В., Лочан С.А., Петросян Д.С. Теория и практика управлением региональных экономических систем / Монография, М:РУСАЙНС, 2016.- 236 с.
2. Вечкинзова Е.А.Развитие индустриально-инновационной инфраструктуры локальных территорий: монография / Е.А. Вечкинзова. Екатеринбург: Ин-т экономики УрО РАН, 2012. 283 с.
3. Гончаренко Л.П. Инновационная политика: учебник / Л.П. Гончаренко, Ю.А. Арутюнов. М., 2009. С. 234—235.
4. Лютиков А.М. Деловая среда предпринимательства. Теория и практика /А.М. Лютиков. М.: Наука, 2007. 115 с.: ил., табл.
5. Принуждение к инновациям: стратегия для России: Сборник статей и материалов / под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2009. 288 с.
6. Савон Д.Ю. Эколого-экономические аспекты инновационного развития промышленного предприятия региона: монография / Д.Ю. Савон, А.Е. Сафонов. Ростов н/Д., 2010. 161 с.
7. Создание инновационной инфраструктуры для комплексного развития и автоматизации отечественных производств: монография. СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2011. 134 с.
8. Теория инновационной экономики: учебник / под ред. О.С. Белокрыловой. Ростов н/Д., 2009.
9. Эндрю Дж.П. Возврат на инновации: практ. рук. по управлению инновациями в бизнесе / Дж.П. Эндрю, Г.Л. Сиркин ; пер. с англ. С.С. Гуринович ; науч. ред. И.В. Лазукова. Минск: Гревцов Паблишер, 2008. 304 с.

MONEY, FINANCE AND CREDIT

Borysiuk Olena,
Ph.D., Candidate of economics,
Associate Professor of the Department of finances, bank business and insurance
Lesia Ukrainka Eastern European national university (Ukraine, Lutsk)
Datsyuk-Tomchuk Maria,
Ph.D., Candidate of economics,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Lutsk Institute of Human Development of the University of "Ukraine"
Lipovska-Makovetska Natalia
Ph.D., Candidate of economics,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Lutsk Institute of Human Development of the University of "Ukraine"

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE MARKET IN MODERN CONDITIONS

The article deals with problems that hinder the development of the national insurance market in modern conditions.

Key words: *insurance market, insurance culture of the population, infrastructure of the insurance market, problems of the insurance market.*

У статті розглянуто проблеми, які стримують розвиток національного страхового ринку в сучасних умовах.

Ключові слова: *страховий ринок, страхова культура населення, інфраструктура страхового ринку, проблеми страхового ринку.*

Ключовим елементом національної економіки будь-якої країни є страховий ринок. Його поява породжена необхідністю забезпечення суспільства (населення, господарюючих суб'єктів та інших організацій та інститутів) в захисті від випадкових небезпек і загроз. Страховий ринок представляє собою відокремлену частину ринкової економіки, основними суб'єктами відносин якого виступають: виробники-продавці страхових послуг (страховики), споживачі (страхувальники) і численні посередники, між якими виникають фінансові (страхові) відносини з приводу купівлі-продажу страхового продукту як товару.

Серед основних принципів функціонування сучасного страхового ринку слід зазначити наступні [2, с.58]:

- децентралізація і демонополізація страхової діяльності;
- розвиток конкуренції з надання страхових послуг;
- свобода ціноутворення та тарифікації на основі законів попиту і пропозиції;
- поєднання конкуренції і співробітництва страховиків при перестрахуванні, створенні страхових пулів, фондів, асоціацій, тощо;
- свобода вибору для страхувальників страхової організації, умов наданої страхової послуги, об'єктів і форм страхування і т.д .;
- гарантії й надійності страхового захисту;

- гласності та інформаційної доступності для страхувальника відомостей про страховика.

Разом із тим страховий ринок України стримує низка чинників, до яких можна віднести наступні:

-неефективний менеджмент та низький рівень кваліфікації та професіоналізму кадрів у страхових компаніях;

- відсутність довіри до страхових компаній як фінансових інституцій;

- низький рівень страхової культури населення;

- нерозвиненість інфраструктури страхового ринку (відсутність сюрвеєрів, аджастерів, андеррайтерів, аварійних комісарів);

- низька інтегрованість у світовий економічний простір, а також нерозвиненість сегмента довгострокового страхування, який міг би бути важливим джерелом внутрішніх інвестицій для економіки країни.

Останнім часом до стримуючих факторів розвитку страхового ринку України можна додати високий рівень інфляції, нестабільне фінансове становище страхових організацій, низький рівень доходів населення та військові конфлікти на Сході нашої держави [1, с.154].

З метою ліквідації зазначених вище проблем розвитку страхового ринку необхідно здійснити ряд важливих кроків.

Перш за все аби вирішити проблему відсутності довіри населення до платоспроможності і фінансової стійкості страховиків в довгостроковій перспективі, необхідно, по-перше, у відкритому доступі надавати всю необхідну інформацію про фінансове становище страхової компанії своїм клієнтам, не розкриваючи при цьому тільки ті дані, які є її комерційною таємницею. По-друге, активізувати отримання найнеобхідніших страхових знань, тобто «простою», доступною для всіх страхувальників мовою інформувати про складні і незрозумілі страхові терміни. По-третє, прозоро й відкрито вести свою діяльність зі своїми клієнтами, тобто видавати реальну картину змін, що відбулися, а також робити прогноз своєї діяльності на майбутнє. По-четверте, страховики повинні завжди виплачувати страхове відшкодування при настанні страхової події відповідно до умов договору, а не шукати всілякі відмови аби не робити цього. Винятком може бути лише подана неправдива інформація та навмисне сприяння або здійснення страхувальником страхової події.

Щоб вирішити проблему з інфляцією в країні, держава повинна проводити антиінфляційну політику, застосовуючи для цього спеціальні заходи, щоб знизити, або призупинити безперервне зростання інфляції. У свою чергу ці заходи дозволять поліпшити становище в національній економіці, тобто підвищити купівельну спроможність населення, а також скоротити проблему ємності внутрішнього ринку, так як інфляція веде до зниження реальної заробітної плати працездатного населення і всіх доходів суб'єктів національної економіки [4].

Разом із тим, необхідно відзначити, що тільки завдяки об'єднанню спільних зусиль держави та страхових організацій можливо усунути причини, які стримують розвиток страхування в цілому. Так, наприклад, з підвищенням рівня доходів громадян відповідно буде підвищуватися і рівень інтересу до

власного життя, і життя близьких людей, в зв'язку з чим зросте попит і збільшиться кількість страхових програм.

Література:

1. Виговська В. В. Проблемні питання оцінювання безпеки страхового ринку / В. В. Виговська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – № 23. – С. 153–157.
2. Карлін М. І. Управління державними фінансами: [навч. посібн.] / М. І. Карлін, О. В. Борисюк. – Луцьк : ПП Іванюк, 2013. – 273 с.
3. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року № 391) [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297
4. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufu.org.ua›ua/about/activities…initiatives/5257.
5. General insurance in Japan. – Annual Report 2016 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. sonpo.or.jp/en/publication/pdf/fb2016e.pdf
6. Statistical Yearbook of German Insurance 2016 / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.en.gdv. de/wp-content/uploads/2016/11/Stat_Yearbook_2016.pdf.

Brus S.I.,
Senior scientific researches, Ph.D Finance
Bublyk Y.A.
Senior scientific researches, Ph.D Finance
Institute for Economics and Forecasting

INSTITUTIONAL MODERNIZATION OF FINANCIAL SUPERVISION IN UKRAINE

Брус С.И.,
к.э.н., старший научный сотрудник
Бублик Е.А.,
к.э.н., старший научный сотрудник
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

ИНСТУЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ ФИНАНСОВОГО НАДЗОРА В УКРАИНЕ

The article discusses the ways of institutional modernization of financial supervision in Ukraine. Possible models for reforming macro-prudential supervision and regulation are analyzed.

Keywords: *macroprudential supervision, institutional modernization of financial supervision, macroprudential regulation*

В статье рассмотрены пути институциональной модернизации финансового надзора в Украине. Анализируются возможные модели реформирования макропруденциального надзора и регулирования.

Ключевые слова: *макропруденциальный надзор, институциональная модернизация финансового надзора, макропруденциальное регулирование*

Вопрос реформирования институтов надзора и регулирования за финансовыми рынками в Украине возникает, с регулярной периодичностью, на

протяжении последних 10-15 лет. Недостаточная эффективность надзорных органов, снижение доверия к ним со стороны потребителей услуг, зарегулированость лицензирования деятельности финансовых учреждений, размытость надзорных процедур в очередной раз актуализировали обсуждение возможных путей модернизации институтов регулирования в Украине.

В рамках взаимодействия всех органов регулирования и надзора предлагались разные формы реформирования институтов, направленные на оптимизацию их макропруденциальных функций. Сценарные варианты касались как консолидированного, так и секторального распределения полномочий между институтами регулирования.

На данный момент в Украине существует секторальная институциональная модель надзора за финансовыми учреждениями, где основные функции выполняют три регулятора: Национальный банк Украины (НБУ) – банковские учреждения, Национальная комиссия по ценным бумагам и фондовому рынку Украины (НКЦБФРУ) – рынок ценных бумаг и Национальная комиссия регулирования рынков финансовых услуг (НКРРФУУ) – небанковские учреждения (страховые компании, кредитные союзы, лизинговые компании и т.д).

Предложения по консолидированному регулированию включали в себя появление на рынке отдельного органа макропруденциального надзора, так называемого «мегарегулятора», который бы имел полномочия по надзору за банковским, небанковским рынками и рынком ценных бумаг. Также такой орган предлагалось создать на базе Национального банка Украины, который бы фактически осуществлял функции мегарегулятора.

Еще одна модель консолидируемого регулирования задействует двух независимых регуляторов. В 2010 г. модель «twin-peaks» предполагала переподчинение функций регуляторов двум независимым органам НБУ и Министерству финансов Украины [1]. Полномочия предполагалось перераспределить с точки зрения разделения функций макропруденциального надзора и регулирования. НБУ, согласно предложений, должен был осуществлять макропруденциальное регулирование, а к Министерству финансов Украины отходили функции надзора за финансовыми рынками, защиты прав инвесторов, защиты потребителей финансовых услуг и деятельности связанной с конкурентной средой на финансовых рынках.

В 2015 году в Верховной Раде Украины был зарегистрирован проект Закона Украины № 2413а «Про внесение изменений к некоторым законодательным актам Украины по консолидации функций государственного регулирования рынков финансовых услуг». [2] Модель регулирования, предложенную авторами законопроекта, можно охарактеризовать как секторально-консолидированную, так как она предполагает лишь техническое распределение полномочий между НБУ и НКЦБФРУ с полной ликвидацией НКРРФУУ. В сферу регулирования НБУ попадают кредитные союзы, страховые, лизинговые и факторинговые компании, а регулированием пенсионных фондов и фондов финансирования строительства займется Нацкомиссия по ценным бумагам.

Украина не уникальна в своих попытках модернизации и консолидации системы надзора за финансовыми учреждениями. В различных странах мира, несмотря на продолжительные усилия консолидации системы надзора и регулирования рынков финансовых услуг, проверка их жизнеспособности чередой финансовых кризисов не выявила достаточно убедительных преимуществ различных моделей. В то же время, современные разработки в сфере усовершенствования политик финансовой стабильности обращают внимание на целесообразность консолидации регуляторных политик всех государственных органов, действия которых оказывают эффект на стойкость финансовых рынков.

Дело в том, что принципиально важным моментом внедрения макропруденциального регулирования (МПР) в финансовой сфере экономики является консолидация усилий ответственных органов и выработка решений в рамках согласованной политики обеспечения финансовой стабильности. С этой целью рекомендации по внедрению МПР предполагают создание специального органа – совета финансовой стабильности, который объединял бы представителей, как различных сегментов финансовых рынков, так и их регуляторов.

Создание специального органа объединяющего представителей основных финансовых регуляторов и участников рынка имеет своей целью минимизацию системного риска для финансовой системы страны и поддержки ее экономического развития. Работа такого органа носит совещательный характер, однако в ее процессе вскрываются функциональные взаимосвязи и особенности осуществления пруденциального регулирования и надзора небанковских сегментов финансовых рынков в условиях консолидированной финансовой политики в стране.

Для примера, в ЕС такой орган представляет Европейский совет по системным рискам (ЕССР). Он включает представителей ЕЦБ, национальных центробанков, Европейской Комиссии и взаимодействует в рамках Европейской системы финансового надзора с союзными и национальными банковскими регуляторами, пенсионными, страховыми и регуляторами рынка ЦБ [3]. В Украине есть попытка создать орган МПР в виде Совета финансовой стабильности при Национальном банке Украины, однако он пока не получил законодательного закрепления и достаточной нормативно-правовой базы для надлежащего функционирования.

Нужно констатировать, что на данный момент предложенная модель создания мегарегулятора в Украине имеет ряд недостатков, а законопроект должен быть существенно доработан. Лишь техническое разделения функций регулирования небанковских финансовых компаний между двумя регуляторами, на наш взгляд, не может существенно улучшить институциональное регулирование финансовых рынков. Остались за рамками законопроекта законодательное закрепление принципов регулирования финансовых компаний, ни за одним из будущих регуляторов финансового рынка не закреплены такие функция как защита прав потребителей финансовых услуг и инвесторов.

Целесообразно для Украины использовать международный опыт. Подытоживая вышесказанное, есть основания предположить, что активизация внедрения на внутреннем рынке организационных механизмов МПР создаст необходимые предпосылки и упростит задачу поиска наиболее рационального варианта консолидации системы регулирования национального финансового рынка. С нашей точки зрения, применение такого подхода открывает перспективы поэтапного проведения консолидации системы регулирования финансовых рынков.

В таком случае, на этапе выработки консолидированных политик финансовой стабильности в рамках МПР могут быть выявлены основные функциональные связи и проблемные места, требующие внимания главных финансовых регуляторов (банковского, фондового, фискального) к независимым от них сегментам финансовых рынков (небанковских кредитных учреждений, финансовых и страховых компаний). На этом этапе также появится возможность оценить выгоды и затраты и определить оптимальную схему передачи этих сегментов под юрисдикцию основных регуляторов.

Литература:

1. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. URL: http://www.bank.gov.ua/Publication/pres_service/2010/release_050510.pdf
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій з державного регулювання ринків фінансових послуг. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56124
A. Dumi, I. Jahmurataj European Systemic Risk Board in Legal and Economical View: Empirical Analysis in Front of Theory-Cal Analysis / Mediterranean Journal of Social Sciences. Vol 6, # 1 (2015). URL: http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/5451

Edronova V.N.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
National Research Nizhny Novgorod State University. N.I. Lobachevsky,Russia
Maslakova D.O.
Graduate student/ assistant
National Research Nizhny Novgorod State University. N.I. Lobachevsky
Vladimir State University, Russia

EVALUATION OF FINANCING INVESTMENTS IN MAIN CAPITAL USING THE RANKING METHOD

Едронова В.Н.,
д.э.н., профессор
Маслакова Д.О
аспирант, ассистент
Нижегородский государственный университет имени Н.И. Лобачевского
Владимирский государственный университет им. Столетовых, Россия

ОЦЕНКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ОСНОВНОЙ КАПИТАЛ С ПРИМЕНЕНИЕМ МЕТОДА РАНЖИРОВАНИЯ

Abstract. *The article The results of the ranking of subjects of the Russian Federation by the level of investment financing per capita are considered, a comparative analysis of the dynamics and intensity of financing of investments in 85 regions of Russia is given, which allows reflecting the place of each subject of the Russian Federation, revealing the phases of rise and fall.*

Keywords: *regional evaluation of investment financing, volume, dynamics and intensity of investment financing.*

Аннотация. *В статье рассмотрены результаты ранжирование субъектов РФ по уровню финансирования инвестиций на душу населения, также приведен сравнительный анализ динамики и интенсивности финансирования инвестиций в 85 регионах России, позволяющий отразить место каждого субъекта РФ, выявив фазы подъема и спада.*

Ключевые слова: *оценка регионов по финансированию инвестиций, объем, динамика и интенсивность финансирования инвестиций.*

В 2017 г. после трехлетнего негативного тренда объема финансирования инвестиций в сопоставимых ценах (2014 – 98,5%; 2015 – 89,9%; 2016 – 99,8%[6]) Российская Федерация сменила направленность тренда на положительный: индекс физического объема инвестиций составил 104,4%, а в 39 субъектах РФ этот показатель выше 104,4% [1]. Объем инвестиций в основной капитал в сопоставимых ценах в целом по России увеличился на 4,4% или на 16 трлн руб. Специалисты рейтингового агентства РИАРЕЙТИНГ полагают, что основными факторами роста финансирования инвестиций в 2017 г. являлись вложения государственного и нефтегазового секторов в крупномасштабные проекты, к которым, в частности, относится строительство Крымского моста; создание магистрального газопровода «Сила Сибири» для поставок газа из Якутии в Приморский край и страны Азиатско-Тихоокеанского побережья; завершение подготовки инфраструктуры в городах, принимающих Чемпионат мира по футболу ЧМ-2018 [2]. Важным фактором являлся стабильный курс рубля, позволивший государству и компаниям возобновить инвестиционные программы по обновлению производственных мощностей и оборудования, отложенные ранее[7].

В целом положительный тренд имелся в 53 субъектах Российской Федерации. Наибольшие темпы роста инвестиций в сопоставимых ценах в 2017 г. показали Республика Крым (2,4 раза); г. Севастополь и Ненецкий автономный округ (1,7 раза); Амурская область и Республика Саха (1,4 раза), Мурманская, Ульяновская, Ленинградская, Калининградская, область (1,3 раза), Архангельская, Рязанская область, Тюменская, Астраханская, Сахалинская, Кемеровская область, Республика Бурятия (1,2 раза) [3-4].

В 32 субъектах Российской Федерации индекс физического объема инвестиций был менее 1, а в шести регионах снижение объема финансирования инвестиций в сопоставимых ценах превышало 20%: в Брянской и Костромской области – на 21,9%; в Республике Хакасия – на 23,2%; Курганской области – на

[6] Динамика инвестиций в основной капитал. - http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/enterprise/investment/nonfinancial/# (Дата обращения: 15.06.2018)

[7] Рейтинг социально-экономического положения субъектов РФ. Итоги 2017 года. - http://www.riarating.ru/ (Дата обращения: 10.07.2018)

24,1%; Еврейской автономной области – на 25,8%; в Республике Башкортостан – на 30%; Республике Ингушетия - на 34,6%; Республике Коми – на 36,9% [5-6].

Таблица 3

Ряд субъектов РФ, ранжированных по объему финансирования инвестиций на душу в 2017 г.

№ п\п	Субъекты Российской Федерации	Инвестиции на душу населения, тыс. руб.	№ п\п	Субъекты Российской Федерации	Инвестиции на душу населения, тыс. руб.
1	Ненецкий АО	3232,7	44	Волгоградская область	75,5
2	Ямало-Ненецкий АО	2014,3	45	Нижегородская область	75,3
3	Сахалинская область	612,7	46	Республика Мордовия	74,3
4	Ханты-Мансийский АО	570,8	47	Ульяновская область	73,5
5	Республика Саха	399,4	48	Г. Севастополь	70,2
6	Магаданская область	305,1	49	Республика Карелия	66,8
7	Чукотский АО	237,4	50	Приморский край	65,5
8	Амурская область	233,3	51	Республика Дагестан	65,3
9	Тюменская область	195,3	52	Республика Марий Эл	64,2
10	Ленинградская область	187,8	53	Еврейская АО	64,1
11	Республика Татарстан	163,9	54	Ярославская область	62,9
12	Г. Москва	158,5	55	Новосибирская область	62,9
13	Республика Коми	152,9	56	Смоленская область	60,4
14	Красноярский край	147,7	57	Орловская область	60,3
15	Мурманская область	146,5	58	Республика Алтай	60,3
16	Астраханская область	141,5	59	Саратовская область	58,9
17	Воронежская область	126,0	60	Владимирская область	57,5
18	Г. Санкт-Петербург	123,9	61	Рязанская область	56,8
19	Липецкая область	121,3	62	Челябинская область	55,7
20	Калининградская обл.	120,0	63	Пензенская область	54,3
21	Камчатский край	117,8	64	Удмуртская Республика	52,8
22	Новгородская область	112,9	65	Омская область	50,7
23	Вологодская область	110,8	66	Республика Адыгея	50,4
24	Тамбовская область	107,7	67	Ставропольский край	50,0
25	Иркутская область	106,8	68	Балкарская Республика	47,3
26	Республика Крым	102,1	69	Чеченская республика	45,9
27	Пермский край	96,6	70	Псковская область	45,3
28	Архангельская область	92,7	71	Брянская область	45,1
29	Оренбургская область	91,6	72	Кировская область	44,3
30	Московская область	90,9	73	Республика Бурятия	42,2
31	Курская область	90,0	74	Чувашская Республика	42,1
32	Белгородская область	89,7	75	Республика Хакасия	41,2
33	Хабаровский край	88,1	76	Черкесская Республика	38,2
34	Томская область	88,1	77	Северная Осетия	38,2
35	Краснодарский край	86,7	78	Республика Калмыкия	37,8
36	Тульская область	85,0	79	Алтайский край	35,7
37	Забайкальский край	84,8	80	Республика Марий Эл	35,1
38	Калужская область	80,2	81	Костромская область	32,0
39	Самарская область	78,6	82	Республика Тыва	29,2
40	Свердловская область	78,1	83	Республика Ингушетия	28,1
41	Тверская область	77,5	84	Ивановская область	26,6
42	Кемеровская область	77,0	85	Курганская область	26,4
43	Ростовская область	75,6			

Таблица составлена по материалам Федеральной службы государственной статистики

В группе регионов, резко снизивших объемы финансирования инвестиций, оказались три республики: Башкортостан (Приволжский федеральный округ), Ингушетия (Северо-Кавказский федеральный округ) и Коми (Северо-Западный федеральный округ) [7-8].

В табл. 3 представлен ряд субъектов Российской Федерации, ранжированный по объему инвестиций на душу населения.

В 2017 г. 23 субъекта Российской Федерации имели объем инвестиций на душу населения, превышающий средний российский уровень 108,7 тыс. рублей на человека. Первое место по данному показателю занимал Ненецкий автономный округ (Северо-Западный федеральный округ) - 3232,7 тыс. руб., что можно объяснить небольшой численностью населения (около 44 тысяч человек[8]) и значительными финансовыми влияниями в инвестиционные проекты: по объему инвестиций Ненецкий автономный округ в 2017 г. занимал 31 место, по индексу физического объема инвестиций – 3 место в рейтинге субъектов РФ (табл.2). Крупнейшими инвестиционными проектами округа являются строительство рыбоводного завода для воспроизводства и восполнения запасов сиговых видов рыб (объем инвестиций -700 млн. руб.), строительство морского порта вблизи поселка Индига, реконструкция морского порта, строительство автомобильной дороги.

Ранжирование субъектов РФ по уровню финансирования инвестиций на душу населения позволило сравнить динамику и интенсивность финансирования инвестиций в 85 регионах России. А также позволило наглядно отразить место каждого субъекта РФ, выявив фазы подъема и спада. К примеру, в фазе подъема оказались Ненецкий АО, Ямало- Ненецкий АО и Сахалинская область, что говорит о проработанности всех финансовых составляющих инвестиционного процесса. В фазе спада расположились Республика Тыва, Ингушетия, Ивановская и Курганская области, что свидетельствует о не проработанных частях финансирования инвестиции, оказывающих влияние на такие участки как малый объем и интенсивность, темп роста или отсутствие разработанных инвестиционно-стратегических программ в области инвестиционной политики региона.

Литература:

1. Елагин В. В. Рейтинговая модель оценки деятельности субъектов РФ // Вестник ОГУ. 2006. №2-1. С. 137-142
2. Поварова А. И. Счетная палата РФ: проект бюджета на 2015 2017 гг. Не позволит решить стратегические государственные задачи // Проблемы развития территории. 2015. №2 (76). С. 29-45
3. Суслова Ю. Ю., Демченко С. К., Демченко О. С. Сценарный прогноз экономического развития России на 2015-2017 годы и стабилизационная политика // Известия БГУ. 2015. №1. С. 13-21
4. Нестерова Д. В., Мариев О. С. Факторы привлечения прямых иностранных инвестиций в российские регионы // Экономика региона. 2005. №4. С. 57-71
5. Чернова Т. В., Олейникова И. Н. Влияние инвестиционной активности на уровень дифференциации социально-экономического развития регионов // Вестник АГТУ. Серия: Экономика. 2012. №1. С. 33-40
6. Дарькин С. М. Стратегические проблемы Дальнего Востока России // Управленческое консультирование. 2016. №1 (85). С. 68-77
7. Капранова Л.Д. Уральский федеральный округ: инвестиции и особенности инновационного развития // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2014. №30. С. 24-31.

[8] ФСГС. Численность населения. – http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/# (Дата обращений; 11.07.2018)

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Koshelyeva Kristina
master
Kharkiv Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economic

INVENTORY CONTROL IN AGRICULTURAL BUSINESS

Кошелєва К. В.
магістрант
Харківський торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університету

УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Abstract. *Basic problems that arise up at the conduct of administrative account of realization of products are certain in the article. For the decision of problems the model of organization of administrative account and control of realization of products is offered. Realization of this model will assist becoming and improvement of conduct of administrative account on agricultural enterprises, and also to help more rationally and more effective to organize work of persons that prepare necessary information for the acceptance of administrative decisions. Possibilities of the use of ABC - analysis and XYZ are considered in the article - to the analysis as management means in the process of realization of products on agricultura.*

Key words*: account, administrative account, realization of products, ABC is an analysis, XYZ is an analysis*

Анотація. *У статті визначено основні проблеми, які виникають при веденні управлінського обліку реалізації продукції. Для вирішення проблем запропоновано модель організації управлінського обліку та контролю реалізації продукції. Реалізація даної моделі буде сприяти становленню та удосконаленню ведення управлінського обліку на сільськогосподарських підприємствах, а також допомагати раціональніше та ефективніше організовувати роботу осіб, які готують необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень. В статті розглянуто можливості використання АВС – аналізу та XYZ – аналізу як засобу управління в процесі реалізації продукції на сільськогосподарському підприємстві.*

Ключові слова*: облік, управлінський облік, реалізація продукції, АВС – аналіз, XYZ – аналіз.*

У сучасних умовах господарювання виробничі запаси забезпечують постійність, безперервність та ритмічність діяльності кожного підприємства, гарантуючи його економічну безпеку. Виробничим запасам належить домінуюча роль у складі матеріальних витрат підприємств. Раціональне використання матеріальних ресурсів, невід'ємною складовою якого є підвищення ефективності управління виробничими запасами, створює основу упішного функціонування підприємства на ринку. Пошук ефективних шляхів оптимізації запасів дасть змогу суттєво зменшити витрати, підвищити ефективність та забезпечити отримання максимального прибутку.

Одним із найдієвіших інструментів підвищення ефективності використання запасів та управління ними є чітка організація бухгалтерського

обліку виробничих запасів. Контроль за використанням виробничих запасів за сучасних умов дозволяє мінімізувати ризик банкрутства підприємства та підвищити ефективність обліку та управління виробничими запасами з метою стабілізації, збереження та підвищення ефективності роботи підприємства [1, с. 56-64].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління запасами знайшли своє відображення в працях вітчизняних вчених О.М. Окландера, А.Г. Кальченко, В. В. Кривещенка Практичний підхід до системи управління запасами частково розкрито в працях О.М. Сумця та В.Г. Алькеми. О.М. Тридід, П.Й. Атамаса, Ф.Ф. Бутинця та інших. Вирішенню проблем управління запасами, їх обліку та аналізу присвятили поглиблену увагу економісти Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В С. Лень, Х.Й. Фольмут.

Управління запасами – складний процес, завдання якого підпорядковані забезпеченню безперебійного виробництва при мінімізації витрат на обслуговування запасів. Важливою складовою в управлінні запасами є їх аналіз за різними напрямами, який поряд з обліком і контролем сприяє прийняттю найбільш ефективних управлінських рішень. З огляду на високий економічний та експортний потенціал українського АПК, управлінню витратами на сільськогосподарських підприємствах має бути приділено особливу увагу.

Результати досліджень. Сільськогосподарські підприємства, здійснюючи виробничо-господарську діяльність, використовують в процесі формування кінцевого продукту, виробничі запаси, які займають велике місце в оборотному капіталі та входять до вартості власного капіталу. Вони, з одного боку, забезпечують постійність, безперервність та ритмічність діяльності підприємства, гарантують його економічну безпеку, з іншого – від якісної поінформованості про їх наявність та рух, організації їх обліку та аналізу залежить точність визначення прибутку підприємства, його фінансовий стан, в цілому конкурентоспроможність на ринку та ефективність роботи підприємства.

На сьогодні досить актуальним є питання про економію й раціональне використання матеріальних ресурсів тому, як запаси у структурі собівартості продукції становлять більше ніж 80% і навіть незначне їх скорочення при виробництві кожної одиниці продукції в цілому по підприємству дає значний ефект [2, с. 13-15]. В сучасних умовах, актуальність підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів є очевидною і виникає потреба удосконалення методики аналізу запасів та правильної його організації для покращення управління ними під час ведення бізнесу.

Управління запасами підприємств сільського господарства полягає в тому, щоб зменшити запаси до мінімуму, який забезпечує безперервність процесу виробництва, та знизити витрати, пов’язаних з їх утриманням.

Для досягнення поставлених цілей в сільськогосподарських підприємствах необхідно належним чином організувати управлінський облік. На рис. 1 представлена модель організації управлінського обліку продукції на підприємстві. Ця модель допомагає поліпшити управлінський облік, а також допомагає раціональніше організовувати роботу осіб, які готують необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень. Це допоможе оперативно

накопичувати відповідні бази даних про наслідки господарської діяльності та використовувати їх для формування, редагування і друку звітів, а також надавати інформацію відповідним організаціям, ланкам управління щодо ефективності роботи підприємства. Дана модель показує, що для прийняття управлінських рішень з обліку реалізації продукції на сучасному сільськогосподарському підприємстві необхідно належним чином організувати планування та контроль, які в свою чергу потребують належної статистичної, бухгалтерської, оперативно-технічної інформації та аналізу реалізації продукції [3, с. 408].

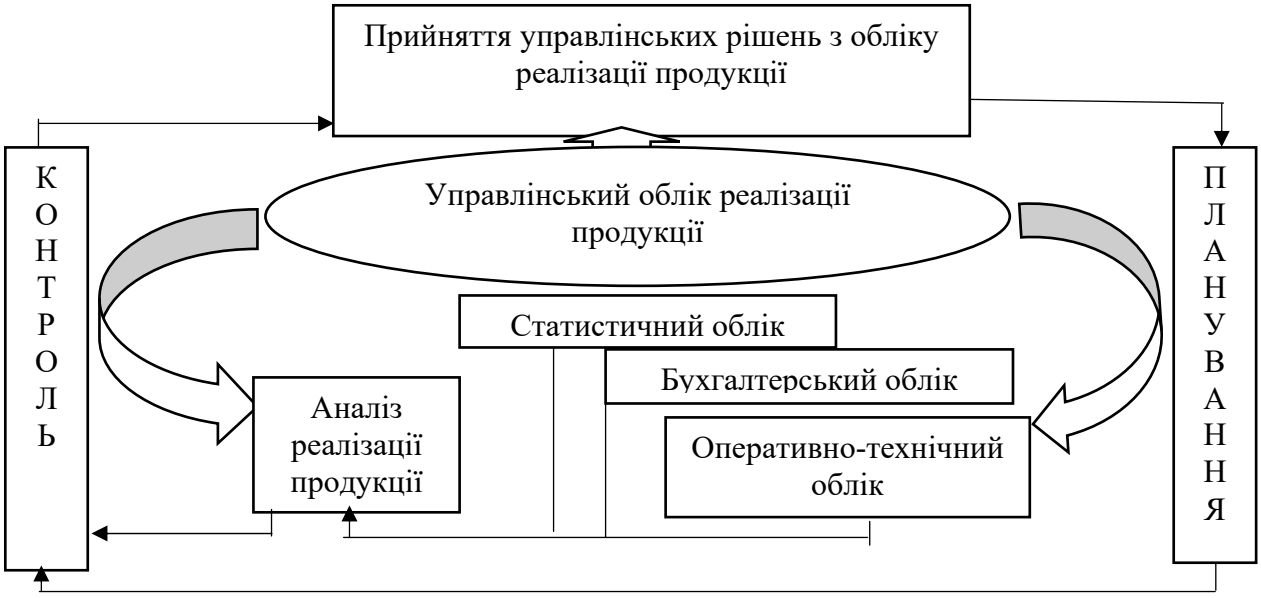

Рис. 1. Модель організації управлінського обліку продукції

Однією із складових моделі є аналіз реалізації готової продукції. Вона стоїть на першому місці в процесі управління сучасним підприємством. Розробка плану за обсягом реалізації готової продукції є важливою складовою у плануванні діяльності підприємства і його розвитку. Аналіз виконання такого плану допомагає визначити, наскільки продуктивною була робота відділу продажу у звітному періоді, а також, наскільки обґрунтованими були рішення при складанні плану. Для цього потрібно порівняти фактичні обсяги продажу за обраний період часу з планом і фактичними показниками за попередні періоди. Для проведення аналізу було обрано обсяги реалізованої продукції на сільськогосподарському підприємстві ТОВ «Золочівське ХПП» (табл. 1).

За досліджуваний період було недовиконано план за всіма видами продукції, а саме за зерновими і зерновобобовими культурами на 14,1 %, за соняшником на 10,7 %, за соєю на 25,3 %, за кукурудзою на 68,7 %, за ячмінем на 0,3 % та картоплею на 59,1 %. Дані табл. 1 свідчать, що фактична реалізація продукції у 2018 році порівняно з минулим знизилася за усіма її видами на 8,3 %. Найбільший спад спостерігався за продажем кукурудзи (на 47,7 %). Така ситуація пов’язана з тим, що підприємство затримує реалізацію продукції до тих пір, доки не буде вигідна ціна продажу на ринку.

Оскільки рентабельність продукції показує, наскільки прибутковою є кожна позиція асортиментного ряду і вся продукція в цілому, то для

проведення аналізу рентабельності асортименту реалізованої продукції доцільно використати АВС-аналіз і XYZ-аналіз.

Таблиця 1

Аналіз виконання плану за обсягом реалізованої продукції

Продукція	2017 факт	2018		Відхилення факту 2018 від 2017 року, %	Відсоток виконання плану, %
		план	факт		
Зернові і зернобобові культури	5995,5	6211	5339,1	89,0	85,9
Соняшник	5970	5996	5360	89,7	89,3
Соя	4129,5	4764,4	3562	86,2	74,7
Кукурудза	1571,4	2618,8	822	52,3	31,3
Ячмінь	2611	2190	2185,2	83,6	99,7
Картопля	-	1080	442,6	-	40,9
Разом	20277,4	22560,2	18610,9	91,7	82,4

Ідея методу АВС-аналізу будується на підставі принципу Паретто: «за більшість можливих результатів відповідає відносно невелике число причин», у даний момент більш відомого як «правило 20 на 80» [4, с. 167]. По відношенню до управління матеріальними запасами мтод АВС можна визначити як спосіб нормування і контролю за станом запасів, сутність якого полягає у розмежуванні номенклатури реалізованих товарно-матеріальних цінностей на три нерівні підмножини А, В і С на основі деякого формального алгоритму [5, с. 351-355].

За допомогою АВС - аналізу відбувається аналіз товарних запасів трьох категорій, з яких кожен клас має різний управлінський контроль.

– категорія А – включає в себе найбільш цінну продукцію, яка значною мірою сприяє загальному прибутку підприємства та створює найбільшу частину доходу. Продукція цієї категорії складає 20% асортименту та 80% продажу від загальної кількості продукції;

– категорія В – продукція середньої важливості. Багато авторів помилково інтерпретує продукцію з групи В, як ту, що здійснює свій внесок у кінцевий результат, але є не достатньо значними, щоб приділяти цій категорії багато уваги, проте, вона може мати великий потенціал. Доклавши зусилля, продукція цієї категорії може бути переведена до категорії А. Елементи цієї категорії складають 30% асортименту; 15% продажів від загальної кількості продукції;

– категорія С – найменш цінна продукція. Вона включає в себе значну кількість невеликих транзакцій, які необхідні для створення прибутку, але не справляють особливого внеску у вартість підприємства. Для зниження накладних витрат слід спробувати якомога більше автоматизувати продаж продукції цієї категорії. Елементи групи С складають 50% асортименту 5% продажу від загальної кількості продукції [7].

Для визначення груп А, В і С необхідно розрахувати частку продажу за кожною позицією асортиментного ряду у загальному обороті, розрахувати ці

частки накопичувальним підсумком і призначити значення груп за кожним видом продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Проведення АВС-аналізу за даними про продаж продукції за 2018 р.

Продукція	2018 рік	Частка в обігу, %	Частка в обігу за накопичуючим підсумком, %	Група
Зернові і зернобобові культури	5339,1	28,6	28,6	A
Соняшник	5360	28,8	57,4	B
Соя	3562	19,1	76,5	C
Кукурудза	822	4,4	80,9	C
Ячмінь	2185,2	11,7	92,6	C
Картопля	442,6	2,3	94,9	C
Разом	18610,9	100,0	-	-

Таким чином, до групи А увійшов обсяг продажу, сума частки з накопичуючим підсумком яких склала перші 40% від загального обсягу обігу, а саме це зерново та зернобобова продукція, наступні 22% від загальної суми обороту утворили групу В і це така продукція як соняшник, а вся інша продукція увійшла до групи С.

У практиці оптимізації асортименту використовується ще й такий метод, як XYZ-аналіз, який зосереджується на передбаченні попиту. Цей метод часто використовується як доповнення до АВС-аналізу та є його модифікацією [8, с. 108-111]. Даний метод надає інформацію, необхідну для прийняття рішень у сфері управління запасами. Якщо обсяг продукції не складно передбачити, то підприємству простіше виконувати задачі управління матеріальними потоками. Метою XYZ-аналізу є поділ продукції за групами залежно від попиту і точності прогнозування. Метод даного аналізу полягає в розрахунку для кожної групи продукції коефіцієнта варіації або коливання витрат. Цей коефіцієнт показує відхилення витрат від середнього значення. Параметрами можуть бути: обсяг продажу (кількість), виручка від реалізації, сума реалізованої торговельної націнки [2, с. 13-15; 4].

Метод XYZ-аналізу схожий з АВС – аналізом і ґрунтується на тому ж принципі – продукція поділяються на три групи X, Y і Z, виходячи із значення коефіцієнта варіації за певний проміжок часу. Цей аналіз розмежовує об’єкти за ступенем відхилення від середнього показника, який вираховується за кілька періодів.

Аналіз проводиться шляхом розподілення продукції на наступні категорії:

– категорія X – продукція, попит на яку легко спрогнозувати. Продукція групи X характеризуються постійним, незмінним попитом. Обіг елементів категорії коливається навколо постійного рівня, так що майбутній попит загалом можна прогнозувати досить точно;

– категорія Y – продукція із середньою передбачуваністю попиту. Незважаючи на те, що попит на продукцію з цієї категорією не є стійким, мінливість попиту певною мірою може бути передбачена. Це відбувається через те, що коливання попиту викликані відомими факторами такими, як: сезонність,

життєвий цикл продукції, дії конкурентів або економічні чинники. Для цієї продукції складніше отримати точний прогноз, ніж для групи X;

– категорія Z – продукція, яка має найбільші коливання в попиті. Попит на продукцію цієї категорії може виникати нерегулярно і сильно коливатися. Відсутність тренду або факторів, які зумовлюють такий попит, призводить до того, що його стає неможливо спрогнозувати.

Розрахунки для визначення відповідної групи продукції представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати XYZ – аналізу

Група	Обсяг продажу, ц	Частка продажу, %	Кількість найменувань продукції, од.
X	10699,1	57,4	2
Y	442,6	2,3	1
Z	6569,2	35,2	3
Разом	18610,9	100,0	6

Група визначалася виходячи з рекомендованого розподілу: X – коефіцієнт варіації менше 10 %; Y – коефіцієнт варіації від 10 до 25 %; Z – коефіцієнт варіації понад 25 %.

Таблиця 4

Об'єднання результатів ABC- и XYZ- аналізів

Продукція	2018 рік	Частка в обігу,%	Частка в обігу за накопичуючим підсумком, %	ABC-Група	XYZ-група	Об'єднання
Зернові і зернобобові культури	5339,1	28,6	28,6	A	X	AX
Соняшник	5360	28,8	57,4	B	X	BX
Соя	3562	19,1	76,5	C	Z	CZ
Кукурудза	822	4,4	80,9	C	Z	CZ
Ячмінь	2185,2	11,7	92,6	C	Z	CZ
Картопля	442,6	2,3	94,9	C	Y	CY
Разом	18610,9	100,0	-	-	-	-

В результаті об'єднання утворюються чотири групи продукції. Продукція груп AX (до неї входять зернові і зернобобові культури) і BX – соняшник (групу відрізняє високий товарооборот і стабільність) – це найбільш прибуткова продукція, тому необхідно стежити за їх наявністю на складі готової продукції. Забезпечення постійної наявності продукції у цих категоріях є необхідним, проте, для цього не обов'язково створювати надлишковий страховий запас. Продукція групи C, до якої ввійшли соя, кукурудза та ячмінь, є менш рентабельною. Однак продукція даної групи не може бути вилучена з асортиментного ряду, оскільки, в цілому, обсяги продажу є стабільними і у своїй ціновій категорії продукція класу C є конкурентоспроможною. Наявність цієї групи слід постійно контролювати та аналізувати, адже іноді продукція цієї групи стає неліквідною. Продукція групи CZ – це продукція на яку припадає

малий внесок у прибутку підприємства і має значні коливання у продажу. Продукція групи CY – це продукція умовно «малоцінна» і має коливання у продажі.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, було проаналізовано проблеми управління продукцією та шляхи їх вирішення. Можна, передусім, зробити висновок, що в сучасних умовах постає гостра потреба у зміні підходів до управління підприємством в цілому. Запропонована модель організації управлінського обліку реалізації продукції на підприємстві допоможе раціональніше та ефективніше організовувати роботу осіб, які готують необхідну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень. Окрім того, з метою підвищення інформативності даних на підприємстві доцільно проводити ABC-аналіз та XYZ-аналіз, що дозволить визначити прибутковість кожної позиції асортиментного ряду і всієї продукції сільськогосподарського підприємства.

Література:

1. Роганова Г. О. Застосування ABC – та XYZ – аналізу для управління товарними запасами / Г. О. Роганова // Схід. – 2010. – № 6 (106). – С. 56–64.
2. Кац М. В. ABC-XYZ – аналіз в управлінні матеріальними запасами / М. В. Кац // Кримський економічний вісник. – 2013. – № 1(02). – С. 13–15.
3. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 480 с.
4. Bertsimas D. Data-driven assortmen toptimization [Електронний ресурс] / D. Bertsimas // Management Science. – 2015. – С. 167. – Режим доступа : http://silkrouteglobal.com/files/4314/4404/7411/bertsimas_misic_data_driven_assortment_opt_v1_MS.pdf.
5. Багрій К. Л. Удосконалення системного аналізу матеріальних запасів у системі управління суб'єктом господарювання / К. Л. Багрій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Серія «Економічні науки». – 2011. – С. 351-355.
6. Poltorak A. S. The modern state of the use of circulating assets is on enterprises of agro–industrial complex of Ukraine / A. S. Poltorak, O. M. Potapenko // Nauka i studia. – 2013. – № 25 (93). – С. 121–127.
7. Бодряков Р. Е. ABC и XYZ: – составление и анализ итоговой матрицы [Электронный ресурс] / Р. Е. Бодряков. – Режим доступа : http://www.rombcons.ru/logistik2.htm.
8. Іваненко О. В. Моделі та методи управління запасами на підприємстві в умовах невизначеності / О. В. Іваненко, А. О. Фоменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 108–111.

Sergey Bardash,
Doctor of Economics, Professor,
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Ukraine
Tatiana Osadcha
Doctor of Economics, Assistant Professor,
Kherson State University, Ukraine

ACCOUNTING OF FINANCIAL RENT

Abstract*. The article highlights the differences in the understanding of financial rent in the theory of finance and rent in economic theory; the type of resource that will produce financial rent, as well as the proposals for the presentation of financial rent at the accounts are identified.*

Key words*: financial rent, financial resources, financial instrument, rent accounting.*

INTRODUCTION

Research of issues related to financial leasing has occupied a prominent position in economic science since the mid-20th century in countries with market economies due to the growing role of financial capital and formation of the stock market. Due to its significance, the concept of financial rent was investigated in the context of the development of neoclassical economic theory, its modern modifications (institutionalism, neo-institutionalism, liberalism, etc.), as well as the management theory. Some issues of financial rent were developed within the classical theory - the concept of ideal capital markets.

The problems of financial rent are widely covered by the publications of such modern scientists such as J. Van Horn, Y. Brigham, R. Holt and others. A part of the scientists (E.M. Chetyrkin, V.I. Malykhin, Yu.P. Lukashyn, A.B. Feldman) raises the issue of the essence and types of financial rent from the standpoint of financial mathematics and considers financial rent as a manifestation of financial relations, which should be understood as the flow of payments irrespective of their origin, purpose and goals, all members of which are positive values, and the time intervals between the two consecutive payments are constant.

In scientific sources, there are other thoughts as to financial rent, in particular: it is considered to be the type of economic rent that arises within the relations as to production, distribution (redistribution) and use (assignment) of the latter [1]; can be obtained as a result of the use of financial resources [2]; is an excess profit that can be produced both by equity and non-equity securities when the value of their resale exceeds their nominal value [3]; is considered as a monopoly (market conjuncture) income, the source of which is financial and credit activity [1, p. 14]; is considered as a functional manifestation of global capital and is rent payments, which are received due to the redistribution of value that was created within national economies through the global financial market using the multi-level liquidity of national currencies and time financial instruments [4, p. 252-253]; is a special type of excess profit arising from the specificity of pricing in world markets, in particular the emergence of a gap between world and domestic prices for certain types of goods and services [1].

At present, the concept of "financial rent" in the financial science has received wide coverage and deep disclosure, but the study of the features of the accounting treatment of financial rent, with the exception of publications *[3; 5]* was carried out negligibly. Inadequate attention to rent significantly increases the risk of an uncertain estimate of the financial condition of enterprises, and affects the objectivity and efficiency of making managerial decisions. As a result, there is a need for the development of theoretical and methodological, organizational and practical provisions of rent accounting, which will allow forming comprehensive and reliable information for management of a business entity.

So, there is a need for outlining the problematics and for further developing the organizational and methodological provisions of financial rent accounting to improve the management efficiency of financial flows of the enterprise.

The concept of "financial rent" comes from land annuity – "land rent", which was transformed into "annuity" or "financial rent" (equal bank payments). Annuity itself is most often used in economic practice. Financial rent as a multiple-meaning concept is considered mainly in theoretical studies from the 1960's up to now [6].

However, rent is a broader concept than an annuity, since there are many cash flows whose members do not equal one another or are distributed unevenly [7, p. 28].

Deeper and more accurate definition of financial rent assumes that it is monetary income that arises regularly or periodically as a result of activities not directly related to the sphere of value production, which became the result of publicly recognized participation of individuals and legal entities in the formation of private, national, global financial flows.

Quantitatively, financial rent is the digital difference between the accumulated cash income and the cash expenses for receiving this income. The emergence of financial rent is related to the value production and the borrowing rate of interest, but it is not a direct result of the value production and transactions with borrowed capital.

Financial rent appears as a part of the money supply (global, regional, national) recognized as excessive for the urgent needs of households and socially recognized economic development, is based on some part of the surplus money supply that is spontaneously allocated. Also the part of the added value that is found available in such markets is spontaneously determined.

Thus, the interpretation of financial rent by the financial science as annuity is significantly different both from the initial understanding of rent, and from the modern one, which has changed under the influence of the permanent transformation of economic relations.

So, representatives of classical political economy, in particular W. Petty, A. Smith, D. Ricardo emphasized the double understanding of natural rent as a product of nature and product of labor. Particularly, A. Smith determined rent as an excess of the amount of the profit usual for the locality and laid the duality of the approach to rent as a product of land and income determined by high demand at a limited offer (rental payment) [8].

D. Ricardo defined rents as an economic category and insisted on the fallacy of confusing rent with the rental payment, thereby deducing rent from the categories of

everyday life to the categories of economic theory. According to D. Ricardo, the main condition for the existence and determination of rent is rent is "the investment of two equal amounts of capital and labor" [9, p. 435] in the product, the prices of which will be compared for rent determination.

Subsequently, A. Marshall [10] and his followers expanded the understanding of rental relations on the basis of criticism of Marxist views, which, in their view, cannot be limited only by the land services. The principles of the rent formation were extended to all types of resources, the offer of which is limited (fixed).

The followers of the theory of V. Pareto (J. Robinson, K. E. Boulding, H. D. Henderson, R. Triffin, A. Meyer) had another focus on rent understanding. Under rent, as noted by D.A. Worchester, they understood the income from any factor that exceeded the level that was needed to maintain its engagement in this field of use. Of course, this income over and except (or less in the case of a negative rent) of the normal income of the factor is an excess income [11, p. 362].

So, taking into account the survey of the opinions of the researchers who were at the origins of and further developed the theory of rent, it should be noted that rent was considered as:

- added value;
- component of profit;
- profit transformed;
- form of added value;
- fee for using resources;
- excess income (additional income) or excess profit obtained as a result of efficient use /utilization of the rent-forming resource;
- passive income, which does not require from its recipients to be engaged in entrepreneurial activity.

In all polemical views of scientists as to identification of the essence of rent, the latter has significant differences from financial rent or annuity, because:

1) rent, in contrast to annuity, is a component of added value, an economic indicator that determines the value created by the economic entity in the production process and which includes the costs of its production, the costs associated with payment of labor and social insurance, depreciation deductions, income tax;

2) rent is a component of the income from operating activities carried out using or subject to utilization of limited natural resources;

3) rent arises only due to the existence of a difference in production costs or in case of different labor and capital costs. Determination of the difference in the production costs or spent capital to one and the same economic entity is only possible based on the results of a certain production cycle, preparation of quarterly or annual financial statements;

4) the rent amount depends on the demand for finished products. If it will be sold at cost or below cost, there will be no rent. The higher the sales price, the greater the share of rent in income from sales.

Hence, the understanding of rent in financial science is not identical to the views on rent formulated by many researchers.

In our opinion, one should also take into account the fact that the vast majority of scientists believe that any resource used in economic activity can bring

rent. In particular, attention to this draws Y. Rozovsky, according to whose opinion the use of financial resources enables to obtain: financial, monopolistic, trade, speculative, production, property, grant (gift), export-import, historical and cultural, "fee" and other types of rent [2]. Hence, financial resources can be considered as a rent-forming factor, but there is no consonance among scientists as to their structure. It should be noted that there is another view, according to which the rent-forming factor is financial assets that allow getting rent as a profit from the ownership of such assets [4].

Taking into account the analysis of scientists' views on the essence and composition of financial resources of enterprises [12], we believe that the financial resources of an entity should be understood as the totality of its cash assets, which are in the form of cash, financial investments and claims (receivables).

However, along with the concept of financial resources, the term "financial assets", which, according to the analysis of its composition, absorbs financial resources, has become widespread.

Now, according to the International Monetary Fund's methodology, financial assets of business entities should be considered as:

- bilateral assets, relationship between two parties (asset and liability): cash and deposits; loans, securities, other than shares; derivative financial instruments traded on the stock market; shares and other equity instruments; commercial loans; other accounts receivable;
- contingent financial assets: agreements on further reacquisition, financial leasing;
- OTC derivative financial instruments; most swaps and forward rate agreement; other derivative financial instruments that have market value.

In our opinion, there are two discussion innovations in the above list, in particular: an asset and an obligation, which by its nature is the source of an asset, therefore, in our opinion, an obligation cannot be identical to a financial asset of a business entity; inclusion of financial instruments into financial assets. The latest innovation requires further consideration, since the starting point for accounting reflection of financial rent transactions is the identification of the object or the definition of the objects, when we deepen the level of detail to the level of specific financial instruments [3].

The analysis of AR(S) (Accounting Regulation (Standards) 13 [13], IFRS 32 [14], as well as other publications, in particular [15, 16], provides grounds for arguing that a financial instrument is a tool that exists in the form of a paper or electronic financial document, the ownership of which or the change of owner of which causes changes in the volume of financial resources (financial assets), financial liabilities or equity. Just for the said reason identification of the financial instrument with the financial resource (financial asset) is wrong, but it is financial instruments that can generate financial rent.

Today, two cases of financial rent manifestation can be distinguished: 1) receipt of financial rent as a result of sale or resale of securities subject to availability of a positive exchange rate difference [3]; 2) receipt of financial rent as a result of increase of income from ownership of securities of another entity.

Under the first option, financial rent is formed by the entity that resells the bonds at a price that exceeds the cost of their acquisition. The specified financial rent will arise mainly at business entities that are active participants in the stock market and will form speculative financial capital.

The second option concerns the case where the potential recipient of finance rent is not an active participant in the stock market and the execution of financial transactions is not the subject of its main business activity.

By determining the type of rent-forming financial resource under the given condition one should proceed from the fact that:

1) rent is made by an economic resource which is owned, at disposal or management, and its legal status does not change after receiving income.

2) resource is clearly identified and participates in the receipt of profit two or more times;

3) the factor profit from the resource utilization is not fixed (predefined).

These features do not apply to the following types of financial resources: long-term receivables (arrears for property leased, long-term promissory notes received, interest-free long-term loans granted to other entities (including employees of the enterprise), money and their equivalents; cash deposits with banks; short-term bills received; short-term bonds, commercial and other receivables.

Consequently, long-term financial investments (investments by related parties using the method of equity participation accounting; other investments by related parties, investments by unrelated parties), in the form of securities, - shares of other business entities whose holder receives investment income over a period of more than one calendar year, will belong to financial resources which can form financial rent.

The accounting of investment income from the specified long-term investments is regulated by the current accounting methodology, however, financial rent, as a component of such income under the second proposed option, is not currently reflected in the accounting.

In order to eliminate this shortcoming, as well as assess the effectiveness of long-term investments, it is proposed to reflect financial rent on the off-balance sheet account “Rent” with the allocation of the sub-account “Financial rent” with the reflection of the latter by the types of relevant financial instruments.

The offered proposals will contribute to increasing the informativeness of the accounting system for management personnel in order to manage the operating efficiency of the enterprise.

References:

1. A.Grazhevska. (2015). Structure and Characteristics of the System of Modern Rental Relations. Bulletin of the National Taras Shevchenko University. Economics. 11 (176)/2015. - Pp. 13-16.
2. Y.V. Razovsky. (1995). Mining and Other Types of Rent (Classification). Mining Information and Analytical Bulletin. No. 2, - Pp. 115-119.
3. O.M. Petruk. (2016). The Concept of Financial Rents in Applied Economic Sciences/O.M. Petruk, T.S. Osadcha, O.S. Novak//WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA NO. 8 (15) EUROPEAN COOPERATION P. 217-229.

4. S.O. Danylina. (2014). Financial Capital under the Conditions of Globalization. Formation of a market economy: Collection of research papers - Kyiv: KNEU,. – No.31. - pp. 246-253
5. T.S. Osadcha. (2016). Methodology of Accounting and Rent Analysis: Monograph. Zhytomyr: PE "Ruta" p. 292
6. A.M. Fedotov. (2016). Finansovaya renta: gipoteticheskiy simvol ili neobkhodimyy element ekonomicheskoy sistemy. – Retrieved from: http://cyberleninka.ru/article/n/finansovaya-renta-gipoteticheskiy-simvol-ili-neobhodimyy-element-ekonomicheskoy-sistemy
7. S. Menshykov. (2004). Profitability and Rents. Economic Strategies. No. 1. - P. 28-31.
8. Smith. (2007). Study on the Nature and Causes of Wealth of Peoples/A. Smith; [trans. from English; foreword by V.S. Afanasyeva]. - Moscow: Eksimo, 2007. pp. 960
9. D. Ricardo.(1955). The Beginning of Political Economy and Taxation.: Trans. Edited by M. Smith - Moscow: State Publishing House of Political Literature, Volume 1. – p. 360.
10. Marshall. (2007). Fundamentals of Economic Science / A. Marshall; [foreword by J.M. Keynes; Trans. from English. V.I. Bomkina, V.T. Rysina, R.I. Stolper.] - Moscow: Eksimo, p. 832.
11. Dean A. Worcester. (2000). Revision of the Theory of Rent. Eited by V.M. Galperin; Trans. from English // The Milestones of Economic Thought. - St. Petersburg - (Library of the "School of Economics", Edition 27), ToR. Markets of Production Factors. – p. 356-385.
12. S.V. Bardash. (2017). Identification of Financial Resources and Ways of Their Formation by Agricultural Enterprises. International Science, Series: "Economic Sciences", No. 6 (28), P. 105-111.
13. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty» [Regulation (Standard) of Accounting 13 "Financial Instruments"] [Electronic Resource]. - Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ z1050-01.
14. Mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti [International Financial Reporting Standards] [Electronic Resource]. - Retrieved from www.minfin.gov.ua/document/92444/ MSBO_32.pdf.
15. A.P. Dankevych. (2009). Financial instruments: Peculiarities of Definition, Classification and Circulation / AP Dankevich // Scientific Papers NDFI. No. 1 (46). P. 64-74.
16. Y.V. Petrakov. (2016). Financial Instruments: Essence and Classification. Scientific Bulletin of Polissya No.3 (7), P. 235-241.

TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM

Zhydovska Nataliya
Ph.D., Associate Professor
Lviv National Agrarian University (Ukraine, Lviv)

THE TAX COMPONENT OF THE LEGALIZATION CRYPTOCURRENCY IN UKRAINE

Жидовська Н. М.
канд. екон. наук, доцент
Львівський національний аграрний університет

ПОДАТКОВА СКЛАДОВА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Abstract. *The article presents a critical analysis of cryptocurrency as a special kind of virtual money. Substantiate the preconditions for the legalization and introduction of taxation cryptocurrency transactions in Ukraine.*

Key words: *cryptocurrency, Bitcoin, Blockchain, legal regulation of cryptocurrency, tax rate, profit, taxation cryptocurrencies transactions.*

Анотація. *У статті здійснено критичний аналіз криптовалюти як особливого виду віртуальних грошей. Обґрунтувано передумови легалізації та запровадження оподаткування операцій з криптовалютою в Україні.*

Ключові слова*: криптовалюта, біткоїн, блокчейн, правове регулювання криптовалюти, ставка податку, прибуток, оподаткування операцій з криптовалютами.*

Інтерес до криптовалюти, а саме *Bitcoin* в Україні проявився ще у 2014 році, однак тоді його темпи були незначними, тому широкого розголосу поза експертним середовищем ця тема не набула. Проте у 2014 році в Україні створено *Bitcoin Foundation Ukraine* – громадську організацію, яка була сформована навколо інтересу до технології *Blockchain* та інших розподільчих протоколів, вбачала суспільну користь у їх використанні, та прагнула стати інформаційним центром для їх розповсюдження в Україні.

З огляду на таку зацікавленість *Bitcoin* в Україні, а також відсутність нормативно-правового підґрунтя визначення правового статусу та особливостей регулювання (у т. ч. оподаткування) цього виду валюти, 14 вересня 2018 року було запропоновано Верховній Раді все-таки легалізувати криптовалюту в Україні, зареєструвавши проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083.

Основною метою законопроекту № 9083 автори вказали: [2]

- виведення з тіньового ринку великого обсягу операцій;
- поповнення державного бюджету України за рахунок залучення до оподаткування кардинально нового виду доходів фізичних та юридичних осіб – доходів від операцій з віртуальними активами;
- стимулювання розвитку ринку віртуальних активів в Україні.

Згідно з пояснювальною запискою до документа, прибуток (доходи) фізичних осіб від операцій з віртуальними активами пропонується оподатковувати за ставкою 5%.

При цьому, прибуток підприємств від операцій з віртуальними активами з 1 січня 2024 року буде обкладатися податком за базовою ставкою - 18%. Однак, протягом періоду становлення правового регулювання ринку віртуальних активів, автори законопроекту вважають за необхідне тимчасово, до 31 грудня 2024 року встановити ставку податку на прибуток підприємств для такого виду прибутку також на рівні 5%. Виняток становить прибуток від операцій з токенами-активами, які посвідчують права на товари, до прибутку від операцій з якими застосовується ставка податку інша, ніж до прибутку від операцій з віртуальними активами (рис). [1]

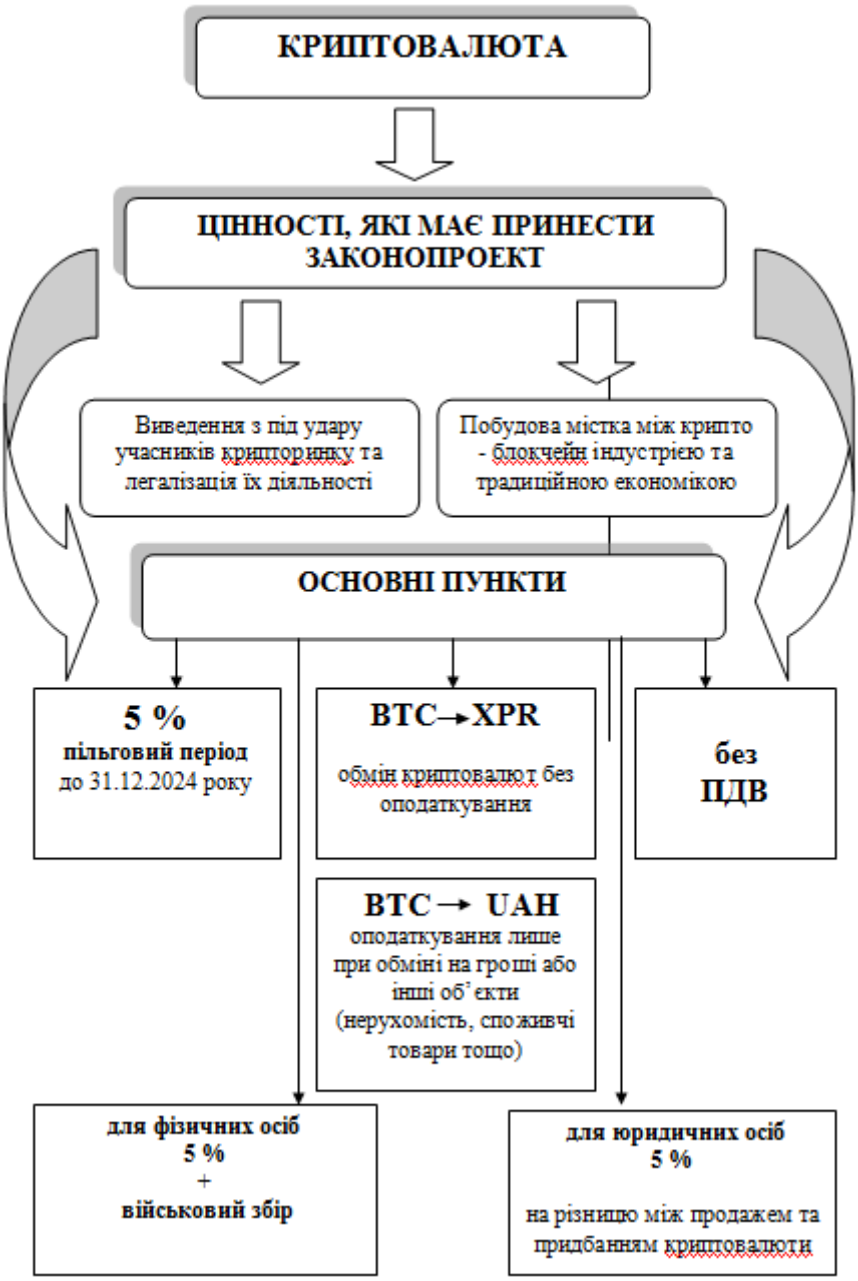

Рис. 1. Податкова складова легалізації криптовалюти

Джерело: розроблено на основі [1]

За підрахунками авторів документа, введення в правове поле операцій з віртуальними активами дозволить в 2019-2024 роках додатково залучати до бюджету щонайменше 1,27 млрд грн щорічно. [3]

Як бачимо, сьогодні перед державою постає ряд питань щодо регулювання і майбуття цієї сфери, зокрема як правильно регулювати криптобізнес, хто має цим займатися та яке законодавство потрібне. Саме тому в Україні необхідно виробити власний підхід до правового регулювання криптовалюти, надавши їй особливого правового статусу, виходячи з сучасного стану законодавства та економічного розвитку країни.

Література:

1. В Україні хочуть ввести податок на криптовалюту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу - https://www.epravda.com.ua/news/2018/08/6/639342/8
2. Проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні" від 14.09.2018р. № 9083. [Електронний ресурс]. – Режим доступу - http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH70B00A.html
3. Bitcoin: що це таке і як працює в Україні та Світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – https://www.volynnews.com

MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY

Iryna Khoma,
Professor, D.Sc. (Ec.),
Pavlo Horyslavets
Ass. Professor, Ph.D. (Ec.)
Lviv Polytechnic National University, Lviv,Ukraine

MODELING OF THE INSURANCE COMPANY ACTIVITY IN THE FINANCIAL CONTROL SYSTEM

Abstract. *An economic-mathematical model of the management process and analysis of the financial condition of an insurance company is proposed to facilitate supervision and constant monitoring of its activities. The insurance process can be a quite profitable business, if properly build a mechanism for managing and forecasting the activities of an insurance company. A good inflow of cash in the form of insurance premiums and sufficient income from active investment operations will allow exceed considerably the amount of annual payments to policy holders and this will lead to an increase in the aggregate income of the insurance company.*

Key words: *economic-mathematical modeling, insurance company, process of insurance, profitable business, financial control system.*

INTRODUCTION

Insurance companies refer to financial intermediaries in the market, which are contractual savings institutions type. Their content is the accumulation of insurance patents of companies, institutions and individuals and disbursement in case of insurance claims. They have usually stable liabilities and may invest some of their resources in different facilities, primarily, it applies to investments in securities. Insurance business accumulates significant financial capital that accumulates through the sale of insurance policies. The economic part of this kind of operation is the gap in time between the receipt of premiums and payment of compensation for insurance peril. These sums are long-lasting, allowing insurance companies to act as significant investors in the financial market.

RESEARCH RESULTS

The process of insurance can be quite a profitable business, if the control and forecasting processes of the insurance company are properly established. Good cash inflow in the form of premiums and sufficient income from active investment operations will far exceed the amount of annual payments to policyholders and this will increase the total comprehensive income of the insurance company.

Any risk that can be quantified can potentially be insured. Specific kinds of risk that may give rise to claims are known as perils. An insurance policy will set out in detail which perils are covered by the policy and which are not. All insurance relations are classified into the following areas: business risks insurance, property insurance, social insurance, individuals and liability insurance. Particular attention to the direction of insurance business risks, where the object of insurance acts shortfall risk of profit or loss incurred by industrial units. Insurance plays a significant role in ensuring continuity of production. Generally a pyramid of the management cycle of the insurance company can be represented as follows (Fig. 1):

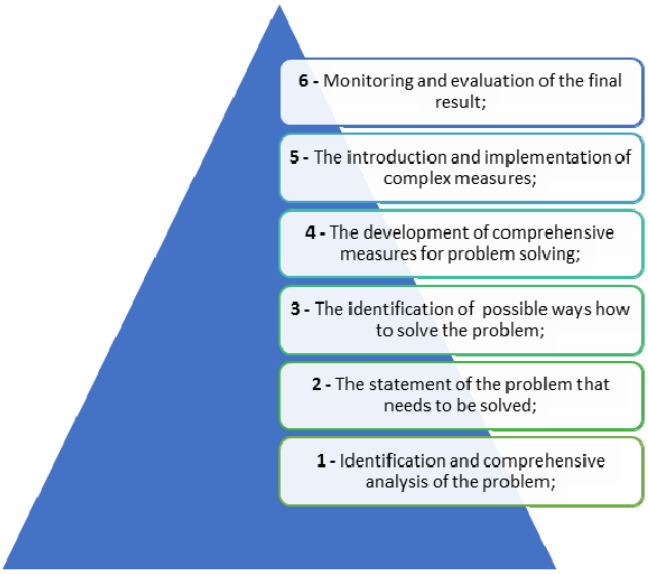

Figure 1. Management cycle of the insurance company (Khoma, 2000)

The special place occupies the highest rung of the pyramid which is the monitoring and evaluation of the final result of the insurance company, which can be used both qualitatively and quantitatively to assess the financial strength of the insurance company and its changes over the considered time interval.

It is known that the company provides traditional insurance services: deals with life insurance, disability insurance, accident insurance, fire insurance, financial insurance from bankruptcy and all the financial risks of business entities. Policyholders regularly pay the premiums, and the insurance company forms its reserve fund, and then, if the insured event occurs, pays the agreed amount.

Insurance company is also considered to be a regulatory element for those who hold policies. Individual risks will be determined by the insurance company as an insurance premium rates. Of course the amount of premiums is calculated in the way that covers the average claim payments for a long time.

There may be other types of insurance: insurance company constantly pays rent of policyholders, while the accidental death of one of the policyholders, can bring the appropriate amount at the disposal of the company, at the same time insurance company is a representative of policyholder that pays the rent. In this case, the rent is considered as a negative premium. In practice, often at the same time there is positive insurance amounts, when there is no rent payments, and negative sums, when the net operation with the rent. Similarly, insurance premiums, which shall be reimbursed by the company, can be both positive and negative.

Economic-mathematical model of management and analysis of the insurance company financial strength is needed to facilitate the supervision and oversight of its performance and is represented as follows. Let the time interval t $(0;\infty)$ includes insurance claims, that may occur under Poisson probabilistic process with intensity $\lambda(t)$, where $0 \le t < \infty$.

Insurance benefits that are paid by the company is non-affiliated and identically distributed as random variables with the function of the normal distribution, and they also do not depend on the moments of occurrence of insured

claims. In order to examine the process of insured claims at any time interval, we introduce a new variable operational time:

$$z = z\,(t) \quad , \tag{1}$$

where z – the independent variable (i.e., operative time), that is calculated as:

$$z = \frac{1}{\lambda^*}\int_0^t \lambda(t)dt, \tag{2}$$

where λ^* - the constant, which is set by the insurance company management, and influences the choice of time variable.

Then the probability of the insured sum S (z) paid be the company in a limited time span $(0;z]$ can be represented as follows (Zamkov, Tolstopyatenko and Cheremnykh, 2001), (Kovtun, Denisenko and Kabanov, 2008):

$$P\big(S(z)\big) = \sum_{k=0}^{\infty} e^{-\lambda z}\frac{(\lambda z)^k}{k!}, \tag{3}$$

where *P(S(z))* - probability of paying the total sum that is insured by the company; *S(z)* – the total insured sum of the insurance company; k – the number of risk insurance claims that arise over time.

The total sum insured S (z) is a generalized Poisson distribution, the expected value of which occurs when:

$$E\big(S(z)\big) = \lambda^*\left[\int_{-\infty}^{+\infty} r_0\, dN(r_0)\right], \tag{4}$$

where *E (S(z))* - the expected value of the generalized Poisson distribution; r_0 - the initial sum of the capital owned by the insurance company; *N* (r_0) - distribution function.

If we assume that at the initial moment of time, when z=0, the insurance company has its own initial capital r0 to cover losses upon the occurrence of the risk insured events, then the reserve fund of the insurance company will change in time z will be equal to:

$$f(z) = r_0 + \Delta r - S(z), \tag{5}$$

where *f(z)* – the size of the reserve fund of the insurance company at a time; at *z=0* $f(0) = r_0$ - is the initial amount of capital of the insurance company; Δr - the added amount of capital of the insurance company for a certain period of time z, which is directly proportional to the time interval, i.e.:

$$\Delta r = a \times z, \tag{6}$$

where a - weighting factor.

The choice of the notional currency (it will cost the estimated added (or lost) capital) can be achieved when the value of the weighting factor is equal to one (a = 1). When the negative net premium occurs, the weighting factor is: a = -1.

That is, formula (5) turns into:

$$f(z) = r_0 - z - S(z) \tag{7}$$

The management of the insurance company should conduct ongoing analysis of the reserve fund of the company *f(z)*, or estimate the difference between the total insured sum S(z) and the added (or lost) amount of the capital in a relation to the initial equity (r_0).

CONCLUSIONS

Thus, the bankruptcy of the insurance company will have a place when $r_0<0$ *or* $f(z)<0$. If $r_0=0$, $f(z)=0$, the insurance companies should look for new sources of funds to restore its reserve fund.

Then the probability that the bankruptcy of the insurance company will still occur in the interval $(0;t]$ is equal to:

$$P_1 = 1 - P\left\{\sup_{0\le z\le t}\left[S(z) - a\times z\right] \le r_0\right\} \quad (8)$$

and will not occur: $$P_2 = P\left\{\sup_{0\le z\le t}\left[S(z) - a\times z\right] \le r_0\right\}, \quad (9)$$

where $$P_1+P_2=1. \quad (10)$$

If the probabilities P_1 and P_2 are known, it is possible to take timely measures to prevent the bankruptcy of the insurance company. This can be achieved by increasing the insurance premium or re-insurance, the need for which arises only in the increase of financial stability of insurance operations in terms of the risk nature of the circuit means. However, the insurance company should not strive towards the goal of maximum profit from insurance operations, because it violates the principle of equivalent relations between the insurer and the insured on the financial market. The main task of the insurance company is to create the necessary insurance fund for insurance coverage of other subjects in the financial market with a full refund in case of loss as a result of risky operations.

References:

1. Khoma, I. (2000). Economic-mathematical modeling of insurance activity in the financial market. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University: «Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development». – Lviv: Publishers of LP NU. N 405. - PP. 103-107.
2. Zamkov, O., Tolstopyatenko, A. and Cheremnykh, Yu. (2001). Mathematical Methods in Economics, Moscow: MSU. - 368 p.
3. Kovtun, I., Denisenko, M. and Kabanov, V. (2008). Basics of actuarial calculations. Teaching manual. Kyiv: «VD «Professional». - 480 p.

Pakhomova E.A.,
Doctor of Economic Sciences, Candidate of Technical Sciences, Professor,
Dubna State University, Russia
Pisareva D.A.
Expert
Administration of Dubna, Russia

CONSTRUCTION OF THE MODEL FOR THE PREDICTION OF US DOLLAR EXCHANGE RATE WITH THE COCHRANE-ORKUTT PROCEDURE APPLICATION

Пахомова Е.А.,
д.э.н., к.т.н., профессор
Государственный университет «Дубна», Россия
Писарева Д.А.

эксперт
Администрация г. Дубны, Россия

ПОСТРОЕНИЕ ПРОГНОЗНОЙ МОДЕЛИ КУРСА ДОЛЛАРА США С ПРИМЕНЕНИЕМ ПРОЦЕДУРЫ КОХРЕЙНА-ОРКАТТА

Abstract. *Existence of interrelation between the dollar exchange rate and cost of oil is shown. This interrelation with high-significant results is predicted with the reservation on lack of influence of geopolitical events on pricing of the studied indicators. The Kokhreyna–Orkatta procedure was applied to assessment of parameter of autoregression and the forecast with autocorrelation of errors of regression.*

Keywords: *Oil price, dollar exchange rate, correlation analysis, regression analysis, Cochrane–Orcutta procedure*

Аннотация. *Показано наличие взаимосвязи между курсом доллара и стоимостью нефти. Данная взаимосвязь с высокозначимыми результатами прогнозируема с оговоркой на отсутствие влияния геополитических событий на ценообразование исследуемых показателей. Для оценки параметра авторегрессии и прогноза при наличии автокорреляции ошибок регрессии применялась процедура Кохрейна– Оркатта.*

Ключевые слова: *стоимость нефти, курс доллара, корреляционный анализ, регрессионный анализ, процедура Кохрейна–Оркатта.*

Тема ценообразования на рынке нефти – одна из актуальных тем мирового сообщества – особенно важна для России, поскольку доля экспорта углеводородов (нефти и газа) составляет 40–50% всего экспорта, то есть, если рассматривать Россию как субъект предпринимательства, то его корзина товаров примерно наполовину состоит из сырьевого компонента. Соответственно, падение цены на один из ключевых экспортных продуктов не может не отразиться на состоянии национальной валюты. В октябре 2018 г. среднее значение котировок нефти составило 75,4$ за баррель, что почти в 1,5 раза меньше, чем было в первом полугодии 2014 г. При этом стоимость доллара по отношению к рублю за аналогичный период возросла почти в два раза. Действительно, падение нефти в цене влечет уменьшение притока долларов в страну, что способствует увеличению их курса по отношению к рублю, но эта зависимость неочевидна в силу действия финансового регулятора.

Однако многие экономисты пытаются не только построить зависимость курса валюты США от стоимости нефти, но и ее прогнозировать, используя в основном корреляционно-регрессионный анализ построения линейной зависимости с учетом значимости коэффициентов, что является неотъемлемой частью такого исследования, но этого оказывается недостаточно для построения прогноза. В данной работе мы усовершенствовали алгоритм, дополнив его процедурой Кохрейна–Оркатта: сбор данных; корреляционный анализ; регрессионный анализ; оценка значимости модели посредством R^2 – коэффициента детерминации, RSS – суммы квадратов отклонений остаточных величин; оценка адекватности модели посредством статистики Дарбина–Уотсона (DW); проведение процедуры Кохрейна–Оркатта для сглаживания прогнозных значений; построение прогноза.

Анализ коэффициентов корреляции показал, что цена на нефть имеет тесную связь с курсом доллара как прямую, так и обратную. Используя

регрессионный анализ, была построена линейная модель, в которой значимость коэффициентов определяется на 5% уровне, при этом R^2=0.959, *RSS*=10172.69:

$$Y = 88.5 - 0.51\,X + \varepsilon, \quad (1)$$

где Y – курс доллара США, X – цена на нефть, ε – случайная ошибка (отклонение, возмущение). Выявлено наличие положительной автокорреляции в остатках, что говорит либо о неправильно выбранной форме модели, либо о нехватке какого-либо фактора, либо о специфике природы исходных данных (например, наличие цикличности). Для построения прогноза можно сгладить прогнозные значения, приблизив их к фактическим данным с помощью эконометрических процедур, например, итерационной процедуры Кохрейна–Оркатта [1], основанной на применении метода наименьших квадратов. Опишем шаги процедуры. Вначале строим линейную модель и оцениваем ее коэффициенты по уравнению (1). Затем для остатков (1) строим авторегрессию первого порядка:

$$\varepsilon_t = \rho * \varepsilon_{t-1} + \vartheta_t, \quad (2)$$

где ρ – коэффициент корреляции между соседними ошибками и, в нашем случае, $\rho = 0.9514_2$. Далее проводим преобразование переменных по следующим формулам:

$$Y_t' = Y_t - \rho Y_{t-1}, \qquad X_t' = X_t - \rho X_{t-1}\ . \quad (3)$$

Рис. 1. Динамика курса доллара США и прогнозное значение без/с учетом авторегрессии первого порядка

Начиная с этого пункта и далее повторяются описанные три пункта процедуры, пока коэффициент корреляции ρ *значим. Для полученных значений* Y_t, X_t *строим регрессию и оцениваем ее параметры. В нашем случае параметры значимы, уравнение регрессии примет вид:*

$$Y_t = 6.061205 - 0.4170_9 X_t. \quad (4)$$

Однако в (4) коэффициент детерминации уменьшился и равен 0.542, а в авторегрессии (2) для ее остатков коэффициент ρ *незначим. Это означает, что процедура Кохрейна–Оркатта окончена и прогнозная модель примет вид:*

$$Y_t = a(1-\rho) + b(X_t - \rho X_{t-1}) + \rho Y_{t-1}, \quad (5)$$

где a *и* b *коэффициенты (1),* ρ *определен в (2).*

Вышеописанный алгоритм был апробирован на данных стоимости нефти и курса доллара США за период «10.01.2013 – 31.08.2017 гг.» по исходным данным [3]. Результат прогнозирования представлен на рис. 1.

Отметим, что для прогнозной модели (5) сумма квадратов отклонений остаточных величин *RSS*=443.74, что в 22.9 раза меньше *RSS* модели (1). В качестве дополнительного критерия можно рассчитать долю систематической ошибки прогноза (*BP*) [2, с. 82]. В нашем случае для модели (1) *BP*=0.75; для модели (5) *BP*=0.019, что говорит об уменьшении отклонения средней величины прогнозных значений от средней величины фактических. Примем модель (5) за обучающую, рассчитаем прогнозные значения для периода «01.09.2017–31.12.2017 гг.» и сравним их с фактическими (рис. 2).

Рис. 2. Динамика курса доллара США в период с 01.09.2017 по 31.12.2017 и прогнозное значение с учетом авторегрессии первого порядка

Заметим, что при использовании модели (5) для построения прогноза до конца 2017 г. доля систематической ошибки прогноза увеличилась до 0.031. Это говорит о том, что какова бы ни была хороша прогнозная модель, строить прогнозы можно на короткий период, например, 1–2 недели, поскольку модель не учитывает стационарности некоторых значений, как-то в праздничные и выходные дни. Таким образом, можно сказать о том, что выявлена зависимость

курса доллара США от стоимости нефти. Исследуемая взаимосвязь с высокозначимыми результатами прогнозируема с оговоркой на отсутствие влияния геополитических событий на ценообразование исследуемых макропараметров. Учет дополнительных условий и факторов внесет несомненное усложнение задачи, однако и в этом случае решение представляется возможным с использованием цифровизации, т.е. путем написания алгоритма на языке программирования.

Признательность. *Работа подготовлена при поддержке РФФИ в рамках проекта № 16-06-00054 «Инструментально-методический подход к адаптации модели тройной спирали для условий России с учетом исторической ретроспективы».*

Acknowledgment. *The article was supported by the Russian Foundation for Basic Research as part of project No. 16-06-00054, The Instrumental and Methodological Approach to Adapting the Triple-Helix Model to Russia in line with Historical Retrospect.*

Литература:

1. Sergey V. Aleksandrovich Forecasting on the liner regression model with the correlated disturbances estimated using the procedure of Cochrane-Orcutt [Electronic resource]. URL: http://online-science.ru/userfiles/file/hiljnzylvfcsdlewnmpxhoxyky430nct.pdf.
2. Bryukov V.G. How to predict dollar exchange rate. Effective methods of forecasting with use of Excel and EViews. – M.: KNORUS; Center of a research of payment service providers and calculations, 2011. – 272 p.
3. Central bank of the Russian Federation [official website]. URL: www.cbr.ru.

STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE

Miasnikova N.V.,
Candidate of Political Sciences, Docent
Zagichenko A.S.
master student
Shevchenko State University of Pridnestrovie, Moldova

PUBLIC CHAMBER AS A CHANNEL OF INTERACTION BETWEEN THE GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY (ON THE EXAMPLE OF THE PRIDNESTROVSKAIA MOLDAVSKAIA RESPUBLIKA)

Мясникова Н.В.,
к.пол.н., доцент
Загиченко А.С.
магистрант
Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко, Молдова

ОБЩЕСТВЕННАЯ ПАЛАТА КАК КАНАЛ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (НА ПРИМЕРЕ ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ)

Abstract. *The article describes the experience of the formation of the Public Chamber in Pridnestrovie, the process of its formation and development as an element of democracy, the institution of civil society and public control in the system of government bodies. The tasks of the Public Chamber in the unrecognized country are shown.*
Keywords: *Public Chamber, civil society, public control*

Аннотация. *В статье рассмотрен опыт формирования Общественной палаты в Приднестровье, процесс ее становления и развития как элемента демократии, института гражданского общества и общественного контроля в системе органов управления. Показаны задачи Общественной палаты в непризнанном государстве.*
Ключевые слова: *общественная палата, гражданское общество, общественный контроль*

Неотъемлемым элементом современного демократического и правового государства является гражданское общество. Именно гражданское общество через цепь своих институтов в лице органов местного самоуправления, общественных и политических объединений осуществляет влияние на принятие государственных решений, выступает своеобразным контролером деятельности органов государственной власти.

Самоопределившаяся приднестровская Молдавская Республика является, своего рода, продуктом гражданского общества. Именно общественные организации (Объединенный совет трудовых коллективов, Интердвижение, Женский забастовочный комитет) заложили в начале 1990-х гг. основы государственности Приднестровья. Сегодня, спустя почти три десятилетия, государство и гражданское общество стремятся к построению равноправных демократических отношений. Один из основателей ПМР, председатель фонда

«Основатели республики», В. Рыляков отмечал, что гражданское общество должно играть определяющую роль в развитии страны, влиять на принятие решений органов государственной власти через организацию и функционирование различных общественных объединений и групп. Центром взаимодействия власти и общества в 2009 г. было решено сделать Общественную палату. Изначально она была сформирована на основании Указа президента И.Н. Смирнова [3] как совещательный орган при президенте ПМР и служила, по мнению парламентариев пятого созыва Верховного совета ПМР, скорее инструментом политической борьбы, чем представителем гражданского общества обеспечивающим общественный контроль за деятельностью властных структур [2].

В 2012 г. Президент ПМР Е.В. Шевчук своим указом попытался «реанимировать» институт Общественной палаты. Целью института было определено использование потенциала гражданского общества в разрешении проблем социально-экономического, политического культурного развития приднестровского общества, а также привлечение ведущих представителей приднестровской общественности к борьбе с неблагоприятными тенденциями в системе государственного управления [4]. Однако и этот состав палаты не смог стать самостоятельным и независимым звеном в государственной политике.

Поэтому 20 марта 2017 г. президент ПМР В.Н. Красносельский выступил с инициативой законодательного оформления института Общественной палаты как действенного механизма в процессе взаимодействия власти и общества [1]. И 24 ноября 2017 г. Президентом ПМР был подписан Закон «Об Общественной палате Приднестровской Молдавской Республики». Главной целью палаты определялось «…обеспечение согласования общественно-значимых интересов граждан, общественных объединений и иных некоммерческих организаций, органов государственной власти Приднестровской Молдавской Республики и органов местного самоуправления для решения наиболее важных вопросов экономического и социального развития, защиты прав и свобод граждан, конституционного строя Приднестровской Молдавской Республики и демократических принципов развития гражданского общества…» [5].

В законе теперь была предусмотрена независимость Общественной палаты от органов власти и политической конъюнктуры. А именно, член Общественной палаты не может совмещать работу в этом органе с государственной службой или выборной должностью, а также на период осуществления своих полномочий обязан приостановить свое членство в политической партии [6]. В то же время органам государственной власти и местного самоуправления, работникам государственных и муниципальных организаций теперь вводится в обязанность оказание содействия членам Общественной палаты при выполнении их полномочий [7].

В связи с тем, что на Общественную палату возлагаются контрольные функции, вслед за законом «Об Общественной палате ПМР» Верховным советом ПМР был принят Закон «Об основах общественного контроля в ПМР» [6], ставший инструментом контроля органов государственной власти со стороны общественности. Значимость принятых законов отметил глава профильного комитета Верховного совета ПМР: «Общественный контроль –

это… кропотливая, каждодневная работа общественников, людей не равнодушных к тому, что происходит в республике, их родном городе или селе» [7].

Позиция Общественной палаты, прежде всего, необходима на законодательном уровне. Поэтому еще 21 сентября 2017 г. Верховный совет и общественная палата подписали Соглашение о сотрудничестве. Соглашение предусматривает активное участие членов палаты в обсуждении общественно-значимых проектов законов и анализ оценки эффективности применения законодательства. Аргументы «за» и «против» в отношении обсуждаемых законопроектов, могут быть высказаны общественниками на заседаниях рабочих групп, круглых столов, в ходе парламентских слушаний и других мероприятий, проводимых на площадке парламента республики. Законодатели, в свою очередь, могут быть приглашены к участию в работе Общественной палаты и ее органов на местах. Цель такого сотрудничества направлена на принятие эффективных законов, удовлетворяющих интересам общества и государства.

Позднее такие соглашения были подписаны с Правительством ПМР и Министерством иностранных дел.

Универсализм, самостоятельность и независимость Общественной палаты обусловлены законодательными принципами ее формирования. Иначе говоря, ее состав формируется из числа наиболее активных и заслуженных граждан Приднестровья. 10 представителей выдвигаются Президентом ПМР и 15 утверждаются Советами и руководителями административно-территориальных единиц республики по представлению общественных объединений и некоммерческих организаций. Особенно важно, члены палаты выполняют свои функции на основе добровольного участия и общественных началах [5].

Сегодня основная деятельность Общественной палаты ПМР направлена на осуществление общественного контроля деятельности органов власти, помощь в налаживании конструктивного диалога между некоммерческими и общественными организациями и властью. Как институт гражданского общества палата сосредотачивает усилия на решении таких важных для приднестровцев задач как:

– совершенствование правовой политики в интересах обеспечения контрольных функций приднестровского гражданского общества;

– совершенствование системы контроля институтов гражданского общества над деятельностью органов власти в ПМР;

– претворение в политике приднестровского государства концепции евразийства как стратегического направления геополитической идентификации страны;

– создание уравновешенной системы властных отношений с централизованной сильной государственной вертикалью власти и горизонталью институтов самоуправления в системе гражданского общества.

На сегодняшний день мы можем отметить, что Общественная палата ПМР поступательно расширяет горизонты своей деятельности, улучшая качество и глубину влияния на становление гражданского общества в

Приднестровье, опираясь на его способности к саморегулированию и самоорганизации через создание объединений для защиты своих интересов. И вместе с тем является одним из важнейших коммуникативных и контролирующих инструментов власти и общества, наряду с СМИ, института выборов и референдумов, органов самоуправления, некоммерческих организаций.

Литература:

1. Глава государства принял участие в заседании Общественной палаты ПМР [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Приднестровской Молдавской Республики. –Режим доступа: http:president.gospmr.org/press-sluzhba/novosti/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-zasedanii-obschestvennoy-palati-pmr.html
2. Гражданское общество и экономика [Электронный ресурс] // Информационное агентство «Новости Приднестровья» –Режим доступа: http://tv.pgtrk.ru/ru/news/20170221/54253/
3. Об Общественной палате Приднестровской Молдавской Республики [Электронный ресурс]: указ Президента Приднестровской Молдавской Республики от 22 декабря 2009 № 894 // Официальный сайт Министерства юстиции ПМР. –Режим доступа: http://minjust.org/Web.nsf/952ef148a704e588c22574d5002acf1b/aa3ed1f6042b5520c22576ac004d1ee2!OpenDocument&ExpandSection=2.1.8
4. Об Общественной палате Приднестровской Молдавской Республики [Электронный ресурс]: Указ Президента ПМР от 3 августа 2012 г. № 515 // Законы Приднестровья. – Режим доступа: http://pravo.pmr-online.com/View.aspx?id=nCukwyfp9OzJElUymGFlQQ%3D%3D
5. Об общественной палате Приднестровской Молдавской республики [Электронный ресурс]: закон Приднестровской Молдавской Республики от 24 ноября 2017 г. № 335-З-VI //Официальный сайт Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. –Режим доступа: http://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodateljnie-akti-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-v-sfere-konstitutsionnogo-stroya-osnov-pravoporyadka-a-takje-deyateljnosti-organov-gosudarstvennoy-vlasti-i-upravleniya/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-ob-obschestvennoy-palate-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-.html
6. Об основах общественного контроля в ПМР [Электронный ресурс]: закон Приднестровской Молдавской Республики от 29 декабря 2017 № 402-З-VI. //Официальный сайт Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. –Режим доступа: http://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodateljnie-akti-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-v-sfere-konstitutsionnogo-stroya-osnov-pravoporyadka-a-takje-deyateljnosti-organov-gosudarstvennoy-vlasti-i-upravleniya/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-ob-osnovah-obschestvennogo-kontrolya-v-pridnestrovskoy-moldavskoy-respublike-.html
7. У общественности на контроле [Электронный ресурс]// Официальный сайт Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. –Режим доступа: http://vspmr.org/news/committees/u-obschestvennosti-na-kontrole.html

Artem Serenok
Ph.D., Associate Professor
Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under The President of Ukraine (Ukraine, Kharkiv)

METHODOLOGY OF DATA AUDIT OF UKRAINIAN CITIES

Серенок А.О.
к.держ.упр, доцент
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

МЕТОДОЛОГІЯ АУДИТУ ДАНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Abstract. *In the article was disclosed the methodology of data audit on example of conducted data audit of the cities councils of Uzhgorod, Voznesensk, Kolomyia, Rivne, Mykolayiv.*
Key words: *відкриті дані, набори даних, аудит даних, публічна інформація, інструменти електронного урядування, веб-портали, органи місцевого самоврядування.*

Анотація. *У статті розкрита методологія проведення аудиту даних міст на прикладі проведеного аудиту даних міських рад Ужгорода, Вознесенська, Коломиї, Рівного та Миколаєва.*
Ключові слова: *відкриті дані, набори даних, аудит даних, публічна інформація, інструменти електронного урядування, веб-портали, органи місцевого самоврядування.*

В рамках спільної ініціативи Громадянської мережі ОПОРА та TechSoup «Дані міст» нами була розроблена методологія аудиту даних, за якою п’ять міст-переможців конкурсу «Відкритий виклик» інвентаризували свої дані.

Аудит даних міст дозволив інвентаризувати інформацію, щодо даних якими розпоряджаються міські ради Ужгорода, Вознесенська, Коломиї, Рівного та Миколаєва.

Слід зазначити, що методологія є відкритою. Методологію аудиту можуть запозичувати й інші міста. Методологія дає можливість дослідити, у якому стані перебувають наявні масиви інформації, а саме: де, ким, як і у яких форматах дані зберігаються та/або публікуються.

Унікальність запропонованої методології, що апробована ініціативою TechSoup «Дані міст», полягає у тому, що вона дозволяє провести аудит без втручання сторонніх осіб у роботу підрозділів міської ради. Адже останні є розпорядниками так званої чутливої інформації: персональних даних, документів для службового користування тощо.

Інвентаризація є першим кроком для будь-якого міста на шляху до повноцінного впровадження політики відкритих даних. Міста-переможці конкурсу «Відкритий виклик» отримали шанс залучити до цього процесу фахівців зі сфери open data.

Аудит даних міст не лише констатує наявний стан речей, а й пропонує практичні рекомендації щодо того, як ситуацію покращити.

Методологія дослідження буде цікавою не тільки для міст, але і для розробників електронних сервісів, дата-активістів, представників влади.

Дані, якими володіють та розпоряджаються міські ради, були проаналізовані на предмет відповідності таким критеріям:

1. Доступність:

- чи існують дані взагалі?
- чи доступні дані в цифрових форматах?
- якщо дані викладені у відкритий доступ, то де?
- як можна отримати доступ до даних? чи застосовується прикладний програмний інтерфейс API?
- у якому форматі публікуються дані: CSV, JSON, PDF?

2. Власність та ліцензування:

- хто володіє даними?
- хто публікує дані?
- під якою ліцензією публікуються дані?
- це персональні дані? чи дані є анонімізованими?

3. Форма:

- як обробляються дані?
- дані існують у необробленій чи зведеній формі?

4. Оновлення:

- наскільки дані сучасні? як регулярно вони оновлюються?

5. Підтримка:

- як документується набір даних?

Під час інвентаризації даних міських рад треба було спочатку з'ясувати, чи існують дані взагалі, і зрозуміти чи вони доступні лише на папері або в цифрових форматах.

Щоб зрозуміти наявність, доступність, якість, відкритість та фактичну корисність даних, а також легкість їх відкриття та можливі обмеження / перешкоди для відкриття даних, необхідно було провести глибоку оцінку даних. Таким чином, для оцінки ключових даних треба було виконати наступні завдання.

По-перше, ми спочатку повинні були зрозуміти, чи існують дані взагалі, і зрозуміти чи вони доступні лише на папері або в цифрових форматах.

По-друге, ми повинні були розуміти яка якість даних, в тому числі: агреговані / дезагреговані, їх деталізація, частота оновлення тощо.

По-третє, ми мали оцінити правову та технічну відкритість набору даних.

По-четверте, ми мали зрозуміти, чи дійсно ці дані є корисними для всіх існуючих зацікавлених сторін (стейкхолдерів), зокрема представникам органів влади самого міста та його мешканців, бізнесу, організаціям громадянського суспільства. Зазвичай дані можуть бути корисними, якщо вони доступні та зберігаються як високоякісні дані з високою ступенем відкритості, однак це може бути мало корисним для конкретних потреб користувачів.

По-п'яте, ми мали оцінити доцільність того, наскільки легко / складно було б відкрити дані (юридичні / політичні, технічні, інституційні). Це включає в себе такі питання, як структурування даних, додавання метаданих, очищення та перетворення даних у формати, які автоматично обробляються машинами, а також необхідність та зручність анонімності.

По-шосте, ми повинні розуміти інші не зовсім технічні наслідки відкриття даних, наприклад: потенційні втрати доходу; дані, які не можуть бути опубліковані через державну таємницю або з міркувань безпеки і т.д..

Для досягнення поставлених завдань використовувалися два методи збору інформації:

1. Розсилка анкет до кожного розпорядника інформації міських рад та подальша обробка отриманої інформації;

2. Пошук інформації про публікацію даних на різних ресурсах в мережі Інтернет та оброблення отриманої інформації.

З результатами аудиту даних міських рад Коломиї, Рівного, Миколаєва, Вознесенська та Ужгорода можна ознайомитися за цим посиланням http://audyt.danimist.org.ua.

Література:

1. Аудит даних міських рад Ужгорода, Вознесенська, Коломиї, Рівного та Миколаєва [Електронний ресурс] // Дані міст. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://audyt.danimist.org.ua/.

TOURISM ECONOMY

Nevena Arnautska
PhD student
Department "Economics of Tourism"
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

INFLUENCE OF THE SYNERGY CULTURAL HERITAGE-TOURISM ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF DESTINATIONS

Nevena Arnautska
Doctorante
Département "Economie du Tourisme"
Université de nationale et économie mondiale, Sofia, Bulgarie

INFLUENCE DE LA SYNERGIE DU TOURISME DU PATRIMOINE CULTUREL SUR LE DÉVELOPPEMENT DURABLE DES DESTINATIONS

Abstract. *The article's aim is to analyze the influence of the synergy cultural heritage-tourism on destinations' sustainbale development. Tourism is highlighted as the main driving force of the global economy. Special attention is focused on the cultural heritage as a factor as a factor for sustainable tourism. Emphasis is placed on cultural tourism as a means of improving the socio-economic situation of the countries. It is reviewed as a form of economic development and a prerequisite for reducing poverty. Cultural tourism is also outlined as a factor for improving intercultural dialogue and achieving understanding among peoples. The author argues that the promotion of cultural tourism helps to achieve sustainable development of destinations.*

Key words: *cultural heritage, sustainable tourism, cultural tourism, sustainable development of destinations.*

Résumé. *L'objectif de l'article est d'analyser l'influence de la synergie du tourisme du patrimoine culturel sur le développement durable des destinations. Le tourisme est considéré comme la force principale qui pousse l'économie mondiale, pour garantir un tourisme durable nous nous appuyons principalement sur le tourisme fondé sur le patrimoine culturel. L'accent est mis sur le tourisme culturel comme moyen d'améliorer la situation socio-économique des pays. Elle est considérée comme une forme de développement économique et une condition préalable à la réduction de la pauvreté. Le tourisme culturel est également présenté comme un facteur d'amélioration du dialogue interculturel et de compréhension entre les peuples. L'auteur soutient que la promotion du tourisme culturel contribue au développement durable des destinations.*

Mots clés*: patrimoine culturel, tourisme durable, tourisme culturel, développement durable des destinations.*

Introduction

Le développement dynamique du tourisme au cours des dernières décennies a eu un impact significatif sur la nature et la culture des peuples du monde entier. En réponse, un besoin de développer un tourisme durable survenir. Elle doit responsabiliser les touristes et les populations locales et les encourager à préserver le patrimoine naturel et culturel des destinations. A cet égard, l'accent est mis sur le développement du tourisme culturel. C'est une condition préalable à la prospérité économique et au développement durable des destinations.

L'objet de recherche de cet article est la synergie du tourisme du patrimoine culturel. **L'objet de la recherche** est son rôle en tant que moyen de parvenir à un

développement durable des destinations.

L'article scientifique **vise à explorer** et à discuter la synergie entre le patrimoine culturel et le tourisme comme condition préalable à la réalisation d'un développement durable des destinations. Afin d'atteindre cet objectif, l'auteur met en place les **tâches de recherche suivantes**:

- analyser l'importance du patrimoine culturel pour la réalisation d'un tourisme durable;
- l'évaluation du tourisme culturel en tant que facteur de prospérité économique;
- la prise en compte du tourisme culturel comme condition préalable à l'amélioration du dialogue interculturel.

Réaliser un tourisme durable à travers le patrimoine culturel

Tourism L'industrie du tourisme est l'un des secteurs les plus dynamiques de l'économie mondiale. Plus d'un billion de touristes ont fait des voyages en 2017, ce qui représente un record mondiale.les statistiques définit le tourisme en tant que la source principale pour le développement de l'économie mondiale [5]. Le tourisme occupe une place de choix, générant une part considérable des recettes mondiales et **contribuant à résoudre le problème du taux de chômage élevé** dans de nombreuses régions du monde. Cependant, **le tourisme est** extrêmement exigeant en même temps, en ce qui concerne l'utilisation des ressources naturelles et culturelles. Selon les experts, il s'agit d'un **type de tourisme capable de satisfaire toutes les exigences économiques et sociales**. En même temps, il est particulièrement important que le tourisme durable a la capacité de maintenir et de préserver **l'environnement, la biodiversité, l'intégration culturelle, la diversité culturelle, les traditions et les valeurs des sociétés**. In Pour être **durable, le tourisme** doit former un sens des responsabilités aux voyageurs et les encourager à préserver l'histoire et le patrimoine culturel du pays visité.

Le patrimoine culturel est l'un des facteurs les plus importants **pour la mise en place d'une industrie du tourisme durable**. Il existe une augmentation généralisée de la demande de services touristiques, tirée par la richesse des objets et des éléments du patrimoine culturel [9]. Voyager avec un motif culturel est un **facteur stimulant** de l'intérêt croissant pour le patrimoine culturel. **Le tourisme culturel**, comme un type de tourisme durable, fournit le voyageur et la société d'accueil à l'occasion d'explorer la culture étrangère et les traditions, tout en menant des activités de préserver leur identité locale [3]. À cet égard, il est de plus **en plus nécessaire** d'élaborer des stratégies donnant **la priorité à la préservation du patrimoine culturel** [8]. Ils devraient être basés sur de nouvelles méthodes et technologies de gestion. Grâce à eux, outre la possibilité d'utilisation de la rentabilité touristique, un pas vers la préservation **et l'intégration optimale du patrimoine culturel dans le tourisme sera prise**.

Face à l'importance croissante du développement durable du tourisme, l'Organisation mondiale du tourisme (OMT) a adopté en 2001 un "**Code mondial d'éthique du tourisme**". Le document est la base du tourisme durable. La résolution est entièrement compatible avec les objectifs du développement durable, avec un certain nombre de paragraphes qui sont directement liés **à la culture et l'écotourisme**. Ceux-ci incluent les points suivants:

- Le tourisme durable contribue à la **compréhension mutuelle et le respect entre les peuples et les sociétés**.
- Tourism Le tourisme est un utilisateur du patrimoine culturel de l'humanité. Le tourisme durable **peut contribuer à l'amélioration du patrimoine culturel**.
- En ce qui concerne l'impact sur les sites est concerné, le Code souligne que la **population locale doit avoir une part équitable des avantages** économiques, sociaux et culturels qui génèrent le tourisme.

Le tourisme culturel - un facteur pour la prospérité économique

Le tourisme culturel se développe de manière dynamique aux niveaux mondial, régional et national. Cela revêt une grande importance pour la préservation du patrimoine culturel [7]. **Le rôle du tourisme culturel** dans la prospérité économique et le développement durable des destinations touristiques est enracinée dans plusieurs domaines clés, parmi lesquels les éléments suivants:

Le tourisme culturel en tant que forme de développement économique

Le tourisme culturel est avant tout une forme de développement économique fondé sur les **ressources culturelles**. La culture, qu'elle soit artistique ou simplement un mode de vie, **est un facteur fondamental de la durabilité du tourisme culturel au fil du temps**. La situation internationale actuelle des destinations dans le monde se caractérise par un degré élevé de compréhension de l'importance de la culture pour parvenir à un développement socio-économique optimal [2]. Le patrimoine culturel joue un rôle de plus en plus important dans l'élaboration des stratégies et des politiques de développement de plusieurs pays. Le tourisme culturel est un élément important dans le processus des "**économies culturelles**" transnationales économies émergentes ou de la culture. Son importance à cet égard se reflète dans sa capacité à connecter différents peuples et à offrir de nouvelles possibilités de développement social et culturel.

Le tourisme culturel comme moyen de diversification économique

L'une des caractéristiques les plus frappantes du développement du milieu du XXe siècle est la mobilisation du tourisme culturel en tant que **forme privilégiée de développement économique aux niveaux local, régional et national**. Il existe un certain nombre d'exemples d'organisations gouvernementales et non gouvernementales **qui intègrent le tourisme** dans les stratégies de développement économique. Ils reconnaissent ainsi le potentiel inépuisable du tourisme culturel, même dans certains moments de crise. Le tourisme durable a la capacité de générer efficacement des revenus et des emplois, en utilisant au mieux les atouts naturels et culturels des destinations.

Le tourisme est considéré comme une priorité et comme la force principale derrière l'économie mondiale et surtout dans les pays en voie de développement [6]. Il existe un certain nombre d'exemples de destinations confrontées aux problèmes de la pauvreté et aux obligations qui se sont **spécifiquement tournées vers le tourisme culturel** en tant que moyen d'échange de connaissances et de culture et en tant que facteur permettant d'assurer la durabilité dans le temps. D'un point de vue positif, le tourisme culturel offre de nombreuses **opportunités pour des moyens de développement plus durables**. Il **génère** des investissements des secteurs public et

privé. Ils ont la capacité de contribuer à un climat financier favorable, tout en respectant pleinement les cadres réglementaires nécessaires en termes d'impact environnemental et social.

Le tourisme culturel en tant que programme de réduction de la pauvreté

Le développement du tourisme culturel a été reconnu comme un moyen **d'améliorer la vie des sociétés des pays développés**. Le nombre croissant de voyages culturels a un impact positif sur les pays en développement, améliorant de manière significative leur situation socio-économique. Le tourisme culturel joue un rôle direct dans le processus de réduction de la pauvreté dans les destinations les moins développées. **Le bien-être susceptible** de créer ce type de tourisme durable est en grande partie déterminé par des valeurs non matérielles. L'authenticité et la valeur symbolique des expressions culturelles et des traditions des sociétés du monde entier sont déterminantes. Il existe un certain nombre d'exemples de destinations caractérisées par des niveaux de pauvreté élevés mais, en même temps, extrêmement riches en diversité culturelle. **Le tourisme culturel**, en soi, ne peut résoudre les problèmes structurels liés au développement socio-économique de ces destinations, mais joue un **rôle essentiel** lorsqu'il agit en symbiose avec d'autres aspects du développement. **La culture et le patrimoine culturel** sont parmi les principales ressources pouvant être utilisées pour résoudre les problèmes de la pauvreté grâce à une approche intégrée et au développement d'un tourisme durable.

L'amélioration du dialogue interculturel à travers le tourisme culturel

L'Organisation mondiale du tourisme (OMT) définit **le tourisme culturel** comme la capacité des gens à entrer dans l'histoire naturelle et du patrimoine culturel, ainsi que de toucher l'art et la philosophie des destinations visitées. Une attention particulière mérite la conceptualisation du tourisme culturel dans la **Charte du tourisme culturel**. Dans ce document, il est perçu comme "la forme de tourisme qui vise à explorer des monuments, des sites historiques et artistiques et des monuments".

Malgré le développement rapide des technologies de l'information et de la communication au cours des dernières décennies et les possibilités de communication rapide et facile qu'elles offrent, **la nécessité de la compréhension et du contact interpersonnels est extrêmement réelle** [1]. Le tourisme culturel est le moyen par lequel les gens ont la possibilité d'interagir, de partager des histoires, des idées, de partager des valeurs, créant ainsi un sens commun d'appartenance humaine. Au fil des ans, il est prouvé que les voyages créent des opportunités uniques de dialogue interculturel. Cette thèse est confirmée par la **Charte internationale du tourisme culturel**, adoptée en 1999: "Le tourisme national et international **reste l'un des outils** les plus importants d'échange culturel, offrant une expérience personnelle non seulement de ce qui a survécu au passé, mais aussi de la vie développement social des autres".

Le voyage culturel élargit la conscience humaine. Cette affirmation est aussi proche que possible de l'idée de dialogue comme moyen d'acquérir **de nouvelles connaissances sur l'histoire, la culture et le mode de vie d'autres sociétés**. Le contact interculturel est une condition préalable à la réalisation **de la paix et de la sécurité**. Il est **un élément clé** du processus de création des conditions pour la compréhension mutuelle, la conscience de la culture et les différences culturelles

entre les peuples, ainsi que pour **prévenir les préjugés culturels**.

L'objectif, qui est atteint grâce au développement du tourisme culturel, concerne les nombreux **biens et services culturels** touristiques proposés par différents prestataires locaux, régionaux ou nationaux et destinés aux touristes. **Les revenus gagnés** devraient être dirigés "**à l'envers**", en direction des personnes et des communautés qui ont fourni cette richesse culturelle [4]. Les touristes culturels ont l'occasion de donner à leur public de la **musique, des chansons, des récits et d'autres éléments du patrimoine culturel immatériel**. Les itinéraires touristiques culturels, les centres d'interprétation établis et les attractions permettent de développer de nombreux guides et cicérones locaux. Ils peuvent fournir **des connaissances et des idées inégalées** sur les coutumes et traditions locales, en les transmettant aux visiteurs locaux et étrangers. De cette façon, l'effet multiplicateur sera illustré. Le flux touristique augmentera plusieurs fois, **un tourisme responsable** sera assuré et la prospérité économique et le développement durable des destinations seront atteints [10].

Conclusion

Le tourisme est la **force principale** qui pousse l'économie mondiale. Le développement du tourisme nécessite l'utilisation des ressources naturelles et culturelles des destinations mondiales. Il en résulte un besoin de **développer des formes de tourisme durables**. **La priorité** parmi eux est le **tourisme culturel**. Voyager avec un motif culturel est un facteur stimulant pour la prospérité économique des pays. La pratique du tourisme culturel favorise la compréhension interculturelle et contribue à la conservation du patrimoine culturel mondial. Le développement stratégique du tourisme durable, qui met l'accent sur la promotion du tourisme culturel, est un **facteur déterminant** dans la réalisation du développement durable des destinations.

Références:

1. Миронова, Н., Приложение на ИТ в управлението на туристическата дестинация // БСУ, бр. 9, 2010. – с. 113-119.
2. Миронова, Н., Социалната отговорност като политика на устойчиво потребление / Social Responsibility as a Sustainable Consumption Policy // Международна научно-практическа конференция „Власт, управление и обществено развитие (глобални, регионални и национални перспективи)", НБУ, 2018. – с. 307-318.
3. Парушева, Т., Устойчиво развитие на културния туризъм в дигитална среда, Международна научна конференция „Туризмът и иновациите", посветена на 55-годишни от създаването на Колеж по туризъм – Варна, 14-15 септември 2018, Издателство „Наука и икономика", Икономически университет – Варна, 2018. – с. 175-183.
4. Álvarez, A., and team. Patrimonio natural, cultural y paisajístico claves para la sostenibilidad territorial // Observatorio de la Sostenibilidad en España, Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, Fundación Biodiversidad, Fundación General de la Universidad de Alcalá, 2016. – p. 27.
5. Arnautska, N., Patrimonio cultural como medio de conservación de la identidad local en el contexto de la globalización // Collection of scientific articles "Problems of the development of modern science: theory and practice", Cartero Publishing House, Madrid, Spain, 2018. – pp. 128-132.
6. Bonet y Agustí, L., Turismo Cultural: Una reflexión desde la ciencia económica // Portal Iberoamericano de Gestión Cultural, 2003. – pp. 4-7.

7. Fernandez, G., A., Ramos, El patrimonio cultural como oferta complementaria al Turismo de sol y playa // PASOS Revista de Turismo y Patrimonio Cultural, Vol. 8, 2010. – p. 140.
8. Jirásek, P., Jürgen Harras, H., La protección del patrimonio cultural, Noticias del icom, 2004. – p. 1.
9. Parusheva, T., Einstieg in den Kulturtourismus // Scientific Journal "Economics and Finance", Perspectives of modern scientific research, Collections of Scientific Articles. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. – pp. 118-122.
10. Parusheva, T., Role of Cultural Resources for the Attractiveness of Destinations // Scientific Journal "Economics and Finance", Science and society: Collections of Scientific Articles. – Edizioni Magi, Roma, Italy, 2017. – pp. 323-327.

Radostina Dimitrova
PhD Student of Economics
Department "Economics of Tourism"
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

RELATION BETWEEN MASS TOURISM AND CHANGES IN TOURISM SUPPLY

Радостина Димитрова
Докторант по экономике
Кафедра экономики туризма
Университет национального и мирового хозяйства, София, Болгария

СВЯЗЬ МЕЖДУ МАССОВЫМ ТУРИЗМОМ И ИЗМЕНЕНИЯМИ В ТУРИСТИЧЕСКОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ

Abstract. *The scientific article aims to uncover the relation between mass tourism and the changes that have occurred in tourism supply. Attention is focused directly on package holidays as a basic form of international tourism. The emergence and characteristics of standardized tourist products are broadly defined. There is an emphasis on the positive and negative effects of the demonstration effect in the industry. A special place is devoted to the impact of mass tourism on the environment, local communities and host destinations. The specificity and profile of employment in the context of mass tourism are highlighted. The author beluieves that the emergence and intensive development of mass tourism in recent decades has contributed to the fundamental changes which have appeared in tourism supply.*

Keywords: *package holidays, standardized products, mass tourism, fundamental changes, tourist supply.*

Аннотация. *Научная статья имеет целью обнаружить связь между массовым туризмом и изменениями, наступившими в туристическом предложении. Внимание напрямую сфокусировано на пакетных турах как основной форме международного туризма. Широко дефинированы появление и характеристики стандартизированных туристских продуктов. Поставлен акцент на положительных и отрицательных последствиях демонстрационного эффекта в индустрии. Специальное место отведено влиянию массового туризма на окружающую среду, местные сообщества и принимающие дестинации. Автор защищает тезу, что появление и интенсивное развитие массового туризма в последние десятилетия способствовали фундаментальным изменениям в туристическом предложении.*

Ключевые слова: *пакетные туры, стандартизированные продукты, массовый туризм, фундаментальные изменения, туристическое предложение.*

Введение

В последние десятилетия массовый туризм генерирует значительные экономические выгоды, которые неоспоримы. Наряду с доходами и занятостью, есть и множество расходов и негативов, которые не учитываются при оценке его вклада в экономику. **Объектом исследования** в статье является массовый туризм. **Предмет исследования** – изменения в туристическом предложении.

Научная статья имеет **целью** проанализировать и дискутировать возрастающие изменения в туристическом предложении в условиях развития массового туризма. Для достижения поставленной цели решаются следующие **исследовательские задачи**:

- исследование характерных черт массового туризма;
- анализ изменений в туристическом предложении, возникающих в ответ на развитие массового туризма;
- изучение занятости в условиях массового туризма.

Характерные черты массового туризма

В течение десятилетий *массовый туризм* является широко используемым термином в исследованиях в области туризма. Несмотря на это, он все еще **не имеет ясных согласованности и содержания**. По своей сути он представляет форму туризма, включающую большое число людей, посещающих определенный курорт или дестинацию, часто в одно и то же время года. В этом смысле массовый туризм отличается множеством проявлений и **характерных черт.**

Пакетные туры как основная форма международного туризма

Понятие массового туризма строится в основном на **пакетных турах**. Первоначально их предлагают в развитых западных странах, и они включают путешествие в страны, берега которых выходят на Средиземное море, где туроператоры превратились в важный компонент туристического рынка [9, p. 82]. Сообща с туристическими агентствами они подготавливают эти оферты путем предварительного заключения договоров с отелями и авиакомпаниями, предусматривающих предоставление льготных цен в случае привлечения большего числа пассажиров. Организаторы такого отдыха предлагают целостный пакет, представляющий **совокупность услуг**, которые потребители могут купить сразу, оплачивая конечную цену. Эти акции предлагаются посредством широкого распространения буклетов, каталогов, реклам и др. Пакеты обычно состоят из транспортной услуги, средства размещения, трансферов и страховки. Параллельно **с дифференцированием профиля туристов** в последние годы увеличилось и число типов предлагаемых возможностей. На рынке были представлены варианты пакетного отдыха по системе „Все включено”, спа-выходные, горнолыжные туры, различные виды лечебной велнес **активности**. По своей сути массовый туризм состоит из пакетных обзорных туров, предусматривающих большой объем пассажиров, перелеты по которым осуществляются чартерными рейсами, а наземные перевозки пассажиров – автобусами.

С течением времени туроператоры стали **интегрироваться** с авиакомпаниями с целью замкнуть цикл производства и продажи услуг. Многие

из них предприняли слияние с гостиницами в дестинациях, чтобы обеспечить себе **полный контроль** над конечным продуктом. Эти изменения в способе предложения туристических оферт оказали влияние на степень эксплуатации прибрежных курортов и отелей в развивающихся странах и на управление ими [4, p. 143]. Дестинация массового туризма, с другой стороны, - пространственная категория, которая была использована для символизирования мест, трансформированных благодаря развитию туризма в специализированные курорты или закрытые комплексы. Современные дестинации, в которых проводится массовый туризм, целиком подчинены нуждам туризма и оперируют своими возможностями на высоких уровнях эксплуатации ресурсов.

Появление стандартизированных продуктов и услуг

Одно из логичных изменений вследствие развития массового туризма – это появление стандартизированных туристских продуктов. На этот результат оказали влияние разнообразные факторы:

- значительный рост числа туристов;
- демократизация условий проведения туризма;
- стандартизация предлагаемых услуг;
- общественные трансформации по многим социальным вопросам.

„Стандартизированные“ используется как понятие с целью подчеркнуть некоторые мотивы, типы поведения и ценности в туризме, которые рассматриваются как **типичные для массового туризма** и отграничивают его от других современных или „альтернативных“ форм туризма [11, p. 9]. Пакетные экскурсии **строго стандартизированные** и туристам не приходится принимать решения относительно договоренностей о путешествии. Одни из наиболее важных характеристик стандартных туристских пакетов - это:

- более низкая конечная цена;
- доступность оферты;
- недифференцированная клиентура;
- негибкость оферты;
- контроль при проведении отдыха;
- путешествие осуществляется массово;
- почти все дестинации массового туризма сходны;
- предлагаются одинаковые продукты в различных дестинациях;
- массовые туристы путешествуют для развлечения. Основной целью является отдых.

Другая очень важная характеристика пакетных туров и массового туризма – это то, что некоторые правительства **предлагают инвестиционные стимулы** для туроператоров [10, p. 2]. Они могут включать налоговые льготы, ускорение лицензий на импорт и покупку земли, гарантирование наличия труда и оплаты. Освобождение от уплаты налогов и субсидии - частая практика развивающихся стран. Эта деятельность имеет целью стимулирование слабо развитой зоны или привлечение иностранной валюты.

Массовый туризм и появление „демонстрационного эффекта“

Концепция демонстрационного эффекта имеет целью описать интерес местных жителей подражать уровням туристского потребления. Соприкасаясь

со способом поведения и различными потребительскими моделями туристов, они напрямую **сравнивают свой стандарт** жизни со стандартами жизни путешествующих. Демонстрационный эффект часто расценивается как вредное последствие туризма для местного населения. Он может привести к изменению ценностей и поведения местных людей, к неуважению традиций или распаду принимающего сообщества [1, p. 335]. В отдельных местах повышается число преступлений и проблем, связанных с перенаселением и причиняющих негативное воздействие на местный образ жизни. Часто встречаемое явление – **изменение,** выражающееся **в частичном или целостном** перенаправлении рабочей силы из сельского хозяйства на удовлетворение потребностей туристов.

С другой стороны, следует признать, что эффекты туризма, в том числе демонстрация, могут быть одновременно как положительными, так и отрицательными [6, p. 1]. Туризм - путь глобализации, который туристы распространяют по всему миру, разделяя все современные влияния и продукты с местной культурой [2, p. 40], с которой они сталкиваются. Демонстрационный эффект в условиях глобализации позволяет развивающимся странам **повысить свой социальный статус**, но очень часто заставляет их отказаться от своей культурной идентичности [8, p. 120].

Изменения в туристическом предложении, возникающие в ответ на развитие массового туризма

Массовый туризм создает большое преимущество в дестинациях, касающееся экономических выгод, которые он генерирует. Несмотря на это, бесспорны и его отрицательное воздействие на окружающую среду, культуру и биологическое разнообразие, а также возникающее множество проблем следующего характера [5, p. 205]:

- *экологические проблемы* – связаны с загрязнением, уничтожением отходов, увеличением потребления воды и утратой биоразнообразия;
- *социальные проблемы* – увеличение преступности, транспортная загруженность, проституция, детский труд, увеличение числа дорожно-транспортных происшествий;
- *проблемы с инфраструктурой* - отсутствие структурного планирования, что приводит к незаконному строительству, разные архитектурные стили, утрата культурной идентичности [3, p. 352], уничтожение важных природных территорий, разделение экосистемы и др.

Массовый туризм в последние десятилетия имеет целью поощрить потенциал туристской индустрии, **поспособствовать развитию и уменьшению бедности.** Она стремится уменьшить отрицательное воздействие туризма и укрепить связи между местными людьми, живущими недалеко от туристских дестинаций, и туристическим сектором. Здесь имеются в виду различные виды партнерства заинтересованных сторон и включение местных производителей и поставщиков услуг в цепи поставок в сфере туризма. Принимая местный подход к экономическому развитию, он работает напрямую с бедными, чтобы интегрировать их в туристические сети в целях создания

стоимости. Эта практика поощряет интервенции, создающие модели **инклюзивного туризма.**

Занятость в условиях массового туризма

Сектор туризма – один из крупнейших работодателей в мире. Индустрия имеет огромный потенциал для создания большого количества новых рабочих мест. Что касается роста занятости, она обгоняет ряд других отраслей индустрии, в том числе секторы образования, финансовых услуг и здравоохранения. В последние годы массовый туризм является быстро развивающейся экономической деятельностью во многих странах. Ввиду его формирования как сильно **фрагментированной экономической деятельности** [7, p. 94], он предлагает разнообразные прямые и непрямые возможности занятости. Его интенсивное развитие играет ключевую роль в создании возможностей для низкоквалифицированных рабочих, меньшинств, мигрантов, молодых людей и долгосрочных безработных. Профиль занятости в секторе - одно из **основных туристических изменений** в результате массового туризма.

Заключение

Массовый туризм на протяжении многих лет доказал, что он неминуемо основывается на применении стратегий для снижения индустриальных затрат. Эта практика применяется с целью гомогенизирования, стандартизации и автоматизации туристической деятельности. Параллельно с развитием транспорта туроператоры утвердили на рынке пакетные туры, которые изменили процесс поиска и выбора туристами туристических услуг. Этот способ путешествия стал очень популярным и вытеснил покупательную способность потребителей, которые уже убеждены, что путешествие по самым низким ценам – это их право, а не привилегия. Именно в силу этих фактов массовый туризм в условиях глобализации является основным фактором для изменений в способе формирования, предложения и потребления туристских продуктов.

Литература:

1. Димитрова, Р., Влияние на глобалното туристическо предлагане върху местната идентичност, Черноморски туристически форум “Местната идентичност и глобалният туризъм“, 27 – 29 септември 2017 г., с. 333-339.
2. Парушева, Т., Екокултурният туризъм: средство за бъдещо устойчиво развитие, Черноморски туристически форум Варна 2013 „Еко туризмът – нашето зелено бъдеще”, 2 – 4 октомври 2013 г., Издателство „Славена”, Варна, с. 38-48.
3. Парушева, Т., Културният туризъм: икономически желана перспектива, Сборник със статии по случай 65-годишнина на проф. д-р Иван Марков, Издателство „Фабер”, Велико Търново, 2017, с. 349-358.
4. Харизанова М., Н. Миронова, Комуникации в управлението, Издателство „Авангард Прима“, С., 2008, с.143.
5. Mironova, N., The Policy to Promote Environmental Consumption - Social Responsibility or Broad Business?, Journal “Regional Economy and Sustainable Development”, Conference Proceedings 2017, Research Institute, University of Economics – Varna, Issue 2, 2018, pp. 200-212.
6. Monterrubio, C., Mendoza-Ontiveros, M., Tourism and the demonstration effect: Empirical evidence, Autonomous University of the State of Mexico, Centro Universitario UAEM, 2014, p. 1.

7. Obadic, A., Maric, I., The significance of tourism as an employment generator of female labour source, Department of Macroeconomics and Economic Development Faculty of Economics & Business – Zagreb, 2009, p. 94.
8. Parusheva, T., Влияние культуры и самобытности на туризм в направлениях, Scientific Journal "Economics and Finance", Problems of modern science: Collections of Scientific Articles. – Fadette Editions, Namur, Belgium, 2018, pp. 118-123.
9. Sezgin, E., Yolal, M., Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Anadolu University Turkey, 2012, pp. 82 – 83.
10. Tuomi, K., Review of Investment Incentives: Best Practice in Attracting Investment, International Growth Centre, 2012, p. 2.
11. Vainikka, V., Rethinking mass tourism: Professional discourses of contemporary mass tourism and destinations, Nordia Geographical Publications, 2015, p. 9.

Maria Stoyanova
PhD student
Department "Economics of Tourism"
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

STATE AND DEVELOPMENT OF CITY HOTELS IN SOFIA

Maria Stoyanova
Estudiante de doctorado
Departamento de Economía del Turismo
Universidad de Economía Nacional y Mundial, Sofía, Bulgaria

ESTADO Y DESARROLLO DE HOTELES URBANOS EN SOFIA

Abstract. *The scientific article aims to analyze and evaluate the state and development of the city hotels in Sofia – the capital of Bulgaria. Attention is focused on the condition of the accommodation places in Sofia, their annual occupancy rates, and the nature of the nights spent in the hotels. The development of the hospitality industry is discussed. Factors that affect the structure of the sector in the Bulgarian capital are outlined. Attention is drawn to the development perspectives of the city hotels in Sofia. Major challenges for the hotels in the city are outlined. The author defends the thesis that city hotels in Sofia should follow the global trends in the tourism industry in order to achieve competitive advantage on the market.*

Key words*: city hotels, state, development, hospitality, Sofia.*

El artículo tiene como objetivo analizar y evaluar el estado y el desarrollo de los hoteles urbanos en Sofía, la capital de Bulgaria. La atención se centra en la condición de los lugares de alojamiento en Sofía, su empleo anual y la naturaleza de las noches pasadas. El desarrollo de la hospitalidad en Sofía se discute. Se detallan los factores que afectan la estructura del sector en la capital. Se llama la atención sobre las perspectivas para el desarrollo de los hoteles urbanos en Sofía. Se describen los principales desafíos a la hospitalidad del hotel. El autor protege la idea de que los hoteles urbanos en Sofía deben seguir las tendencias globales del sector para lograr una ventaja competitiva en el mercado mundial.

Palabras clave: *hotels urbanos, estado, desarrollo, hospitalidad, Sofia.*

Introducción

Sofía es uno de los principales destinos turísticos del país y uno de los destinos europeos de rápido crecimiento en el mapa turístico mundial. La ciudad de Sofía ocupa el 6,9% del área de Sofía [1]. Sofía es la ciudad más poblada del país, así como

la ciudad de más rápido crecimiento. Esto nos da razones para creer que la hospitalidad en Sofía es la más abierta a los cambios de la globalización. Por lo tanto, la industria debe mantenerse al día con las tendencias y seguir la evolución del sector en todo el mundo [2].

El tema de la investigación en el artículo son los hoteles urbanos. **Objeto del estudio** es el estado y el desarrollo de la hospitalidad en la ciudad de Sofía.

El artículo tiene como **objetivo** analizar el estado y desarrollo de la gestión hotelera de la ciudad en Sofía. Para lograr el objetivo, el autor tiene las siguientes **tareas de investigación**:

- analizar el estado de la hospitalidad en Sofía;
- evaluar el desarrollo de hoteles urbanos en Sofía;
- explorar las perspectivas para el desarrollo de hoteles urbanos en Sofía.

Estado de la hostelería en Sofía

Según el ranking anual de MasterCard „Global Destination Cities Index“ desde el septiembre de 2017, Sofía se encuentra **en el top 3 de las ciudades europeas** con el mayor crecimiento de turistas extranjeros del 9,4% en el período 2009-2016 [3]. Hay varias condiciones previas que contribuyen a la dinámica del turismo internacional en la ciudad. **En primer lugar**, hay que señalar el crecimiento de los vuelos directos a Sofía desde muchas ciudades europeas y mundiales en los últimos dos años. **En segundo lugar**, la relación precio / calidad del producto turístico en Bulgaria es valorada por los viajeros.

Según datos del Instituto Nacional de Estadística (INE), en 2017 en Bulgaria **3346 lugares de alojamiento funcionan**: hoteles, moteles, chalets, campings y otros lugares para alojamiento a corto plazo con más de 10 camas [4]. En Sofía hay un 3,7% de los logares de alojamiento y un 3,9% de los alojamientos en Bulgaria. El **número de noches pasadas en Sofía** es del 7.6% del total de noches pasadas en el país. El porcentaje de residentes nocturnos es del 15,1%. (19,9% de búlgaros y el 20,5% de los extranjeros pasaron la noche en Bulgaria). **La duración promedio de la estadía** en la capital es de 1.8 días, y para el país es de 3.5 días. **La ocupación media anual** de la base de alojamiento en la capital es del 40% y para el país es del 21% [1].

Debe tenerse en cuenta que los datos de INE se refieren a las 10 o más camas categorizadas y operadas durante el período del informe. Es decir los datos no incluyen estadísticas sobre el alojamiento de turistas en sitios con menos de 10 camas. **Según el autor**, la falta de información estadística completa y precisa sobre el alojamiento de los turistas en Bulgaria es uno de los aspectos negativos de las estadísticas nacionales y la política de turismo en el país.

Es importante tener en cuenta que la area la ciudad de Sofía es:

- **al tercer lugar** entre las áreas cubiertas por los ingresos de noches después de Burgas (474 millones de levas.) y Varna (312 millones de levas) - Sofía (151 millones de levas).
- **al primer lugar** entre las áreas de ocupación de las camas, seguido por Pazardjik (37%) y Plovdiv (29%).
- **al sexton lugar** segun el número de camas después de las regiones de Burgas, Varna, Dobrich, Blagoevgrad y area Sofía [1].

Los datos muestran que los **hoteles en el territorio de Sofía** son 88, con un total de 6306 habitaciones y 10982 camas. Según las estadísticas, los hoteles son los sitios con la mayor capacidad técnica, aunque el número de "apartamentos de huéspedes" y "habitaciones de huéspedes" es la más grande. Las habitaciones de huéspedes representan el 30% de todos los sitios de alojamiento, pero solo representan el 5% de las camas, mientras que los hoteles representan el 16% de todos los sitios de alojamiento, pero representan el **63% de la base de camas** [1].

En cuanto al **empleo de instalaciones de alojamiento** en Sofía característica es que no hubo grandes fluctuaciones mensuales. Las tasas de empleo más altas corresponden a septiembre y octubre (43% y 44%, respectivamente). Tradicionalmente, enero es el mes con el empleo más bajo – 28% [1].

Desarrollo de la hostelería en Sofía

El turismo y la hospitalidad en Sofía se han desarrollado de forma extremadamente dinámica en los últimos años. El factor más importante para este desarrollo turbulento es la **globalización en el turismo** que trae consigo cambios inminentes en la forma de viajar, la conectividad de la ciudad con otros destinos, el acceso a inversiones extranjeras, etc.

Según los datos de la Empresa Municipal "Turismo", en 2017 funcionaban en Sofía **557 sitios de alojamiento**, de los cuales 462 fueron categorizados por el Alcalde del Municipio de Sofía y 91 categorizados por el Ministerio de Turismo. En comparación con 2016, el número total de los sitios de alojamiento **aumentó un 14%** [1]. Aquí observamos una discrepancia fundamental con los datos de INE, según los cuales los lugares de alojamiento en Sofía son 125 en 2017. La razón es que el INE solo cuenta con el alojamiento de turistas en sitios con 10 o más camas. Por lo tanto, para los fines del presente análisis para la hostelería en el municipio de Sofía, el autor se refiere a los datos de la Empresa Municipal "Turismo".

En 2017, las instalaciones operativas en el territorio de Sofía tienen **9 346 habitaciones y 17 314 camas**. Hay un ligero descenso tanto en el número de habitaciones (-4,8%) como en el número de camas (-5,5%), en comparación con 2016. El cambio en la distribución de las camas por categoría muestra un aumento en el número de camas solo en algunos lugares de alojamiento con categoría de una estrella (en un 7,7%). Las habitaciones y las camas en todas las demás categorías de alojamiento cayeron, siendo la más destacada la categoría de 4 estrellas (-22%) [1].

La Empresa Municipal "Turismo" informó que en 2017 el número total de lugares de alojamiento aumentó un 14% en comparación con 2016. Un aumento se informó en la categoría de alojamiento 1, 2 y 3 estrellas, el más alto que ha estado en estos de 1 estrella (24%). Los lugares de alojamiento de categoría 4 estrellas son un 23% menos, mientras que aquellas con una calificación de 5 estrellas mantienen su número. La distribución de los lugares de alojamiento según la categoría es similar a los años anteriores. De nuevo, **la mayor participación es la estrella 1** (47%), seguida de las categorías de 2 y 3 estrellas, respectivamente 21% y 22%.

Un papel importante para el desarrollo de la hospitalidad en Sofía, sin duda, tiene el desarrollo ascendente del **Aeropuerto de Sofía**. Los destinos desde y hacia los cuales hay enlaces de transporte convenientes con la capital búlgara determinan en gran medida también la prioridad para los mercados turísticos de la ciudad, a saber, **Gran Bretaña, Italia, Alemania, España, Francia**. En 2017, los vuelos

regulares programados son operados a 61 destinos, de los cuales Londres, Milán, Varna y Roma son los más preferidos [1].

Perspectivas para el desarrollo de los hoteles en la ciudad de Sofía

Sofía es un destino urbano que está ganando popularidad entre los turistas. Muchas personas ya han ido a ciudades famosas como París y Barcelona y quieren ver algo desconocido [11]. Sofía se está convirtiendo en el principal destino de las visitas no organizadas de extranjeros a Bulgaria durante todo el año.

- **El aeropuerto de Sofía como factor de atracción de turistas**

Las rutas aéreas directas favorecen el desarrollo del turismo en la capital. Sofía está muy bien conectada con varias capitales europeas a través de vuelos regulares, muchos de los cuales son vuelos de bajo costo.

- **Perspectivas para el turismo de congresos en Sofía**

En cuanto a las direcciones de turismo incluidas en los documentos estratégicos del municipio, una dirección priorizada es el turismo cultural como un requisito previo importante para el desarrollo sostenible de los destinos [5].

Después del turismo cultural, se prioriza el turismo de negocios. El enfoque en el turismo de negocios es comprensible como turistas con alto gasto en el lugar, alojamiento de clase alta y buscadores de entretenimiento, pero su carácter es estacional y la participación es insuficiente para mantener un buen ecosistema turístico [6].

La ciudad tiene una base excelente para celebrar reuniones, eventos y una conferencia en una escala diferente. En los últimos años, Sofía organiza numerosos eventos y conferencias anuales que tienen una influencia positiva en el desarrollo del la ciudad como destino de congresos, así como en el empleo de los lugares de alojamiento [3].

- **Digitalización de la industria turística**

Como una perspectiva positiva para el desarrollo del sector turístico en Sofía, es la comunidad empresarial local, que se ha ido desarrollando cada vez más en los últimos años [7]. Existe una fuerte calificación del personal en el campo de las tecnologías de la información. Estos y otros factores juegan un papel importante en la **digitalización del producto turístico**. También permite una comunicación mejor y más efectiva con clientes potenciales y convertirlos en clientes leales [12].

- **Mejorando del entorno urbano**

Los esfuerzos de la Municipalidad de Sofía en los últimos años se han centrado en renovar los espacios urbanos, **mejorar la infraestructura urbana y el transporte público**. Esto es clave para las tendencias positivas en el sector turístico [3].

- **Perspectivas de inversión**

El desarrollo del turismo y la hospitalidad en Sofía se destaca por un informe del Ministerio de Turismo, que se refiere a las ventajas de invertir en el sector. Los factores específicos que pueden ser atractivos para los inversionistas son los proyectos futuros en la ciudad, el más grande es Aqua Park cerca de Sofía, así como la reconstrucción de los baños termales en los vecindarios de Ovcha Kupel y Gorna Banya [8]. También, es importante desarrollar el turismo cultural en la ciudad mediante la organización de diferentes festivales culturales y eventos que atraen a más y más turistas [9].

Para aumentar los beneficios económicos del turismo en Sofía, las posibles direcciones para el desarrollo son:

- **aumentar el número de turistas** con alojamiento nocturno en la ciudad;
- Incremento de las pernoctaciones de 1 persona, es decir **ampliando la estancia media en la ciudad**;
- **atraer nuevos** o expandir mercados ya activos económicamente viables;
- **el desarrollo prioritario del turismo de negocios** en la capital, que se encuentra entre los más importantes para la industria hotelera.

Es importante tener en cuenta que el turismo de negocios incluye visitantes más solventes fuera de las temporadas turísticas más fuertes, que se establecen en los programas anuales de publicidad turística de Bulgaria y también son válidos para la ciudad de Sofía [6].

Otra perspectiva de desarrollo en la que debería centrarse la industria hotelera es un **aumento en el salario promedio en el sector**. Lo preocupante son los datos de INE para 2016 que muestran que el pago en el sector de "Hoteles y restaurants" es un 41% más bajo que el promedio del país [10].

Afirmaciones

- Sofía tiene una base suficiente y confiable para alojar a turistas de todo el mundo.
- El producto hotelero en Sofía tiene una relación calidad / precio competitiva.
- La globalización implica una serie de perspectivas para el desarrollo de los hoteles urbanos en Sofía. Los hoteles deberían encontrar la manera más efectiva de aprovecharlos..

Conclusión

El desarrollo dinámico de Sofía como destino turístico preferido sin duda abre una serie de oportunidades para el desarrollo de los hoteles de la ciudad. Como uno de los factores para moldear la **imagen de Sofía,** es importante que los hoteles operen en sinergia con el desarrollo del turismo y las tendencias en la esfera. Los hoteles deben buscar formas cada vez **más flexibles** de adaptarse a las nuevas reglas en el **mercado global.** Es importante tener en cuenta las **tendencias globales** en el desarrollo mundial.

Literatura usada:

1. Общинско предприятие „Туризъм", Туризмът в цифри, София, 2017. – pp. 3-28.
2. Parusheva, T. Global Trends in Leisure and Cultural Tourism // Scientific Journal "Economics and Finance", World scientific expanse: Collections of Scientific Articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. – 267 p.
3. Столична общинска агенция по приватизация и инвестиции, Туризъм и въздушен транспорт в София, 2017. – pp. 7-27.
4. Национален статистически институт, Статистически справочник, 2018. – 222 p.
5. Parusheva, T. Cultural tourism: a bridge between past, present and future // Scientific Journal "Economics and Finance", Synthesis of science and society in solving global problems, Collections of Scientific Articles. – Shioda GmbH, Steyr, Vienna, Austria, 2018. – 152 p.
6. Доклад на експертен екип Икономика от стъпка 2 на Визия за София, Туризъм, 2018. – 122 p.

7. Stoyanova, M. Challenges facing city hotels in a globalized world // World Scientific Extent, Scientific Journal "Economics and Finance". – Agenda Publishing House, United Kingdom, October 2017. – 272 p.
8. Министерство на туризма, Investing in Bulgarian Tourism, 2017. – 23 p.
9. Parusheva, T. El Turismo Cultural – Factor de Desarrollo Economico // Scientific Journal "Economics and Finance", Problems of the development of modern science: theory and practice: Collections of Scientific Articles. – Cartero Publishing House, Madrid, Spain, 2018. – 132 p.
10. Министерство на туризма, Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2017. – 23 p.
11. Миронова, Н. „Меко" управление – стратегии за управление на отношенията // Годишник на БСУ, том XXX, 2014. – с. 109.
12. Миронова, Н. Комуникациите като фактор за повишаване на лоялността на клиентите / Communications as a Factor for Increasing Customer Loyalty // Научно-практическа конференция „Българската икономика – предизвикателства и възможности", ВТУ, 2015.

Aleksander Zubarev,
Professor, D.Sc. (Ec.),
Pacific National University, Khabarovsk, Russia
Elena Zubareva
Postgraduate,
Pacific National University, Khabarovsk, Russia

ASSESSMENT OF THE PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC TOURISM IN THE RUSSIAN FAR EAST

Abstract. *The economic prosperity in a country is largely determined by the state of each separately taken sector of its economy. Especially it concerns those sectors that have the largest share in the country's gross national product. Due to the ongoing processes of globalization and internationalization of countries' economies, tourism plays an increasingly important role – both in the international arena and within a country. Tourism can be considered, firstly, as a source of financial revenues to the state budget; secondly, as an efficient tool to increase the employment and the quality of life of the population; thirdly, as a basis for the social and cultural development and patriotism education; fourthly, as an effective educational tool and a means for the development of civil society. In this regard, there is a need to find new ways to attract tourists to the regions of the Russian Federation by working on previously undeveloped spheres. Within this research, we focused on a relatively new for Russian tourism industry area – gastronomic tourism.*

Key words: *tourism, gastronomic tourism, Russian Far East.*

Nowadays, the gastronomic tourism is an important component of the tourism industry in the world. As the tourism market is being saturated with various offerings from numerous tourism organizations, newly appeared unique tourist routes and non-standard tourist products, the tourists' needs and preferences change accordingly, becoming more complex and sophisticated. In recent years, the term "experience economy" becomes increasingly common both in publicistic and scientific literature. This can be explained by the fact that a standard set of services no longer satisfies customers seeking to diversify their vacation with new emotions and experience. In this situation, the competition for the consumer of tourist services is exacerbated, and the gastronomic aspect of a trip becomes a significant competitive advantage for

tourism organizations. Each region, hosting tourists, seeks to position itself as a unique tourist destination, to emphasize its cultural characteristics and identity. The gastronomy in this case plays an extremely important role, being one of the most vivid experiences for tourists and affecting directly the formation of the destination image.

The multinational composition of Russia is one of its characteristic features and a considerable competitive advantage of the country in the world market of tourist services. This cultural and national diversity contributes to a huge potential for the development of gastronomic tourism, both countrywide and at the city and regional level.

The relevance of the gastronomic tourism development can be also explained by the intensification of globalization processes in the world. Despite a number of obvious advantages, the phenomenon of globalization causes the need of self-identification and strengthening the sense of belonging to a particular social group. In this context, gastronomic tourism acts as an effective tool of social identification, and the local cuisine can be considered both as an anti-globalization phenomenon and one of the ways of understanding the world. There is a close link between a certain region and its characteristic food types, which is due to a number of factors: from climatic and geographical conditions to historically created culinary traditions. Thus, the consumption of local specialties allows people to feel their belonging to the particular social environment, and geographical diversity plays an important role in the tourism development of a country.

The growing importance of gastronomic tourism for Russia is evidenced by the establishment in 2015 of the Russian Gastronomic Tourism Association headed by Andrei Paramonov. The key objective of the association is to create suitable conditions for the sustainable development of gastronomic tourism in the country, to support small and medium-sized businesses in the hospitality industry and to increase the tourist attractiveness of Russian villages, cities and regions. According to the members of the Association, a high level of gastronomic tourism development can provide a number of advantages to the region, including: an increase in the number of tourists; growth in sales (accommodation, catering services, car rental, etc.); more extensive coverage in the media; the emergence of a new competitive advantage or unique trade offer (for example, unique food and drinks); increase in the volume of tax revenues to the budget; increased public awareness about tourism in the region; increased public pride and awareness of local gastronomy.

Gastronomic tourism is considered one of the priority directions in the development of domestic and inbound tourism in the Far East of Russia. In this context, the regional cuisine can be seen as an instrument of so-called “soft diplomacy”, which means a way to bring to the tourist the values of the territory through the local gastronomic specialties which reflect its specificity and uniqueness. The main prerequisite for the gastronomic tourism development in the region is the diversity of national cuisines of the local inhabitants, as well as considerable natural resources of the Far East. The regional gastronomy is represented by the following types of national cuisine:

1. Cuisine of the indigenous people of the Far East (the Nanais, Evenks, Udege, Chukchi, etc.);

2. Traditional Russian and Ukrainian cuisine, adapted for local products;
3. Chinese, Korean, Japanese, Thai, Vietnamese, Uzbek and other types of national cuisine, borrowed from other countries;
4. Local home cooking of the Soviet and post-Soviet period.
5. Thus, the Far Eastern cuisine is a mix of different gastronomic trends, adapted for the modern consumer (considering the resources available in the region)

Visiting gastronomic events can be attributed both to gastronomic and event tourism. Thus, both these directions should be considered as perspective options for the tourism development in the Far Eastern Federal District (along with nature, sports, medical and some other types of regional tourism). Consequently, there is a need to develop the relevant elements of the tourism infrastructure in the region, including improvement of air and rail communication in the Far East, construction of new hotels, catering establishments and sites for mass events, and urban improvement in general.

Within the development of gastronomic tourism in the Far Eastern Federal District, it seems advisable to focus on the following areas:

- organization of special gastronomic and wine tours by local travel agencies;
- establishing culinary centers and schools, conducting culinary classes and workshops; wine courses and sommelier schools; professional training in the area of public catering;
- self-visit to local restaurants with regional and/or national cuisine;
- organization of excursions to the objects of industrial objects of gastronomic tourism (for example, to the factories, confectionaries, shops, creameries, etc.);
- organized visits to farms and farmers markets with environmentally friendly products;
- visits to special gastronomic shops, fairs, exhibitions and local products tastings;
- organization of wine and gastronomic festivals, celebrations, competitions and other similar events;
- development of culinary media: television programs devoted to cooking, culinary shows, etc.

The implementation of each of the abovementioned areas requires an individual approach and substantial financial investments; it involves the participation of both federal and municipal authorities and representatives of small and medium-sized businesses.

In our opinion, one of the most prospective strategic lines in the development of the tourism industry is the organization of various events (different exhibitions, forums, conferences, seminars, meetings, visits of delegations, business missions, international meetings, etc.), which are dedicated to the topical issues and problems of gastronomic tourism in the Far East. Organization of such mass events can attract interest to the regions of the Far Eastern Federal District both among the tourists and potential investors. For example, the Olympic Games in Sochi have helped to

increase the turnover of the catering industry in Russia by 0.4% and have brought huge additional profit (5 billion rubles) to the restaurants of the city. Despite the fact that organizing events of this scale in the Far East is not planned in the nearest future, these figures clearly illustrate the positive effect of mass events on the industry development. However, this effect is rather short-term. In order to achieve a lasting effect, it is necessary to hold gastronomic events in the region on a regular basis, which will ensure a constant flow of tourists to the region.

According to the experts of the Tourist Information Center of Primorsky Krai, recently there has been a tendency to combine business and cultural tourism programs. A vivid example of such a combination is the East Economic Forum which successfully hosts the Far East Street exhibition. Such events allow their guests not only to establish new business contacts and solve business issues, but also to relax and get acquainted with the region and its culture.

It is advisable to conduct such events not only in the largest cities of the Far Eastern Federal District, but also in the less populated settlements. Such an approach will ensure an even distribution of tourist flows across the Far Eastern regions, as well as a better use of available resources. In addition, it is also necessary to work with the local population, since the image and general attractiveness of the destination for potential tourists largely depends on how ready local residents are to receive tourists on their territory.

References:

1. National Association of Gastronomic Tourism – official website. – URL : http://агтр.рф
2. Regional Cuisine Development Program for the Pacific Regions of the Russian Far East – Pacific Russia Food. – URL : http://prta.pro/files/pacific-russia-food-concept.pdf
3. The RBC official website. – URL : http://tv.rbc.ru/archive/obsch_potreb/5ad71cc39a7947cbc65fa036
4. The Tourist Information Center of Primorsky Krai – official website. – URL : http://www.primorsky.ru/news/140703/

MANAGEMENT

Viktor Zamlynskyi,
Professor, Ph.D., (Economy),
Karina Teliukh
magister
Odesa National Polytechnic University, Odesa, Ukraine

THE EFFECT OF DIAGNOSTICS OF CORPORATE CULTURE ON THE OPTIMIZATION OF MANAGEMENT EFFICIENCY

Abstract. *The necessity of forming a corporate culture as a carrier of the basic moral values of an enterprise, a factor in achieving a company's mission, implementing business ideas, and optimizing management has been considered. In order to strengthen the motivational aspect and revitalize the business, it is proposed to conduct a comprehensive research of the state of corporate culture as an important component of the business system.*

Key words: *corporate culture, human resources, business efficiency, optimization of business process, diagnostics, reengineering, business etiquette.*

INTRODUCTION

Currently, management is facing dynamic requirements for optimizing the potential of human resources. In due course, the diagnostics of corporate culture every year becomes more popular because it is able to promote an innovative idea and is involved in the development of any modern business model. However, the correct formation values and mission, codes of conduct, algorithm development of corporate culture needs a methodical base development. The process of forming a corporate culture is interesting for the organization the ability to regulate staff behavioral attitudes based on the values that are acceptable to the organization, but are not priorities, and sometimes depart from the values prevailing in society.

In order to identify the best ways to improve the corporate culture is necessary: first, understanding the theoretical foundations of organizational culture, and secondly, identifying opportunities for innovation development in the organizational culture of a particular company, and, thirdly, of a number of possible ways to measure organizational culture to choose the most appropriate for this company.

In each individual company corporate culture can be either conservative or innovative, that is, either favor the introduction of innovations, or to reject them. Its development is influenced by external and internal factors.

The external factors include the socio-economic and political situation in the country, the level of economic development, and the state policy in the social sphere. Internal factors include factors determined by the internal development of the organizational culture of a single company (motivation, style and type of management, standards of behavior, communication culture, company traditions, business etiquette).

Organizational culture forms a long-term, sustainable motivation of staff, focused on achieving the strategic goals of the organization, which is an integral part of strategic management [1].

The behavior of company employees is formed under the direct influence of organizational culture. In this case, the organizational culture regulates all aspects of

the organization's activities (coordinates, integrates, motivates, orients employees). Skillful management of corporate culture can be a serious competitive advantage of the company. Being the embodiment of the company's mission, it regulates all forms of the company's communication, both within the company and beyond. An organization can claim its own corporate culture only with low staff turnover, when there is a long team experience that is sufficient to form collective base ideas. Being formed and perceived, they become the defining features of the organization. Therefore, the culture of the organization, it is customary to diagnose at three levels: the level of artifacts, the level of values and the level of basic representations.

Corporate culture has a number of specific features that distinguish this organization from the rest and are, as a rule, the product of the organization's historical development. These specific features are traditions, language (slang), slogans, customs, everything that contributes to the transfer of cultural values, beliefs, norms and contents of roles to other generations of workers, methods of adaptation and rallying (integration) of workers of this enterprise.

Corporate culture is a system of material and spiritual values interacting with each other, inherent in a given company, reflecting its individuality and human perception within the company, manifested in behavior and interaction. Corporate culture is a system of shared values and attitudes shared by most employees.

Without the formation of an organizational culture, the process of managing a company becomes spontaneous and, as a result, uncontrollable. Accordingly, a certain culture must be created for the realization of the goals and strategy of the company [2].

The effectiveness of the company is determined by the following factors: technical and organizational level of production, staff qualifications, the level of motivation and remuneration, the presence of a development strategy. These mechanisms are usually regulated in various regulatory documents (technical passports, plans, programs, tariff system, etc.). At the same time, in the collective of any corporation there is such a sphere of relations that defies formal regulation. For a number of years, these relationships have been formed according to unwritten rules under the influence of historical experience, the mentality of the people, local customs and traditions, spiritual values and tastes.

Corporate culture is based on fundamental values shared by company members. These values in different corporations may be different, including depending on whose interests underlie the company's activities: the company as a whole or its individual members. Leadership, behavior, communication, and activity styles follow from the above-mentioned values.

The high level of corporate culture is an important strategic factor that mobilizes all structural units of the corporation and its individual employees to achieve their goals within the framework of the company's advertised mission [3].

The most significant characteristics of the corporate culture include:

- awareness by the employee of his place in the company (group);
- type of joint activity;
- type of management;
- communication culture;

- communication system;
- business etiquette;
- company traditions;
- features of the interpretation of authority and responsibility;
- work ethic.

The team, in which each employee accepts and shares common goals, values and norms of the organization, has certain personal value orientations, possesses the necessary set of qualities and skills and is able to form a higher level corporate culture. To do this, it is necessary to develop a simple and brief business concept, which will reflect the general goals of creating a business, the boundaries of responsibility, the motivational aspects of participants, especially in terms of finding new ideas and solutions based on mutual respect in accordance with the moral standards of business. B -diagnostics is a comprehensive study of the state of a business system, or its individual areas, for example industrial, investment, functional, psychological climate, corporate cultures for the purpose of financial recovery and increasing the real manageability of the business [4]. Diagnostics is carried out as a test of the effectiveness of the interaction of the three components:

- corporate culture;
- motivational aspect;
- business activation.

In our view, the second diagnosis corporate culture s should be carried out in the context of the employees performing their duties, the effectiveness of communications, with clients, partners, shareholders and competitors, as well as with each other within the enterprise. Corporate culture is the motivational factor that able to activate the business in case of compliance employee behavior value system of the organization.

The decisive factor in the development of a corporate culture is the philosophy of the company or, in other words, the principles followed by the company's management. These principles are formed in promotional materials, in speeches of the company's founders, information documents. The formation of such principles is aimed at creating in the eyes of its employees and in the external environment a certain image of the corporation.

Table 1

Main objectives of organizational culture

First task	Clearly realize (prescribe, formulate) the leading values, priorities, attitudes, perceptions and attitudes that have emerged in the organization at the moment
Second task	Clarify the tools and mechanisms that are capable of supporting a promising organizational strategy and an optimal organizational culture.
Third task	Clarify what cultural values will help (or interfere) with the implementation of the strategic goals of the organization.
Fourth task	Assessment of the existing gap, that is, the degree of compliance with the current culture and development strategy of the organization (business), developed by management.

In the economic sense, diagnosis refers to the process of recognizing a problem and identifying it with the use of accepted terminology, that is, establishing a diagnosis of an "abnormal state of the subject". [5]

Thus, the result of the study of the prevailing in the organization of the cultural environment should be the solution of four main tasks (Table. 1).

We suggest using a system of regular monitoring of corporate culture. Diagnostics, conducted on a regular voluntary basis, allows you to monitor the dynamics of culture and the effectiveness of the use of various management tools.

To measure the impact of corporate culture on business performance, it is important to have gauges. For this, it is necessary that there exist any acceptable for the company management system or its elements, for example: goal management (MBO), balanced scorecard (BSC), performance management system, key performance indicators (KPI), strategic planning system; long-term and medium-term goals or project management system. If a company does not yet have a specific management model, then the introduction of the model is in itself a process of forming a result-oriented culture. As a rule, where control technology is not introduced, culture is not tied to the result, culture management is limited to holding events. And the connection between goals, results, achievements, motivation on the basis of achievements is the basis that forms the culture of attitude to work.

Management often underestimates the relationship between company performance and culture. And then the results are obtained separately, the culture separately. Understanding the importance of the influence of culture on the result appears when managers make the transition from the declaration "people are our main resource" to the real realization that attitude to work is the cornerstone of success. This is what will allow us to reflect on the fact that culture can be controlled. In other words - corporate culture management becomes a resource.

Indicators and management efficiency can be grouped in a cluster are following: finances, customers, business management processes, innovation, personnel. For example – the number of transactions with repeat customers.

Recommendations for improving corporate culture:

– incorporation of new values and ethics in the curriculum and staff development;

– emphasis on hiring staff for compliance with the new values of the candidates and the failure to those who do not have the required quality thereof;

– bringing ethical standards and content of the values to the attention of all employees and an explanation of the procedure for their adoption;

– resolution of problems and disadvantages at all levels, starting with the deputy general manager and manager s ending grass-roots level.

Diagnostics of corporate culture will allow management to strengthen individual responsibility for the implementation of the company's chosen growth strategy.

References:

1. Karelova L. B. Principles of Buddhist and Confucian ethics in shaping the concept of corporate social responsibility in modern Japan // Japan. Yearbook Issue 42. Moscow: Institute of Oriental Studies, RAS, 2013. p. 89-100.

2. Chernykh, E. Diagnostics of corporate culture / E. Chernykh. [Electronic resource]. - Access mode: http : // 4 hr . ru / enprac / enprac _435. html
3. Milner, B.Z. Organization theory: textbook/B.Z. Milner -2nd ed. - M .: INFRA-M, 2012. - 480 p.
4. Kovalchuk O. Zamlynskyi V. Diagnostics of the company as a direction of organizational consulting in identifying competitive advantages. [Electronic resource]. - Access mode: http://magazine.faaf.org.ua/images/stories/zb_conference/zb_conf_2018-10-05.pdf
5. Steklova, O. Ye. Organizational culture: study guide / O.E. Steklov. - Ulyanovsk: UlSTU, 2015. - 127 p.

Dinara Mukhiyayeva,
Ph.D,
Kazakh national university named by Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan,
Assel Baimbetova
Professor, Candidate of Economic Sciences
Eurasian national university named by L.N. Gumilyov

TRANSFER OF TECHNOLOGIES AS A BASIC FORM IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY

Abstract. *This article discusses the main mechanisms and ways of technology implementation, including the fact that technology transfer is an innovation in Kazakhstan. As you know, the technology of transfer is actions aimed at turning a new idea into a commercial product.*
Key words: *technology, innovation, innovation system*

In economic practice, two methods of innovation promotion – "vertical" and "horizontal" - are justified. In vertical promotion, the entire innovation cycle is concentrated in one organization with the transfer of results achieved at certain stages of innovation from division to division. However, the applicability of this method is very limited.

Horizontal promotion of innovation is based on partnership and cooperation between the leading enterprise, which is the organizer of innovation, other participants of innovative (technological) transfer, which are engaged in the creation and promotion of innovative products. Technology transfer is a necessary component of horizontal innovation promotion. In Kazakhstan, its capabilities are based on the presence of various subjects of innovation. At present, both commercial and non-commercial technology transfers have become widespread.

Non-profit technology transfer is most often used in fundamental research. It is usually accompanied by low costs and can be maintained both through the public line and through organizational and personal contacts.

The features of the commercial transfer include:

- a high degree of monopolization, supported by the adopted system of industrial property rights protection, as a result of the weakness of the buyer's position (in contrast to the consumer market is the seller's market);
- high rate of return (big difference between price and cost);
- asymmetric division into importing countries (developing countries) and States that are both exporters and importers (developed countries);
- a large amount of technology transfer within transnational corporations.

Sale of technologies is one of the main tools of penetration of the enterprise capable to offer innovative goods or technology, on the market and fixing on it. Such penetration is often associated with:

- with commodity expansion associated with the supply of equipment, construction of turnkey enterprises»,
- with the accompanying agreements on deliveries of raw materials, materials, components, semi-finished products bringing to the seller the additional income,
- with the consolidation of related educational and consulting services in the market.

Technology exports are directly proportional to the number of patents obtained abroad. Therefore, technology transfer agreements are often the result of prior patenting of innovation in foreign countries. More willing to transfer technology are:

- small and medium-sized enterprises;
- enterprises seeking to diversify their products;
- enterprises with high scientific and technical potential that are not afraid of losing competitive advantages due to the sale of innovations;
- the company that owns the innovation as a by-product of R & d or secondary production processes.

The purchase of technologies contributes to the competitiveness of industry, the activation of exports, reducing dependence on imports. The resulting technology can become a catalyst:

- when creating your own technologies;
- with the development of national R & d;
- in the formation and improvement of the sphere of national education.

Many countries, particularly Germany and Japan, attached particular importance to technology imports. As a result, in the 80-ies of Germany topped the list of exporters of finished products, and Japan took second place.

A state that makes extensive use of technology imports for its economic and social development is obliged to formulate national legislation in such a way as to facilitate the flow of technology.

This is achieved by creating:

- the regime of preferences of currency regulation concerning payments and transfers in foreign currency;
- tax benefit regime;
- special conditions for domestic credit and financing;
- incentive pricing policy.

Enterprises can use their own or borrowed resources to Finance technology purchases. The need to have funds for the purchase of technology is mitigated by the fact that often the initial stage does not require the entire amount, but only start-up investments. This is closely related to the form of payment for technology practiced after the start of production and commercial sale of products in the market.

Theoretically, it is possible to master the borrowed technology without cash costs at the initial stage, paying the supplier on the terms of royalties (annual contributions) after the development of production and obtaining the necessary technological equipment, equipment and certain types of materials, components on

lease, compensation or barter transactions. In practice, however, technology transfer agreements require a start-up of 20-30 per cent of the total cost of technology.

You can use the services of banks and risk (venture) capital. Such banks are created to commercialize innovations and are actively involved in the process of technology search and transfer. Recently, their network is actively expanding. Thus, in France there are more than 200 such banks, in the US - more than 3000. Generally, venture capital banks are more willing to bear aggregate risk. Therefore, to attract their financial resources, it is necessary to use their own funds and attract other partners.

National and international technology exchanges can serve as a place to find and find sources of funding. There are permanent technology exchanges, usually using international technology data banks, as well as industry-oriented exchanges or dedicated to the pioneer areas of science and technology.

To Finance technology transfer, stakeholders create joint ventures in which the direct investment of one of the founders is used to commercialize the technological achievements of the other.

Transfer of licenses. Such operations are fairly well-developed, both from a legal and technological point of view. The transfer of licenses is the most common way of commercial transfer of innovative technologies. It occurs when the revenue from the sale of a license exceeds the cost of controlling the use of the license and the loss of profits from the abandonment of the monopoly on the technology transfer in a given market. At the same time it is necessary to note two points:

- often licenses are not transferred to the latest technology, and the so-called technology of the intermediate generation;
- the licensed technology is a commodity only in case of its proper registration by a set of technological documentation, reproducibility of production with the set level of an exit of suitable products according to certification.

Transfer of know-how. Know-how refers to the body of knowledge and skills with respect to the application of industrial technology or process that is confidential, an economic asset that provides a competitive advantage. A know-how transfer transaction is essentially a grant of a patent-free license. The main differences in the transfer of know-how are:

- high risk of disclosure of the confidential substance of the know-how prior to the conclusion of the contract and leakage of the know-how from the recipient to third parties after the conclusion of the contract;
- irreversible transfer of know-how;
- ever-present time factor;
- uncertainty of the period of confidentiality of know-how, as the rapid development of technology can make know-how publicly available.

Engineering, which is a set of design (consulting) and practical (technological, construction) works related to the engineering field and necessary for the implementation of an innovative project: there Are four main methods of engineering:

- consulting, when the customer organization implementing innovative technology involves specialists (consultants) of the supplier organization of technology in the preparation of plans and technical conditions of the project, the

conclusion of contracts with contractors and suppliers in the implementation of the project, in some cases, consultants are granted the right to act as authorized representatives of the customer;

- in-house, where the Contracting authority itself manages and executes an innovative project, sometimes even construction; the role of consultants from the supplying organization is limited to assisting in the implementation of specific aspects of the project for which the Contracting authority's staff is not sufficiently qualified or experienced;
- project management;
- execution of all works "turnkey".

Industrial cooperation, in which a very significant amount of technology is transferred. As a rule, the parties United for the organization of co-operative production, carry out intensive technological exchange in order to achieve a common goal. Production cooperation agreements go beyond direct or mutual supply of products or services. They create a long-term community of interests between the parties aimed at obtaining additional mutual benefits. The main reasons for the conclusion of cooperation agreements are:

- obtaining technical knowledge in the process of exchange;
- search for the best conditions for the production and use of labor resources;
- increase of seriality and specialization of production;
- search for new markets;
- reduction of production costs, etc.

Experts of the UN economic Commission for Europe identify six main categories of industrial cooperation:

1) transfer of licenses with payment by deliveries of production made under licenses;
2) delivery of the complete equipment of plants, shops, sites, lines with payment of the made production;
3) co-production and specialization;
4) supply of components or semi-finished products under subcontracts for subsequent use in finished products;
5) joint participation in construction projects or tenders for the construction of industrial facilities;
6) joint ventures.

Franchise, i.e. permission or right to sell certain goods or provide certain services. The growth of franchising transactions was a consequence of the high market mobility and flexibility of this form of business and technology transfer, as:

- for the franchisor (providing a franchise) such a transaction allows you to quickly introduce into the new market without significant investment;
- franchisee (franchisee) the contract allows you to start a new type of business activity with less risk of failure and failure, thanks to the support of the franchisor, including the transfer of certain skills, techniques and services, as well as the provision of assistance and training;
- for the consumer, franchising expands the choice of goods and services in the local market with appropriate (often guaranteed) brand quality and competitive prices.

Franchising operations are very attractive for small businesses. They allow you to adapt to the market, determining its real capacity and the needs of consumers. By entering into such a transaction, a small enterprise can, without making a large investment, start selling certain goods or providing services.

Leasing (financial lease). Three parties are involved in leasing operations:

- lessor, which is usually a specialized leasing company operating in Finance and controlled by banks or large industrial companies;
- lessee, which is a manufacturing or trading company that rents the means of production, delivery, distribution;
- supplier (manufacturer) is a manufacturing or trading enterprise that produces or supplies equipment and technology through the lessor to the lessee.

The leasing company buys the equipment and technology from the supplier and leases it to the lessee under the contract for a specified period. The lease agreement (contract) provides for the lease term, conditions and amount of rent payments, currency of payments, obligations and guarantees for the maintenance of the received equipment and its return or redemption at the end of the lease term.

In the context of globalization, the transfer of external technologies is becoming an increasingly important strategy. This leads to a quasi-integrated nature of corporate R & d and innovation. This means that for effective management of technology and innovation requires a broader range of social, economic, legal and technical skills and responsibilities than the traditional management of internal (fully integrated) R & d or other processes. At the same time, the acquisition of external technologies cannot replace internal research and development at the company level.

References:

1. Straight ahead, Ben G. Technological stalemate: innovations overcoming depression. - M., 1975. - 342 p.
2. Lundvall B. A., Johnson B., Andersen E. S., Dalum B. National systems of production, innovation and competency building // Research policy. - 2002. - №31 (2). - P. 213-231.
3. Dnishev F., Alzhanova F. The development of innovative and progressive technological structures in the economy of Kazakhstan in the context of industrial modernization of the institutions And priorities. - Vienna; Austria: East–West Association for advanced studies and higher education, 2015.- 532
4. Ross Ashby, W. introduction to Cybernetics. Principia Cybernetica. London: Chapman & Hall Ltd, Second impression, 1957. - 295 p. / / http://pcp.vub.ac.be/books/IntroCyb.pdf.

Olena Hromtseva
Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro)

INFLUENCE OF PROFESSIONAL BURNOUT ON WORK OF MEDICAL FIELD STAFF

Abstract. *Are devoted to the study of the problems of professional burnout and identification of methods for preventing and overcoming this problem.*

Key words: *professional burnout, management activity, labor intensity, psychological characteristics.*

Анотація. *Тези присвячені дослідженню проблематики професійного вигорання та виявленню методів профілактики та подолання цієї проблеми.*

Ключові слова: *професійне вигорання, управлінська діяльність, напруженість праці, психологічні характеристики.*

Громцева О.В.
Дніпровський Національний Університет ім. О.Гончара

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА РОБОТУ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ

Успішність будь-якої держави в сучасних умовах визначається розумінням актуальності ролі людського ресурсу, здатністю держави створювати цілісну системи роботи з кадрами службовців, своєчасно та професійно їх відбирати, готувати, залучати до управлінської діяльності, стимулювати, коригувати їх професійний та психологічний стан, заохочувати до підвищення професійної майстерності [1].

Посилення професійної діяльності медичних працівників, комунікативні, емоційні перевантаження, виснаження психоневрологічних ресурсів актуалізують проблему збереження фізичного та психічного здоров'я. Ця проблема поширюється серед представників багатьох соціальних професій, але особливо важлива саме для лікарів, оскільки у останні роки вимоги з боку суспільства до особистості лікаря значно зросли.

Аналіз літератури свідчить, що проблема синдрому "професійного вигорання" знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених присвячених змісту та структурі цього синдрому (М. Буриш, Г. Діон, Л.М. Карамушка, Н.О. Левицька, Г.В. Ложкін, М.П. Лейтер, С.Д. Максименко, Л. Малець, Е. Махер, В.Є. Орел, М.Л. Смульсон, Т.В. Форманюк, Х.Дж. Фрейденбергер, У.Б. Шуфелі та ін.), а також методам його діагностики (В.В. Бойко, Н.Є. Водоп'янова, С. Джексон, К. Маслач, Т.І. Ронгинська, О.С. Старченкова та ін.). Окрім того, деякі вияви синдрому "професійного вигорання" вивчались, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, у представників різних професійних груп – працівників освітніх організацій (О.А. Баранов, В.В. Зеньковський, Л.О. Китаєв-Смик, Л.Ф. Колеснікова, Ю.Л. Львов, В.В. Никонов, А.О. Реан, А.С. Шафранова та ін.), соціальних працівників (Т. Марек, К. Ван-Вак та ін.), спортсменів (Б. Вайт, В. Могран, Р. Сміт, Р. Уейнберг, Р. Флиппин, А. Хакней та ін.) тощо [2].

Особливості професійного стресу у працівників медичних закладів вивчали Г.І. Каплан, І.П. Кущ, К. Маслач, Г.Е. Робертс, Б.Дж. Седок, В.Є. Семеніхіна, К. Черніс, А.Є. Юр'єв, Л.М. Юр'єва та ін.

Феномен професійного вигорання широко розповсюджений серед представників різних професій, насамперед тих, що передбачають роботу з людьми. Термін «вигорання» (англ. «burnout» - згорання, вигорання) набув широкого розповсюдження завдяки праці американського вченого Х. Дж. Фрейденбергера [6], опублікованій у 1974 році, в якій дослідник використовував його для характеристики психологічного стану, що виникав у фахівців, які тісно спілкувалися з пацієнтами кризових центрів та

психіатричних клінік. Вперше термін «вигорання» зустрічається раніше, у праці Х. Бредлі 1969 року [9], де описано офіцерів, які працюють з умовно засудженими.

Кожна професія має свій "стресовий" потенціал. Як засвідчують теоретично-практичні дослідження, діяльність в особливих умовах має значну стресову забарвленість серед інших видів професійної діяльності людини [3, 4]. Тому службова діяльність лікарів в багатьох випадках є підставою для розвитку в особистості психоемоційного виснаження та синдрому професійного вигорання, що ставить проблему вивчення психоемоційного стану медичних працівників та розробки засобів саморегуляції надто гостро.

Сьогодні синдром "вигорання" входить до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10). У класифікаційній рубриці "Проблеми, пов’язані з труднощами подолання життєвих ускладнень" його можна знайти під номером Z73.0. Згідно з визначенням ВООЗ, синдром вигорання – це фізичне, емоційне чи мотиваційне виснаження, що характеризується порушеннями продуктивності праці й стомленістю, безсонням, зниженням імунітету, а також уживанням алкоголю та інших психоактивних речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності та (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки [5].

Один із перших змістовних описів симптомів і чинників професійного вигорання зробив Г. Дж. Фройденбергер (1974), до яких спочатку відніс загальну фізичну втому та розчарування у праці альтруїстичного типу. На думку науковця, частіше вигорають більш «віддані та досконалі» працівники, тому що вони «працюють надто багато, надто довго та надто інтенсивно» [6, с. 161]. Згодом до симптомів учений відніс імпульсивність, низьку емоційну стійкість і неефективні стилі поведінки в конфліктних ситуаціях (здебільшого пасивне уникання) [7, с. 76-97].

Стосовно організаційних профілактичних, лікувальних і реабілітаційних заходів, то перш за все вони повинні бути спрямовані на запобігання та ліквідацію дії стресорів, зняття робочої напруги, підвищення професійної мотивації, урегулювання відповідності між витраченими зусиллями та одержуваною винагородою. За перших ознак емоційного професійного вигорання в медичних працівників лікарям та їх керівному складу необхідно обов’язково звернути на це увагу та невідкладно вжити організаційних заходів з метою поліпшення умов праці, урегулювання взаємовідносин, що встановлюються в колективі, з моніторингу особистісних реакції підлеглих та характеру їх захворюваностей [8].

Аналізуючи вищенаведене ми можемо виявити, що поняття «професійне вигорання» тісно пов'язаний з іншим не менш важливим поняттям «культура безпеки», оскільки саме останнє дозволяє регулювати та, головне, запобігти «професійному вигоранню».

З урахуванням вищенаведених даних було розроблено заходи в рамках організаційних інновацій зі створення ПКБ у медичній установі, які можна умовно поділити на такі групи:

– установлення лідерства: роз’яснення загальних цілей, мотивація співробітників; жорсткий контроль за виконанням завдань, розвиток

звітності, відкритий діалог із пацієнтами і громадськістю, розробка й впровадження рішень для запобігання шкоди; гарантія адекватного сприйняття критики і можливості висловити думку без покарання; створення атмосфери відкритості й довіри;

– урахування думки персоналу щодо роботи в заданому напрямку; поширення досвіду; обговорення результатів і досягнень;

– удосконалення системи комунікацій; систематичний збір, аналіз та обробка даних; навчання персоналу роботи з цими даними; технічна підтримка; забезпечення можливості постійного підвищення кваліфікації;

– організація просвітницької роботи серед пацієнтів; пояснення їх прав і обов'язків; контроль за діями хворих і дотриманням ними рекомендацій лікаря; вільний вибір лікаря; сприяння отриманню ними додаткових знань і консультацій щодо діагнозу [10].

Висновки. Незадоволеність медичною системою дуже часто залежить від частоти виникнення проблем із лікуванням, із комунікацією з клієнтами та проблем із невпевненістю щодо надання кваліфікованої допомоги. А усі ці проблеми частіш за все є наслідками професійного вигорання у медичного персоналу. Саме тому у управлінні медичним закладом дуже важливе значення має впровадження професійної культури безпеки, яка має запобігти процесу професійного вигорання, як поміж звичайних лікарів, так і поміж керівницького складу медичної установи.

Література:

1. Серьогін С.М. Державний службовець у взаємовідносинах влади і суспільства : дис. … д-ра наук держ. упр. : 25.00.03 / Серьогін Сергій Михайлович ; НАДУ. – К., 2004. – 382 с.
2. Зайчикова Т.В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів : автореферат до дис. : 19.00.05 / Зайчикова Тетяна Вікторівна ; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К., 2005. – 23 с.
3. Боенко А.В. Суицидальное поведение военнослужащих срочной службы и его профилактика: автореф. дис. на соискание науч. ступени канд. психол. наук: спец. 19.00. 09 "Военная психология" / А.В. Боенко – М.: ГАВС, 1992. – 26 с. 2.
4. Подоляк Я.В. Личность и коллектив: психология военного управления / Я.В. Подоляк. – М.: Воениздат, 1983. – 350 с.
5. Юрьева Л.Н. Профессиональное выгорание у медицинских работников: формирование, профилактика и коррекция / Л.Н. Юрьева. – К.: Сфера, 2004. – 272 с.
6. Freudenberger H. J. Staff burn-out / H. J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30. – P. 159–165.
7. Орел В. Е. Исследование феномена выгорания в отечественной и зарубежной психологии / В. Е. Орел // Проблемы общей и организационной психологи : сб. научн. трудов / [научн. ред. А. В. Карпов]. – Ярославль, 1996. – С. 76–97.
8. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1991. – 198 с.
9. Bradley H. B. Community-based treatment for young adult offenders [Electronic Resource] /H. B. Bradlay // Crime and Delinquency. – 1969. – № 15. – P. 359–370 – Mode of access: http://cad.sagepub.com/content/15/3/359.short.
10. Hromtseva D., & Krupskyi O. (2015). Professional culture and security: an innovative approach to implementing a medical facility. European Journal of Management Issues, 23(5), 15-23. https://doi.org/10.15421/191517

Yuvitsa N.V.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
Sherimova N.M.
Phd student
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

FOREIGN EXPERIENCE IN MANAGEMENT OF INNOVATIVE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF INDUSTRY AND THE POSSIBILITY OF ITS USE IN KAZAKHSTAN

Ювица Н.В.,
д.э.н., профессор
Шеримова Н.М.
докторант
Евразийский университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Abstract. *The article considers the world experience of management of innovative and technological development of industry in developed countries. The analysis of the main directions of industrial policy is given, features, prerogatives of development and use are revealed.*
Keywords: *innovation and technological development, industry, management, innovation*

Аннотация. *В статье рассмотрен мировой опыт управления инновационно-технологическим развитием промышленности развитых стран. Дается анализ основных направлений промышленной политики, выявлены особенности, прерогативы развития и использования.*
Ключевые слова: *инновационно-технологическое развитие, промышленность, управление, инновации*

При оценке возможностей и перспектив инновационного управления промышленностью страны нельзя игнорировать общемировые закономерности. Одной из важнейших среди них является формирование новой парадигмы управления, стратегическими ресурсами которой являются знания, информация и технологии. То есть основным фактором промышленного роста являются модернизация и формирование инновационного типа развития, определяющей создание нового технологического уклада.

Все страны мира серьезно испытали деструкцию мирового кризиса, но полны решимости к восстановлению и прогрессу. США, Япония, страны ЕС (Европейского союза) – лидирующие базы модернизации, именно там находятся центры передовых технологий. Показатели стран АТР (азиатско-тихоокеанского региона) продолжают расти. Центр мирового развития смещается на Восток.

Эксперты мировой экономики утверждают, что индустриализация стран должна быть направлена на массовое обновление производства по ведущим отраслям, то есть полноправного освоения пятого технологического уклада и последовательного перехода на шестой уклад на базе современных концепций

NBI (нанотехнологии, биотехнологии, информационные технологии). Ожидается бурный рост нанотехнологий.

Обобщая подходы к классификации стратегий инновационно-технологического развития можно выделить группы стран, представленные в таблице 1.

Таблица 1

Страновые модели стратегий инновационно-технологического развития

Вид технологического развития	Содержание	Развитость внутреннего рынка технологий	Степень участия на внешних рынках технологий
1. Абсолютное лидерство (США, ЕС, Япония)	Самостоятельная разработка и продажа новых технологий	Высокая	Лидирующие позиции
2. Имитация (японский опыт середины 20-го века, НИС, Южная Корея, Китай, Казахстан, Россия)	Селекция, приобретение патентов, перенос нововведений в собственную экономику	Средняя	Активные участники
3. Адаптация (страны юго-восточной Азии)	Приобретение готовых технологий	Низкая	Реципиенты

Инновационная экономика в развитых рыночных системах, как правило, строится на базе достижений собственной науки, реализации ее результатов в виде стратегий и изобретений, закладываемых в основу ведущих отраслей экономики.

Об уровне развития стран, использующих высокие технологии, можно судить по оценке номинальных ВВП. Так, мировым лидером по объему ВВП является США, далее следуют Япония, Китай, Германия, Франция, Англия, Италия, Россия. Казахстан расположился на 53 месте. Пристальное внимание к науке, разработке технологий в передовых странах позволяет им занять первые позиции по уровню экономического и научно-технологического потенциала. Тогда как Казахстан, за последние 15 лет занимается лишь заимствованием зарубежных технологий.

В практике применения достижений управленческой мысли в различных станах появляются свои национальные особенности модели управления. Сложились американская, японская и западноевропейская школы управления. Развитие интернационализации мирового хозяйства оказали свое влияние на интернационализацию менеджмента.

Как показывает мировой опыт, создание благоприятных условий для развития инновационной деятельности, разработка и использование новых методов управления промышленностью является прерогативой государства. Роль государства сводится к активизации инновационных процессов, модернизации, цифровизации во всех отраслях промышленности и оказание как прямой, так и косвенной поддержки.

Проведенный анализ опыта ряда стран, охвативший организационную структуру и управление, позволило сделать общие выводы. На рис. 1 представлен обобщённый опыт управления промышленным сектором

зарубежных стран, где выделены некоторые основные компоненты государственной политики.

Как показывает исследование зарубежного опыта, совершенствование методов управления на отдельно взятой стадии не обязательно повышает результативность всего процесса. Если фундаментальные идеи не воплощаются в реальные технологии, а реальные технологии не превращаются в товары массового спроса, то говорить о качестве управленческих мер практически не имеет смысла.

В целом, проведенное исследование позволяет определить общие признаки инновационного управления промышленностью, разделённые на четыре блока, представленные на рис. 2.

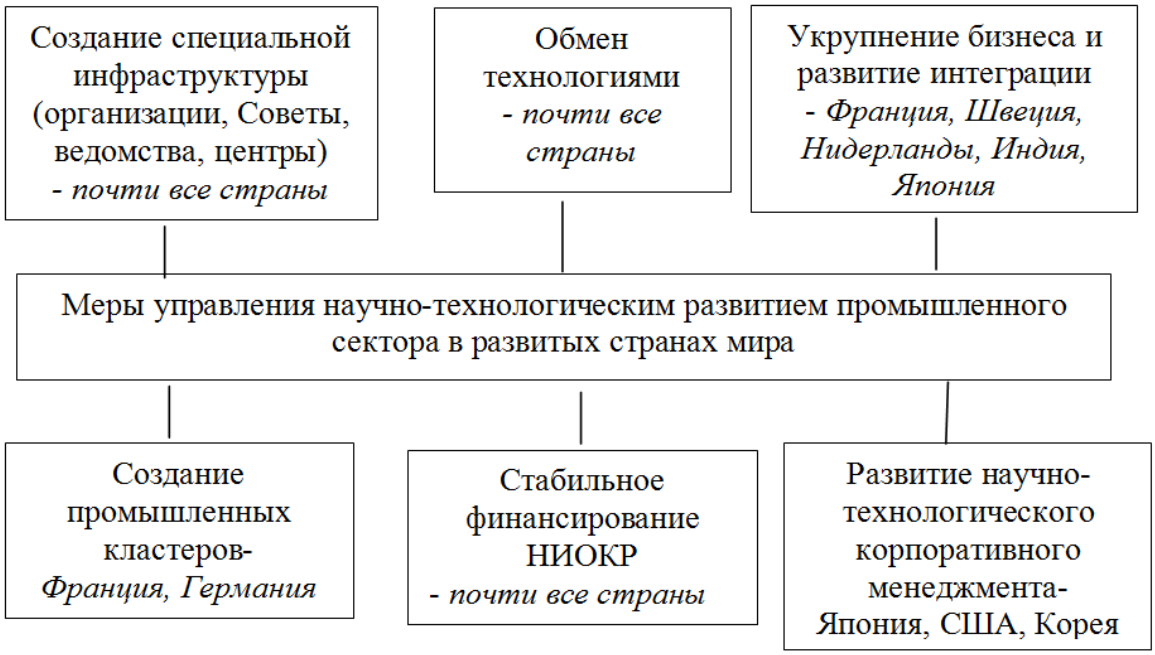

Рису. 1. Зарубежный опыт управления промышленным сектором

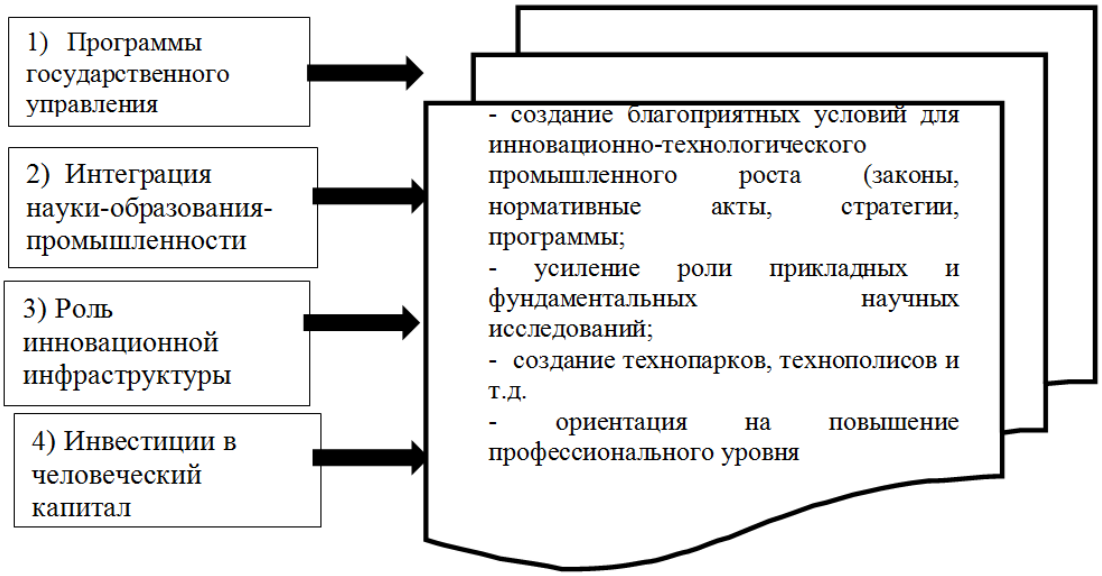

Рис. 2. Общие страновые признаки инновационного управления промышленностью

Задача смены модели управления промышленностью и ее ориентация на инновационный путь развития, требует создания эффективного механизма для распространения инноваций. Поэтому целесообразны институциональные действия, которые поощряли бы инвестиции в новые знания и технологии. Для этого необходимо работать по-новому, обратить внимание на науку с точки зрения стратегических и тактических приоритетов. В этой связи, инструментами актуального инновационно-технологического менеджмента в промышленности Республики Казахстан с учетом зарубежного опыта должны стать:

– разработка и использование стандартов производственных процессов, оборудования, продукции, технологий с последующей их цифровизацией и массовым использованием предприятиями промышленности;

– широкомасштабное использование в промышленном секторе средств вычислительной техники, информационно-коммуникационных технологий и Интернета;

– увеличение производства средств вычислительной техники, телекоммуникационного оборудования, электронной компонентной базы как материально-технической основы обеспечения цифровой экономики;

– изменение технологий принятия государственных управленческих решений в направлении выделения стандартных (формальных) процедур, представляемых в электронной форме, а также неформальных процедур по обеспечению сбалансированного развития промышленности и экономики;

-создание в структуре управления промышленных предприятий новых звеньев и функций (отдел по управлению данными, подразделение постоянной разработки продукта, отдел управления клиентским опытом, сотрудничество подразделений ИТ и НИОКР).

Сегодня требования к конечному результату иные, и поэтому предстоит нелегкая задача по перестройке методов работы опираясь на имеющийся передовой опыт развитых стран. Зарубежный опыт свидетельствует, что инновационные процессы и положительные сдвиги практически реализуемы там, где создаются и внедряются новые организационные модели и механизмы.

Литература:

1. Сейткасимов Г.С. и др. Организационно-экономический механизм инновационного развития в обрабатывающей промышленности. –Алматы.:Эверо, 2016. – с.57
2. Инновационный Казахстан // Мутанов Г. М., Сагиева Р. К. и др. – Алматы.: Казак унивеситеты, 2015. – с.23.

PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY

Felipe Enio Robas Díaz,
Dr en Ciencias Pedagógicas, Profesor Titular de la Escuela de Formación Doctoral
Universidad de Guantánamo, Cubano

Francisco Bayeux Guevara,
Dr en Ciencias Pedagógicas Profesor Titular,
Vicerrector de Formación del Profesional
Universidad de Guantánamo, Cubano

Zulema de la Caridad Matos Columbié
Dr en Ciencias Pedagógicas, Coordinadora Programa de Formación Doctoral en Ciencias Pedagógicas, Profesor Titular
Universidad de Guantánamo, Cubano

STUDY ACTIVITY IN THE FIRST YEAR OF THE DAILY COURSE. EXPERIENCES AT THE GUANTÁNAMO UNIVERSITY

LA ACTIVIDAD DE ESTUDIO EN EL PRIMER AÑO DEL CURSO REGULAR DIURNO. EXPERIENCIAS EN LA UNIVERSIDAD DE GUANTÁNAMO

Abstrac. *The article is derived of the project of investigation educational Qualification, a tool for the improvement of the professional's formation. Methods were applied like: observation, interviews, it interviews, analysis of documents and the systemic one structural functional. The objective was directed to detect the main factors that influence in the execution of the student's fundamental activity, and the application of a system of methodological steps for the teaching of learning strategies. The non correspondence was verified among the causes that impact in the little time that the students dedicate to its fundamental activity and those that point out the educational ones.*

Keywords: *Dedication; Study; Independent Work; Strategies; Learning; Orientations*

Resumen. *El artículo se deriva del proyecto de investigación Capacitación docente, una herramienta para el perfeccionamiento de la formación del profesional. El objetivo estuvo dirigido a detectar los factores principales que influyen en el cumplimiento de la actividad de estudio del estudiante y la aplicación de un sistema de pasos metodológicos para la enseñanza de estrategias de aprendizaje. Se aplicaron métodos como: observación, entrevista, encuesta, análisis de documentos y el sistémico estructural funcional. Se constató la no correspondencia entre los criterios de estudiantes y profesores sobre las causas que inciden en el poco tiempo que dedican los estudiantes a su actividad fundamental.*

Palabras claves*: Dedicación; Estudio; Trabajo; Independiente; Estrategias; Aprendizaje; Orientaciones*

Introducción

El desarrollo de la Educación Superior en Cuba, impone la necesidad de desarrollar investigaciones dirigidas al perfeccionamiento y adecuación del trabajo metodológico a las condiciones concretas de cada centro, hace énfasis tanto en el

nivel de preparación de los docentes, como en el impacto del mismo, en función de la formación del profesional como resultado final a lograr en las universidades. Significa que el trabajo metodológico debe alcanzar estadios superiores para elevar la calidad del proceso de enseñanza aprendizaje de la educación superior cubana.

Los lineamientos del 7mo Congreso del PCC, las indicaciones de trabajo del Ministerio de Educación Superior (MES) y la planificación estratégica de la Universidad de Guantánamo (U G) vista desde los resultados alcanzados en cursos anteriores y la necesidad de lograr una mayor calidad en el proceso de formación del profesional cubano, corroboran el propósito anterior, de manera que se satisfagan las principales demandas sociales que se le plantean a la universidad de estos tiempos, es decir, fomentar la organización, realización y control del trabajo independiente de los estudiantes, lo cual no se corresponde con lo establecido en el Reglamento de Trabajo Docente Metodológico del MES, cuando expresa que" El incremento del tiempo de estudio de los estudiantes constituye la primera prioridad de la labor educativa de los centros formadores, de manera que puedan obtenerse resultados académicos superiores en la formación integral del profesional" (Reglamento de Trabajo Docente Metodológico. MES, p. 20)

En investigaciones realizadas por (Tejedor 2003,p.9), identifica la organización y planificación del tiempo dedicado al estudio por los estudiantes universitarios "como un problema que influye en su rendimiento académico, lo cual se relaciona con lo que acontece en algunas universidades del territorio"

En la Universidad de Guantánamo la población en estudio la conforman 3 carreras universitarias, de las cuales se tomaron como muestra los grupos de 1er año de las carreras de Ingeniería Informática, Contabilidad y Finanzas e Ingeniería Forestal. En correspondencia con lo planteado en la metodología propuesta para desarrollar la investigación, se seleccionaron un total de 19 directivos y jefes de colectivo de año, así como 42 estudiantes.

Sobre la base de los planteamientos anteriores, se acometió la presente investigación, la cual tuvo como objetivo, la detección de los factores principales que influyen en la falta de dedicación al estudio por parte de los estudiantes muestreados y la aplicación de un sistema de pasos metodológicos para la enseñanza de estrategias de aprendizaje, las cuales constituyen el resultado del proyecto de investigación "Capacitación docente para los profesores universitarios**,** una herramienta para el perfeccionamiento de la formación del profesional".

Desarrollo

I Parte:

"Desarrollar y perfeccionar el estilo personal de estudio de manera que este sea efectivo constituye una importante meta de todo estudiante; para ello es necesario no sólo tomar conciencia de sus particularidades individuales sino también conocer las características de la actividad de estudio y del proceso de aprendizaje en general y en particular" (Vega, 2011,p.12)

Resulta de gran importancia que los profesores de manera sistemática orienten y controlen la autopreparación de los estudiantes en todas las formas de organización del proceso docente educativo, ello garantiza el dominio de las particularidades individuales de los estudiantes.

Para alcanzar el objetivo del estudio en la presente investigación, se conformaron 3 grupos humanos. El primero integrado por dos docentes del Centro de Estudio de la Educación encargado de llevar a cabo el estudio, el segundo por un representante de la Vicerectoría de Formación del Profesional, y el tercero por un representante de cada una de las carreras seleccionadas para el estudio en la universidad.

Análisis y discusión de los principales resultados obtenidos.

En el modelo pedagógico general para la educación superior cubana actual, el estudiante debe asumir de forma dinámica su propio proceso de formación, el cual presupone tener en cuenta factores tanto internos como externos, vinculados a las particularidades de cada individuo, así como a las necesidades, motivos e intereses, de cada cual; de igual forma sus experiencias y valores, entre otros. Ello implica la existencia de los diferentes estilos de aprendizaje, y que el docente debe dominar para proporcionar aquel que sea más efectivo, dado el conocimiento que tenga de cada uno de sus alumnos.

De las nuevas transformaciones llevadas a cabo en la Educación Superior Cubana, emerge una gran preocupación, la participación de los estudiantes en la búsqueda de los contenidos que requieren para su formación profesional,

El resultado de las acciones en que participa el estudiante en los diferentes contextos de actuación es visto como un proceso para el desarrollo del protagonismo; el mismo no ocurre de forma espontánea, sino que es el resultado de todas las influencias directas y que de manera consciente recibe mediante los distintos agentes socializadores del proceso de su formación profesional. Ello exige el verdadero protagonismo estudiantil, no solo en las actividades culturales, deportivas, recreativas, sino que se manifieste también en las actividades docentes.

La aplicación de los instrumentos para alcanzar el objetivo de la presente investigación posibilitó la recogida de datos generales referentes a los profesores (cargo que ocupa y tiempo de experiencia en el desempeño del mismo) y a de los estudiantes (nivel escolar de los padres, sexo, edad, fuente por la cual ingresó, si es becado o no, rendimiento académico en enseñanza precedente, rendimiento académico actual, cantidad de asignaturas a revalorización, cantidad de asignaturas a extraordinarios en el mes de agosto, horas de dedicación al estudio); de igual forma la percepción que poseen ambos grupos humanos encuestados en relación al nivel de incidencia que tienen los problemas presentados en la dedicación al estudio de los estudiantes e impacto que puede tener la poca dedicación al estudio en los mismos.

Los resultados referidos a la valoración de los profesores y la imagen de la percepción de los estudiantes, en un segundo momento se sometieron a una triangulación, estableciendo los niveles de correspondencia entre ambas percepciones.

La cantidad de directivos y jefes de colectivos encuestados, así como los años de experiencia en el cargo (promedio de 2.5 años), indica poco tiempo en las diferentes tareas de dirección que realizan, destacándose con dos años o menos en el cargo, los vicedecanos de las facultades, los jefes de las tres carreras, los jefes de colectivo de año de las facultades de Contabilidad e Informática, y los profesores guías de los grupos de primer año seleccionados.

Lo anterior coincide con lo expresado por (Horruitiner 2006, p. 8) al señalar "que puede interferir la adecuada gestión didáctica del proceso de enseñanza aprendizaje de la carrera, « la existencia de un claustro joven en su mayoría compuesto por egresados de las propias carreras, y carente de formación psicopedagógica"

Según (Tejedor, 2003; García et al, 2003; González et al, 2010, p. 9), "los datos generales relacionados con los estudiantes de las carreras, obtenidos mediante la aplicación del instrumento, son considerados por diferentes autores en sus estudios como variables que explican el rendimiento académico"

La primera de estas variables analizadas en el presente estudio fue el nivel de escolaridad de los progenitores, para lo cual se asumió la estructura de tres categorías propuesta por González et al. (2010, p. 96) adaptándola a las características del presente trabajo para agrupar los datos en tres niveles, " (primario (menor de primaria y primaria terminada), medio (secundaria básica, preuniversitario, técnico medio terminados) y universitario (universidad terminada) ".

Se evidenció un predominio del nivel de escolaridad medio (0,53%) sobre el resto de los niveles de escolaridad de los padres de los estudiantes de las carreras en estudio, identificándose el nivel primario con el menor valor (0,07 %).

"Si bien el nivel primario o menos, de los padres determinan posibles bajos resultados en sus hijos, los que tienen nivel medio y universitario no inciden en su posible deserción. La investigación realizada y la experiencia de los autores evidencia que el nivel cultural de la familia, puede ser un factor que influya en el éxito académico de los estudiantes".(González et al, 2010, p. 97),

La diversidad de criterios, permite a los autores de la presente investigación señalar que esta variable debe ser tenida en cuenta pero sin considerarla absoluta, determinante en los resultados académicos finales de los estudiantes.

Las características de la muestra estudiada fueron constatadas sobre la base de cuatro variables, "dos de identificación (género y edad) y una académica (fuente de ingreso) según las categorías de variables establecidas y una cuarta relacionada con la residencia estudiantil" (Tejedor, 2003, p. 12). El 67,5% pertenece al sexo femenino, 87,5% tienen menos de 20 años, el 80% es becado y el 97,5% proviene de preuniversitario.

La variable género, «muestra una mayor matrícula de estudiantes del sexo femenino con respecto al masculino 67,5 y 32,5 respectivamente), ello responde a una tendencia descrita para Cuba y Latinoamérica por UNESCO (2009).

En el caso de la relación que puede existir entre el género y el rendimiento académico, los estudios realizados han ofrecido resultados contradictorios al respecto, no obstante, en la presente investigación, en concordancia con lo expresado por Tejedor (2003,p. 15), "se evidencia un ligero éxito del sexo femenino sobre el masculino, utilizando como indicador de referencia la cantidad de revalorizaciones y segundas convocatorias".

En cuanto a la variable edad, la mayoría de los estudiantes son menores de 20 años (87,5 %), lo cual se corresponde con un rango de edad idóneo para desarrollar la actividad de estudio y alcanzar un buen rendimiento académico.

La condición de becado constituye una variable que evidencia cifras de un 50 % de estudiantes que se benefician de ella en el presente estudio, "este es un factor

que puede favorecer o no la dedicación al estudio, en dependencia de las características de confort que tenga dicho lugar de residencia". (Tejedor, 2003, p. 9), aspecto considerado por los estudiantes encuestados en la presente investigación como un problema que los está afectando.

La variable académica referida a la fuente de ingreso de donde provienen los estudiantes, muestra que el 97,5 % provienen del preuniversitario, el mismo puede ser un factor que esté influyendo en la dedicación al estudio, tal como plantea García et al. (2003, p 7) en su trabajo sobre rendimiento académico de los estudiantes en la facultad de Agronomía de la UNAH, en el que "señalan la relación existente entre la fuente de procedencia y la diferente preparación y formación que reciben los estudiantes en estas instituciones".

Con respecto a los resultados del rendimiento académico en la enseñanza precedente y una vez terminado el 1er año de la carrera que estudia, el 92.8% de los estudiantes se evalúan de Bien, durante sus estudios en la enseñanza media. Al concluir su primer año en la universidad solo el 57.2% reconoce poseer esta categoría.

De los 42 estudiantes encuestados, 24 (57.2%) se evalúan de Bien, entre 1 ó 2; 1 (2.3%) de Mal, 4 ó 5 y neutro 17 que representa (40.5%).

Es significativo que de los 24 estudiantes que están evaluados de Bien solamente 15 aprueban todas sus asignaturas en la primera convocatoria (exámenes finales), el resto (9) que representa el 37.5% de los evaluados de bien, han llevado asignaturas a revalorización y/o mundiales.

De los 17 estudiantes que obtuvieron el 3 (índice neutro), 17 (100%) llevaron asignaturas a revalorización y/o mundiales. Integrando los resultados obtenidos por los evaluados de bien que llevaron asignaturas a extraordinario (9) y neutros (17), el 64% de los estudiantes no aprueban sus asignaturas en la primera convocatoria.

Se considera que la calidad del rendimiento académico en estudiantes que tienen que examinar en varias oportunidades para vencer los objetivos de una determinada asignatura es muy inferior a los que lo hacen en los exámenes ordinarios.

Los resultados antes descritos, evidencian que los estudiantes perciben una disminución de su rendimiento académico alcanzado en la enseñanza precedente con respecto al del primer año de la universidad, esto puede estar relacionado con diferentes factores que influyen en su rendimiento académico.

El tiempo de dedicación al estudio, sobre la base de una adecuada planificación y organización del mismo, que permita un adecuado uso del tiempo de estudio, constituye una de las principales causas del bajo rendimiento académico y el fracaso escolar identificadas en sus estudios por García et al. (2003), González et al. (2010), González (2010), Vargas et al. (2011) y López et al. (2011, p.10).

En la presente investigación, se solicita a los estudiantes que estimen el promedio de horas semanales que dedican al estudio, así como las que consideran que deberían dedicar de acuerdo con su rendimiento. El promedio de horas de dedicación al estudio, según declaran es de 12,67 horas, sin embargo reconocen que es necesario estudiar al menos un promedio de 18,10 horas.

El análisis de los resultados referidos a la cantidad de horas promedio reales que los estudiantes universitarios de las carreras muestreadas de la universidad de

Guantánamo dedican a su principal tarea, el estudio, muestra valores inferiores a los estimados como suficientes para garantizar un adecuado rendimiento académico, establecidos en un rango de 40 horas a la semana entre clases y estudio independiente.

El rango promedio semanal de horas de dedicación al estudio fuera de clases debe oscilar entre 14 y 35 horas. Los estudiantes tienen una percepción adecuada del promedio de horas semanales de dedicación al estudio que estiman necesarias, tomando como patrón el rango antes mencionado para satisfacer sus necesidades de aprendizaje

Lo antes expresado, permite asegurar que los estudiantes reconocen que poseen dificultades con la planificación y organización de su tiempo de dedicación al estudio, que no han adquirido la conciencia del deber de estudiar sistemáticamente. Resulta evidente que los docentes no han logrado en sus estudiantes la formación y desarrollo de las habilidades de estudio necesarias y a nuestro juicio tiene que ver mucho con la enseñanza de diversas estrategias de aprendizaje de manera que cada cual adopte la que más se adecue a sus características y condiciones concretas.

"Con con el perfeccionamiento de los planes de estudio y consecuentemente el inicio de los Planes ¨D¨, se establece una nueva generación de planes, con los que se pretende preservar las características principales del modelo pedagógico cubano, así como sus concepciones curriculares con transformaciones importantes entre las que se encuentran la reducción de la presencialidad, fundamentalmente las horas de clase, favorecen además las tareas que refuerzan el autoaprendizaje y la autopreparación" (Horruitiner, 2006, p.8)

En correspondencia con el plan D, una de las indicaciones dadas por la dirección de formación del profesional del MES es que en la organización docente semanal los estudiantes de 1ero y 2do años no debía sobrepasar las 26 horas presenciales y la de los años superiores de 20 horas, encaminadas a propiciar el trabajo independiente, la dedicación al estudio, en una palabra; el protagonismo estudiantil en su propia gestión del conocimiento.

Al realizar una triangulación de los resultados referidos a la percepción que poseen los directivos sobre el nivel de incidencia que tienen los problemas presentados en la poca dedicación al estudio de los estudiantes, con los resultados de la imagen de estos, se pudo determinar que existe correspondencia entre ambas percepciones, aunque le dan diferentes grados de prioridad. Para los directivos el orden de prioridad es el siguiente: la falta de conocimientos previos, seguido del poco dominio de técnicas y hábitos de estudio. Los estudiantes conceden prioridad al poco dominio de las técnicas de estudio, la falta de hábitos de estudio, falta de conocimientos previos y en cuarto lugar, coincidiendo en esto con los directivos, las pocas condiciones para el estudio,

De los cuatro problemas identificados, es interesante destacar que: "ninguno de ellos es clave, los cuales se ubican en la zona de poder, siendo considerados como los más importantes porque están vinculados con los aspectos institucionales relacionados con el actuar de los profesores y la institución, e influyen sobre la mayoría y dependen poco de ellos y por tanto, deben recibir mayor atención a su

solución para eliminar la falta de dedicación al estudio de los estudiantes",[9] clasificación establecida por (Vargas J. L Galarza, y. Hernández et al, 2011, p. 11)

En consecuencia con la clasificación antes mencionadas tres de los problemas se encuentran en la zona de conflicto y son influyentes, pero altamente vulnerables, siendo estos los que deben recibir mayor atención porque cumplen la función de enlace entre los claves y los restantes, y se dan en los estudiantes. Finalmente, el cuarto problema identificado por profesores y estudiantes se encuentra en la zona de las variables autónomas, este es aislado y requiere tratamiento independiente dentro de la organización, o sea, se da en aspectos del aseguramiento institucional para posibilitar el estudio.

En el caso de los restantes problemas sometidos a la valoración no se aprecia una correspondencia entre las percepciones de profesores y estudiantes, pues en el caso de los primeros identifican como los problemas que más inciden aquellos que tienen que ver directamente con los estudiantes, mientras que los estudiantes perciben como los problemas que más inciden en la dedicación al estudio, los vinculados con los aspectos institucionales relacionados con el actuar de los profesores y la institución, que a criterio de los autores de la presente investigación y en correspondencia con lo expresado por Vargas et al. (2011), constituyen los problemas claves que deben recibir mayor atención para su solución, debido a su fuerte influencia para eliminar la falta de dedicación al estudio de los estudiantes.

Al contrastar los resultados referidos a la percepción que poseen los directivos sobre el nivel de prioridad que puede tener la poca dedicación al estudio de los estudiantes, con los resultados de la imagen que tienen estos, permite determinar que existe correspondencia entre ambas percepciones, aunque le dan diferentes grados de prioridad. Para los directivos, el orden de prioridad es el siguiente: en su autopercepción, autoconfianza, en su rendimiento académico, relaciones familiares, en su formación integral y en sus aspiraciones futuras.

Los estudiantes priorizan su formación integral, la autoconfianza, el sentido de pertenencia, la autopercepción, su rendimiento académico y las relaciones familiares.

Finalmente, se solicitaba en el instrumento aplicado a ambos grupos humanos encuestados, que propusieran algunas medidas a tomar para contribuir a una mayor dedicación al estudio.

Dentro de las más significativas a criterio de los directivos se destacan: vincular más las clases con los medios informáticos, organizar visitas no solo a lugares históricos, sino a empresas donde compartamos con profesionales con alta experiencia en la disciplina, realizar charlas educativas y café conversatorios para lograr concienciar a los estudiantes de su futuro, los profesores deben acercarse más a los estudiantes y compartir con ellos cada una de sus preocupaciones, prestar mayor ayuda al alumno en los contenidos que no domina y que las clases no sean monótonas, motivar más a los estudiantes para que presten más interés por el estudio y fortalecer el trabajo del tutor.

Dentro de las más significativas a criterio de los estudiantes se destacan: fortalecer la orientación vocacional a todos los niveles, lograr un mayor compromiso

de las empresas en el proceso de formación de los profesionales, mejorar los laboratorios de computación (aumentando la memoria RAM de las PC y el tiempo de máquina), asignar a los estudiantes trabajos investigativos que sean de su interés, teniendo en cuenta las diferencias individuales de ellos, mayor atención de parte de los profesores a los estudiantes y a través de una mayor preparación de las asignaturas, ofrecer mejor orientación, control y exigencia para el estudio y el trabajo independiente por parte de los profesores en las diferentes asignaturas, mejorar las condiciones de vida: Iluminación, mobiliario, calidad y variedad en la alimentación, hacer que la FEU juegue un papel más activo en la movilización de los estudiantes para su autopreparación y realizar mayor vinculación a áreas productivas donde puedan observar las principales acciones de la especialidad, entre otras

Es necesario realizar un análisis profundo de las medidas propuestas por los alumnos en cada una de las facultades a tenor con las características de los grupos y las condiciones concretas.

II Parte:

Sobre la base de la información anterior, era necesario la toma de medidas para garantizar la solución de la problemática que a juicio de los autores constituye la principal prioridad de la universidad, pues si bien fue conocida mediante el estudio de las tres carreras objeto de investigación, es casi posible que similar situación se manifieste en otras carreras. Por tal motivo se acomete la tarea de sistematizar una experiencia obtenida como resultado de la aplicación del proyecto de investigación Medición del Impacto de las transformaciones educacionales en todas las educaciones de la provincia de Guantánamo, así como también de su sistematización en la carrera de Estudios Socioculturales.

¿Se enseñan a los alumnos diferentes estrategias de aprendizaje para que ellos puedan seleccionar las que mejor se avengan a sus características y posibilidades?

Claro que no, la mayor parte del personal docente siempre ha estado dispuesto a aprenderse bien el contenido, confeccionar algún que otro medio para trasmitir la información que aparece en el currículo, y en los momentos actuales, a hacer un uso indiscriminado de la tecnología de la información y la comunicación, en muchos casos al concluir un tema se limitan a entregar a los estudiantes una carpeta con gran cantidad de información; sin embargo la misma no es contentiva de orientaciones metodológicas adecuadas para el tratamiento de los diferentes elementos abordados. Significa entonces que el estudiante no cuenta con toda la orientación necesaria para acometer su estudio independiente y mucho menos con variadas estrategias de aprendizaje, de manera que puedan hacer una selección de las mismas sobre la base de sus características.

En aras de contribuir a la solución de la problemática objeto de estudio, los docentes de las carreras muestreadas podrán enseñar diferentes estrategias de aprendizaje a los estudiantes, de forma tal que los mismos puedan hacer una selección de aquellas que más se avengan a sus necesidades, motivos e intereses, sobre la base de las condiciones concretas con que cuenten paras ello. A continuación se ofrecen algunos pasos metodológicos que los ayudarán en este empeño:

- Analizar con el grupo de estudiantes y de forma individual los resultados del diagnóstico aplicado.

- Ofrecer a los estudiantes el sistema de habilidades con sus correspondientes operaciones que deben ser dominadas por ellos una vez concluida la asignatura o el módulo correspondiente.
- Presentar a los estudiantes el conjunto de indicadores que determinará la calificación que obtendrán de acuerdo al nivel de desarrollo alcanzado en cada una de las habilidades propuestas.
- Presentación según los objetivos y el contenido a asimilar, diferentes estrategias de aprendizaje.
- Enseñar a los alumnos los pasos lógicos para la realización de la estrategia, teniendo en cuenta las características y posibilidades de cada uno de ellos Puede emplear guías de estudio u otro material complementario que considere necesario.
- El alumno ejecutará la estrategia de aprendizaje a partir de las orientaciones ofrecidas por el profesor. Puede hacer consultas tantas veces sea necesario para su comprensión y realización exitosa.
- El alumno sistematizará la estrategia pero con contenidos diferentes, de manera que pueda comprender en qué casos puede o no utilizarla.
- El docente mediante un control sistemático conocerá de cuáles son los aciertos y desaciertos de los estudiantes en el dominio de las estrategias presentadas. Se sugiere se realice de manera individual y colectiva.
- El docente deberá tener mucho cuidado con las calificaciones que otorgue en los primeros momentos, de manera que los estudiantes no se sientan derrotados ante los primeros intentos de dominar la técnica empleada.
- Se propiciará que el estudiante pueda poner en práctica la estrategia aprendida pero sin la ayuda del docente
- Aplicar la autoevaluación, de manera que el estudiante pueda establecer una comparación respecto a las habilidades alcanzadas, tomando como modelo los indicadores para la calificación del nivel de desarrollo de las mismas que les fueron presentados al inicio.

Las orientaciones anteriores coadyuvan a que los estudiantes puedan realizar una planificación de las acciones que ellos consideren más adecuadas para la realización del trabajo independiente que le ha sido orientado, así como la evaluación de sus éxitos y fracasos en cada acción acometida para encontrar las causas y perfeccionar su conocimiento (metacognición)

Con respecto a las estrategias de aprendizaje es necesario hacer un análisis de las existentes e iniciar paulatinamente la aplicación de algunas de ellas entre las que se encuentran: estrategia para activar conocimientos previos de los estudiantes, estrategias para mejorar la codificación de la información por aprender, Texto paralelo; también técnicas como la Reja, formulación de preguntas y talleres de reflexión en la acción y en la acción reflexiva, entre otras.

Lo anterior se sustenta en la experiencia acumulada con la puesta en práctica tanto de las recomendaciones metodológicas como de las estrategias de aprendizaje y técnicas con docentes y estudiantes de carreras pedagógicas y no pedagógicas, lo que evidenció la necesidad del fortalecimiento de la orientación educativa a estos últimos para el éxito en el cumplimiento de su tarea fundamental, el estudio.

Conclusiones

El promedio de horas de dedicación al estudio (8,34), en las carreras de Contabilidad y Finanzas, Ingeniería Informática y Forestal de la Universidad de Guantánamo, resulta insuficiente para garantizar un adecuado rendimiento académico.

Los principales problemas que están incidiendo en la poca dedicación al estudio en las carreras de Contabilidad y Finanzas, Ingeniería Informática y Forestal de la Universidad de Guantánamo son: la falta de hábitos de estudio, poco dominio de las técnicas de estudio, falta de conocimientos previos y las pocas condiciones para el estudio. Existe correspondencia entre la percepción de los directivos y estudiantes, aunque le dan diferentes grados de prioridad.

Los principales impactos que tiene la poca dedicación al estudio en las carreras son: en su rendimiento académico, en su formación integral, en su autoconfianza, en su autopercepción, así como en sus aspiraciones futuras.

No existe correspondencia entre los criterios de estudiantes y profesores sobre las causas que inciden en el poco tiempo que dedican los estudiantes a su actividad fundamental.

La introducción tanto de las orientaciones metodológicas como de las técnicas propuestas, contribuyeron en alguna medida al incremento de las horas de estudio en los estudiantes tomados como muestra.

References:

1. Almuiñas José Luis, Galarza, Judith. Romero, B. Gómez, S. Vargas, A. Fundora, G. González V.; Hernández, D.; Corona, M. (2010).” Estudio sobre las bajas y la repitencia en carreras e Instituciones de Educación Superior seleccionadas del MES”. Centro de Estudios para el Perfeccionamiento de la Educación Superior, Universidad de La Habana, Cuba.
2. Anónimo Como estudiar. Técnicas de estudio, mejorar hábitos de estudio, estudiar y aprobar exámenes. (2012) Recuperado de: http://como-estudiar.estudiantes.info/2008/03/cuntas-horas-de-estudio-son-necesarias.html
3. Castañeda y otros (2010). “A una década de innovaciones para la asimilación de las TIC en la enseñanza universitaria de carreras no pedagógicas. En Palacio de Convenciones de La Habana. 1er Simposio “Las TIC en el aprendizaje de las Ciencias Técnicas”. XV Convención Científica de Ingeniería y Arquitectura “TICACT - CCIA, La Habana, Cuba.
4. Encarni . H. (2012).” Tiempo de estudio”. Recuperado de http://www.oposiciones20.com/>
5. Federación Estudiantil Universitaria Guantánamo. (2016) Recuperado de: www.cug.co.cu
6. García, V., Ruíz, E., Torres, A., Izquierdo, R. Izquierdo C. (2003: “Influencia de las fuentes de ingreso al estudio de la carrera de Ingeniería Agronómica sobre la calidad de los resultados académicos en la asignatura Producción Agrícola II, Pedagogía Universitaria, 8 (2).
7. González, O. L. (2010).”Aprender a aprender, una necesidad de los estudiantes de la Facultad de Agronomía de Montaña de San Andrés, Pinar del Río”, Pedagogía Universitaria, XV (2).
8. Horruitiner, P. (2006)” La universidad cubana: el modelo de formación. Cuba”, Félix Varela.
9. Ministerio de Educación Superior de la República de Cuba. (2007)”Reglamento de Trabajo Docente y Metodológico”. Resolución No. 210/2007, Cuba, ENPSES.
10. Ministerio de Educación Superior de la República de Cuba (2012). “Metodología para desarrollar la investigación de los problemas presentes que ocasionan la falta de dedicación al estudio de los estudiantes del primer año en las carreras seleccionadas de los cursos

regulares diurnos en los centros de educación superior adscritos al MES", Material digital, Ministerio de Educación Superior, Cuba.
11. Robas, E. (2005). "El Trabajo Independiente. Sus Formas de Realización": Algunas consideraciones teóricas y prácticas sobre el proyecto educativo de grupo. La Habana, Pueblo y Educación.
12. Tejedor, J: "Poder explicativo de algunos determinantes del rendimiento de los estudiantes universitarios". (2003). Española de Pedagogía, LXI (24).
13. UNESCO. (2009) "Discurso inaugural del Encuentro Informativo para Representantes Permanentes en la Conferencia Mundial de 2009 en Educación Superior (World Conference on Higher Education – WCHE).
14. Vargas, A, Almuiñas, J. L, Galarza, Y, Hernández, D. (2011) "Informe de investigación sobre "Principales problemas que influyen en el tiempo de dedicación al estudio de los estudiantes del curso diurno en los CES adscritos al MES", Material digital, Ministerio de Educación Superior, Cuba.
15. Vega, G (2011). "Informe de investigación del proyecto dirigido de REDEES No. 3 "Evaluación del impacto del trabajo metodológico en la formación del estudiante en cinco universidades del país", Material digital, Centro de Referencia para la Educación Avanzada, Instituto Superior Politécnico José Antonio Echeverría, Cuba.

Bekuzarova N.V.,
Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant professor
Yudina M.A.
Student
Siberian Federal University, Russia

THE POSSIBILITY OF USING LEISURE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONALISM OF A UNIVERSITY STUDENT

Бекузарова Н.В.,
кандидат педагогических наук, доцент
Юдина М.А.
студент
Сибирский федеральный университет, Россия

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА СТУДЕНТА ВУЗА

The article says about the possibility of using leisure activities in relation to the development of professionalism of a university student. Also given the analysis of the types and typology of leisure. The potential for application in the process of development of professionalism of a university student is revealed through the functions of leisure activities.
Keywords: *leisure activities, development of professionalism.*

В статье рассматриваются возможности использования досуговой деятельности применительно к становлению профессионализма студента вуза. Также дается анализ видам и типологии досуга. Потенциал для применения в процессе становления профессионализма студента вуза раскрывается через функции досуговой деятельности.
Ключевые слова: *досуговая деятельность, становление профессионализма.*

Период студенчества – один из самых важных этапов формирования личности человека. В связи с изменениями, регулярно происходящими во всех сферах жизни общества, меняется также и позиция студенческой молодежи как активного участника общественных процессов. Однако по-прежнему остается важным формирование у обучающихся вузов профессиональных знаний, умений, навыков и компетенций.

Большим потенциалом в решении вопроса о способах эффективного и результативного формирования необходимых профессиональных знаний, умений, навыков и компетенций обладает тьюторское сопровождение досуговой деятельности студента. Такого рода деятельность способна помочь реализовать как потенциал человека в качестве будущего специалиста, так и раскрыть его способности и таланты, не относящиеся напрямую к профессиональной сфере.

Определяющим для нашего исследования является определение, данное Ярцевым А.А. [4]. Под досуговой деятельностью он понимает профессионально значимое социально-педагогическое явление, обладающее потенциалом развития профессиональных знаний, личностных качеств и практического опыта будущего специалиста в силу дополнения образовательного процесса эмоционально насыщенными предметно-практическими ситуациями неформального общения, активного отдыха и социально-ориентированного взаимодействия [4].

Досуговая деятельность имеет особую ценность в среде студенческой молодежи, так как она дает возможность претворения в жизнь ряда социокультурных потребностей.

Несомненным плюсом досуговой деятельности является широта выбора ее видов, форм, способов и т.д. Она отличается почти полным отсутствием семейно-бытовых и институциональных обязательств. Также стоит отметить, что в досуге наличествует большая степень свободы самовыражения личности, что может положительно сказываться на человеке.

На сегодняшний день досуговая деятельность считается самостоятельной дифференцированной сферой жизни человека. Такая обособленность дала возможность выделить обширный круг критериев досуга, а также создать его разные классификации.

В настоящее время досуг можно условно разделить на традиционный и современный [3]. Традиционный вид представлен художественным творчеством, ремеслами, спортом, коллекционированием и т.д. К современным видам досуга следует отнести, в первую очередь, Интернет и различные компьютерные сервисы, игры и пр.

Важно отметить, что досуг также бывает индивидуальным и групповым. Обе эти формы могут оказывать значительную помощь в осуществлении материальных и духовных потребностей как отдельного человека, так и общества в целом.

В дополнение к вышеуказанным разделениям досуговой деятельности существует следующая типология досуга [2]: развивающий, развлекательный, домашний, спортивный, общественно-политический, разрушающий.

Развивающий досуг связан с расширением духовных границ человека, погружением его в мир культурных ценностей. Примером такого типа досуговой деятельности может служить чтение серьезной литературы (художественной, научной), посещение музеев, театров, выставок, лекций.

Для развлекательного типа досуга характерен акцент на зрелищности, переживании человеком ярких эмоций. Отличием от развивающего досуга здесь служит меньшая интеллектуальная вовлеченность субъекта и большее внимание к его ощущениям. Как правило, к развлекательному досугу относятся цирковые представления, настольные и компьютерные игры, посещение эстрадных концертов и др.

Домашний досуг подразумевает проведение свободного времени уединенно или в кругу семьи, друзей в пределах места проживания человека. Для него характерны наличие сложившихся традиций времяпровождения, атмосфера доверия и непринужденности. К домашнему типу досуга можно отнести различные виды хобби (к примеру, изготовление рукоделий), просмотр телевизора, серфинг в Интернете.

Спортивный досуг в большинстве случаев несет в себе активное физическое начало (непосредственные занятия спортом), либо связан с наблюдением (посещение спортивных мероприятий, соревнований).

Общественно-политический досуг характеризуется планированием и исполнением социально значимых мероприятий, акций. Сюда можно отнести исполнение деятельности в политической партии, общественном объединении, волонтерство.

Отдельно выделяется разрушающий тип досуга, который отличается ярко выраженным негативным характером и направленностью на физическую и психическую деградацию личности. Примерами в данном случае служат алкоголизм, наркомания, хулиганство, принадлежность к криминальным группам.

Возможности применения досуговой деятельности в формировании профессионализма студента связаны, в первую очередь, с функциями, которые досуг выполняет. Для объяснения их значения мы используем классификацию Л.А. Акимовой [1], которая подразделяет предназначение досуга на следующие функции:

- компенсаторская функция;
- соучастие в процессе естественного отбора;
- игровое начало досуговой деятельности;
- социализирующая функция;
- ценностно-гедонистическая функция;
- функция развития;
- функция общения.

Далее следует охарактеризовать каждую из функций. Компенсаторская функция досуга неразрывно связана со стремлением человека развить в себе отсутствующие качества, способности и др.

Функция соучастия в процессе естественного отбора раскрывается через человеческую деятельность, связанную с созданием искусственной среды и с

«окультуриванием» окружающего мира. Также необходимо отметить, что данная функция обозначает и личный культурный рост человека.

Функция наличия игрового начала помогает сделать досуг максимально практико-ориентированным. Такая настроенность способствует росту эффективности и результативности обучения в процессе досуга, а также тренировке способности человека решать смоделированные и реальные ситуации.

Социализирующая функция досуга затрагивает важные для процесса социализации факторы: деятельность, общение и самосознание. Дополнительно она ассоциируется с формированием особой структуры отношений внутри участников осуществления досуговой деятельности.

Ценностно-гедонистическая функция досуга связана, в первую очередь, с внутренним состоянием человека. Она отвечает за эмоциональное состояние удовлетворения, ощущение успеха, личной значимости. Данная функция является одним из наиболее мотивирующих на интенсивную досуговую деятельность компонентов.

Своеобразным дополнением к социализирующей функции выступает функция развития. Она касается практически всех сторон жизни человека, однако зависит от конкретной направленности досуговой деятельности. Яркая особенность функции развития – это взгляд на досуговую деятельность как на часть существования на протяжении всей жизни человека.

Функция общения рассматривается в качестве взаимодействия человека в процессе досуговой деятельности с социумом. Она также характеризуется наличием трех измерений: время, пространство, среда.

На наш взгляд, наиболее важными функциями досуговой деятельности, которые будут оказывать существенное влияние на формирование профессионализма студента вуза, являются компенсаторская, ценностно-гедонистическая и функция наличия игрового начала.

Удовлетворение широкого спектра потребностей – одна из главных возможностей компенсаторской функции. В зависимости от направления обучения, студент может выбрать такой вид досуга, который будет развивать в нем недостающие качества или умения. К примеру, человек, обучающийся по педагогической специальности, способен почерпнуть полезные методы сплочения коллектива из командных видов спорта (футбол, баскетбол, волейбол и др.). Такой опыт, грамотно перенесенный в профессиональную сферу, откроет новые возможности в работе с детским коллективом.

Большую роль в формировании профессионализма студента вуза способна сыграть ценностно-гедонистическая функция досуга. Чувство хорошо выполненного, успешно завершенного дела удовлетворяет потребность личности в сознании собственной состоятельности. Такие характеристики мотивируют студента на осознание себя как человека «умелого», способного справиться не только с задачами конкретного досуга, но и с профессиональными функциями.

Особенное внимание стоит уделить функции наличия игрового начала в досуговой деятельности. Она ориентирует будущего специалиста на практику, заставляет задуматься о том, сможет ли он в реальной профессиональной

ситуации применить свои знания, умения и навыки. Также данная функция выполняет своеобразную миссию: она «развлекая, поучает». Под этим подразумевается ее направленность на обучение человека, что является полезным для студента вуза.

Вышесказанное подтверждает мнение о том, что досуговая деятельность обладает большим потенциалом для применения в формировании профессионализма у студентов вуза.

Стоит отметить, что значительную роль в вышеупомянутом процессе играет выбор студентом определенной формы досуга. Она может как соотноситься с его направлением обучения, так и быть прямо ей противоположной. Однако из любого вида досуга всегда есть возможность вынести нечто полезное и применимое в профессиональной области.

Литература:

1. Акимова, Л.А. Социология досуга : учебное пособие / Л. Акимова // Москва : МГУКИ, 2003. – 123 с.
2. Еремеева, Л.И. Досуговая деятельность как фактор саморазвития студенческой молодежи / Л.И. Еремеева // Вестник ЮГУ. – 2017. – №1 (44). – С. 43-48.
3. Ионова, О.В. Ценности досуговой сферы студенческой молодежи / О.В. Ионова // Известия ВУЗов. Поволжский регион. Общественные науки. – 2016. – №2 (38). – С. 153-159.
4. Ярцев, А.А. Досуговая деятельность как фактор профессионального становления будущего педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ярцев Артем Александрович. – Нижний Новгород, 2004. – 152 с.

Oksana Voitovska,
Ph.D., Associate Professor
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv)
Svitlana Tolochko
Ph.D., Associate Professor
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv)

MODERNIZATION OF THE DIDACTIC IMPLEMENTATION OF THE TEACHER'S TRAINING IN POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract. *In the article on the basis of analysis of scientific and pedagogical literature the problem of modernization of didactic implementation of teachers in the conditions of postgraduate pedagogical education is described. It is indicated that the content of the theoretical component of teacher's training in institutions of postgraduate pedagogical education is aimed at ensuring the effectiveness of their practical activities in the chosen specialty. The practical training of the students is closely connected with theoretical studies, which links theoretical training with practical activities and ensures an increase in the level of professional competence of the future teacher.*

Key words: *didactic implementation, teachers, postgraduate pedagogical education.*

Introduction. The reformation of the higher education system is carried out in the context of changes, that are taking place in the political, economic, social life of society. Modern requirements to the system of higher education are oriented towards

its functioning in the direction of training specialists who are ready to be active participants in the life of the society, competitive in the market of educational services, which are rapidly adapting to the changes that take place, raising the level of professional competence throughout life.

In this regard, the system of postgraduate pedagogical education and its specific opportunities for training, retraining and advanced training of specialists of different profiles becomes of special significance. The issues of didactic provision of educational programs for teacher's training in postgraduate pedagogical education are relevant to the study of research.

The analysis of latest researches and publications. The scientific literature presents modern approaches that reveal the theoretical foundations of the organization of educational activities (V.V. Davydov, I.I. Ilyasov, A.N. Leontiev, B.A. Slastonin, I.I. Tsirkun, etc.), Essence of didactic implementation of students' educational activity (V.K. Dyachenko, V.V. Kraevsky, O.V. Kulagina, I.Ya. Lerner, etc.); conceptual foundations of the formation of professionally significant qualities of a specialist with the help of didactic provision of students' educational activities (N.V. Kuzmina), etc. However, questions related to the teacher's training in the system of postgraduate pedagogical education, the development of its teaching implementation are considered episodically.

Key research findings. The specifics of the organization of educational activities in institutions of postgraduate pedagogical education are connected with the age characteristics of the students and the form of their training. Adults who undergo training after a long break (at least a few years after graduation), the relevance of existing knowledge is complicated. Therefore, before holding classes, it is necessary to give them the opportunity to resume their knowledge individually, through a manual or computer, including the remote way. The process of training students sometimes accompanies the fear of failure in learning, so the educational process is more productive to build with an orientation to achievement.

Due to the life experience of the students, the training strategy is based on the knowledge, ideas and needs of the listeners. The advantage is given to such an organization of the educational process, which will be actual experience of the listeners. No less than educational information, adults and colleagues are interested in an adult personally and individually. Therefore, the training of students involves the creation of an atmosphere of partnership, mutual assistance and mutual support.

In contrast to the classical higher education, where the educational material is constructed in accordance with the logical structure of scientific knowledge, the material of discipline associated with future qualifications in institutions of postgraduate pedagogical education. The theoretical training of students performs a connecting function between the knowledge they acquired in the process of obtaining higher education, the scientific provision of professional practice and the basis for further obtaining second qualification.

The content of the theoretical component of teacher's training in institutions of postgraduate pedagogical education is aimed at ensuring the effectiveness of their practical activities in the chosen specialty. The practical training of students is closely linked to theoretical training. It links theoretical training with practical activities and provides the improvement of the level of professional competence of the future

teacher. Integrity, system organization and the personal meaning of the acquired knowledge are determined not only by the logic of science, but also by the model of future professional activity. In this case, the content of training is built as a subject of educational activity, which is consistently transformed into a subject of professional activity [5]. Therefore, in the process of training teachers in postgraduate pedagogical education, a thematic connection of the theory with typical situations and needs of both the students themselves and educational institutions is required, as well as the search for learning in the logic of real action.

It should be noted that the training of students is carried out in a shortage of personal time, therefore, in the process of teacher's training in postgraduate pedagogical education, regulation is necessary that takes into account individual wishes and opportunities.

The educational process consists of phases and inter-stage periods much more time-consuming. In this case, the teacher faces the task of organizing the learning activities of the students in such a way that they are able to master most of the learning content on their own. Specific features of the correspondence form of education is that in the inter-sessional period, mainly distance communication occurs, therefore, a special didactic implementation of educational activities of students of institutions of postgraduate pedagogical education is required.

In the pedagogical science the theoretical and methodological approaches to didactic implementation of the educational process were developed, the prerequisites for revealing the specifics of the didactic implementation of educational activities were created. The notion of «didactic implementation» is considered as:

- ensuring the educational process in general (A.P. Babicheva [1], E.V. Bochkareva [2], etc.);
- provision of a separate course (subject) (S.B. Yeremin [3], A.V. Moroz [4], etc.);
- providing training with the use of computer and information technologies (M. Yu. Vodopyanova [9], Yu.V. Shurba [8] et al.

E.V. Bochkarev under the didactic implementation understands «a set of means aimed at increasing the effectiveness of the process of professional training and includes the diagnosis of the educational process, didactic implementation of the university teacher, didactic implementation of students, teaching and methodical complexes, educational and methodical activities of the community of teachers as a team of like-minded people, which ensures the functioning and the development of the educational process through the choice of coordinated means, forms, methods of management» [2, p. 80].

In works of E.G. Skibicki didactic implementation is considered as a «complex of interrelated didactic goals and tasks of education and education of various types of content learning information on various media, designed in accordance with the requirements of psychology, pedagogy, valeology, computer science and other sciences and which is used for distance education. The complex of didactic implementation of distance education is presented in the form of three blocks: information-content, control-communicative, correction-generalization» [6, p. 21].

According to E.V. Shirshova, «systematic and didactic implementation of the educational process in the university as a pedagogical phenomenon is a set of

functionally interacting and interrelated means, organizational forms and methods of training based on electronic information and educational technologies» [7, p. 228].

The key components of system-didactic implementation, E.V. Shirshov, says: «didactic – means (traditional, modern, innovative), methods (cognitive-activity, practical-oriented, control and evaluation), organizational forms of education (individual, group, collective, frontal); technological – electronic information and educational technologies (computer, multimedia, interactive, monitoring, remote, modular, network)» [7, p. 228].

Conclusions. Consequently, in our study under the didactic implementation we mean an integrative set of components: scientific-methodical, content-informative, communicative-interactive, control-evaluation, which determine the effectiveness of the process of teacher's training in the system of postgraduate pedagogical education.

References:

1. Babicheva, A.P. (2000). Designing the didactic implementation of vocational training of students of higher educational institutions (on the example of the training of electronics technicians of the CAD specialization): author. dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.08 / A.P. Babicheva. – SPb., – 16 p.
2. Bochkareva, E.V. (2007). Didactic implementation educational activities of part-time students of a tourist university: dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.08 / E.V. Bochkareva. – M, - 156 l p.
3. Eremin, S.B. (1993). Didactic implementation of the subject «Life Safety» in educational institutions: Author. dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.02 / S.B. Eremin. Tula, - 18 p.
4. Mopoz, O.V. (2007). Professionally oriented design of didactic software for the course of mathematics for the specialty «Regional Studies»: dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.08 / O.V. Mopoz. – Krasnodar, – 235 p.
5. Pedagogy of vocational education: studies. manual for students (2004). / E.P. Belozertsev [et al.]; under total ed. V.A. Slastenin. – M .: Academy, – 368 p.
6. Skibitsky, E.G. (2000). Didactic implementation of the distance learning process / E.G. Skibitsky // Distance Education – №1. – p. 21-25.
7. Shirshov, E.V. (2009). System-didactic implementation of the educational process at the university in the context of informatization of society: dis. ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.01 / E.V. Shirshov. – Arkhangelsk, – 528 p.
8. Shturba, Yu.V. (2004). Didactic implementation of computer technology for teaching students a foreign language: dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.08 / Yu.V. Sturbo. – M., – 166 l.
9. Vodopyanova, M.Yu. (2005). Didactic implementation of information technology training in vocational education: author. dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.08 / M.Yu. Vodopyanova. - Krasnodar, –23 p.

Osenneva M. S.,
Ph. D., Professor
Wei Xiaoyuan,
Postgraduate
Moscow state pedagogical university, Russia

PRODUCTION PRACTICE OF STUDENTS OF MUSICAL FACULTY OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: GOAL, TASKS, CONTENT (IN THE ASPECT OF COMPARATIVE PEDAGOGY RUSSIA AND CHINA)

Осеннева М.С.,
к.п.н., профессор
Вэй Сяоюань,
аспирант
Московский педагогический государственный университет, Россия

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ПРАКТИКА СТУДЕНТОВ МУЗЫКАЛЬНЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ: ЦЕЛЬ, ЗАДАЧИ, СОДЕРЖАНИЕ (В АСПЕКТЕ СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ РОССИИ И КИТАЯ)

Abstract. *The article in the context of comparative pedagogy analyzes the goal, objectives and content of the production practice of students of musical faculties of pedagogical universities of Russia and China, on the basis of which it was concluded that the approaches to educational models of music teacher training in the Russian Federation and China are uniform, which is understandable by the trend of globalization.*

Key words*: practice, goal, tasks, forms, competence-based approach, pedagogical activity, training, education, development, diagnostics.*

Аннотация. *В статье в контексте сравнительной педагогики проанализированы цель, задачи и содержание производственной практики студентов музыкальных факультетов педагогических вузов России и Китая, на основании чего сделан вывод о единстве подходов в образовательных моделях профессиональной подготовки учителя музыки в РФ и КНР, что объяснимо тенденцией мировой глобализации.*

Ключевые слова: *практика, цель, задачи, формы, компетентностный подход, педагогическая деятельность, обучение, воспитание, развитие, диагностика.*

Цель производственной практики студентов музыкальных факультетов педагогических вузов России – углубить и закрепить теоретические и методические знания, умения и навыки студентов по общепрофессиональным дисциплинам и дисциплинам предметной подготовки; обеспечить всестороннее и последовательное овладение студентами основными видами музыкально-педагогической деятельности учителя музыки (конструктивно-профессиональной, музыкально-исполнительской, коммуникативно-организаторской, исследовательской), сформировать приоритетные профессиональные качества педагога-музыканта – музыкальность, эмпатийность, профессиональное мышление, артистизм, креативность, толерантность.

Задачи производственной (педагогической) практики определяются на основе требований, предъявляемых к бакалавру Федеральным государственным образовательным стандартом высшего образования *в области педагогической деятельности:* изучение возможностей, достижений обучающихся в области образования; осуществление обучения и воспитания в сфере образования в соответствии с требованиями образовательных стандартов; использование технологий, соответствующих возрастным особенностям обучающихся и отражающих специфику предметной области; обеспечение образовательной деятельности с учетом особых образовательных потребностей; организация взаимодействия с общественными и образовательными организациями, детскими коллективами, родителями (законными представителями) обучающихся, участие в самоуправлении и управлении школьным коллективом для решения задач профессиональной деятельности; формирование образовательной среды для обеспечения качества образования, в том числе, с применением информационных технологий; осуществление профессионального самообразования и личностного роста; обеспечение охраны жизни и здоровья обучающихся во время образовательного процесса.

В результате освоения производственной (педагогической) практики обучающийся должен:

знать:

– социальную значимость своей будущей профессии учителя музыки;

– технологии реализации образовательных программ по учебному предмету «Музыка» в соответствии с требованиями образовательных стандартов;

– задачи воспитания и духовно-нравственного развития обучающихся в учебной и внеучебной деятельности;

– технологии взаимодействия с участниками образовательного процесса (с коллегами, детьми и их родителями);

– методики, методы и методические приемы реализации на уроке музыки различных видов музыкальной деятельности учащихся;

– музыкальный материал современных программ по «Музыке»;

уметь:

– осуществлять в различных видах музыкальной деятельности обучение, воспитание и развитие с учетом социальных, возрастных, психофизических и индивидуальных особенностей, в том числе особых образовательных потребностей обучающихся;

– использовать базовые правовые знания в сфере педагогической деятельности учителя музыки;

–использовать современные методы и технологии обучения и диагностики развития музыкальных способностей обучающихся;

– использовать возможности образовательной среды для достижения личностных, метапредметных и предметных результатов обучения и обеспечения качества учебно-воспитательного процесса средствами учебного предмета «Музыка»;

– организовывать сотрудничество обучающихся, поддерживать активность и инициативность, самостоятельность обучающихся, развивать их музыкально-творческие способности;

– уметь проектировать образовательные программы по предмету «Музыка»;

– использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области музыкального образования;

– руководить учебно-исследовательской деятельностью обучающихся в области музыкального искусства;

– выявлять и формировать культурные потребности различных социальных групп в области музыкального искусства;

– разрабатывать и реализовывать культурно-просветительские программы в области музыкального образования;

з*владеть:*

– мотивацией к осуществлению профессиональной деятельности;

– технологиями психолого-педагогического сопровождения учебно-воспитательного процесса, а также педагогического сопровождения социализации и профессионального самоопределения обучающихся в области музыкального образования;

– готовностью к профессиональной деятельности педагога-музыканта в соответствии с нормативными правовыми актами сферы образования;

– готовностью к обеспечению охраны жизни и здоровья обучающихся;

– основами профессиональной этики и речевой культуры педагога-музыканта;

– технологиями проектирования индивидуальных образовательных маршрутов обучающихся;

– способностью проектировать траектории своего профессионального роста и личностного развития;

– способностями к самоорганизации и самообразованию в области общего музыкального образования.

Проведение практики предусматривает конкретные этапы:

подготовительный этап: знакомство с базовыми школами, техникой безопасности, требованиями к прохождению производственной (педагогической) практики;

основной этап: формирование компетенций разработки урока, проведения урока с использованием современных технологий учебно-воспитательного процесса, рефлексии собственной музыкально-педагогической деятельности;

завершающий этап: обретение студентами опыта самоанализа в ходе оформления портфолио и подготовки выступления на итоговой конференции.

Вид отчетности о прохождении учебной практики – индивидуальная книжка студента с календарным планированием, технологическими картами уроков музыки, отзывом методиста. фото- и видеоматериалами.

Формой аттестации студентов является контрольный урок, на котором оценивается: готовность к исполнению на уроке музыки в начальной и

основной школе инструментальных и вокальных произведений различных стилей и жанров; способность аккомпанирования хоровому пению класса, собственному сольному исполнению; владение студентом хормейстерскими умениями и навыками, обеспечивающими процесс исполнительской интерпретации младшими школьниками и подростками вокально-хоровых произведений; владение приемами практической работы по развитию музыкального восприятия и образного мышления младших школьников и детей подросткового возраста, специальных музыкальных способностей учащихся, их общей музыкальности, креативности; обладание способностями наблюдения и самонаблюдения, анализа и самоанализа, коррекции и саморегуляции в музыкально-образовательном процессе; обладание студентом приоритетными профессиональными качествами учителя музыки (музыкальности, эмпатийности, профессионального мышления, артистизма, толерантности).

Аналогичное внимание уделяется практической составляющей в профессиональной подготовке педагога-музыканта в Китае. Целью педагогической практики студентов педагогических институтов и университетов КНР является: формирование способностей применять основные музыкальные теории, профессиональные знания и базовые навыки, которые будущие учителя музыки изучили теоретически; становление компетенций совершенствования способности работать в сфере обучения и воспитания, сотрудничества с коллегами.

Практика, как отмечают китайские педагоги-музыканты, позволяет студентам познакомиться с реальным состоянием процесса преподавания музыки в современных начальных и средних школах, повысить их понимание философии образования, миссии преподавания музыки в школе, а также установить и упрочить свою лояльность к образованию, знакомясь с опытом работы опытных специалистов.

Содержание педагогической практики студентов в Китае предполагает формирование у обучающихся навыков анализа уроков музыки, планирования уроков и внеурочной деятельности детей, создания учебных пособий и учебных материалов.

Важное значение уделяется речевым компетенциям учителя музыки, психологии общения с учащимися и коллегами, вариативности форм работы с детьми, рефлексии, владению навыками организации учебного процесса в соответствии с санитарно-гигиеническими требованиями и современными технологиями.

Сравнивая подходы к организации педагогической практики педагогов-музыкантов в России и Китае [1], [2], следует отметить единство целей, задач и содержания образовательных моделей профессиональной подготовки учителя музыки, что объяснимо тенденцией глобализации образования в современном мире.

Литература:

1. Осеннева, М.С. Практико-центрический подход как условие реализации компетентностной модели профессионального образования педагога-музыканта [Текст] /EESJ (East European science journal). – 2016. – №11. – p. 101-106.

2. 陈翼平，高师教育实习新概念:专著/翼平陈. -广州:广东教育出版社，2003.-363页.[Чэнь Ипин, Новая концепция педагогической практики в педагогическом университете: Монография/ Ипин Чэнь. - Гуанчжоу: Гуандунское образование, 2003.-363с.]

Osenneva M. S.,
Ph. D., Professor
Zhao Nannan,
Postgraduate
Moscow state pedagogical university, Russia

THE MODEL OF IMPLEMENTATION OF THE CROSS-CULTURAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS-MUSICIANS OF THE DIDACTICAL FUNCTIONS OF TEXTBOOKS FOR ELEMENTARY MUSIC EDUCATION RUSSIA AND CHINA

Осеннева М.С.,
к.п.н., профессор
Чжао Наньнань,
аспирант
Московский педагогический государственный университет, Россия

МОДЕЛЬ РЕАЛИЗАЦИИ КРОСС-КУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА К ОСВОЕНИЮ БУДУЩИМИ ПЕДАГОГАМИ-МУЗЫКАНТАМИ ДИДАКТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ УЧЕБНИКОВ ДЛЯ ОБЩЕГО НАЧАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИИ И КИТАЯ

Abstract. *The article describes a model of implementation of cross-cultural approach to the development of future teachers-musicians didactic functions of textbooks for General primary music education as a set of structural components: organizational, meaningful and evaluative-effective.*

Keywords: *model, cross-cultural approach, music teachers, Russia, China, organizational, informative, evaluative and effective blocks.*

Аннотация. *В статье описана модель реализации кросс-культурного подхода к освоению будущими педагогами-музыкантами дидактических функций учебников для общего начального музыкального образования, как комплекс структурных компонентов: организационного, содержательного и оценочно-результативного.*

Ключевые слова: *модель, кросс-культурный подход, учителя музыки, Россия, Китай, организационный, содержательный, оценочно-результативный блоки.*

Модель кросс-культурного подхода к освоению будущими педагогами-музыкантами дидактических функций учебников для общего начального музыкального образования России и Китая представляет собой комплекс взаимосвязанных блоков: организационного, содержательного и оценочно-результативного. Организационный блок модели включает в себя: цель, задачи, принципы, технологии, формы. Оценочно-результативный: критерии, показатели сформированности готовности к реализации кросс-культурного подхода к освоению дидактических функций учебников для общего начального музыкального образования России и Китая как характеристику качественных уровней (высокого, среднего, низкого). Содержательный блок конкретизирует

направления работы по формированию способностей студентов к адаптации опыта зарубежных коллег в собственной профессиональной деятельности по реализации дидактических функций в учебных материалах для музыкального образования младших школьников: *информационной, систематизирующей, трансформационной, интегрирующей, координирующей, воспитательной, обучающей, развивающей закрепления и контроля*

Цель реализации модели кросс-культурного подхода к освоению будущими педагогами-музыкантами дидактических функций учебников для общего начального музыкального образования России и Китая: формирование готовности будущих учителей музыки к адаптации опыта зарубежных коллег-музыкантов в собственной профессиональной деятельности.

Задачи:

- развитие у будущих педагогов-музыкантов:

– *когнитивной сферы* (знаний объективных тенденций развития теории и практики разработки современных учебников для общего начального музыкального образования в России и Китае);

– *мотивационно-ценностной сферы* (личностных качеств: толерантного отношения к музыкально-педагогическому опыту зарубежных педагогов-музыкантов в области учебно-методического оснащения программ «Музыка», креативной личностной профессиональной позиции в реализации кросс-культурного подхода к проблемам музыкального воспитания и обучения детей в условиях тенденции глобализации образования);

- *формирование ряда компетенций студентов*: *аналитических* (готовность находить общее и особенное в реализации в учебниках по музыке российских и китайских авторов дидактических функций, анализировать в данном ракурсе учебный материал учебников «Музыка» РФ и КНР); *практических* (готовность к адаптации опыта зарубежных коллег в реализации дидактических функций учебников в собственной практической деятельности); *креативных* (творческие способности в разработке учебных материалов для начального музыкального образования на основе кросс-культурного подхода); *коммуникативных и социальных (*готовность к ведению дискуссии по вопросам возможности взаимообогащения методических подходов российских и китайских педагогов-музыкантов); *самоанализа* (способностей к осознанию и анализу мнения других и своего собственного опыта кросс-культурного подхода к реализации дидактических функций учебников для общего начального образования России и Китая).

Принципы модели: наглядность опыта разработки учебников для общего начального образования российскими и китайскими коллегами, системность работы в освоениии комплекса дидактических функций современных учебников по музыке РФ и КНР, структурность формируемых профессиональных знаний педагога-музыканта реализации дидактических функций в учебниках по музыке России и Китая, активность и самостоятельность в преобразованиии полученных знаний в собственную практическую деятельность по моделированию учебных материалов на основе кросс-культурного подхода.

Ведущие технология и метод: технология case study, метод «мозгового штурма».

Формы работы: мелкогрупповая и фронтальная формы.

Педагогические условия реализации модели:

– понимание технологии кейса, как мотивации активного проблемно-ситуационного анализа, основанного на обучении будущих учителей музыки путем решения конкретных задач-ситуаций моделирования дидактических функций в учебных материалах для общего начального музыкального образования;

– применение следующего алгоритма действий в реализации технологии case study: анализ студентами предлагаемой ситуации кейса, нахождение практического решения методом «мозгового штурма», разработка практического решения реализации кросс-культурного подхода в моделировании реализации дидактических функций в учебных материалах для общего музыкального образования России и Китая;

– понимания метода «мозгового штурма», как комплекса действий: вхождения в проблему, создания благоприятной психологической обстановки и взаимного доверия для поиска разнообразных видов решения проблемы российскими и китайскими авторами учебников, творческий анализ идей с целью поиска конструктивного решения проблемы реализациии дидактических функций в создании учебно-методического сопровождения программ по музыкальному образованию детей РФ и КНР на основе кросс-культурного подхода;

– целесообразность соотнесения case studies (учебных ситуаций) с дидактическими функциями учебников по музыке: информационной, трансформационной, систематизирующей, интегрирующей, координирующей, обучающей, развивающей, воспитательной, функцией закрепления материала и самоконтроля;

– смещение акцента с формата овладения готовым знанием на его нахождение, на сотворчество российских и китайских студентов, что предполагает в качестве результата обретение обучающимися профессиональных компетенций в разработке учебно-методического оснащения программ музыкального образования РФ и КНР в условиях кросс-культурного подхода;

– трансформация роли педагога из лектора в тьютора, предлагающего проблемы для совместной дискуссии и менеджера (организатора) коллективной работы студенческой группы по взаимообогащению опытом теории и практики создания учебников для музыкального образования младших школьников России и Китая;

– признание приоритета развивающих задач в формировании аналитических и оценочных компетенций будущих педагогов-музыкантов в работе с учебниками по музыке российских и китайских авторов, умений работать в команде по созданию проекта учебника для музыкального образования младших школьников, умений оперировать знаниями дидактических функций учебников по музыке, выстраивать логические схемы решения проблемы (например, оформления разворота учебника как его

дидактической единицы), навыков аргументировать свою профессиональную позицию в реализациии дидактических функций в учебнике;

– понимание алгоритма кейса, как последовательности этапов: целепологания в реализации кросс-культурного подхода к реализации дидактических функций в учебных материалах для младших школьников; инициирования дискуссии по нахождению многовариантности решения кейса с учетом возможности адаптации опыта зарубежных коллег;

Таблица 1

Графическая модель реализации кросс-культурного подхода к освоению будущими педагогами-музыкантами дидактических функций учебников для общего начального музыкального образования России и Китая

Организационный блок	**Цель:** формирование готовности будущих учителей музыки к адаптации опыта зарубежных коллег-музыкантов в собственной профессиональной деятельности
	↕
	Задачи 1. Развитие когнитивной сферы студентов. 2.Развитие мотивационно-ценностной сферы к кросс-культурному подходу в области педагогики музыкального образования. 3. Формирование компетенций обучающихся: *аналитических*; *практических креативных*; *коммуникативных*; *самоанализа.*
	↕
	Принципы наглядность, системност, структурность, активность и самостоятельность
	↕
	Формы групповая, мелкогрупповая
	↕
	Технологии и методы case study; метод «мозгового штурма»
↕	↕
Содержательный блок	Формирование способности студентов к взаимообогащению опыта российских и китайских педагогов-музыкантов в собственной профессиональной деятельности по реализации дидактических функций в учебниках для музыкального образования младших школьников: *информационной, систематизирующей, трансформационной, интегрирующей, координирующей, воспитательной, обучающей, развивающей закрепления и контроля*
↕	↕
Оценочно-результативный блок	Критерии оценки сформированных компетенций как характеристика качественных уровней (высокого, среднего, низкого)

– признание наиболее оптимальным такой тип технологии case study, при котором кейсы рассматриваются, как прикладные упражнения, имеющие

конкретную задачу практико-ориентированного характера по моделированию реализации дидактических функций в учебных материалах для младших школьников в условиях кросс-культурного подхода.

Tatyana Symonenko
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Bogdan Khmelnitsky National University (Ukraine, Cherkassy)

ANALYSIS OF THE FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF WORK ON THE DEVELOPMENT OF RHETORICAL COMPETENCE

Симоненко Т.В.
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД РОЗВИТКОМ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Abstract. *The article deals to the development of the rhetorical competence of primary school students and the relationship between the development of technology for the formation of holistic education and the peculiarities of emotional intelligence of the personality of adolescents. The level of emotional intelligence of students in relation to several emotional states (sums, joy, satisfaction, indignation, impression, image) through the empirical method of questioning is analyzed.*

Keywords: *rhetoric, emotional intelligence, rhetorical competence, technologies of forming rhetorical competence of the person.*

Анотація. *Статтю присвячено одній із актуальних проблем теорії та практики навчання, а саме питанню про розвиток риторичної компетентності учнів основної школи та взаємозв'язку між розробкою технології формування цілісного утворення й особливостями емоційного інтелекту особистості підлітків. Проаналізовано рівень емоційного інтелекту учнів щодо декількох емоційних станів (сум, радість, задоволення, обурення, враження, образа) через емпіричний метод анкетування. Зокрема, встановлено залежність між рівнем риторичної компетентності, зокрема вміннями сторітелінгу як важливого показника риторичних умінь, та рівнем емоційного інтелекту особистості.*

Ключові слова: *риторика, емоційний інтелект, риторична компетентність, технології формування риторичної компетентності особистості.*

Нині ми живемо в інформаційному суспільстві – суспільстві змагальності між людиною і штучним інтелектом, нині час, коли змінюються традиційні системи навчання й управління. Ми маємо кризу мовленнєвої комунікації у всіх сферах. Водночас освіта в межах середньої та старшої школи розвивається в напрямку розвитку риторичних умінь та навичок учнів.

У полі нашого зору саме в цій публікації є емоційний інтелект особистості учня старшої школи як основа розвитку риторичної компетентності, зокрема одного із показників цілісного утворення – сторітелінгу.

У вітчизняній лінгвістиці, психології та лінгводидактиці питанню розвитку риторичної компетентності приділялася належна увага. Актуальним це питання є і на сучасному етапі, адже нині загострилася проблема міжособистісної взаємодії, міжгрупових, міжсуб'єктних стосунків. Непорозуміння між людьми, як відомо, зумовлює конфліктність в особистісній, соціальній, професійній, політичній сферах. Саме тому психологи, соціологи, політологи, педагоги, соціолінгвісти (Л. Щерба, Р. Будагов, А. Лурія, І. Зимня, В. Капінос, Е. Палихата, Н. Голуб, Л. Якубинський, В. Нищета та інші) загострюють увагу на розвиткові компетентності з практичної риторики як мистецтві управління комунікацією, мистецтві, що орієнтує на ефективний та конструктивний діалог. Теоретико-методичним засадам навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах присвячено науковий доробок Н. Голуб [5], Я. Тарасевіч розглянула методику навчання риторики в старших класах профільної школи [6]. Учені, а саме Е. Палихата, Л. Скуратівський, Г. Сагач, О. Тарасова, І. Хоменко та інші у своїх працях акцентують увагу на важливості розвитку риторичних умінь та навичок особистості, підкреслюють важливість риторики, вагомість риторичних знань на всіх етапах розвитку людини.

Мета наукової студії: проаналізувати особливості емоційного інтелекту учнів старшої школи, що дасть можливість створити ефективні техніки навчання й розвитку риторичної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Нині у системі освіти відбуваються важливі зміни, які насамперед відображають пошуки ефективних шляхів підвищення її якості, розробленням інноваційних методик і технологій навчання й виховання.

Психологи, лінгвісти, медики, педагоги б'ють на сполох, адже сучасна цивілізація втрачає текстове покоління. На зміну текстовому поколінню приходить покоління кліпове, візуальне, цифрове. Криза мовленнєвої культури постає як криза, яка спричиняє запит суспільства на людину з розвиненими комунікативними, риторичними цінностями. Однак риторична компетентність – це цілісне утворення, в основі якого критерійні показники психології, лінгвістики, педагогіки. Розвиток мовлення, засвоєння нових лексичних одиниць, вибір теми, структурування тексту промови, добір аргументації, – усі ці етапи та аспекти дуже тісно пов'язані з емоційною складовою мовця. Для успіху промови оратор має бути емоційним не тільки через засоби невербаліки, а й через лексику (від емоційного слова – до складного синтаксичного цілого – до емоційного тексту). Не варто думати, що риторичну компетентність можна розвивати, враховуючи тільки чіткі логічні операції побудови тексту майбутньої промови (інвенція – диспозиція - елокуція –елоквенція - меморія – акція). Емоційна складова – запорука успіху майбутнього тексту. Будь-яку бездоганну логіку може збити брутальний вигук, зле, прискіпливе зауваження. Риторична компетентність розвивається через систему методів, прийомів, засобів, що орієнтовані на формування текстових умінь. Водночас, як засвідчує практика роботи з учнями на уроках мови, констатуємо таку проблему: невідповідність між лінгвістичними знаннями учнів та якістю тексту з емоційного погляду. Тобто йдеться про такі критерії, які пов'язані не стільки з

лінгвістичними показниками (рівень культури мовлення, грамотності, морфологічні чи лексико-стилістичні особливості тексту), як із емоційними: учні не можуть дібрати цікаві приклади, не послуговуються емоційно-забарвленою лексикою, виявляють байдужість, тексти нецікаві з погляду емпатії (розуміння стосунків, почуттів, відчуттів). Риторика - це мистецтво красномовства, досягти успіху та стати переконливим можна в тому випадку, якщо поєднувати у власних текстах лінгвістичний, психологічний, соціокультурний, філософський критерії. У зв'язку з цим на початку вивчення модуля «Риторика» у старших класах ми вирішили проаналізувати рівень розвитку **емоційного інтелекту** підлітків через емпіричний метод анкетування. В анкетуванні взяли участь 39 школярів 10 - класу (Україна, Київська область: 2 паралельні класи (кількість учнів у класах: 20+19, різні школи). Учасникам анкетування було запропоновано такий перелік запитань: напишіть будь ласка, ЩО Вас протягом останнього тижня: 1. Вразило? 2.Образило? 3. Зацікавило? 4. Викликало сум? 5. Викликало радість? 6. Від чого Ви одержали задоволення? 7. Викликало обурення? (анкетування було анонімним з метою більшої достовірності одержаних даних).

Отже, учням 10 класу, яких було в межах анкетування 39 осіб (100%), було запропоновано всього сім запитань. Після обробки даних анкетування виявили такі результати: відповіді на перше питання, на нашу думку, засвідчили низький рівень емоційного інтелекту. За результатами анкетування виявили, що 46% від загальної кількості респондентів протягом одного тижня їхнього життя НІЧОГО не вразило; друге питання – 53% ображені на однокласників, друзів, батьків, учителів. Одна з учасниць експерименту досить детально описала свою образу. «*Протягом останнього тижня я образилась на своїх батьків. Вони не дозволили мені піти ввечері з подругою у коло друзів, натомість я просиділа з ними й переглядала нецікавий фільм. Я ненавиджу своїх батьків за те, що вони обмежують моє особисте життя*». Цікаво те, що діти ображались на близьке оточення. Ми не констатували відповідей щодо образ на державу, погані дороги, погоду тощо. Третє запитання анкети - 29% учнів протягом одного тижня життя нічого не зацікавило; 4 питання - 24% констатували за результатами анкетування, що ніякі події не викликали в них сум; 5 питання – тільки 37% щиро раділи. Як вказано в деяких анкетах, радість була від нових подарунків, від зустрічі з друзями, від того, що була можливість протягом дня бути вдома та насолоджуватись грою на айфоні, від того, що не заставляли нічого робити, від гри в теніс. Прикро, що інша частина респондентів, а саме - 63% на питання анкети відповідали на зразок: *немає в житті нічого радісного; я вже давно нічому не дивуюсь, і ніщо й ніхто мене не радує; як можна радіти, коли в тебе немає друзів; радіють тільки дурні, нормальні люди – реально дивляться на життя* тощо. Шосте питання – тільки 34% вказали, що протягом тижня одержали задоволення. Задоволення одержували, як зазначено в результатах анкетування, наприклад: *від того, що вдалося побути на самоті у вихідний день, задоволення від перегляду фільму в мультиплекс, задоволення від читання цікавого посту в Insta*. Дехто (5 осіб) не відповіли на це питання, окрема група (7 осіб) написали: *ні від чого, ніякого задоволення не було*; ще частина учнів відповідали песимістично, на зразок:

навіть не знаю, що написати; те, від чого я хочу одержати задоволення, у моєму житті ніколи не буде; немає жодного задоволення. 7 запитання – 68% від загальної кількості респондентів вказали, що вони були обурені протягом одного тижня їхнього життя. Подамо декілька варіантів відповідей: *мене обурює те, що немає вільного часу; обурюють батьки; обурює те, що я нічого не встигаю; обурюють люди навколо; обурюють новини; обурюють тупі політики.*

Отже, у статті ми подали експериментальні дані, які констатують проблему прямої залежності між рівнем емоційного інтелекту особистості та рівнем презентації риторичного тексту, зокрема проблемним, як нам вважається, є питання виявлення емоційного потенціалу учнів та максимальне використання цього потенціалу для розвитку критеріїв цілісного утворення, яким є риторична компетентність. Йдеться насамперед про окремий вид мовленнєвої діяльності – говоріння, що презентується через виголошення текстів у вигляді мовленнєвого жанру розповіді – сторітелінгу. Подальшого вивчення потребують питання більш глибокого вивчення й аналізу емоційного інтелекту учнів з метою врахування цих показників у процесі розробки ефективних технік розвитку риторичної компетентності.

Література:

1. Вандишев В.М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навчальний посібник. – К.:Кондор, 2003. – 264 с.
2. Клочек Г. Мистецтво сторітелінгу в сучасній педагогічній риториці / Григорій Клочек. – Дивослово. – 2015. - №06 (699). – С.27-30.
3. Леммерман Х. Учебник риторики и дебатов / Хайнц Леммерман. – М.:Уникум Пресс, 2002. – 115 с.
4. Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія / Володимир Нищета. – Київ: «Центр учбової літератури», 2017. – 340 с.
5. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: монографія / Ніна Борисівна Голуб. – Черкаси: Брама-Україна, 2008. – 400с.
6. Тарасевіч Я.Ю. Методика навчання риторики в старших класах профільної школи: дис… канд. пед. наук: 13.00.02 / Яна Юріївна Тарасевич, 2013. – 2013 с. Бібліогр.: с. 192-217.

Actual scientific research

Collection of scientific articles

Copyright © 2018 by the authors
All rights reserved.

WARNING
Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the authors
Edited by the authors.

ISBN 978-88-89655-13-2